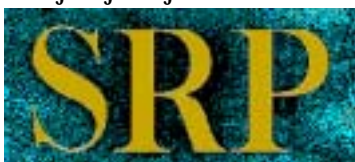

Revija SRP
/Svoboda, Resnica, Pogum/

Letnik 14, junij 2006
shtevilka 73–74

Izdajatelj revije

Revija SRP /Svoboda, Resnica, Pogum/
zavod za založništvo na področju kulture
in umetnosti, Ljubljana

m.sh.1339427, d.sh.71461965, b.r. 10100-0038333910

e.m. urednistvo@revijasrp.si

i.a. <http://www.revijasrp.si>

Naslovnica

Radko Oketich, Shtanjel 1, 1995

Izbor likovnih del

Branko Lipnik

Tisk

VED d.o.o., Ljubljana

Uredništvo

Revija SRP, Prazhakova 13, 1000 Ljubljana

Uredniški odbor

Rajko Shushtarshich – odg. urednik,
Ivo Antich – lektor in korektor,
Lev Detela (Dunaj) – neprevedene knjige,
Branko Lipnik – likovna priloga,
Franko Bushich (Split), Matjazh Jarc
Jolka Milich, Bogdan Novak,
Just Rugel (Moskva),
Iztok Vrhovec, Lucijan Vuga

Narochila, prodaja

Knjigarna KONZORCIJ, Založba Mladinska
knjiga, Slovenska 29, 1000 Ljubljana

Izposoja na dom

Slovanska knjizhnica, Einspielerjeva 1,
p.p. 2670, 1001 Ljubljana
sodelavci v reviji

Izdajo omogočajo

ISSN 1318–1912

Vsebina

<i>Lucijan Vuga</i>	Glina je nash obraz	4
<i>Lucijan Vuga</i>	Polja kjer sva vse spochela	5
<i>Iztok Vrhovec</i>	Prevara	10
<i>Adam Shuligoj</i>	Fragmenti	14
<i>Vittoria Ravagli</i>	Zadostuje mi	19
<i>Gerald Parks</i>	Orfej	25
<i>Franko Bushich</i>	Boj z jezikom	32
<i>Ivo Andrich</i>	Brez naslova	34
<i>Iztok Vrhovec</i>	Slovo	35
<i>Bogdan Novak</i>	Kazen	39
<i>Lev Detela</i>	Tri zvezde, XIII	44
<i>Lucijan Vuga</i>	Shahovska kraljica, II /drama/	69
<i>Polona Shkodich</i>	Slikovita izpovednost Radka Oketicha	87
<i>Radko Oketich</i>	Likovna dela /reprodukcije slik/	88
<i>Damir Globochnik</i>	Satirichni list Pika iz let 1912–1913	97
<i>Ivo Antich</i>	Rotman kot stripski »roman«	102
<i>G. Th. Rotman</i>	Sambo in Joko /iz stripa/	104
<i>Ivo Antich</i>	Janez & Jovan /strip – karikatura/	105
<i>Bogdan Novak</i>	Novinarske race	106
<i>Milan Fridauer – Fredi</i>	Aforizmi	109
<i>Bogdan Novak</i>	Misli v tabletah /aforizmi/	110
<i>Ivo Antich</i>	Epigramizmi: Anti(ch)kronika	112
<i>Ivo Antich</i>	Popare	116
<i>Ivo Antich</i>	Mnozichnomedijske belezhke	120

Chlovekov razvoj

<i>Natalija Narohnicka</i>	Dejavnost Vatikana na ozemlju Rusije /geopolitichni aspekt/	133
----------------------------	--	-----

Za zgodovinski spomin

<i>Matjazh Jarc</i>	Kulturni Forum in resolucija /o Nacionalnem programu za kulturo 2004-2007/	141
---------------------	---	-----

Iz zgodovinskega spomina

<i>Lucijan Vuga</i>	Veneti in Anti (III)	151
---------------------	----------------------	-----

Neprevedene knjige

<i>Lev Detela</i>	Zadnji dnevi Hitlerjevega Tretjega rajha /Armin D. Lehmann/	170
-------------------	--	-----

Chitalnica

<i>Jolka Milich</i>	O (ne)svobodi govora	172
<i>Lev Detela</i>	Prvi koroshki slovenski kriminalni roman /Jozhe Strutz/	174

Vprashalnica

<i>Jolka Milich</i>	O prevajanju in poeziji, III	176
---------------------	------------------------------	-----

Dokumenti, prichevanja

Dokument 1.1

<i>Jolka Milich</i>	Odprto pismo /Barbari Brezigar, dr. Lovru Shturmu, Matjazhu Hanzhku, Zdenki Cerar/	184
---------------------	---	-----

Dokument 1.2

<i>Darinka Margich</i>	Sodba v imenu ljudstva /UpS RS v zadevi Revija SRP zoper MzK	193
------------------------	---	-----

Dokument 1.3

<i>Rajko Shushtarshich</i>	Pritozhba zoper Sodbo v imenu ljudstva UpS RS /v vednost sodelavcem in za javnost zadeve/	198
----------------------------	--	-----

Lucijan Vuga

GLINA JE NASH OBRAZ

Glina je nash obraz,
gnetljiva in spremenljiva,
make up dezhevni, prah
za vsakokrat.

IN MEMORIAM

»Zhivljenjepis je nakljuchje, ki mu odtenke dajemo sami.« Tako se glasi prvi stavek zapisa, s katerim se Lucijan Vuga predstavlja na zavihku svoje edine pesniskih zbirke *Odtenchje sluchaja* (1987). V stavku sta modificirano navzocha naslovna pojma, ki kot genitivna sintagma, sestavljena iz izvirnega neologizma in iz ene najbolj vsakdanjih besed, pomenljivo nakazujeta tako vsebino zbirke kot avtorjevo bivanjsko-ustvarjalno »ideologijo«: gre za (osebne) odtenke v obzorju (splošne) sluchajnosti. Knjizhica pesmi se zdi kot izgubljen sredi Vugove obsezhne, na razlichna področja segajoče bibliografije, toda ker je ves chas poleg drugega pisal tudi poezijo, je ni mogoče jemati kot »nakljuchje«, temvech ravno nasprotno – intenzivnost tega vztrajanja v ozadju potrjuje, da so »nakljuchja« pravzaprav kljuchi do slutenega sistema usodnosti. Tako se znotraj Vugovega opusa kot »kljuchni tekst« pokazhe shtirivrstichna miniaturna z naslovom *Glina je nash obraz* iz drugega dela znachilno urejene zbirke: prvi del pesmi z malimi chrkami brez interpunkcije, drugi del po obichajnem pravopisu. Ta dvodelnost se navezuje na dvobesednost naslova, oboje pa nakazuje možnost »bistvenega vpogleda« v avtorjevo bivanjsko (osebno) enkratnost in njeno avtorefleksivno ozaveshchenost glede chlovekove »glinaste spremenljivosti« in izrochenosti prahu. Znachilnosti Vugovega pesniskhega idioma: modernistichna hermetichnost, zastrtost z »igro« v jeziku (prim. stil »blizhnjega soseda« pisatelja Sasha Vuge), abstrahirajochi neologizmi (npr. vsakdanjichenje), manj znane besede itd., ob vrhunskem intelektualizmu tudi prvinska ocharanost od narave.

»Dvounnost« dinamizma dvojnosti ima avtobiografsko podlago: rojstvo na meji slovanstva in romanstva (Solkan, 30. 7. 1939), nenavaden spoj poklicne in ustvarjalne prakse; srednja elektro in metalurshka shola, strojna fakulteta s specializacijo (Anglija, ZDA) v smeri skrajne intelektualizacije (kibernetika – »mislechi stroji«), magister znanosti in univerzitetni predavatelj, ob tem esejist shirokih interesov in izvirni raziskovalec pradavnine slovenske identitete. Od mladih let literarno ustvarjalen, pesmi in krajsho prozo objavlja v mnogih revijah, njegov najbolj markanten literarni dosezhke je zajetna »romansirana kronika« *Hisha na meji* (2003), izviren pogled na rodni obmejni bivanjski topos in njegove prebivalce skozi zadnji dve stoletji; drugi zgodovinski roman je *Prah preteklosti* (2006). Shtiri knjige so izshle tudi v elektronski *Knjizhnici Revije SRP: Hisha na meji* (2002), *Megalitski jeziki* (2004), *Prah preteklosti* (2005), *Veneti v Troji* (2006). Z dvema radijskima igrama (Shahovska kraljica, Jutri ne bo vremena) in z dramo *Medeja* (vse troje obj. *Revija SRP*) sezhe tudi v dramatiko. *Jantarska pot* (2000), *Davnina govori* (2003), *Megalitski jeziki* (2004) in *Veneti v Troji* (2006) so mogochna knjizhna »kvadriga« kot rezultat polstoletnega »obrobnega«, tiho vztrajnega, znanstveno rigoroznega in esejistichno slikovitega raziskovanja jezikoslovno-arheoloshkih sledov slovenske (slovanske) kontinuitete. Pripravljal je tudi strokovno knjigo s področja kibernetike. Vsega skoraj prevech za enega chloveka? Med izletom ob Nadizhi mu je odpovedalo srce (april 2006). Chlanek, ki ga je napisal ob smrti prijatelja-sodelavca, ima naslov *Franci Zagorichnik – danes in za vselej* (Prim. srech. 1998-206/207), s parafrazo veljaven tudi zanj.

Izbor in opomba Ivo Antich

POLJA KJER SVA VSE SPOCHELA

polja kjer sva vse spochela

pred zacetkom je bilo zelo veliko
vse
kot zdaj menjacic mrgoli v oceanih
iz ene
pike zgoshchenih sonc vesolja v ognju
razprshenih
sanjavih upanj iz let zorenja
pozhar
razsejan iz prividov velichastnih
ki chas
edinole zhar mu vzame pogasi
prostrana
polja kjer sva vse spochela

ustvarila polje ki sprejema seme

v tishini je neshteto zvokov
prekrivajo se v vsem popolno
da ne uspe nobenemu uiti
na belem platnu so vse slike
neshteto barv in likov se prepleta
uzreti je mogoche jih v charnem soju
so znamenja na krajih najinih skrivanj
povsem na gosto iz vseh chasov
ustvarila polje ki sprejema seme

na rečnem bregu je chasovna skala

na rečnem bregu je chasovna skala
vlazhne lise so pustile ure
z mahom so oznacheni letni chasi
zbrazdano lice so stoletja
tam sedim do glezhnjev v vodi
odteka in se nich ne meni
le mrmra v razvlecheni izreki
kar se mi zdi da slishim
spoje in zlijejo se njeni shumi
z onimi iz meglene spomina
pridushenih krikov utopljenih
potisocherjenih shepetov v strásti objetih

svetloba bega iz teme v temo

svetloba bega iz teme v temo
brezupno
brez sledi
razprshi pramenje se svetlikanj
in v takshni nochi zorijo sanje
brez chasa
zaporedja
v sedanjosti pretekla je prihodnost
z rokama v zhepih zhdim na obrobju
v sredishchu
in she onkraj
uziram vse dogaja se v zaprtem krogu

kot v gluho jamo bi pokopal besede

je she vprashanj o katerih se nisem vprashal
neznansko veliko
ne zmorem si zamisliti njihove vsebine

ne maram
da bi konchalo se z zakaj: ...
brez odmeva
kot v gluho jamo bi pokopal besede
in spiral
misli kakor reka vztrajno lizhe skale

nekje ustvari skoznje se nakljuchje

prostor si je vzel svoj delezh v izobilju
dopushcha strpno vmes atomske pike
ki begáje ishchejo izhod iz mrežhe
valovanj na vseh frekvencah
nekje ustvari skoznje se nakljuchje
na skrajnicah se odzrcali dvojnost
ubezhne točke ki skožse potegnili
onstran je vesolja zaobrnjeno vlečko

in moja stopinja ki sprozha plaz

gorá najhujshi potres ne sesuje
nezadržhno najeda jih le chasov chas
in moja stopinja ki sprozha plaz
le toliko dodaja kot dih v vihar
za eno zhivljenje to je vechnost
v pesek drobe se skale z melishch
reki gládka dno ter blazini breg
za zrnóm zrnce drsi v ocean
brezbrizhno sprejema jih pljuskaje
naplavlja igraje si charobne obale
med mivko lesketno je neka sled
iz dob merjenih v velikih razponih
iz krajev prostranih kot deli celin
sled – v kateri se vsak prepozna
a sebe prepricham da to sem bil jaz

med stozhnicami zhivljenja

stozhnice – presečne krivulje
 plashcha dvojnega krozhnega stozhca
 sesekanega z ravninami
 ravnina vzporedna tvorilki
 parabola
 ravnina seka oba dela dvojnega stozhca
 hiperbola
 ravnina poshev seka le en del stozhca
 elipsa
 presečna ravnina pravokotna na os stozhca
 krog
 ravnina seka sam vrh stozhca
 da nam točko ali sekajochi se premici
 oboje izrojeni stozhnici
 le mesto vseh točk
 s stalnim razmerjem razdalj od gorishcha in premice vodnice
 je neizrojena stozhnica
 med stozhnicami zhivljenja

preslikava je mnogolichna

ti... jaz

*

mar nismo vchasih rekli
 preslikava je mnogolichna
 che ustreza originalu vech slik
 (kvadratni koren je dvolichna funkcija)
 dandanes tega izraza raje ne uporabljajmo
 po definiciji je vsaka preslikava enolichna
 mnogolichna preslikava pa je relacija:
 odnos med elementi mnozhice
 ta je mnogolichen

tudi che pred tem bezhim

v pesmih je nekaj vechnega
shelest osushenega listja
ko zapihajo jesenski vetrovi
da bo kmalu leto naokoli
obrne list koledarja v dushi
tudi che pred tem bezhim
k reki z vodami iz vseh chasov
v nebo kjer ure mirujejo
stanovitno temo krashkih jam
v globoki sen usmiljene nochi
norije strasti iz nekdanjih dni
tudi che pred tem bezhim

hoja po rokah

navpik je prevara chutil
in navada prvih korakov
hoja po rokah
drugache viden svet
svet drugachnosti
a z nogami ne moresh jesti
ne v WC-ju z glavo navzdol

PREVARA

PREVARA

Kaj je prevara?
Ali od tega
umresh?

Kaj je prevara?
Je to tisto,
ko se v
jecho
zapresh?

Je to tisto,
ko se veselish
in nasmishash,
se sklanjash
in glihash,

ponochi pa
hlipash
in usihash
in krichish
in blaznish,
ker z vsako nochjo
bolj in bolj
in bolj
krvavish?

Dokler konchno ne
omagash –

Ko ves zabuhel,
hrom in osupel
bolshchish
v ogedalo
in se sprashujesh,
kje je bodalo –

Tisto bodalo,
s katerim si
nekoch
zabodel v
svoje srce,

tako silovito,
natančno,
globoko,

da je krvavelo
vse do tega
poslednjega
dne –

Ko zresh v ogledalo
in zaman ishchesh
bodalo,
da bi ga izdrl –

A zdaj je prepozno –
zdaj si
umrl.

PELINOVA SVATBA

In zdaj,
ko si betezhna starka,
sama,
s slutnjami, hotenji,
ki so v tebi
zhe od nekdej
in bodo s tabo
dolgo she potem –
ko odraslo je poslednje bitje,
ki je iz tebe
vzknilo,
in si ga vzgajala za vse tisto,
kar je v tebi
preminulo –

gledash hromo starko
v sebi –
In nobena misel
nauchena,
nobena misel
v kloshtru grozhenj
in strahu
rojena,
ti ne more vech
odvrniti pogleda
od nje –
Vsa otrpla,
prezebla
za tabo caplja
in chaka,
chaka in chaka
in chaka,
da jo povabish
spet nazaj
v njen
in tvoj svet –
Vsa bleda,
obnemogla,
otrpla
in sama,
se ne more vech
klanjat,
ne sanjat
in ne vech
trohnet.

BOGEC

Pravijo (nekateri):
bog je pravichen
in vzhichen in dober
in junashki –
pravi heroj –

Pravijo (nekateri):
boga ni,
in če bi bil,
bi bil starček siv,
ubog in betezhen,
ihtav in brezbrizhen,
len in sebichen,
prav nich
 dichen –

Pravijo (nekateri):
boga ni in bog je –
v gniladah ljudi,
ki se jim vedno tja mudi,
kjer pendrek bolj peche,
kjer klofuta
bolj michno boli –

ODISEJA

Ne poslušaj brnenja kvadratastih koles,
naj te izbrusi jeza in donechi bes;
naj te zaganja rotecha kri teles,
naj te izmesi v grozechi kres –

Ne potoni za ledenimi zapahi,
ki kleshejo jih plishasti vojaki;
razkolji stiskavost svojih krvavechih rok,
ne zapushchaj zhalujochih otrok –

Razvezhi vrv, ki ti stiska zakrneli vrat,
naj ne bo le brat tvoj brat;
ne malikuj le tistega gricha in gore,
ki reklamira strah in more –

Naj te zaganja le ogenj tistih vrb,
ki so vklesale vate plamenechi grb!

Adam Shuligøj

FRAGMENTI

Pesem

Mehak sedim
z zvitimi rokami navznoter
in nezhnimi prstnimi blazinicami
na zarjavelem svinčniku.

Nekateri
premikajo zrak
in delajo denar.

Nekateri, pravim,
premikajo zrak
in delajo denar!

Jaz sedim. Tu.
Mehak in nezhen.
Upogibam Besede
in Nich.

Perpetuum mobile

Ti zhdish na cimetnih drevesih,
z mavricami pod skritimi krili
in pisanimi metulji v niansah oči.

Ti ne vidish elastik teme v mojih ochesih,
ne vidish chrnenja ob rogovili,
ki so jo vsadili vame z vseobrochi nochi.

Tvoje letenje nad mano je bleshchanje,
sipanje cvetenja v močvirnata morja;
je prerojenje iz mraka – v dan.

In jaz zhdim slep – pod cimetnim drevesom,
iztegujem suho roko pod tvoja obzorja...
ti, ki samo vonj si... za mojo strgano dlan.

Panorama

Spet na mizi
moj obraz
izpraskan
prostor
skozi chas.

Nekoch
vesel
chrno-bel
danes strt
razbit
nachrt.

Izdrto oko
iz amalgama
edina
lepa
panorama.

Kiviji

Kiviji na omari so segnili.
Tako zeleni, tako sladki, tako novozelandski.
Zagotovo jih je obiralo na tisoche suhих rok
in vozilo z rikshami na stotine umazanih,
lachnih, sezonskih aziatskih otrok.
Uvozhениh... uvozhениh od bog ve kod –
verjetno iz Azije!

In kiviji na omari... segnili so,
segnili she preden so prishli do preobjedenih ust,
do od zhretja oteklega, utrujenega pozhiralnika
in od Ferrero Rochejev nabreklega zhelodca.
Kiviji na omari... tisti kiviji na omari...

Segnili so, chetudi jih je na ladjo,
na tristodvainpetdesetmetrsko chezoceanko,
vkrcalo oseminpetdeset singapurskih pristanishchnih delavcev
in chetudi je *mister captain John Stanford* – Britanec –
krmaril odlicno tista dva meseca in pol do koprskega pristanishcha.

Kiviji na omari, dragi moji, vsi so segnili.
 Z ladje so jih izkrkali shtirje neprijavljeni Albanci
 in Mercator jim je postavil ceno: 25 Sit za kg.
 In ko sem jih kupil po tej ultra-mega-hiper znižani ceni,
 sem kar vedel, da jih bom pustil tam – na omari.

In prav vsi, prav vsi so segnili – do zadnjega.
 Prepričan sem, da je zaradi njihovega zgnitja
 nekdo na Kitajskem zagotovo umrl!
 Ne vem, zakaj. In morda, morda bi me celo zanimalo, zakaj,
 ampak... ampak zdaj igray Seek and Destroy na kompjuterju in...
 wow... tretji level!

Val

V telesu biva zvok
 neizrekljiv strzhen
 vrtrt globoko v shum
 besednih mizanscen;

nekakshna disonanca
 med chermi jezika
 popolna resonanca
 notranjega krika

in z dlani se kot refleks
 izpishe neizrachunljiv total;
 hip najvishje pesmi
 nadzaznavni val.

Listje

Listje je
 zahrbtno,
 ker dela prevale,
 se obracha in vrtri,
 da bi le
 ne bilo predolgo
 iste barve.

Listje
 misli nase:

rumení,
rdechí,
chrní,
odvisno od
Vetra.

Listje vara.
Odpada.
In se hinavsko
rezhi,
ker vsakich
dochaka
padalo.

In ti ostajash
na mrazu.
Izdano in sámó
in verujesh
v Nebo.
In rastesh,
rastesh ponosno
Drevo.

Prijatelji

Shli so prijatelji
korak za korakom
iz brezvetrja
in praznih zaplat zemlje
proti centru
med mleko
in med.

Shli so s kislino obrobja
v zhelodcu,
v pozhiralniku;
z lakoto pod jezikom
in s shklepetanjem
raskavih zob
za mrvicami vonja mesa.

Odshli so s svojimi
podzemnimi naklepanji,

s svojimi kovinskimi izdajami,
ki so mi leta
odzhirale klorofil iz listja
in drle Sonca
iz zastrtih cvetov.

In vrnili so se prijatelji;
brez bogatih, koshatih vej,
brez platinastih chash
in fosfornih popkov,
ki bi zdramili pse potepuhe
za vogali
nekdanje gostilne.

Zato so bevsknili sami.
Zarenchali in zalajali name!
Kot bi zavohali v mojem
velichastnem razcvetu
svojo krpanko padlih
starodavnih
imen.

Vrtenine

Sluz somraka se lushchi z zidov
v prosojno pajchevino sončnih niti.
Vidim te odtise, topel vonj sledov,
njen voshchen obraz, rjuhe njene biti.

Mala cunjica mesa, zgrbanchena od jutra,
je poniknila v sen z vrteninami nochi;
z bori se svetlika in shumela je z golobi,
izpuhtelimi v reshetih mojih strganih dlani.

Vonj po alabastru njenega skalovja
spet se plazi iz skritih pravotlin neba
in chutim gnus, chutim ga v drobovju,
vrinjen kot kolichek – naravnost med oba.

Kako renchi ta mokra vest izza zidov
s chekani let razlike, zhejne vrtenine,
in zhe zaprem oči, grem stran, domov,
in z mano ogromen stalagmit praznine.

Vittoria Ravagli

ZADOSTUJE MI

Zaprem vsa vrata, in grem...

S spushčenimi lasmi,
z lilastim shalom,
v dolgem prazničnem krilu
se pochasi vzpenjam
in na dolgih hodnikih
zapiram – druga za drugimi –
vrata.

Zelo visoki beli
zidovi
razdvajajo
chas.

Znova pochasi zapiram,
kar je bilo pri meni odprto
kar naprej, noch in dan.

Znotraj pa pushчам
travnike, kose neba,
in stopam dalje
in zapiram.

Ozrem se nazaj:
zid je bel
je apno
sega do sonca
nevidna
vrata
v slepechi svetlobi.

In tam pustim vonje,
okuse in dishave,
in pochasi stopam dalje,
in zapiram.

Zadostuje mi

Zadostuje mi merjashchevo kruljenje,
zaprepadeno sovje skovikanje,
pasji lajezh
in glasba, v kateri se izgubim:
tedaj postanem dim,
vrnem pa se veter.

Pesem v meni
je kot studenchnica,
teche skrivaj
na zelenem dnu,
teche in se izteka
v notranjost moje zemlje.

Srce-boben

V velikem karirastem predpasniku
s shpranjasto zatisnjenimi ochmi
pleshem
v soncu, ki zaliva dvorishche

v naglem ritmu
s stisnjenimi rokami na bokih
pleshem
gola stopala udarjajo

na boben mojega srca
pleshem

sprostim
veneche telo,
odkrijem spet sanje

napihnejo mi krilo
ki se dviga poplesava pada
pleshem

srce-boben
mi praznično razbija

machke, negibne,
v krogu strmijo.

Preobrazba

In se prikazhe ona druga,
zhena zemlje,
tista od gozda in od meseca,
tista, ki joche in prepeva
stare prдавne zgodbe,
svoje in vashe,
ki si jih ne upate povedati.

Tista, ki se vrne vsa zadihana,
spremenjena, v naročje zemlje.

Hisha vetra

Umaknila sem se
na vrh drevesa,
stara chudashka opica.

Vzela sem jih s seboj
na veje
in jih razobesila,
punchke iz cunj pa krpice blaga,
fotografije in knjige,
naj se zibljejo
v lahni sapi
moje doline.

Uredila sem si
dom v vetru.

Uredila sem si kraj,
kjer modrina in zelenje
nebo in kanja
sonce in machke
moj srebrni mesec
in pajchevine
z listi in peresi vred
so moje slike.
Kjer se zhivljenje vrtinchi
in prijetno dishi, seje pa
smeh in barvito petje.

Chebelji fantje

Prihajali so iz mesta
in zbujali vtis, kot da so zbezhali iz zapora.
Prechkali so dvorishche v širokih belih
frfotajochih in skrivnostnih kombinezonih,
s tanchicami, ki so jim visele z okroglih
in bleshcheche belih klobukov
in jim prekrivale obraz.

Takole so krozhili
s svojim orodjem in pripravami
od chebelnjaka do chebelnjaka,
neprepoznavni,
kot mlade in zvonko nasmejane prikazni.

Na polju so se ubrano sukali,
kot nadvse slozhna skupina,
vsa razgibana in poplesujocha
le okoli chebel.
Povezovala jih je
skrivna govorica:
oni in chebele so se pogovarjali...

Iz tiste charovnije se je izcedil izvrsten med,
tekoch in delikaten akacijev med.

Kri

Kri je postala
zhivljenjski sok,
nadvse chista voda.
Zdrsim v njene bistre tolmune,
razlijem se, odtechem,
sem veter.

... potem iznenada se je povzpela luna

Potem, iznenada,
se je povzpela luna.

Ptichje vreshchanje,
drobci srebra.

Zrak, rahel veter
spolzi, zaveje.
Ljudje in listje vzdrhtijo.
Od neznanske miline
rečna voda vzvalovi.

Mogochna in svetla
vzhaja luna.

Tanki prsti izrisujejo
okroglo gorico
kot žensko naročje.
Globini
poshiljash signale.

»Prepoznam te, luna:
povezujejo naju
nitke nevidnih pajkov.
Mi – drobci lune –
visimo na obrobju
velikega gozda,
mi te chastimo.«

O AVTORICI

Vittoria Ravagli se je rodila leta 1942 v Bologni. V zacetku sedemdesetih let sta z mozhem dala odpoved pri Raziskovalnem inshstitutu za nuklearno energijo, kjer sta bila zaposlena, in ustanovila kakih trideset minut dalech od njenega rojstnega mesta kmechko zadrugo, skupaj z nekaj prijatelji in krajani z okolishkih grichev. Tedaj jih je bilo kar nekaj bolj ali manj mladih, ki so si zazheleli malce drugachno zhivljenje, skupinsko delo, ki jim bo ugajalo in jih izpolnjevalo, v stiku z naravo: ven iz mesta na dezhelo, konec shitudiranja in zacetek bolj konkretnih kmechkih del. Bila je chudovita izkushnja, nabito polna s chloveshkimi in vsestranskimi vrednotami. Ona je delala zlasti sire v mali sirarni, nauchila se je tega od zhensk z italijanskega juga in od Francozov, drugache pa so kmetovali, gojili koze, se ukvarjali s chebelarstvom, zelishcharstvom, imeli malo restavracijo in se seveda tudi kulturno udejstvovali. Zhiveli so, vchasih tudi po dvajset skupaj (v dobah kozjih kotitev), v veliki hishi, ki so si jo kupili in jo primerno preuredili. Niso bili komuna v pravem pomenu besede, marvech preprosto ljudje, ki so zhiveli pod isto streho, ker so jih druzhila skupna zanimanja in vechkrat tudi delovne potrebe. Vse te dejavnosti so seveda cvetele in trajale le slabo desetino let, potem je ta ali oni, kdo prej in kdo kasneje, odshel iz tega ali onega tehtnega razloga, zaradi druzhine in otrok, nekateri so se navelichali skupnosti in podezhelja pa vechne denarne odvisnosti, da ne rechem stiske, polozhaj je postajal vsak dan bolj brezperspektiven, marsichesa se ni vech splachalo gojiti, vnema pa je zachela naglo pojemati, dokler ni popolnoma zamrla, in tako se je konchala njihova kmechka zgodba, skupaj s kolektivno pustolovshchino. Potem sta z mozhem odprla in kar nekaj let uspešno vodila v sredishchu stare Bologne naturistischno/mediteransko trgovinico, dokler nista leta 1993 ustanovila kulturnega krozhka Arci Luna, s sedezhem, kjer zdaj zhivita in kjer je bil svoj chas sedezh kmechke zadruge, v Sasso Marconi, na bolonjskih grichih. Ime je dobil po nekem skupnem potovanju na Ceylon: udelezhili so se tamkaj med drugim tudi velikega slavja na chast polne lune in so se jima neizbrisno vtisnile v spomin podobe velike mnozhice ljudi vzdolz morskega brega, s pobožno stegnjenimi rokami proti mesecu, ob njih pa spokojno chepeche in sedeche svete krave. Nepozabna slika miru.

Kulturni krozhek je potem imel vsak mesec ob polni luni svoje pesnishke, literarne, glasbene in plesne vechere z bogato pokushnjo najrazlichnejshe okusne in pestro pripravljene hrane in pijache.

Krozhek Arci Luna se je pozneje spremenil v Le Voci della Luna. Le Voci (glasovi) so bile umetnosti, La Luna (mesec) pa njihovo ime. Kmalu nato je Vittoria razpisala literarno nagrado Giorgi, ki je z leti postala zelo odmevna, tej pa je kmalu sledila revija, in zachela redno izhajati, v vedno vechji nakladi.

Krozhek je bil zanjo od vsega zacetka vitalnega pomena, saj je lahko organizirala - sprva sama, nato s shtevilnimi sodelavci - pogostna kulturna srechanja, literarne in umetnishke vechere, pa razlichne delavnice, kjer je poezija uzhivala nekakshno privilegirano mesto, ne da bi bile prikrajshane druge duhovne veshchine. Skratka, bila je pobudnica razmaha kulture in lepih umetnosti na tistem koncu. In she vedno se veliko ukvarja s kulturo pa z revijo.

Pisala je kritike in eseje pa predstavivte raznih avtorjev za svojo in she kakshno drugo revijo, in jih she vedno rada pishe. Pesmi pa najrajshi le zase in pretezhno za predal. Morda si bo kdaj vzela chas, pravi – ne povsem preprichana -, in vse tiste mnoge popisane strani uredila v nekaj premishljenih pesnishkih zbirk, a trenutno res nima ne chasa ne volje, da bi se ubadala s samo seboj, rajshi se ukvarja z drugimi izjemnimi ljudmi, ki se ji zdijo po chloveshki, umetnishki ali literarni plati zanimivejsi od nje in vredni, da jih spozna tudi shirshi svet. To posrednishko delo(vanje) ji gre she najlazhje od rok. Pa she osrechuje me, pristavi kot pribito, da ji lahko verjamesh.

Prevod iz italijanshchine in belezhka o avtorici Jolka Milich

ORFEJ

I

Poznam svoj konec.
Ni me strah.
Pravo plachilo je
za pesem.

Kdor ochara zhive skale,
ve za svojo usodo,
da se bo raztreshchil
v drobce glasu

in se zhiv zagrebel
na dno zemlje.

II

Bila je kri, in farsa.
Dva kovinska oceana
sta poplavila svet.

Bil je potop. In en sam
citarar se je uprl
zadnji trobenti, in zaigral.

Zemlja se je stresla in ljudje,
vsi osupli, so negibno obstali,
umirajochi in skoraj vechni.

Potem so chredno navalili nanj,
in ga raztrgali na kosce,
nebo pa je onemelo.

Kup uniform,
bleshchechih sabelj, in lobanje,
ki jih glasba ni prebudila.

III

Lomiti skale ni nich. Beseda,
trsha od diamanta,
zlomi najchistejshe
miselno jeklo.

Zhe kot sedemletni otrok
sem doumel skrivni char
rimanih in ritmiziranih besed
na slabotne dushe.

In to sem zachel izrabljati,
v svojo korist, kot očitno
znamenje svoje mochi.

Svetloba, ki trzhe tkivo
srca; sonce, ki razkriva
zmalichena chustva;
harmonija atomov v soglasju
z nameni in chuti.

In nastal je preplah, zachudenost;
nihche ni odkril vira
moje umetnosti, moje
bozhanske tehnike.

Zato so me zavidali, in ljudstvo
me je odgnalo; blodil sem sam
med rastlinjem, nestanovitnimi
oblaki in zanesljivimi bogovi.

Nekega dne sem tudi sam doumel:
bil sem in bom bog;
zlomil sem svoje telo, in postal
nich drugega kot glas.

Dolgo so me iskali,
a me niso vech nashli;
vendar glas zveni kot
chisti odmev vechnosti.

IV

Charodej sem, in bil sem to vedno:
charodej zvokov in pomenov,
ki tichijo v zemlji, kot mrličih;
samo jaz dam zhivljenje in smisel
stvarem s svojo besedo.

Zdaj beseda izbeza tudi najbolj
prikrito skrivnost; jaz sem sam,
preziran in razcapan, burkezh, ki
stresa besede, kot bi spushchal prdce;
moje pesmi ne ocharajo vech.

Toda dajte mi citre
ali pishchal, ki jo je veter upognil,
in bom zapel, kot v davnih chasih,
ko so se srca parala;

in, che drugih ne,
bom ocharal samega sebe.

V

Pan, zmotil si se:
naj bo she tako lepo, telo
ni vечно, le bezhen

krch nasilja.

To, kar ishchesh, je prihodnost;
radost Pánove pishchali,
ki izzveneva od tvoje ljubezni.

Daj jo zdaj v usta
in zaigraj: ugasla strast
zna zelo lepo peti.

VI

Vse kaj drugega kot bron. Petje
je umetnost, vklesana v zrak,

ki zbežhi, brzhi ko jo zachujesh.
Pa vendar te note

trajajo,
neizbrisljivo,

kamenje,
vrzheno proti svetu,

da bi za sabo pustilo znak
ob silovitem trchenju.

VII

Morda na mesecu
bom nashel novo
glasbo:

ne tiste od sfer
(samoumevne),
marvech harmonijo skal,

melodijo praznih
prostorov med
atomom in samim seboj,

ratio stvari,
ki je postala umetnost
v vechnih enachbah:

glasbo bitja
in nicha.

VIII

Zgubljam ljubezen, zhivljenje.
Smrt pa se me
ne upa dotakniti.

Bolj ko umiram, vech pøjem.

IX

Petje
je
moje dihanje.

vdihnjen zrak
in izrechen.

X

Nimam ne očeta ne matere.
Petje me je porodilo.
Petje me bo pokopalo.

XI

Velika skrivnost je ta:
odsev zraka
huje rani kot kamen.

Vsak kamen je znamenje,
ki se spreminja v kri.

XII

Vrti se
in krozhi
ples

zvočnih
valov
v vrtincu
brez konca:

jaz pa sem
odmev samega sebe.

XIII

Tudi tam, kjer svetloba
oledeni
v arktičnem gozdu,

moj glas
ozhivi
ob brljenju
kratke zore.

XIV

Kakšen smisel ima petje
sredi vsakdanje procesije modnih
frizur in osladnih sladoledov?

Zapri usta, Orfej.
Za pevca se spodobi molk.

XV

Blazhena moja kruta
smrt.

A she bolj blazhen
nerojeni pesnik.

XVI

Jaz pa sem tako
ljubil ta svet
in ga sovrazil

klical sem smrt
in se je izogibal

kako sem trpel
in se veselil

preziral sem telo
in duha

poznal sem slabosti mesa
in razuma

izgubljal sem se v chutnih nasladah
z mislijo presegal vse dovoljene meje

hodil sem, sam
in slep, v temi

zgubil sem svoje ime
v podzemlju

videl sem, kako ugashajo
umske zvezde

toda zdaj sem stopil iz nochi
zhivljenjskega spanja
in se v luchi prerajam.

O AVTORJU

Ameriški esejst, pesnik in prevajalec Gerald Parks se je rodil 27. julija 1945 v ZDA, v državi Washington. Shtudiral je latinščino in grščino na univerzi v Seattlu, kjer je tudi diplomiral iz latinščine leta 1966, na michiganski univerzi v Ann Arborju pa iz grščine in klasičnih predmetov leta 1968. Od leta 1970 živi v Trstu, kjer se je kot profesor zaposlil na trzashki univerzi in si ustvaril družino. Na Visoki sholi za moderne jezike se posebej ukvarja s poučevanjem prevajanja iz italijanshchine v angleščino.

Objavil je večje shtevilo recenzij, esejev, monografij in prevodov iz angleščine v italijanshchino in obratno. V angleščino je prevedel pesniško zbirko *L'isola* (Otok) / *The Island* gradeshkega narechnega pesnika Biagia Marina. V italijanshchino pa zbirki *Songs of Innocence*, *Songs of Experience* Williama Blaka, ki ju je strnil v eno: *Canti dell'innocenza e dell'esperienza* (Pesmi o nedolžnosti in o izkushenosti). Uredil je knjige o Fordu Madoxu Fordu, Josephu Conradu, Williamu Faulknerju in Lewisu Carrollu. In prevedel tudi dve filozofski knjigi v angleščino, in sicer: leta 1998 *Heidegger and Leibniz*, - *Reason and the Path* Renata Cristina in leta 2001 *The Wisdom of Aristotle* Carla Natalija. Pesmi pishe tako v angleščini kot v italijanshchini. Izshle so revialno v ZDA, v Angliji, Luksemburgu, na Cheshkem, v Sloveniji in Italiji; v slednji je izdal doslej she sedem samostojnih zbirk: *Gente di confine* (Ljudje ob meji), 1977, *Epodi ed Epigrammi* (Epode in epigrami), 1987, *Lumen*, 1992, *Quake*, 2000, nagrajeno zbirko *Il naufragio* (Brodolom) - skupaj s *Solitudini* (Samote) Alekseja Pregarca, *Orfeo* (Orfej), 2004, in *La valle* (Dolina), 2005. Vključen je v nekaj antologij, med katerimi kazhe omeniti *Poeti triestini contemporanei* (Sodobni trzashki pesniki), ki jo je leta 2000 uredil trzashki pesnik in knjizhevnik Roberto Dedenaro. Prejel je vech nagrad.

Prevedene pesmi so iz zbirke *Orfeo* (Orfej), ki je izshla leta 2004 pri sloviti ital. založbi Mobydick v Faenzi, v zbirki *Lenuvole* (Oblaki).

Prevod iz italijanshchine in belezhka o avtorju Jolka Milich

Franko Bushich

BOJ Z JEZIKOM

BOJ Z JEZIKOM

kriceche krizhi svetijo
v kislem dezhju urbanosti

gnije moja postana misel

boj z jezikom:
poezija
ali fellatio v limuzini

(Split, XII, 2005)

OUTSIDER SEM

iz obeska blizhnjega tulca
se nenehno seli na sankah
seme neznanca
kot neznanka povabljenca

outsider sem

tujec v morju turkov
volkov in drugih
njihovih svetovnih nazorov
prepolna so usta
pornografskih div
prepolna so usta
glivic gob in piv

(Split, III, 2006)

2 = 1

eden ranjuje sebe
eden vse okrog sebe
eden je beden
eden beden in ponosen
eden je Hrvat
eden pa niti ne
eden se brije
eden pa niti ne

kdo je tukaj kateri jaz

(Split, 29. 3. 2006)

RDECHE RIBE UTRIPAJO

bolniki snifajo
naribani parmezan
ki zbira prah
in barbarske vonje
zunajzemeljske ne tudi bozhje
ovchice pa chakajo pred stranishchi
in prebirajo dnevni tisk
iz viskoze z malo bombazha
in izkashljanega kavchuka

vecherni mrak je zagotovljen
v zalivu in razpokah
odvrzhenih kondomov
so bele ribe zardele

ritmichno utripajo
ritmichno utripajo

(Split, 31. 3. 2006)

Ivo Andrich

BREZ NASLOVA

Niti bogov niti molitev!
In vendar se včasih zgodi, da slišim
nekaj kot molitveni shepet v sebi.

To se moja stara in večno zhiva zhelja
oglasha od nekod iz globine
in s tihim glasom prosi za malo prostora
v katerem od neskončnih rajskih vrtov,
kjer bi naposled nashel tisto,
kar sem zmeraj zaman iskal tukaj:
shirino in prostranstvo, odprti razgled,
malo svobodnega diha.

(Beograd, 1973)

OPOMBA K ANDRICHU:

Razmislek o Ivu Andrichu (1892–1975), srbsko-bosansko-hrvashkem pisatelju (pripadnost pisateljev vseh literaturam ni taka redkost, kot se navadno zdi; npr. irsko-angl.-francoski Beckett, nemško-avstrijski pisci itd.), skoraj avtomatično zastavlja tudi vprasanje o mestu literarnih ustvarjalcev iz (nekdanjega) jugoslovanskega in sploh južnoslovanskega (z Bolgarijo) prostora v »globalizirani« svetovni literaturi. Andrich je namreč edini literarni nobelovec iz tega slovanskega dela Balkana (neslovanski Balkanci Romuni nimajo nobenega, enako Albanci, Grki dva). Relevanten odgovor je lahko le dejstvo, da je njihovo mesto preprosto in grobo recheno – nikakršno. Niti Andrich niti noben njegov južnoslovanski rojak nima veljave nespregledljivega stebra v svetovni literarni zavesti, a v tem ni nikakršne »krivice« s strani »vasezagledanih velikih«, kot se rado pojadicuje, temveč je predvsem posledica ključnega kvalitativnega »catcha«: tudi največja (in najbolj prevajana) imena tega prostora so, radikalno vzeto, le lokalne veličine pod magično mejo »najvishjega preboja«, ki iz takih ali drugachnih »uspešnikov« naredi tvorce metaforičnega pojma identifikacije ali t.i. univerzalne paradigme (kot so npr. Petrarca z Lauro, Shakespeare s Hamletom, Cervantes s Kihotom, Ibsen z *Noro*, Strindberg z Julijo, Flaubert z Bovaryjevo, Dostojevski s Karamazovimi, Kafka z Josefom K., Hashek s Shvejkom itd.). Tistih iz južnoslovanskega prostora, ki so se vsaj nekoliko približali temu »zakletemu cilju«, je mogoče, in še to skrajno pogojno, približno ducat: Presheren s (patetičnim) *Pevcem* in s kakšnim »nesrečnim sonetom«, Cankar s *Kachurjem* in *Hisho MP*, Bartol z *Alamutom*, Strnisha s pesmijo in z dramo *Ljudozherci*, Krleža s *Hrv. bogom Marsom* (vojne novele) in *Latinovicem*, Andrich z *Mostom na Drini* in *Prekletim dvorishchem*, Duchich s pesmijo, Crnjanski z *Romanom o Londonu*, Selimovich z *Dervishem*, Bagrjana s pesmijo, Konstantinov z *Bajem Ganjom* ipd. Andrich je bil korifeja Titove Jugoslavije, negativne kritike o njem so bile »potlachene« (franc. kritik ga je imel za neizvirnega, neduhovitega, stilsko konservativnega, danes po njem pljujejo zlasti bosanski muslimani); v senci njegove markantne proze je poezija, ki jo je pisal pomalem vse zhivljenje (vse od prve knjige *Ex Ponto*, 1918), tako da se kot ključni miniaturni tekst vsega opusa kazhe pesem *Brez naslova* iz 1973 (menda zadnje, kar je napisal; končna poanta k expontovski »ovidijevski« usodi chloveka, ki je iz rimskokatoliškega konteksta »premostil Drino« na pravoslavni Vzhod, ne k »lepi modri«, ampak k »chromorski« Donavi). Izbor, prevod in opomba Ivo Antich

SLOVO

Sredi razbrazdane njive je sedela starka. V roki je drzhalo shopek rozh, ki so ji ga bili prinesli otroci. Lansko jesen ji je umrl mozh. Sedemdeset let sta zhivela skupaj. Potem je nenadoma zbolel in odshel s tega sveta. Ni minil dan, ko ne bi bila mislila nanj. Ko je bil she zhiv, ni razmishljala o tem, kako zelo sta navezana drug na drugega. To leto, ko ga ni bilo vech, je imela vech ko prevech chasa, da se je tega zavedla. Njemu je bilo to prikrajshano. Ali pach ne? Pogosto je sanjala o njem in v sanjah sta se pogovarjala – kot takrat, ko je bil she zhiv. Sosea ji je dejala, da so sanje prav tako resnichne kot budnost. Starka ni vedela, ali je to res ali ne, a je vsak vecher vendar vedno znova z vznemirjenim srcem legla v posteljo. V prichakovanju, da bo ponochni zopet s svojim dragim mozhem.

V sanjah ji je pogosto govoril, da bosta kmalu spet skupaj. Res? Kaj je bilo zanj kmalu? To ga je vedno pozabila vprashati, pa cheprav si je, preden je zaspala, venomer dopovedovala, da ga mora vprashati, kdaj bo ta kmalu. A je vendar vedno znova pozabila. Morda ji bo uspelo danes...

Pritekla je mala Ana, petletna vnukinja njenega sina.

»Kaj delash, babi?« je vprashala in se nasmehnila.

Starki so stopile solze v oči, ko se je zagledala v to drobno, razigrano bitjece... Zadnje chase je tako pogosto jokala. Ne zato, ker bi bila zhalostna. Vse jo je ganilo na tako poseben nachin, da je v trenutku imela solzne oči... – Kako lepi so otroci, je pomislila! In kako krute jih lahko potem naredi svet, ko odrastejo! Nekateri pravijo, da je ta svet pach tak in da tako mora biti. Vchasih se je starki od vseh teh »mora« kar malo zvrtilo v glavi...

»No, babi?« jo je Ana zdramila iz zatopljenosti. »Mi bosh odgovorila ali bo prej padel mrak in bom morala spat?«

Starka se je nasmehnila. »Razmishljam, ljubica,« je odvrnila prijazno in jo pogladila po dolgih modrih laseh.

»O chem?« je zanimalo Ano.

»Oh, o chem?« je ponovila starka. »O vsem.«

»Na primer?« je vztrajala Ana.

»O tvojem pradedku, Ana... Pa tudi o tebi, vesh. Kako prijazna in ljubezniva punca si.«

Ana je za trenutek pomislila, potem pa vprashala: »Zakaj jokash, babi?«

»Ker sem tako srechna, ljubica, ko vidim tvoje lepo srcece, vesh,« je dejala starka in jo potrepkala tam, kjer je Ana imela svoje srcece. »Ti tega danes morda ne razumesh

tako kot jaz, a ko bosh malo starejša in se bosh spomnila danashnjega dne, bosh zhe vedela, kaj sem mislila... Vesh, tvoja babi te ima zelo, zelo rada.« In starka je objela drobno deklenco in jo poljubila na razgreta lica.

»Tudi jaz te imam zelo rada, babi,« je dejala mala Ana, in tudi ona poljubila starko na zgubano chelo.

»Ti, babi, dedka zelo pogreshash, kaj?« je chez chas vprashala Ana. Ana je svojega pradedka klicala kar dedek, tako kot prababico babi – tako je bilo lazhe.

»Ja, Ana, zelo zelo ga pogresham,« je tiho odvrnila starka. »Ko je bil she zhiv, se nisem niti zavedala, kako zelo ga imam rada. Ni bilo chasa. Vedno je bilo treba kaj narediti, vesh...«

»Kaj mislish, babi, kje je dedek zdaj?«

»Nekateri pravijo, da je sedaj tam, kjer zhivijo sanje,« je odgovorila chez chas babi.

Ana je malo pomislila, potem pa rekla: »Tudi moja mami mi je nekoch dejala isto. Pa mislish, da je to res?«

Babi se je nasmehnila. »Rada bi verjela, da je to res. Ko sanjam in se pogovarjam z dedkom, sem srechna. In takrat verjamem, da je vse, kar se dogaja, resnichno. Prav tako, kot verjamem, da je zdaj vse resnichno.«

»No, saj sedaj je res vse resnichno,« je dejala malce razdrazheno Ana. »Mislish, da so sanje prav tako resnichne kot pravi svet?«

»Nekateri pravijo, da morda celo she bolj,« se je nasmehnila babi.

»Kaj pa mislish ti?« je zanimalo Ano.

Babi je globoko vdihnila, potem pa dejala: »Da pogresham tvojega dedka, Ana. To mislim... In da si ti tako fajn punca, da je vsak, ki te pozna, zaradi tega lahko zelo vesel.« Starki so se zopet orosile oči, ko je pripovedovala vse te rechi. »Vesh, nisem vech tako mlada, pa mi pogosto uhaja,« se je zasmejela.

»Saj me nich ne moti, babi,« je resno odvrnila Ana. »Tudi jaz pogosto jokam, che mi kaj ni vsheh ali che me kdo uzhal, pa sploh she nisem tako stara. – Ampak, povej mi no, ali pogosto srechash dedka v sanjah?«

»Ja, zelo pogosto, Ana,« je pokimala starka. »Zadnje chase skoraj vsak dan. Pravi, da se mu bom kmalu pridruzila. Pravi, da je zhe vse pripravil za naju, in pravi, da bova she bolj srechna, kot sva bila tu. Pravi tudi, naj se od vseh lepo poslovim, in naj jim pojasnim, da tam sploh ni tako slabo. Pravi, da je njemu tam celo bolj vsheh kot tukaj, le da pogresha mene...«

»Joj, to je pa krasno, babi! Jaz te bom seveda tudi pogreshala, ampak che mi povesh, kako te lahko v sanjah obishchem, bom rade volje kdaj prishla tudi jaz na obisk!«

Starki so se v ocheh zopet zalesketale solze. »Oh, ti moja ljuba, draga deklenco,« je dejala in jo pobožhala po vihravih kodrih. »Dedek pravi, da si moram le zheleti, da ga vidim. Najbolje takrat, ko lezhem v posteljo. Preden zaspim. Pravi, da je zadnja misel, preden zaspimo, zelo pomembna. Da se lahko v sanjah zgodi vse tako, kot si zazhelimo.«

»Tudi moj ochka pravi, da se lahko zgodi vse, kar si zazhelim, babi. Samo che si to zhelim dovolj mochno in iskreno.«

»Che tako pravi tvoj ochka, Ana, bo zhe res, kaj?«

»Chisto tako, kot pravish ti za sanje. In – deluje?«

»Najvechkrat ja. Cheprav se vchasih zgodi, da se zjutraj chisto nich ne spomnim. Dedek mi potem pripoveduje, kaj vse sva pochela prejsnjno noch, pa se chudim kot tepka, ker se nich ne spomnim – sem pach zhe stara. Cheprav mi dedek pravi, da starost nima prav nich s tem. Pravi, da gre za spremembo zavesti. Da je stanje zavesti zjutraj drugachno kot v sanjah, ali nekaj takega. V zadnjem letu se je kar malce spremenil, vesh. Prej ni nikoli tako govoril. Vchasih se kar malce zbojim. Potem pa si rechem, da moram hitro za njim, da mi ne bo chisto pobezgljal tam na oni strani. Chlovek nikoli ne ve...«

»Kako to mislish: chlovek nikoli ne ve, babi?« se je namrshchila Ana.

»Ah, Ana, to se samo tako reche, vesh. Mislila sem pach, da se chlovek lahko tudi spremeni. In che ga nekaj chasa ne vidish, potem je morda potrebno nekaj chasa, da se zopet navadish nanj.«

»Ja, imash prav,« je zdaj razumela tudi Ana. »Z mano je isto. Vchasih ochka ne vidim nekaj dni, ker mora na sluzhbeno potovanje, potem pa, ko se vrne, vchasih potrebujem tudi pol ure ali pa she vech, da se zopet navadim nanj. Ja, babi, imash popolnoma prav,« je prikimavala Ana.

Babi se je nasmehnila in se she enkrat zazrla v zhametne oči svoje pravnukinje.

»Vesh, lepo je bilo na tem svetu,« ji je dejala nekako ganjeno. »Zdaj pa se mi zdi, da je zhe res skrajni chas, da odidem tudi jaz.«

»Vseeno mi bo dolgchas po tebi, babi,« je nekako zhalostno dejala Ana.

»Che me bosh zhelela videti ali pa slishati, moja mala Ana, si zvecher, preden lezhesh v posteljo, to samo zazheli. In takoj, ko bosh vstopila v sanjske svetove, bom pri tebi. Zmenjeno?« je dejala prijazno starka.

»Velja,« se je strinjala Ana. »A che te vendarle ne bo?« se je potem zbala.

»Che me ne bo, vedi, da me le ti ne vidish. Jaz bom gotovo tam, kadarkoli me bo tvoje srcece zhelelo videti. Poglej za kakshen grm ali pa kakshno drevo, morda se ti bom hotela malce skriti, da bo bolj zabavno. Velja?«

»Velja,« je bila zadovoljna Ana. »A che te bom predolgo iskala, se mi bosh pokazala, kaj?«

»Seveda, ljubica,« je dejala starka in jo spet nezahno pobozhala po laseh. »Pozno je zhe, mislim, da je chas, da greva v hisho.«

In sta odshli.

V hishi so bili tisti vecher zbrani vsi starkini sinovi in hcherke, pa njihovi sinovi in hchere ter njihovi sinovi in hcherke. Bila je obletnica smrti njenega mozha. Starka jih je cel vecher opazovala in vsake toliko se ji je v okeh zalesketala kakshna solza. Koliko spominov! Spomnila se je, kako so na svet prihajali njeni otroci. Trije sinovi in

dve hčerki. Spomnila se je, kako so na svet prihajali njeni vnuki in vnukinje, njeni pravnuki in pravnukinje. Mala Ana je bila najmlajša med njimi. In ona – njena prababica – je bila najstarejša. In danes je napočil trenutek slovesa. Veselila se je, da bo ponovno s svojim mozgem, a vendar ji je bilo tudi tesno pri srcu, ko je pomislila, kaj vse bo zapustila in koga vse ne bo nikoli več videla. Vsaj ne tako kot sedaj.

Ura je odbila devet. Starka je pochasi vstala, v sobi je za trenutek vse utihnilo. Pogledala je zbrane, se nezhno zazrla v oči vsakemu posamezniku, potem pa dejala: »Dragi moji, morda se danes vidimo poslednjih.« Nekdo ji je hotel ugovarjati, a mu ni pustila do besede. »Sin moj,« mu je dejala, »vedno si ugovarjal – tak pach si – a prosim te, tokrat se vzdrži. Pusti me, prosim, da dokončam.« In sin je razumel in je utihnil. »Vash oče, dedek, pradedek me zhe zelo dolgo pripravlja na dan, ko vas bom zapustila in se mu pridruzhila... In zdi se mi, da je prav danes napočil ta dan... Vedite, da ne morem opisati svoje sreče, ko vas gledam. Ko vidim plamteti vasha zhivljenja, ki sem jih pomagala zanetiti tudi sama... Vedite, da vas imam neskončno rada in da bom vedno z vami, kadarkoli me boste potrebovali. Zdaj pa vas prosim, da ne rečete prav nich. Samo spomnite se tega večera, kadar se boste hoteli spomniti name. Spomnite se tega lepega, mirnega trenutka in tega, kako zelo imam rada prav vsakega od vas.«

Potem je starka pochasi odkreveljala mimo mize in skozi vrata do svoje izbe. In zdelo se je, da so se njene besede dotaknile prav vseh. Nemo in ganjeno so zrlji za svojo mamo, babico, prababico.

Naslednje jutro starke ni bilo k zajtrku. Zdravnik je dejal, da je umrla pred nekaj urami, najbrž sredi noči. »Prav nich se ne bi chudil,« je dejal, »che je odshla natanko ob polnoči, tako kot njen Franc.« Rekel je she, da je imela lepo smrt. Brez bolechin. Sinovi in hčere, vnuki in vnukinje, pravnuki in pravnukinje so tiho jokali.

»Zdaj je spet z dedkom,« je dejala tiho mala Ana in se zazrla v svojega ochka.

»Ja, moja mala Ana,« je odvrnil njen ochka in jo ljubeče objel, »zdaj je nasha babi spet z dedkom.«

Bogdan Novak

KAZEN

(zgodbe kar tako)

Kazen

Bilo mu je ime Mihael, tako kot bozhjemu nadangelu, le da so ga v vsakdanjem zhivljenju klicali Miha. Tisti Mihael je imel zapisano samo v uradnih dokumentih, ki so ga spremljali skozi zhivljenje.

Njegovo zhivljenje je bilo polno in pestro. Vsaj mislil je tako. V sluzhbi je garal, dosegel je lep polozhaj, za konjichka pa je slikal akvarele. Ob vsem tem je nashel chas za mnoge uzhitke. Rad je kaj dobrega pojedel; pil je veliko, predvsem izbrane zhgane pijache: viski, konjak in pleterski sadjevec. Tudi zhenske so mu razveseljevale telo in duha.

V tistem chasu se je na novo zaljubil. Hrepenel je po njenem telesu, vendar je zavlacehal z izpolnitvijo svojih in njenih spolnih zhelja, ker se mu je pravzaprav zdel najlepshi tisti chas zaljubljenosti in prichakovanja, hrepenenja, chakanja na izpolnitev sanj. Vedel je iz izkushenj, da ko bo z zhensko zachel spolno razmerje, se bo chez chas vse skupaj skrchilo samo she na seks in bo postajalo iz dneva v dan manj zanimivo, dokler se ne bo prelevilo v dolgochasje in se bo spet oziral za drugo.

Tistega dne je precej popil, vendar ni bil pijan. Le rahlo okajen. Che je po malem dolival ves dan, je lahko izpraznil tudi steklenico in pol zhganja, ne da bi bil kaj vech kot dobre volje. Za njim so bila dolga leta vaje v pitju in potreboval je vedno vech alkohola, da je lahko dosegel blazheno stanje. Zgodaj zjutraj, okoli chetrte ure, se je zbudil sam od sebe, segel na nochno omarico, si nalil dva decilitra zhganja, ki ga je izpil v dolgih pozhirkih. Ko je zachutil, da pijacha prijemlje, je omotichen legel in spet zaspal. Okoli osme ali devete se je prebudil, si takoj nalil deciliter, da je dosegel nirvano, potem je chez dan samo dolival in vzdrzheval dosezhene vishave.

Lezhal je na blazinjaku s kozarcem v eni roki in s cigareto v drugi. Na prizhganem televizijskem zaslonu pred njim so migetale neke podobe, ki se mu jih sploh ni zdelo vredno pogledati. Bil je zatopljen v lastne misli, cheprav bi tezhko povedal, o chem sanjari. Misli so bile she najbolj podobne tropu ovac, ki jih je spustil na pasho. Brez psov chuvajev in brez palice je sedel ob chredi in jo opazoval, kako se razleze na vse strani po pashniku, se spet zbira okoli ovna, pa spet razleze kot skupina mravelj.

Nenadoma ga je zbolelo v levi roki. Bolechina ga je preshinila, kot bi bil zgrabil za golo elektrichno zhico. In potem she enkrat. Zvilo ga je, trzal je, potem se je umiril.

Pomislil je na srčno kap. Zdaj bom umrl, si je rekel, in chez nekaj dni me bodo našli nepremičnega, morda zhe razpadajočega na tem blazinjaku. Odlozil je kozarec s pijacho na nizko mizico, ker se je bal, da ga bo izpustil iz rok. She tik pred smrtjo se je bal politi pijacho. Ugasil je cigareto v pepelniku.

Usedel se je. V prsih je chutil topo bolechino, dushila ga je strashanska peza. Vsaj she pozhirek si lahko privoshchim pred smrtjo, je pomislil in takoj uresnichil zamisel. Zvrnil je pijacho iz kozarca na dushek in znova odlozil prazno chasho na mizico. Takshna je torej smrt. Prav nich se je ni bal. Celo s samoironijo je mislil nanjo, ko si je rekel, da vsaj ne bo umrl zhejen. To pa res ne.

Skushal si je iz steklenice naliti she pozhirek sadjevca, ko ga je spet preshinila tista stresajocha bolechina v roki, da jo je nehote skrчил. Chutil je, da bo omedlel, vendar ni. Nenadoma je njega in ves prostor oblila jarka bela svetloba. Njeno sredishche je bilo v kotu poleg okna, kjer je stal hladilnik.

Nichesar se ni bal. Navdajal ga je blazhen mir in vedel je, da je to podoba smrti. In tista svetloba, ki je napolnjevala njega in prostor, je bila On. Lahko se je pogovarjal z njim, ne da bi odprl usta. Zgolj izmenjavala sta si misli. Vedel je, da je On prishel ponj. Bil je poosebljena ljubezen.

»Moj Bog,« je pomislil in hkrati tudi vedel, da ga On razume. »Moj Bog, zakaj? Saj si mi vendar obljubil, da bom zhivel do shtiriinshtiridesetega leta!« To je bila njegova fiksna ideja, da bo dozhivel 44 let, 4 mesece in 4 dni, ker je bil rojen 4. 4. 44. »Saj si mi vendar obljubil!« Vedel je, da je to samo njegova ideja, da mu On ni nichesar obljubil, a zdaj, ko bi se moral posloviti od tega sveta, ga je nenadoma zgrabila panika in oklenil se je edine reshilne bilke, ki mu je prishla na misel. In tudi vedel je, zakaj: »Saj si mi vendar obljubil, da bom lahko zhivel do shtiriinshtiridesetega. She dve leti imam do takrat! In ravno zdaj, ko sem tako neskončno zaljubljen!«

Svetloba se mu je nasmehnila.

»Naj ti bo,« je rekel glas iz svetlobe s posebno ljubeznijo, in svetloba je zachela slabeti, dokler ni povsem ugasnila.

Miha je z olajshanjem padel vznak na blazinjak in zadihal dosti lazhje. Bolechina iz roke in iz prsi je izginila. Globoko je zajemal zrak, kot bi mu dolgo manjkalo kisika. Zdelo se mu je, da je priplaval na povrshino vode in hlatal za zrakom, da bi si napolnil podhranjena pljuha.

Potem je zaspal. Ko se je pozno ponoči zbudil, je najprej segel po kozarcu. Bil je prazen, v steklenici pa she za pol chashe tekochine. Nalil si jo je, in ko so se mu po dolgih pozhirkih mozhgani zbistrili, kozarec pa se je spraznil, je lahko zachel spet razmishljati.

Srechanje z Njim se mu je zdelo kot opomin. Komaj dve leti imam she zhivljenja, si je rekel, vredno bi bilo iz njega narediti kaj vech.

Resnichno je zazhivel povsem drugache. Poročil se je s svojo ljubeznijo, slikal je z vsem zharom, kot da bi rad nadomestil vse tisto, kar je igrivo zapravljal v minulih

dvainshtiridesetih letih. V mislih se je zahvaljeval bleshchechi svetlobi, ker mu je podarila she ta preostanek zhivljenja.

Toda pri shtiriinshtiridesetih se ni zgodilo nich. Tudi pozneje ne. Miha je zhivel polno zhivljenje, ustvarjal je, dosegal vedno vechje slikarske uspehe, dobil je shtevilne nagrade, staral se je, pokopal svojo zheno, ki je bila njegova najvechja ljubezen, pokopal je tudi dva od svojih shtirih otrok, in she naprej se je staral, delezhen denarja, slave in chasti.

Pri osemdesetih se mu je zhivljenje zhe upiralo. Ni bil kaj posebej bolan, a imel je tezhave s prostato; da je lahko uriniral, je moral nositi kateter, bolet ga je hrbet, komaj je hodil, toda to niso bile resne bolezni, od katerih bi se lahko nadejal smrti.

Ko je slavil devetdesetletnico, je samo she preshteval mrtve sodelavce, prijatelje in znance. Vsi okoli njega so pomrli, lastnima otrokoma in samemu sebi je bil v nadlego. Pozabljal je na stvari, tresle so se mu roke, ni mogel hoditi brez palice, hrana mu ni dishala, tezhko je zbral misli, vendar je she kar zhivel kot spodsekan hrast, ki zhivotari na parobku gozda in mu vsako leto ozeleni le veja ali dve.

Zhelel si je smrti. Bil je utrujen od zhivljenja. Ni mogel vech slikati, ni mogel nichesar vech. Zhdel je v naslonjachu in strmel predse. Ni prepoznal vech svojih otrok; za vnuke tako ni nikoli tochno vedel, kdo so. Ljudje so hodili okoli njega kot tujci, govorili so mimo njega, ker jih sploh ni vech poslushal, saj je bil zhe tako dolgo na svetu, da mu niso mogli povedati nichesar novega. Oni so proslavljali njegovo stoletnico, njemu pa ni bilo do nichesar vech, le do vechnega pochtitka.

Toda smrti ni bilo.

Na koncu, ko je bil Miha star zhe kot Metuzalem, je lezhal v postelji, premikal ochi, ne da bi kaj videl, in po mozhganih mu je vrtala le she ena beseda:

»Kazen ... kazen ... kazen ...«

Pa ni vech vedel, ne zakaj je kaznovan ne od kdaj. She manj, do kdaj.

Otroshko vprashanje

Mati je sedela v sadovnjaku pod malo jablano. Bila je zhe nizko pri tleh shiroko razvejana jablana na koncu sadovnjaka, ki je dajala najlepsho senco v poletni vrochini. Jabolka so bila zgodnje sorte in zhe zrela, cheprav je bil shele konec avgusta.

Njen otrok je lazil po vseh shtirih po travi, cheprav je bil star zhe pet let. Zanimal se je za murne v luknjicah. S slamico jih je bezal iz luknjice in potem jih je skushal ujeti. Pri tem je enega od murenchkov po nesrechi lopnil z dlanjo, da je zhuzhelka oblezhala negibna.

Dechek je najprej bezal murna s slamico, upajoch, da se bo zgani, potem je zagodrnjal:
»Umr! je.«

Pobral si je v travi odpadlo jabolko in ga grizljal z drobnimi zobki. Bolj glodal kot

mishka. Vmes je razmisljal, gledal negibnega murna in molchal, dokler se le ni ojunachil in rekel materi:

»Mama, murenček je mrtev.«

Mama je samo pokimala. Mar ji je bilo za murna. Samo da se njenemu sinu ne zgodi kaj hudega.

»Mama, muren je mrtev,« je ponovil deček in vztrajal: »Razložhi mi umiranje. Kaj je to smrt? In kaj je zhivljenje?«

»Premlad si she za pogovor o tem,« mu je odvrnila mama.

Deček je zrasel, postal je mladenich in takrat ni imel vech chasa razmisljati o smrti.

Ko pa je dozorel, mu je umrla mama, in potem je dolga leta razmisljal o smrti in o umiranju. Cheprav je bilo sholan mozh, si ni znal odgovoriti na vprasanje, kaj je smrt in kaj je umiranje in kaj je sploh smisel navidezno nesmiselnega zhivljenja.

»Mogoche pa nisem prebiral pravih knjig,« si je rekel.

Zachel je prebirati mnoge knjige, ki so se ukvarjale s smrtjo. Bral je filozofe, bral je egipchansko, tibetansko in hindujsko knjigo smrti, prebiral je knjige, ki so opisovale zhivljenje po smrti, bral je strokovne medicinske razprave o umiranju, prebiral je Sveto pismo, bogoslovne razprave o smrti, vendar si radovednosti ni mogel poteshiti. Bral je tudi knjige, v katerih so se ljudje sprashevali o smislu zhivljenja, in dobil je milijon razlicnih odgovorov, pa je prebral komaj tisochi del takshnih knjig.

Ugotovil je le eno. Vsa ljudstva tega sveta so se sprashevala o smrti in o smislu zhivljenja. Ista vprasanja so si zastavljali na vzhodu in na zahodu, na severu in na jugu. In povsod so dobili isti odgovor, da je odgovor ljudem nedosegljiv.

Potem se je nekega vechera na stare dni spomnil mladosti. Bolj je pozabljal vsakdanje in sprotne stvari, dlje v mladost se je odlicno spominjal. Kot bi hotel pred smrtjo she enkrat pregledati vse svoje zhivljenje. Tako se mu je pred notranjimi ochmi prikazal tudi sadovnjak in videl je sebe, kako je po nesrechi pokonchal murna, v duhu pa je slisal tudi materin odgovor:

»Premlad si she za pogovor o tem!«

Nekoch, ko bo chloveshtvo dosti starejshe, kot je sedaj, takrat, takrat bomo mogoche dovolj stari, da bomo izvedeli pravi odgovor.

Vedno se da she kaj narediti

Sedela sva v mestni kavarni in naročila vsak svojo pijacho. Ko je natakakr prinesel naročeno, se mu je pripetila nerodnost: zilil je kavo po belem puloverju moje sogovornice. Bilo mu je neprijetno in gostobesedno se je opravičeval.

»Nich hudega,« mu je rekla Neda. »Mogoche pa pulover ni unichen. Vedno se da she kaj narediti.«

Ko se je dogodek umiril in je Neda dobila novo kavo, sem jo vprašal, od kod ima tak optimizem. Zachelala mi je pripovedovati zgodbo o svojem dedku.

Dedek jo je petletno neke nedelje peljal na hrib nad vasjo. S chrnovrškega hriba se je videlo celo dolino. Zeleno in plodno, z razmetanimi hishami in gospodarskimi poslopji, z ograjami iz lesa in iz kamna, z belimi cestami in stezicami.

Dedek in vnukinja sta sedla v travo vrh hriba; dedek je zaokrožil z roko po zraku, pokazal na dolino in na hribe okoli nje in ponosno rekel:

»Vse to je nashe.«

»Kaj pa, če nam bo kdo vzeti?« je vprašala vnukinja, ki je bila zelo bistra za svojih pet let. »Če nekoch ne bo vech nashe?«

»Vedno se da she kaj narediti,« je zagodrnjal dedek in se z desnico pogladil po koshatih brkih, ki so bili od starosti zhe vsi sivi. »Za vse zhivljenje si zapomni! Kadar ne bosh videla poti naprej, se vselej spomni mojih besed, da se vedno da she kaj narediti.«

Bili so shtevilna družina. Samo sin, chigar hcher, svojo vnukinjo Nedo, je peljal dedek na hrib, je imel devet otrok.

Prishla je druga svetovna vojna. Italijani so pozhgali nekaj poslopij v dolini, dedek jih je chрно gledal, vendar je godrnjal, da bodo Italijani odshli in bodo ljudje spet postavili kashche in hishe in hleve in vse drugo.

Italijani so res odshli in prishli so partizani, za njimi pa nova oblast. Ta je dedku lepega dne poslala odlochbo, da je vse njegovo premoženje, razen stanovanja v največji hishi in petih hektarov polj ter pol hektara gozda, zaplenjeno v korist splošne imovine.

»Vedno se da she kaj narediti,« je zagodrnjal dedek, zmechkal pismo od oblasti in ga vrgel pod pech na drva.

Potem je shel v klet, nalil si je zhganja iz soda in ostal kar spodaj pri sodu. Teden dni ga ni bilo iz kleti, pil je in godrnjal sam zase.

Po tednu dni je prishel iz kleti, napotil se je v dolino, kjer je imel zhago in skladishche lesa in vechja gospodarska poslopja. Zdaj to ni bilo vech njegovo, na vratih je bila vrvica z drzhavnim pečatom. Dedek ga je zgrabil s svojo zhuljavo desnico in snel z eno samo kretnjo. Odklenil je vrata in vstopil.

Chez nekaj ur je zagorela zhaga, zagorelo je skladishche lesa in zagorela so gospodarska poslopja. Ljudje so lahko samo nemochno gledali v ognjene zublje, kajti ko so opazili pozhar, je bil zhe tako razplamtel, da ga ni bilo mogoche gasiti. Iz ognja se je she dolgo slishal dedkov krohot.

Drzhavi je ostalo samo she nichvredno pogorishche.

Lev Detela

TRI ZVEZDE

XIII

(Odlomki iz nastajajočega romana o celjskih grofi in Veroniki Desenishki)*

Kadar je posebno izmучena, zapre oči in se nasloni na najbližje deblo. Pregiba ustnice. Gozd je vsemogochen. Sklonjena k drevesu, prosi Boga za pomoč. Pod velikim hrastom roti vse svetnike, naj ji pomagajo. Dviga roke, s prestrashenim obrazom, pri tleh, med grmovjem. Moli. Joka. Se utrujeno usede v vlažno travo. Se nekoliko umiri. Zazdi se ji, da bo kmalu vse drugache. Lepshe. Boljshe. Pod vejami starega drevesa niha s telesom in z glavo naprej in nazaj, kot da bi premikala zvon v domachi farni cerkvi. Sanja, da se nahaja v prelestnem krogovichju, ki se lesketa v najsijajnejših barvah. Nenadoma je obdana z angeli in zlatimi zharki. Pred njo se zableschi v modrih meglicah večernega gozda Marija z malim Jezushchkom v rokah. Nasmehne se ji in ji pomigne z roko, naj vstane in gre naprej. Marija jo motri s široko razprtimi budrimi očmi.

»Pojdi domov... Domov... Do ocheta... Do ocheta... Ta tvoja pot bo sveta... Sveta... Do ocheta...«

Maha z roko, ko se ji približuje iz gostega vejevja, da bi ji pomagala v stiski. Veronika zardi.

Se z zadnjimi močmi oprime drevesa, ko vstane, da bi se približala Mariji, ki zdaj odločno zravnana stoji na jasi za sedmimi drevesi pod rdečim baldahinom. Kot v domachi cerkvi.

Veronika pogleda navzgor, med veje, debela in kroshnje, k Mariji z detetom, osvetljeni z migotajočo svetlobo, ki puhti izpod vej velikanskega gozdnega drevesa in barva zelena stebela travnih bilk z mavrichnimi preliv. Nebesa.

Pogleda k Mariji in se nasmehne. Ji postane nerodno. Nemirno skloni glavo. Pogled se ji zaustavi na polomljeni, mokri, z lishajem porasli veji. Se zave, da se nahaja sredi gozda in ima pred seboj she tezhko in nevarno pot.

Strmi v poltemo. Tipa s pogledom proti Mariji, ki izginja v goshchavi iz senc in polsenc. Zakaj jo zapushcha? Ali se bo vrnila, da jo odreshi?

Preplavi jo nestrpna zhelja, da bi zaprhutala kot divji ptich, kot sokol, kot metulj tu skozi chrni gozd, se dvignila nad obzorje, zletela dalech naprej, pod nebo, nekam drugam, v svobodo, v prostost, kjer zhive drugachni ljudje in vladajo drugi zakoni.

Toda okrog nje je samo gosta neprijetna podrast, polomljene veje, praprot, kislica, trpotec, kalni potok. Tezhka in naporna pot. Kam?

Spet zachuti, da se neizogibno blizha *nekaj*, chesar noche in ne more doumeti. Nekaj, chemur se ne more izogniti, pa naj se she tako trudi. Nekaj, chemur bi rada ubezhala, a

ne more. Nekaj, kar prihaja od zunaj, nejasno, grozljivo, brez prave oblike. Popacheno. Z nekakšnim gobcem, ki spominja na prashichev rilec. Divje. Toda brez zob. Ostudno kot gosjenica. Z mreno chez oči. Slepo in srepo. Zaslepljeno.

Ah. Nichesar, kar se bo zgodilo, she ne ve. Nich ne ve. Samo sluti, da se ji *nekaj* neizprosno blizha. Kolebavo shepa skozi gozd, nekam v temo, chez suhljad, med mokro travo, proti domu...

* * *

Veliki grof nestrpno pomezihkne, se razkorachi, nemirno obracha glavo proti Joshtu Soteshkemu, ki obstoji v zamazanih shkornjih in z na pol odpeto srajco pred svojim gospodarjem. Zvesti Hermanov vitez je ves razgret od prizadevanja, da bi do zadnje pichice izpolnil ukaze neusmiljenega mogochnika.

»Ste coprnico konchno ujeli?«

»Trudimo se... Povsod jo ishchemo... Toda zhenska je neverjetno spretna... Prava lisica je... Res je povezana s hudichem.«

»Premalo se trudite... V teh zadevah pomaga le odlochna volja... In trda roka... Kako dolgo bom she moral chakati!«

»Naredimo, kar moremo... A se nam je spet izmuznila...«

»Izmuznila?«

»Ne vem, kako bi njihovi milosti to natanchno razlozil... Zagotovo je vmes coprnija...«

»Saj vsemu svetu ves chas dopovedujem, da je nevarna coprnica...«

»Nekje pri Podchetrtku, v goshchavi, so jo zalotili shtirje lovci... Toda she preden so jo mogli ujeti, se je zavrtela v napachno smer in jih popolnoma zmedla... Prelisichila jih je... To ti je tica... Preden so mogli ugotoviti, kaj se dogaja, se je naslonila na oddaljeno drevesno deblo, si razpela jopo in razkrila svoje zhenske skrivnosti... Zelo prsata coprnica je... Ni chudno, da so mozhje obstali kot okameneli in z ochmi pozhirali njene chare... Ker, kar koli ima kdo proti njej, lepa je zagotovo, res je lepa... Tudi jaz sem jo zhe videl... Ko je bila v jechi...«

»Ah, kaj mi pravi moj zvesti vitez! Kakshna je torej?«

»Tisti joshki! Dve sochni shpichasti hrushkici. Gotovo bi ugajali njihovi milosti... S chvrstima pecljema sredi obeh kolobarjev, na vrhu zavihanima v debela rozhnata cuzka. Take prsi so res prava pasha za uboge moshke oči... Lepa je kot greh...«

»Ja, ja, a vseeno bi jo morali ujeti...«

»Ja, vem... A ni shlo... Njihova milost naj oprostijo... Je vse zacharala... In she preden so se mozhje lahko spet zbrali, je na pol naga, z navzdol bingljajochimi joshki, skochila proti z grmovjem porasli strmini in izginila v temi...«

»Ja. Nemarna coprnica je... A lepa, kot pravish...«

Grof Herman dvigne rdecho glavo.

»She sam bi jo rad imel v pesti, s tistimi njenimi zhenskimi izzivi,« se divje zarezhi. »Bi si jih rad natanchneje ogledal... Jo malo namuchil, ha, ha... In jo potem dobro nategnil,

da bi vedela, kdo je v tej dezheli glavni knez... Ko ne bi bila prenevarna...«

»Kar she ni, lahko she bo...« se zasmeje Josht Sotesški. »Sicer pa je mozhje zares niso mogli ujeti... Ona jih je namrech ujela v ris...«

»V ris?«

Veliki grof nemirno zabliska z ochmi.

»Ja. V ris... Shele, ko jim je zhe ushla, so videli, da se nahajajo v zacharanem krogu... V charovnishkem krogu... Ujeti... Obdani z ostrim kolobarjem strupenih mushnic... Pravi vrazhji krog... Rdeche gobe z belimi pikami krog in krog... Popolnoma jih je unichila... Nevarno omamila... Kot da bi bili zastrupljeni... Coprnica pa na svidenje... Na drugo stran... V noch...«

»A ne za dolgo! In ne za vedno!«

Grof Herman jezno zarobanti.

»Ujeli jo bomo in potem ji Bog pomagaj! Ne bo ji dobro, ko jo dobim v pest!«

Jezno bolshchi v Sotesškega.

»Zdaj pa se naj zares potrudi... Charovnici moramo chimprej izpodrezati peruti... Drugache nas bo she unichila!«

* * *

Zbrani menihi vdano zhebrajo tolazhilne molitve. Zavedajo se tezhke odgovornosti, ki jim jo je nalozhil na plecha sam Bog, ta strogi, toda pravichni sodnik. Kako naj na tem *pobožnem konsiliju* ocenijo vedenje premilostljivega celjskega gospoda in dobrotnika, ki ni, kot dobro vedo, vsheh nekaterim najvishjim predstavnikom Svete Cerkve? Ali naj zatisnejo ochi pred grehi, ki so zares v nebo vpijochoi?

Vejo, da so chasi tezhki. Da celo v samem redu vlada nered. Turshka nevarnost narashcha in je vedno bolj vseprisotna. Postaja obremenilna. In she huje je, da se kristjani prepirajo med seboj. Nesloga gospoduje. Spletke med brati postajajo usodne. Zhivljenja nekaterih najboljshih bratov so ogrozhena prav zaradi njihove svetosti, ki moti kruto nesramnost sveta. Ali bodo umrli muchenishke smrti?

Ah, kar na samih zacetkih, ko je *veliko kartuzijo* vodil prior Guigo, je zhe prishlo do razkola. Nadaljnjo zmedo so povzročili razlicni papezhi in protipapezhi ter zagrizeni boj za nadoblast med cesarji in papezhi. Saj je zhe Friderik Barbarossa hotel biti kot voditelj cesarstva po zgledu obnovitelja imperija Karla Velikega tudi pokrovitelj Cerkve s pomocjo njemu vdanih shkofov, in to proti volji papezhev, ki niso hoteli izgubiti svojega mogochnega vpliva in njim zveste duhovshchine. Kdo je imel prav? Kdo sploh ima v tej nesrečni dolini solz prav? Ali se vsi motimo? Ali vsi greshimo?

Menihi bi bili radi pravichni, strogi in dosledni. She posebej, kar zadeva vprasanje uboshtva. Toda zdaj je vech kot očitno, da se skoraj nihche vech ne brani sprejemati bogatih daril. Eden izmed najbolj lakomnih je zagotovo sam prior, pri katerem se kar kopichijo najrazlicnejshi dragoceni predmeti, cheprav je bil red ustanovljen zato, da bi v ubogi skromnosti in ponizhnosti, v nesebichni revshchini, ki nas naredi svobodne in

odprte za vsa bistvena vprašanja zhivljenja, nashli pravo pot do Boga. Baje tako dragocenih paramentov in drugih liturgichnih predmetov kot v domachi kartuziji nimajo niti v bogati Italiji. Tako zdaj mnogi namerno greshijo zoper stroge predpise odločno vernega svetega Bruna. Po samostanih se za nameček smukajo celo zhenske. Iz zakotij vedno znova zaslshish zatishan smeh, ljubeznivo shepetanje, tu in tam tudi kaj hujshega... Z vzkliki strasti in s pohoto po greshnem mesu so do konca onechastili sveti red in zlomili chistost strogo obvezne *de ortu et progressu ordinis Carthusiensis... pro vita evangelica et apostolica*.

V takem polozhaju naj zdaj ubogi menihi mirno in trezno razsojajo o pregrehah dobrotnikov, velikih celjskih grofov in knezov Hermana in Friderika? Kako naj pravichno odlochijo, kdo od obeh ima prav in kdo od obeh je vechji greshnik? Saj so sami zmedeni in greshni. Ni jim niti dovolj jasno, kdo od glavnih mogochnikov svete katolishke cerkve je v tej megli zhivljenja sploh she na pravi poti. Oh, vsemogochni gospod Bog naj se jih usmili v tej najvechji stiski!

Pushchavnishki menih Klemen proti vecheru, ko se po pobožnem posvetu menihi utrujeno umikajo v svoje tihe celice, prestrasheno zapre oči. Potem se zravnja in upre svoj pogled v obiskovalca.

»Mladi mozh, vse to, kar tu vidish, je lahkomiselnost sveta... Napuh na videz svetih, ki hochejo biti boljshi od greshnikov tam zunaj izven teh zidov, v blatu greshnega sveta... Toda tu, med menihi, vedno bolj odetimi v zlato in svilo, pod oltarji z dragocenimi kelih in med omarami, v katere so skrili rubine in safirje, se shiri pogubni vonj duhovne smrti... Che se ne bomo zavedeli, kaj se dogaja, bosta propadla red in svet, ki bi jima morali biti za vzgled! Zapomni si to, mladenich, in nas ne posnemaj! Postani boljshi od nas!«

* * *

Grof Orlando de Campoamore je nadvse zadovoljen, ker se nesramna dogodivshchina pri kastelanu in njegovi radodarni soprogi ni nesrečno konchala. Razjarjeni kmetje, ki jim je onechastil zhene in dekleta, ga vendarle niso pobili iz zasede kot psa. O tem, kako so ga muchili, mu odrezali njegovo za vse lepe zhenske nevarno moshkost in ga ubili, je samo sanjal. Hvala bogu, da je tako.

Zdaj, končno na varnem v imenitnem Neaplju, se hitro zateče k svoji radozhivi prijateljci, medtem ko se njegova vesela zhena vročekrvno zabava z mladimi vitezi na posestvu izven mesta. Ko vstopi v prijetno urejeno sobo, ga rdechelasa kontesa Claudia Martesi ljubeznivo povabi k mizici z izbranimi pijachami. Zagrabi za vrh rdechega vina in mu ga ponudi. Orlando pije v dolgih, strastnih pozhirkih. Nato nastavi vrh na Italijankine ustnice.

V dolgi rozhnati obleki je tokrat posebno zapeljiva. Tega se očitno tudi sama jasno zaveda. S prsti shari po dragoceni sponki nad napetimi prsmi, ki komaj chakajo, da svojo lepoto ponudijo pozheljivim moshkim ustnicam.

Orlando zachuti privlačni vonj ženskega telesa. Njena zamolklo lesketajocha se kozha dishi po arabskem olju. Ko se Italijanka she bolj približa k prijatelju, se sladki duh izbranih mazil združhi z vrochim zadahom njene vedno bolj razdražene spolnosti.

Poredna lepotica dregne v zlato sponko nad prsmi, ki neprichakovano hitro popusti in se odpne. Na pol v zadregi se skloni proti Orlando in se mu zadržhano nasmehne. S prsti leve roke skusha preprechiti, da se ji obleka ne bi popolnoma razpela, vendar se ji to očitno ne posrechi. Kot oster blisk se pred Orlandovimi ochmi zaiskri zhivi ogenj obeh razdraženo izbochenih prsnih bradavic.

Italijanka v sladki omami zapre oči, ko jo chokati moshki prime pod mehko zadnjico in porine na blizhnjo posteljo. Spodnji del oblachila ji zdrkne chez trebuh pod kolena. Orlando vidi, da nima spodaj nichesar. Z dishechim oljem premazana in radodarno razkrechena ženska stegna se radozhivo zalesketajo v popoldanskem soncu, ki prshi z dolgimi pshenichnorumenimi zharki v sobo velike palache in pada naravnost na Italijankino do golega obrito mednozhje z zhe rahlo razprto rezho. Kako zanimiva je ta radodarno ponujajocha se shkoljka bisernica z nabreklih rozhnatim mesom v vdolbini! Ko jo lizhe in poljublja, vznemirjeno zachuti, kako se iz Italijankine vedno bolj razdražene nozhnice zachenja pretakati v njegova usta svojevrsten okus po mushkatu in janezhu. Omamljen okusha sladki med greshne naslade, ki postaja vedno mochnejsha.

S spodnjim delom telesa se pozheljivo pritisne k Italijankinemu trebuhu in ji privzdigne noge. Z ustnicami se oprime kontesinih seskov in obe voljno napeti dojki zasuka ostro navzgor, da ju med vedno hitrejšim ljubljenjem lahko lazhe lizhe in stiska. Kontesine prsi, bele kot iz najboljšhega italijanskega marmorja in narahlo preprezhene z drobnimi modrimi zhilicami, divje utripajo pod Italijanovimi ugrizi in poljubi. Preplavi ju gosta megla, kot da bi bila na meji med zhivljenjem in smrtjo. Zachutita nekakshno trzanje, ostro dviganje, padce, rezko vznemirjenost.

»Saj si skoraj boljshi kot celjski Friderik, cheprav je mlajshi!« vzklikne Italijanka po prvem zblizhanju in se zadihano skloni k blizhnji mizici. Razgrete, nekoliko navzdol kot dva polna grozda viseche prsi ji burno utripajo, ko zagrabi za vrch rujnega vina. Oba zasoplo pijeta. Se potem spet drazhita in poljubljata.

»Kaj poznash tistega Friderika?«

»Precej vroche sva se pozabavala na poroki pri habsburshkem vojvodi... Je res, da ga je oche vrgel v jecho?«

»Ja, tako je... Zaradi njegove druge zhene... Zaradi Veronike z Desenic... Kakshna ženska!«

»Kaj si jo imel v postelji?«

»Zakaj pa ne... Ko bi vedela, kako se ti da, che ji je do tega...«

»Ja, kakshna je?«

Kontesine oči zazharijo v nevarni vzburjenosti.

»Goni se pokrivem in pochez, z vsakim, kot pravijo. Zato je tako spretna pri ljubljenju.«

»Kaj je boljsha od mene?«

»Ah, ti si enkratna!«

»Ne, zdaj sem pa res ljubosumna!«

»Le zakaj? Saj imash skoraj vsak dan novega prijatelja!«

»Pa sem vseeno ljubosumna na to zhenko!«

»Sem si jo pach privoshchil... Kaj je zhe to! Vsi smo greshniki... A je res dobra... Vzel sem jo vechkrat zaporedoma... She in she... Chisto mokra je bila pod trebuhom... Saj je kurba sama tako hotela, medtem ko se je Friderik kar poleg naju popolnoma nesramezhljivo zabaval z mojo zheno... Tako je prishel vsak na svoj rachun... Sem usmiljen do zaljubljenih...«

»Ah, si res pravi falot... Saj bi morala poznati tvoje nesramnosti...«

»Nesramnosti?« se Orlando zasmije. »Jaz sem samo ljubech chastilec prevech lepих zhenk...«

»Ja, ja. Seveda... Se she spomnish na tisti vrazhji vecher, ko si mi prevzel malo Valerijo? Cheprav si mi obljubil, da bosh sposhtoval moje zhelje in me ubogal.«

»Katero Valerijo? Ne spominjam se.«

»Res ne? Na pijani vecher? Ko sva sklenila, da zapeljem tisto plashno svetlolasko. Prosila sem te, da me ubogash in se odstranish... Z zvijacho sem jo primerno opijanila. Jo zachela ljubeznivo bozhati in previdno slachiti. A si skochil izza zastora, za katerim si naju opazoval, in me odrinil... Vrgel si jo na posteljo. Jo tishchal med blazine. Ji strgal srajco s telesa...«

»Le zakaj je to zdaj vazhno?«

»Ni vazhno, a je zate znachilno... Brezobziren si... Do zhenk...«

»Tako torej mislish?«

»No, pomiri se. Vseeno si mi vshech... In nenadomestljiv si... Ker si tako drzen... Vedno znova te potrebujem... Takrat, ko si Valerijo konchno popolnoma slekel in ji vzel nedolzhnost, sem se te posebno pozhelela... A se nisi zmenil zame... Chakala sem nate, ko je zhenka onemoglo migala z zadnjico pod tvojim trebuhom. Razdevicheno vreshchala pod tvojim ogromnim falotom. Ti pa si postajal vedno bolj pohoten... Priblizhala sem se ti, da bi me ljubil, a si me samo nesramno odrinil... Ko si konchno odnehal, me nisi niti pogledal. Cheprav sem bila popolnoma gola. Odvihral si, kot da se ni nich zgodilo, chesh da se ti zelo mudi. Jokala sem skupaj z ubogo nesrechnico... Bala sem se, da se bo ubila, kar bi bila tudi moja krivda. Jaz sem bila tista, ki sem si jo najprej pozhelela. Se zachela z njo igrati unichenje nedolzhnosti... Slishala sem, da je po tem dogodku postala najvechja cipa. Popolnoma se je zavrgla.«

»Zhivljenje je pach tako... Zhal... Kaj si ji nedolzhnost zavidala?«

»Niti ne... Predvsem sem bila radovedna, kako se bosh obnashal ti, ko bosh videl, da jo slachim. Zachenjam na zhenski nachin ljubiti... Hotela sem te preizkusiti... Videti, ali se znash vendarle enkrat premagati, zadrzhati... Hotela sem, da jo pustish popolnoma na miru. Da samo opazujesh, kaj delava... Seveda to pri tebi ni mogoche.«

»Kaj vendar hochesh od mene, che mi na postelji pripravish mlado presno meso, godno

za dober fuk... Tak sem pach. Ne morem biti svetnik.«

»Hotela sem sicer, da postanesh ob tuji nagi zhenski pozheljiv. A da svojo vzbujenost porabish zame, ne za drugo... Razocharana sem bila, da si ljubil drugo – in ne mene...«

»Ja, le kaj vendar prichakujesh?«

»Prichakujem, da me ljubish...«

Kontesa se razburjeno zasmee in dvigne glavo.

»Daj, bodi dober. Saj si mi vshech in nochem, da mi zamerish, che povem resnico...«

»Ah, nika se ne sprenevedaj. Vedno in povsod si vzamesh tisto, kar si zhelish...«

»Zdaj si zhelim, da me spet vzamesh!«

Orlando preslishi kontesino moledovanje. Zanalashch odlasha in na ta nachin she stopnjuje prijateljichino pozhelenje. Za trenutek obmiruje, kot da bi bil ubog starcek, ki se je odrekel vsakrshnemu zemeljskemu veselju in se samo she pripravlja na poslednje potovanje, ki ga bo odpeljalo v tezhko prisluzheno vechnost.

Zhenska zato presenechena zatrepeta, ko jo Italijan popolnoma neprichakovano potegne k sebi in jo zachne nenavadno nezho bozhati in poljublja po zgornjem delu skrbno negovanega telesa, pod vratom, po ramenih, nad dishechimi prsmi. Te se, imenitno premazane z eksotichnim oljem, v prichakovanju, da bodo uslishane in ljubljene, vablivo potresajo med grofovimi vedno hitrejšimi pregibi.

Italijanka zapre oči in tezhko diha. Preplavi jo nevarna napetost. Zadrzhuje dih. Muchno prichakovanje po ljubezni hrepenechega mesa postane nevzdrzhno. Nenadoma se ne more vech premagati. Z roko zdrsi proti Orlandovim s temno dlako poraslim nogam. Otipa njegovo mochno spolovilo in ga zachne drazhiti. Chuti, kako gmota tezhkega mesa med Italijanovimi nogami vidno naraste.

Rezko hrope, ko se mu vdaja. Ah, kako jo muchi! Ja, tako! Ja! Ja! She! Mochno! Ja! Ja! Tako! Ja! Zdaaaj!

Krichi od pozhelenja. Dozhivi vrhunec. Njeni razmrsheni rdechasti lasje se zaiskrijo na Italijanovi oznojeni kozhi.

Zadihani ljubimec dvigne glavo.

»Sem dovolj dober za pravnukinjo slavnega Giouana Bocchaccia, pisca preshtevilnih nesramnih zgodb?«

»Ja, ja, dober si... Boljsi si kot vechina moshkih, ki jih poznam, che zhe hochesh vedeti... Povej, s katero si bil pred mano nazadnje v postelji?«

»Zakaj hochesh to vedeti?«

»Kar tako... Drazhi me... In malo sem tudi ljubosumna...«

»Na druge zhenske?«

»Ja, na druge... Ki jim kar naprej dvorish... Medtem ko mene zanemarjash.«

»Ah... Res ni treba, da si ljubosumna... Najlepsha si... In najbolj drzna od vseh.«

»Ah, to rechesh vsaki, ki jo hochesh dobiti v posteljo...«

»Ne, to sploh ni res...«

»Ne lazhi... No, povej, katero si si nazadnje privoshchil...«

»Neko Agato, che zhe hochesh vedeti...«

»Kdaj?«

»Vchera j zvecher... Je zhen a debelega francoskega markija, ki se mudi tu v Neaplju na dvoru...«

»Je dobra pri ljubljenju?«

»Ah, najprej sem imel kar nekaj tezhav. Samo z zvijacho sem ji lahko razpel zgornje vezenine... Rekel sem ji, da tako dragocene svile chez kake zhenske prsi sploh she nisem videl... Da pa se vidi k srechi she vse kaj drugega... Ker je blago nad bradavico leve dojke nekoliko raztrgano, je jasno, da njena skrita in skrbno varovana zhenska lepota nikakor ni vech zakrita... – Kaj se vidi, kje je raztrgano, je preplasheno zadrgetala... – Tu, nad vasho chudovito dojko, sposhtovana gospa, sem rekel, cheprav to sploh ni bilo res, in ji z enim samim pregibom odrinil shelestecho modro svilo dalech pod prsi... Ja, in kakshne ima... Kar takoj sem jo zagrabil za polne joshke z velikima izboklinama okrog obeh dolgih seskov... Prav nich nisem bil prizanesljiv. Na hitro sem ji odstranil she vse spodnje zhlahadne cape in pasove, cheprav je krichala, da se to ne spodobi. Da zares ne gre. Nikakor ne gre. Z njo da chesa takega sploh ni mogoche pocheti... Postal sem she bolj divji... – Ja, prosim, zares ne, je zajecjlala. – Zakaj njihova milost to delajo z mano, saj sem jim prepovedala, da me slechejo. Sem poshtena zhen a. Zares sem zvesta zhen a, je stokala... A se nisem oziral na njeno moledovanje... Brez odlashanja sem ji razprl noge in zachel s sladkim delom...«

»Ti baraba!« se zasmeje kontesa in ga vroche pogleda.

»Je zanimiva chnolaska z dolgimi, dalech chez ramena padajochimi lasmi... In tak, svilnato chrn, je tudi njen strashno koshati puh ob mednozhju... Res je odlichna... Cheprav se je treba skozi vso tisto spodnjo goshchavo shele s trudom prebiti do njenega zhenskega zaklada.«

»Ah, kaj pravish... Ljubosumna sem... In kakshna je bila?«

»Ko sem ji s sladkimi poljubi kar najbolj razdrzhil prsi, se je takoj vdala v usodo... Kar hitro sem jo spravil do vrhunca... Chisto brez sape je ostala... A na zachusetku jo je bolelo ... Do krvi sem jo... Saj vesh, kakshnega imam... Komaj je shel v njeno ozko rezho...«

»Ah, ti veliki falot!«

»Kar precej sem jo razdrupal. Nekaj je stokala... Malo krvavela... A se je kmalu navadila na moje muchenje... Naenkrat je na vse pozabila. Postala zares divja... Prava, polna zhenska. In takrat sem jo nenavadno mochno vzel... Se razbesnel... Onemoglo je hrzala pod menoj... Mi ponujala vedno bolj razdrzhene sramnice, nabreklo privzdignjene iz njenega chrnega puha kot zharech rdech cvet... Divje se me je oprijemala... Me grizla v ramena... Tu pod vratom, poglej, me je do krvi... – She, she, je krichala. – Samo ti tako znash... Prekleta pohotna babnica je.«

»Joj, joj... Z mano pa se ti to ne posrechi, kaj?«

»No, bova videla... Saj mi bosh zdaj pokazala, kaj znash... Sama vesh, da si najboljsha. In najbolj pokvarjena. Kot se za te rechi spodobi.«

»Saj sem Bocchaccijeva pravnukinja. A pazi! Če me zdaj res hochesh imeti, mi morash najprej povedati she eno nesramno zgodbico... Posebno dobro zgodbico... Drugache ne bo nich...«

»Saj ne mislish resno? Pravkar sem ti jo povedal.«

»Toda ta je bila resnichna... Hochem izmishljeno zgodbico... Ki pa mora zveneti, kot da je resnichna...«

»Poznam na stotine takih nesramnih zgodbic... Izmishljenih in resnichnih...«

»Vem, saj si mi povedal zhe tri ali shtiri... Nekatere niso dosti slabshe od tistih, ki si jih je za zabavo izmislil moj praded. Zaupaj mi zdaj kakshno novo!«

»Ja, che hochesh! Samo ti znash bolje pripovedovati... Tvoja zgodba o zasanjani Valeriji, ki sem si jo nagajivo privoshchil, namesto da bi vzel tebe, je res dobra. Kaj naj she sledi? Zhivljenje samo napishe prave zgodbe! Najina zgodba tukaj pa je sploh najboljsa zgodba.«

»Mishlish? Ne! Izmisli si nekaj bolj nesramnega. Cheprav je morda neresnichno, bo verjetno tako nesramno, da lahko postane resnichno... Saj ni svet nich drugega, kot zloglasna javna hisha in borilnica, kjer muchijo in ubijajo...«

Orlando se zagrenjeno zasmee.

»Le zakaj si tako chnogleda... Saj ni tako hudo. Raje uzhivaj!«

Skloni se proti ljubici in jo poljubi na ljubki bradavici, ki razdrazheno poskochita iz shpichaste sredine obeh zanosno privzdignjenih prsnih kolobarjev.

»Che res mishlish, da so moje zgodbe dobre, si eno izmislim. A boljshie kot Bocchaccijeve niso. Slabshe so... Vendar je ta, ki ti jo bom zdaj povedal, vseeno dovolj zanimiva. Saj je podobna tistim, ki si jih je izmislil tvoj slavni praded,« reche Orlando in si prijateljico pozheljivo pritisne ob svoje razgreto telo.

Zhivordecha vrshichka kontesinih dojk ga vidno razdrazhita, ko spolzita kot gobchka dveh porednih mishk po hrapavi kozhi pod njegovimi prsmi. Prijateljica ga zagrabi za napeti ud in si ga vtakne med sramnice.

»Ah, kako lepo me polnish... Ostani tu notri... Mirno notri... In pripoveduj...«

Orlando se nagne naprej. Jo hoche poljubiti.

»Ah, bodi miren! Pripoveduj!«

Naga oblezhita drug v drugem. Z vrchem rdechega vina ob golih bokih in razgaljenih zadnjicah. Pijeta. Blazhena polnost moshkega mesa v zhenskem mesu.

Orlando dvigne glavo. Se zbere. Drzna pripoved mu zachne sama od sebe gladko techi z jezika.

»Do zdaj je ni she nihche videl nage. Tudi sama se ni smela zanimati zase. Ni smela misliti na to, kakshno jo je ustvaril ljubi Bog. Ni smela pomisliti, kakshna je videti. Ni se smela niti za hip pogledati. Ne gola ne oblechena. Redovna pravila so bila nadvse stroga. Cheprav she zelo mlada, tako rekoeh v vzponu zhivljenja, si ni smela ogledovati lastnega telesa, kaj shele bozhati ali otipavati lastno meso. To zhal pregreshno meso. To bi bilo nesramno nechistovanje. She hujshi greh bi bil opazovati telo koga drugega oziroma

katere druge v samostanu. Na primer mile duhovne sestre v Kristusu, da ne pomislimo na najhujše, na buljenje v moshkega, v oblečenega moshkega... Oziroma na res usodno pregreho, na skrivno opazovanje slečenega, razgaljenega moshkega. Na pozheljenje po njegovem mesu.«

»Ah, Orlando. Zhe vidim, da jaz ne bi bila dobra nuna,« prekine kontesa pripovedovanje in se vročekrvno zasmjeji. Se she bolj stisne k Orlandu. Se opre na komolce in se z zgornjim delom telesa nekoliko vzdigne z blazin. Bleshcheche naoljeni dojki z nabreklih vrshichkoma obeh zelo porednih seskov zatrepetata tik ob Orlandovih ustnicah.

»Znano je, da mora vsaka nuna pod temno redovno obleko nositi volneno spodnjo obleko,« nadaljuje Orlando, kot da ne vidi kontesinih charov. »Te spodnje obleke ne sme nikoli odlozhiti. Pach pa si jo sme enkrat na mesec oprati, a z uposhtevanjem strogih pravil. Che bi ji pri tem nedostojnem pranju vendarle ushel pogled na kak del telesa, je to resen greh nechistovanja. Nemudoma ga je treba sporochiti spovedniku in se nato spokoriti. Seveda se lahko vsaka nuna umiva le tako, da si ne sleche spodnje obleke, ki shchiti greshno telo pred najhujshimi zablodami in je istočasno brisacha in nochna srajca. Vsaka nuna mora, che ne gre drugache, z mokro krpo zelo previdno spolzeti pod svojo zashchitno volno in na hitro, s sklonjeno glavo in s polzaprtimi ochmi, v pobožni molitvi s ponizhnimi mislimi storiti tisto najnujnejše potrebno. Vse drugo je najstrozhje prepovedano.«

Orlando poredno zakashlja in hudomushno pogleda svojo nago prijateljico, ki se mu radodarno ponuja s prijetno dishechih blazin.

»Toda mlada Lukrecija se nenadoma znajde v posebnem polozhaju, ko ji nekega lepega dne pogled med umivanjem zaide na bujne prsi. Zdi se ji, da ji prevech nemirno utripajo pod grobo volno, a si ne zna vech pomagati iz sladke stiske,« se zasmjeje grof in z dlanjo podrsa chez izzivalno ponujajocho se mu kontesino dojko.

»Mlada nuna nenadoma ne more umakniti pogleda od svojih polnih mlechnobelih prsi in obeh navzgor napeto zavihanih temnih bradavic,« zadihano nadaljuje Italijan, ko se kontesa she bolj izprsi in zastoka v njegovem nezhnem objemu. »Shele pozneje se zave, da je greshila. Spovednik je mlad menishich, ki prihaja vsak teden k sestram mashevat in dodatno enkrat tedensko spovedovat. Z oznojenim chelom poslusha Lukrecijino nashtevanje grehov, a si ne more kaj, da je ne bi vprashal she kaj vech. Tako dela vedno znova zlasti pri vseh tistih nunah, za katere zhe po njihovem glasu ugotovi, da so mehke, nezhne, negotove. Le redko naleti na odpor, na nerazumevanje. Potem takoj odneha... A pri mladi, nadvse brhki sestri Lukreciji je drugache. Chudna napetost, ki jo chuti pri teh spovedih v zhenskem samostanu, je tokrat posebno ostra. Ne more se premagati in jo na pozheljiv nachin, a s svetohlinskim glasom vprasha, ali si pri umivanju dolgo chasa ogleduje prsi. Naj pove, kaj pri tem obchuti. Ali se ji zdi, da so lepe? Kakshne so torej? Ali res misli, da so lepe? Zakaj misli, da so lepe? Ali se ji zdi, da so njene prsi nekaj posebnega? Ali je zhe videla kakshne druge zhenske prsi? Res she ni videla drugih zhenskih prsi? Je druge zhenske sploh ne zanimajo? Zakaj je ne zanimajo?

Menishichevo chelo je vedno bolj mokro od neusmiljenega potu. Po rdechkasto razzharjenih licih se mu nabirajo dolge znojne srage predolgo zadrževane prepovedane strasti.

Ali je odkrila kaj posebnega na svojih prsih? Kakshne so te prsi? Velike? Majhne? Dolge? Shpichaste? Napete?

Zakaj prechastiti to sprashuje?

Zato, ker je treba biti pred Bogom popolnoma poshten in odkrit!

No, kakshne prsi ima? Velike?

Ne ve natanchno.

In tisto tam na vrhu? Tisto posebno?

Na kaj prechastiti mislijo?

No, saj dobro ve... Tisto shpichasto na vrhu dojk, prsi, joshkov, tisti sesek, cuzek, cicek, bradavica... Kakshni sta njeni bradavici? Rumenkasti? Temni?

Bolj temni, prechastiti...

Tako, tako... Naj pazi nase... Naj se spokori... Deset ochenashev naj izmoli, da bo hudich zapustil njeno dusho in telo...

Menishich si z rutico brishe potno chelo. Nemirno obracha oči. Odganja hudicha.

Lukrecija je popolnoma zmedena. Upa, da tokrat pri umivanju ne bo greshila. Vendar ji roka iz radovednosti kar sama od sebe zaide pod volno in jo narahlo privzdigne. Chuti, kako ji polne prsi zatrepetajo pod mokrim blagom. Nehote zdrsi z dlanjo chez vrshichek leve dojke. Bradavica nemirno poskочи sredi radodarno velikega temnega kolobarja, se napne in izbochi. Lukrecija povesi oči. Ve, da bo spet morala izpovedati greh. Greh, ki je zdaj hujshi kot prvich.

Menishich Pankrac je tokrat posebno radoveden. Njegovo chelo je zhe na zachetku spovedi popolnoma oznojeno.

Ali si je spet ogledovala prsi? Kaj je videla? So se napele? Jih je pobozhala? Kaj je delala z obema bradavicama? Se je z njima mogoche sladostrastno igrala? Ji je bilo pri tem lepo?

Menishicha zaliva neusmiljeno vroch pot.

Naj ve, da je velika greshnica. Zato naj izmoli dvajset ochenashev, da ji Bog odpusti njene naglavne grehe.

Menihu se srajca med ostrim sprashevanjem pregreshno lepi na razgreto telo. Zatrepeti, ker zachuti, da mu hudich spodaj pod kuto tokrat posebno nevarno nagaja. Povesi oči.

Lukrecija postane po novi spovedi pozheljivo pozorna na vse posebnosti svojega telesa. Si ga zvecher, ko se zapre v celico in je nihche ne vidi, zachne na vse nachine bozhati in otipavati. Odkrije mednozhhje, si z dvema prstoma razpre rezho. Sili vanjo, drazhi vlazhne gube, bozha vedno bolj nabrekle kozhice, ki zachenjajo nenadoma kar same od sebe pohotno siliti chez brazdo med velikimi in malimi ustnicami, in vzdihuje, ko jo zalije nasladno ugodje.

Pri naslednji spovedi je menih strog, a tudi posebno sladak. Zardeva od pozhelenja, ko

mu nuna opishe svoja nova nechistovanja. Zanima ga velikost nozhnice in občutki pri bozhanju, chustva, strast.

Ali nikoli ne pomisli na kaj posebnega? Na to, da meso zahteva svoje. Ga ne zheli she bolj občutiti? Zares spoznati?

Kako she bolj občutiti, prechastiti?

Tako, da se izzhene hudich v peklensko brezno, draga sestra v Kristusu. V peklensko brezno, ki je tvoja nozhnica.

Ali res, prechastiti?

Pridi opolnochi popolnoma potiho h grmom na samostanskem vrtu. Na skrivaj, da te nihche ne vidi in ne slishi. Ti bom pokazal, kaj dela hudich in kako se ga da ugnati v kozji rog...

Ja, prechastiti.

A nikomur ne govori o tem... To je zadeva, ki jo poznavala le midva... In vsemogochni Bog. K njemu se bova priporočila, ko bova poslala hudicha v pekel. Kot zaslužili...

Pozno ponoči se Lukrecija splazi na samostanski vrt. Za grmom jo zhe chaka mladi menih Pankrac. Jo vroče pogleda.

Zdaj bova greh izgnala v brezno, da vesh... Lepo se sleci in se ulezi tu v travo! Popolnoma se sleci!

Ah, prechastiti! Se to sploh sme? Zakaj prechastiti tako govori! To je greh!

Ne, to ni greh, sestra. To je pobožno izganjanje hudicha... Vendar ohrani to skrivnost zase... Zanj je sme vedeti le ljubi Bog!

Saj prechastiti ve, da se ne smem slechi!

Tokrat je drugache... Tokrat hoče sam Bog, ki te je ustvaril golo in greshno, da se slechesh... Tudi jaz bom odlozil obleko... Pred Bogom morava biti popolnoma gola...

Ali res?

Ja, toda najprej bova lepo zmolila ochenash... Da bova hudicha lazhe porinila v brezno.

Ja, prechastiti.

Lukrecija sramezhljivo zapira oči, ko potegne s sebe volneno spodnje krilo. Zalije jo prijetna mehkoča hladnega nočnega zraka in jo bozha po vseh porah njene mlade gole kozhe. Nad sabo zachuti vroči dih razgretga meniha.

Sestra, zelo lepa si, zato mora hudich takoj v brezno.

Ja, prechastiti.

Lukrecija razburjeno zastoka, ko opazi, kako se menihu v motni bleshchavi mesechine med nogami bochi nekaj dolgega in debelega, s chimer se ji približha pod trebuhom. Prestrasheno zapre oči, ko ji moshki razpre sramne ustnice.

Vidish, to je hudich, ki bo zdaj odvrgel svojo greshno dusho v brezno.

Ah, prechastiti.

Aj, kako rogovili pod mojim trebuhom. A se nich ne boj! Ukrotila ga bova! Lepo ti bo!

Menih je od vzburjenja popolnoma prepoten. Rezko, piskajoče diha, ko vdira med Lukrecijine kozhice.

Ga dobro chutish, kaj?

Ah, ja. Ja.

Zdaj pazi... Zdaj bo hud.

Ko jo razdevichi z dvema kratkima sunkoma, jo prebode rezka bolechina, kot da se je urezala z nozhem v palec in zdaj zaradi te nerodnosti celo krvavi.

Ah, ne tako hitro... Ne, ne... Ne prevech...

Ja, sestra... To je pach hudich... A ti bo kmalu dobro...

Ja, prechastiti... Ah, ja... Ah, ja. Kako je velik in trd.

To je hudichev koren lechen, draga sestra. Poseben koren. Iz katerega mora hudich ven. V tvoje brezno, draga sestra, mora hudich ven. Zares ven...

Lukrecija tezhko zasope, ker hudich v njenem breznu jezno zadrgeta in se razpre... Po njeni nozhnici se razliva toplo, po svezhih ribah disheche seme...

Vidish, draga sestra v Kristusu, zdaj sva hudicha poslala naravnost v pekel...

Toda zakaj je tako moker, prechastiti?

Ah, tak je pach, da lahko pride ven... Joka, ker ga je sram, da je prevech greshil... Dobro je, da sva ga izgnala na peklensko dno...

Ja! Kako lepo je to in Bogu dopadljivo...

Ja, draga sestra. A chutim, da hoche spet jokati... Precej mochno hoche jokati... Naj ga she enkrat poshljeva v pekel? Kaj pravish, draga sestra?

Ja, ja, prechastiti... She mi poshlji hudicha... Mochno ga poshlji. Kako lepo je to...

Ja... In da o vsem tem molchish. Jaz in Bog sva tista, ki dolochava, kaj se bo s tabo zgodilo. Si namrech greshna zhenska. Vsemogochni me je poslal, da te odreshim...

Ja, ja... Naj me prechastiti odreshi... She bolj odreshi... Moram ga chutiti, ko me odreshi...

In zdaj ga chutish, kaj, ker te bom odreshil... Dobro ga chutish, kaj...

Ja, res ga chutim... Grozno miga in joka... Ja, ja... Chutim ga... Dobro ga chutim...

Ga chutish, kaj?

Ja, ja... Ga chutim... Prosim... Ah ja... Prosim... Ga chutim. Res ga chutim...

Je mochan, kaj?

Ja, ja!

Dobro, da je mochan. Zato gre zdaj zares v brezno. Do dna v brezno.

Ah ja! Sveti krizh bozhji... Ja... Ja. Kako je to lepo... She, ja! She!

Je mochan, kaj?

Ja, ja, mochan... She, ja... Ah, ja... She... Zdaj! Ja... Tu... Mochno... Tu... Ja... Zdaaaj...

Nuna ostro zastoka in v nasladi privzdigne svoj popolnoma razdevicheni trebuh...«

Orlando de Campoamore prekine pripovedovanje in se skloni nad kontesine vroche ustnice.

»In tu je zgodbe konec, ker so v samostanu chez devet mesecev nashli mrtvega dojenchka in je zato razbit lonec!« reche in zagrabi za vrch z vinom. »Tu v najinem pa je k srechi she veliko zhlahtnih kapljic. Na, pij!«

Kontesa se dvigne z blazin. Pije. Nato si sezhe z dlanjo proti chelu in si pogladi rdeche lase.

»Res vroča zgodba. Ti pa znash! Poljubi me!« zajechi.

Orlando jo hudomushno pogleda. Skloni se k prijateljici in jo narahlo ugrizne v vzbunjena vrshichka nevarno razgretih dojk. Postane neprizanesljivo divji. Italijanko kot strela z jasnega prebode opojna nesramnost. Divje zakrichi in se popolnoma preda prijatelju, ki se omamljeno izgubi v vrochi zhenski notranjosti.

* * *

Veronika stopi preplasheno pred ocheta, ki pogleduje nekam stran, v daljavo, kot da ne vidi, kako stoji pred njim izmучena in zadihana in ga prosi za pomoč. Pregarjana zver.

V kotu, za široko mizo, brli rumenkasta svecha. Chez leseni dobro pomiti pod padajo sence, ki jih rishejo predmeti ob steni, lonci, vrch, velika lonchena skleda. Zunaj, pred hlevom, v katerem dva vranca zobata proso, se v blatni zemlji sredi večernega polmraka zamolklo svetijo odtisi konjskih podkev.

A zdaj ne more misliti na dobrodushnosti in prijetnosti svojega otroštva. Na tihi mir zvečer v tej hishi, ko je bila she otrok. Ko je bilo vse tako prijazno. Ko je potoček zadaj za hisho ljubeznivo klockotal, ko je stopala chez brv na travnik. Ko je lahko hodila v beli dolgi obleki pod razkodranimi oblachki. Ko je zasanjano plesala pod razcvetelimi jablanami in hrushkami in sanjala o pogumnem vitezu, ki ji bo prishel naproti po vijugasti potki in jo odreshil.

Spominja se, da so v senci ob blizhnjem gozdu she lezhale zaplate zadnjega snega. Blizhnji hribi so bili oviti v mlechnobelo meglo. Usoda. Nepreklicno mogochna usoda.

Zdaj bi se rada priblizhala ochetu, se privila k njemu, ga poljubila na chelo. Zheli si, da bi jo vzel v roke, kot nekoch, jo pobozhal po laseh, jo ljubkoval. Da bi jo vzel k sebi v narochje, jo vodil s seboj na polje in v gozd kot takrat, ko je bila she otrok in sta z ochetom sedela na vozu ob hlapcu in dekli. V tezhki poletni sopari so srečavali druge, s senom natovorjene vozove, na katerih so presherno sedeli kmetje in prepevali nagajive pesmice...

Ochetov voz se je tu in tam zaustavil ob naproti prihajajochem vozu... Gospodarja sta si izmenjavala misli, dokler ni hlapec pochil z bichem in je tezhki voz spet zashkripal chez kamenje na kolovozu... Ker se je nebo nad gozdom potemnilo, se je bojeche privila k ochetu. Ta pa se ni zmenil za dogajanje nad svojo glavo, temvech je kar naprej veselo popeval, kot da je vse v redu in ne bo nihche nikoli in nikjer zablodil na stranpota ... in se ne bo nikoli nikomur nich hudega pripetilo.

Oche, kje si? Zakaj mi nochesh pomagati?

Veronika zapre oči. Zagleda voz sena sredi polja. Zazdi se ji velik kot gora. Ob vozu stojita hlapec Gashpar in dekla Jerica, ki v potu svojega obraza z lesenimi vilami grabita kope sena in ga nakladata na vedno vishjo goro na vozu. Junijska vrochina postaja neznosna. Platno se lepi na kozho poljskih delavcev, znoj jim polzi po hrbtih in po

trebuhih v drobnih nadležnih progah. Konj prestrasheno zarezgeta. Nebo preplete svincheno siva zloveshchost. Veronika se dushi v vrochi sopari. Tezhko diha. Bi rada pobegnila domov. Zheli si, da bi jo oche prijel za roko in mirno popeljal k materi v družinski sobi in v hlad ob veliki kamniti pechi v levem kotu.

»Domov bo treba,« konchno vendarle reche oche in jo prime za roko. »A se nich ne boj! Saj ne bo tako hudo...«

Tedaj zagrmi s podvojeno mochjo. Zemlja se strese v trpki grozi. Veronika skusha zakrichati, stechi domov, toda neznansko mogochna svetloba jo vrzhe na tla, med mokro travo in preslice.

Ali svet sploh she obstaja? Nechesa očitno ni vech. Chesa? Ni vech chasa? Ni vech sveta?

Nenaravna svetloba meche zublje na negibno zhensko pod vozom, rishe chudne malike po njenem telesu, s katerega je strela strgala in pozhgala obleko. Sika v polne prsi she mlade nesrechnice, meche se po njenih belih bokih in trebuhu. Neusmiljeno nesramno se plazi chez krepke noge uboge dekile Jerice navzdol v zhalost z vodo prepojene, na smrt utrujene zemlje...

Toda Veronika she zhivi... Se stiska k ochetu. Ishche njegovo varstvo in pomoch. Zatiska oči, da ne bi videla velikanskega gorechega voza sena sredi neznansko prostranega polja... Zapira oči, njena stiska pa je kljub temu popolna...

»Oche, ali mi bosh pomagal?«

Skozi megleno zaveso spominskih slik v svoji dushi ga skusha zachutiti kot v otroshtvu, toda ko odpre oči, ji je vedno bolj tuj, odvraten, chuden, nedoumljiv...

Oche bulji nekam v temo, povेशa glavo, se neumno rezhi. Na mizo ji je postavil debel kos kruha s slanino in velik vrch jabolchnika in jo sili, naj je in pije.

»Tu pri nas ne moresh ostati,« ji pravi s sklonjeno glavo. Momlja chudne, nerazumljive besede.

»Hlapci celjskega grofa so bili zhe dvakrat v nashi hishi... Vse kote so nam premetali... Spet bodo prishli... Che ostanesh tu, te bodo hitro ujeli... Odvlekli v Celje... Ne bodo te vech izpustili.«

Oche ji she kar naprej govori in govori nekakshne besede, o razsodnosti, zdravi pameti, zakaj je bila tako neumna, neprerachunljiva, lakomna, pohotna, zakaj mora stalno letati za vsemi temi nesrechnimi moshkimi, od njih prihaja vsa ta nesrecha, zakaj ni vendar ostala doma, mati si je vedno zhelela, da bi imela pomoch pri hishi, zakaj torej vse to nepotrebno, ta neprijetna kasha, toda bo zhe nekako, nobena juha se ne poje tako vrocha, kot se skuha, v bodoche mora biti torej pametna, to ji res priporoča...

»Kam naj grem, oche...«

Ostareli mozh nemirno krili z rokami, miga z glavo, se spreneveda...

»Ne vem... Tvoj mozh Friderik je zaprt v stolpu zgoraj na celjskem gradu... Ne more ti pomagati... Edino varnost ti lahko ponudijo gozdovi... Zateci se v Kochevski Rog... Tam je zelo samotno... V goshchavi se nahajajo krdela pogumnih, drugachnih ljudi... Ubezhnikov... Tam je tudi nekaj rokovnjachev – rokomavharjev in starih chudnih bab

zelishcharic... Domujejo v zasilnih kochah in v luknjah sredi gozda... V breznihi... Samo ti ti lahko pomagajo, ker so neodvisni od gospodov, ki vladajo nashemu zhalostnemu svetu... Samo ti so ti lahko v oporo, ker so izven zakonov, ki določajo potek nashega zhivljenja.«

Medtem ko je, se ochetove besede smukajo po vseh vogalih ozke izbe, curljajo kot goste mrzle kaplje po njeni osamljeni, razocharani dushi, udarjajo jo po vseh delih njenega izmuchenega telesa. Toda kaj naj stori? Ve, da se oche boji. Morda bi ji rad pomagal, vendar se noche zameriti velikemu grofu in njegovim valptom. Ti bi lahko izrabili prilozhnost, kot velikokrat v podobnih primerih, in mu z zvijacho in nasiljem ugrabili skromno posest. Morda bi ga celo izgnali iz dezhele, ga pahnili v nemilost in nesrecho.

Silovit nemir v njej se mesha z rezko bolechino, vendar se z bledim obrazom zhe odpravlja na plan, med v vetru skrivenchena drevesa in med dolga stebila suhih trav, med kamenje na kolovozu, v noh in v vse nevarnosti...

* * *

Pasjeglavec se prostashko zarezhi. Njegov pogled je rezek, skoraj krvav. Tokrat je posebno techen. Osoren. Popolnoma zapit.

Danes bodo njegovi stihi zares zhgochi. Grozni. Svinjski. Primerni za pekel tega brezbozhnega sveta. Kot zanalashch za prasce in prasice, ki nam vladajo. Zato mu naj kar prisluhnejo. Pijano se zamaje proti svojemu uchenemu prijatelju.

Krichi, da je *cesarjev marshal de Vildecans res pravi osel, a posej ljubezenski mu je zares donosen. Na rep svoj mochni zjutraj nasadi devico, zvecher se goni s kurbo cesarico.*

Magister Carolus Gregorius Carniolus, o katerem se shiri glas, da je najpomembnejshi um v dezhele ob Savi in Dravi, prebledi. Dvigne chasho k ustnicam. Pokusha. Tuhta. Tehta. Pije.

»Pa smesh tako pisati? Je to dovoljeno?«

»Dovoljeno, dovoljeno... Nikogar ne bom vprashal za dovoljenje...«

»Pa ti bo mogoche zaradi tega she hudo... Nepremishljen si... Bolj bi moral misliti na okolishchine. Na *corpora et species*. Na *prima materia*. Namrech na *ignis, sal et balsamus*. Ja, ja. Ne glej tako neumno. Nich se ne chudi. Ogenj, sol in balzam so osnovnice vsega. Tudi Bog je konchno troedin. Troedino dobrotljiv. To so pach te tri naglavne stvari, iz katerih svet in njegove *corpora* obstoje, torej tudi ti. To bi lahko vedel, pesnik. Ker si iz te snovi tudi ti,« se kremzhi magister.

»Ja, iz soli. Ah, daj no! Nehaj mi soliti pamet! Raje pij!«

»To kislico, kaj?«

»Ja, to kislico... Bo zhe, kar pach bo, chetudi bo hudo...«

»Ti zhe vesh... Buchman... Nikoli te ni mogoche pregovoriti... Bi lahko manj mislil na *dolores*. Zakaj izzivash bolechino, rane, razpoke... Na nekaj lepega bi lahko mislil... Saj vesh, oblast *hic et nunc*, namrech tu v dezhele pod Triglavom, ni posebno navdushena za

shale... Sicer pa bom zatisnil oči. In odmaknil ushesa od te tvoje prekleto pohujshljive pesmice, ti prismojena pijandura!»

»Hvala enako! Isto velja za tebe, pijandura. Glede pesmice pa ne bo pomagalo... Chetudi bosh mizhal in se delal gluhega... Vseeno jo bodo slishali...«

»Ja, ja... Govori, kar hochesh. A vedi, da sem dobrodushen. To naredi uchenost... In ker sva prava vinska bratca, kot se spodobi za take ljudi. *Nobile par fratrum...* A vedi: *Nihil humani a me alienum puto...* Cheprav sem, tega se jasno zavedam, chlovek kakor vsi ostali, z vsemi chloveshkimi slabostmi... Ne bi shkodilo, che bi se tega zavedal tudi ti, slavni pesnik, ki si tako oster do napak drugih... Svojih pa ne vidish, kaj?»

»Pij raje... In ne premishljuj... Cheprav je to, kar imava na mizi, res kislica. Za nasho domacho rabo... Ni vsak dan praznik,« skusha Dangeroz preslishati magistrove pripombe.

»Ah, tu pri Celjskih raste samo kislica,« reche ucheni Carolus Gregorius Carniolus. »Zato pa uvazhajo zase lashko vino. Kaj mislish, da bi bil Herman s to chobodro zadovoljen?«

»Me briga... Te ostre verze pishem zaradi nachelnih stvari. Ne zaradi slabega vina. Ker so nashi oblastniki nechloveshki. Me bodo she pomnili...«

Dangeroz premika pasjo glavo navzdol in navzgor. Se izprsi. Iztegne jezik. Kazhe fige. Carolus Gregorius she bolj prebledi.

»Ne, ne... Zaradi kislega vina tako pishesh... To je resnica... Vino je resnica.«

»Da te ne bo kap,« reche Dangeroz. »To, kar sem zdaj napisal, namrech zares presega vse mere. A se na nich vech ne oziram. Svet si kaj drugega tudi ne zasluhzi. Che torej nochesh, da bi se pohujshal, zatisni ushesa...«

»Ja, kaj si torej napisal?« se magister spet prestrashi.

Dangeroz vstane. Hudobno poje.

*Marshal de Vildecans je sicer osel,
a posel je njegov nadvse donosen.
Na rep svoj mochni zjutraj nasadi devico,
zvecher se goni s kurbo cesarico.
Saj pravijo, da je njegov falot res pravi,
kot kavelj je, ki vsako do dna zagradi.*

*Grof, cesar, papezh in berach,
vsi so enaki, ko nimajo vech hlach.
In tudi, che je repek drugega bolj kratek zobchek,
a grofov grozni tich pozhreshen gobchek,
potruditi se mora prvi kot tudi drugi,
samo napeta bosta kos svoji nalogi.*

*De Sacerbe ga zhe na teshche v tolsto rit zapichi,
a tudi papezh stoka na leptici kot vsi hudichi.*

*Grof Friderik ga porine strastno kar za tri,
junashko sope, ko v ljubico se zakadi.
Vsi fukajo, kot da gre za zadnjo stava.
Nich ne pomaga. Na koncu bodo she ob glavo.*

»Sveta nebesa,« vzklikne ucheni magister. »Zdaj gresh predalech. Umorili te bodo!«
Pasjeglavi pesnik pa ne reche nich.

* * *

Dezh ne more vech ponehati. Veje dreves stokajo v besnem nalu. Pod sunki vetra se pritiskajo druga ob drugo, kot da bi se hotele objeti, vendar se ne morejo ljubiti. Svet se je namrech popolnoma pokvaril. Obzorje je ogromna temna kacha brez oči.

Veronika tava med mokrim listjem, gazi po blatu, se skusha izogniti kotanjam, polnim vode.

Sanja, upa, prichakuje... Se boji lastne usode.

Njena dusha leti nad vrhovi mokrih koshatih smrek, se hoche iz stiske zatechi v narochje njega, ki zhdi v jechi, a jo bo odreshil in osvobodil.

Zazdi se ji, da je spet pri njem. Chuti, kot ob njenem prvem srechanju, kako jo bo sladko zapeljal v samotno sobo in posadil na posteljo. Mochna moshka roka zhe polzi med njena stegna, da ji razpne zashchitni pas chez mednozhhje. Friderikov vrochi dih je tik nad njenimi prsmi, ki razgaljene silijo z obema rozhnatima bradavicama naravnost v ljubimcheva lokavo razprta usta. Ko ji moshki ljubeznivo napete hrushkaste dojke zasuje z vrochimi poljubi, zastoka od hrepenenja in zasanjano zapre oči...

Toda zdaj jo udari mokri veter naravnost do srca. Zave se, da se nahaja v temnem kochevskem gozdu. Zatrepeta od groze ... in trenutek zatem presenecheno zadrhti. Tik pred seboj zagleda vhod v prostorno votlino, iz katere se oglashajo pijani glasovi in shegavo petje...

Ne more se vech obotavljati... Naj se zgodi, kar se hoche. Chetudi jo ubijejo. Plane v slabo razsvetljen zadimljen prostor, v katerem ob manjšhem ognju sedi pet ali shest bradatih moshkih...

Zdrzne se. Rokomavharji... Gozdni razbojniki...

Takoj zatem se ji od slabosti zvrtila v glavi... Samo na pol she chuti, kako pada nekam v meglo, strmo navzdol, v objem treh ali shtirih rok, naravnost na kup shelesteche slame...

* * *

Zazdi se mu, da ga objemajo nezhne roke. Veronikine sladke roke. Zachuti jo v neposredni blizhini. Drhti. Domishlja si, da je njegova zhena tik ob njem. Da se mu predaja, brezpogojno, vsa, z dusho in telesom.

Je kot polna luna. Lepa, tezhka.

Obe dojki sta izredno napeti. Rozhnata seska sta obrnjena navzgor, k njegovim ustom. Zahtevata, da ju ljubi, muchi, popolnoma razdevichi.

Veronikine dolge hrushkaste prsi sta dve divji polni luni.

Zhenska se sklanja nad njegov trebuh. Napeta seska pritiska ob njegove prsi. Zahteva, da se nemogoče ljubita.

»Hitro, dragi... Nimava veliko chasa...«

Veronikine dlani krozhijo chez Friderikove shiroke, z dlako porasle prsi. Zhenski prsti polzijo chez moshko kozho, rishejo po hrepenechem telesu kroge in zanke, pripovedujejo o skrivnostih srca in pojejo o tajnih krajih skritih uzhitkov. Nezhno in zasanjano bozhanje postane nenadoma raziskujoche, odlochno, zahtevno. Rahlo ljubezensko shelestenje iztiri v vihar, v krik, ki odmeva globoko v temo in dolgo ne izveni.

Polni luni Veronikinih prsi se dotakneta Friderikovih ustnic. Spet zahtevata, da ju vzame v usta. Izpije do onemoglosti.

Luna dviga roke, se ga oprijema okoli vratu, bokov, trebuha, se preлива kot mesechina chez razprta kolena, polzi nazaj v temo. Zavzdihne in se skloni nad Friderikove ustnice. Lunini zharki so kot jezichek, ki se zapichi pod nebo v ustih. Friderik zachuti radozhivi poljub luninega hrepenenja, ki polni vse predele njegovih ust.

Luna je vedno bolj mogochna in tezhka. Razposajeno polzi chez Friderikovo telo, z vso tezho svojih zharkov pritiska na njegov trebuh, se premika chez strmo navzgor izbocheni ud. Obsipava ga z vrochimi poljubi, bozha in ljubkuje. Je nenasitna.

Friderik chuti zharke, roke, dotike, dihanje, polzenje, strast, bolechino, ki teche skozi njegovo meso in kri, ki sili v njegovo dusho in je vech ne zapusti.

Iz teme se zasvetita rozhnati bradavici na Veronikinih hrushkastih prsiah, cheprav sploh ne ve, kaj so sanje in kaj je resnica.

Luna postane she bolj neizprosna. Zdi se mu, da ga bo ljubljenje zadushilo. Lunini zharki nesramno sharijo po njegovem mesu, se razposajeno dotikajo razdrzhene glavice na nabreklem udu. Postajajo boleche gospodovalni. Trdi kot kovano zhelezo. Kot velikanska sekira udarjajo po napeti verigi, s katero je priklenjen ob vlazhno steno. Udarci so vedno mochnejshi.

Chuti, kako se veriga upogiba pod neizprosno silo tezhkih luninih zharkov. Ob vsakem novem udarcu se kreshejo iskre bozhje jeze. Jecha se zamaje v oglushujochem puku. Veriga se pretrga. Lunini zharki padajo na razgaljeno Friderikovo meso.

Veronikine ustnice se mu hrepeneche priblizhajo.

Ja, nobene druge noche vech imeti. Samo za to svojo lepo zheno hoche zhiveti.

Usmiljeni Bog, naredi chudezh! Razrushi stene grozne jechе! Spusti ga na svobodo! Dovoli, da popravi napake, ki jih je zagreshil! Dopusti, da poishche Veroniko in jo zashchiti pred sovrazhniki!

Zachuti nekakshen udarec, sunek, poljub. Lunini zharki so kot usoda. Po celotni jechi valovi omamni vonj nevarne ljubezni.

Veronikine hrushkaste dojke so vedno bolj neizprosne. Iz obeh bradavic polzi belo

mleko onostransko omamne strasti. Kaplja na Friderikove prsi in njegovo razgreto kozho. Veronika zhari iz same sebe, čeprav je v jechi, ki je navadna luknja in nima niti ene line, popolnoma temno.

Lunini poljubi so ostri, kruti, grozni. V Friderikovi glavi trikrat pochi. Celotni svet se zavrti na vse strani. Celjski grad gori v zelenkasto strupenih plamenih.

Friderik zastoka. Dvigne glavo.

Zhelezna veriga neusmiljeno zarozhlja, ko se Hermanov neposlušni sin v celjski jechi zbudi iz chudnih sanj. Prepoten je in popolnoma sam.

* * *

Na senu se leno preteguje pet ali šest kosmatih moshkih. Meh z jabolchnikom krozhni od ust do ust. Pripovedujejo si prostashke shale. Pri tem pogledujejo v vdolbino v steni na levi strani votline, kjer smrchita dve pijani starejsi zhenski, Baba Jaga in Baba od Vraga. Umazani debelushki z napihnjenima trebuhoma. Tolsta rdechkastra bedra jima nesramezhljivo razkrita kukajo iz raztrganih rashevinastih jank. Veronika sluti, da grdi babnici, che sta trezni in dobre volje, skuhata mozhakom celo kosilo. Morda pa poskrbita tudi za druge dobrote in sladkosti.

Kadar mozhje mislijo, da so povedali kaj posebno duhovitega, se tako divje zarezhijo, da se zatohli zrak v votlini zatrese, kot da je vihar. Butajo drug v drugega, ropotajo s svojimi chudnimi jeziki, glasno, grobo, nizkotno.

Neki chnolasi bradach je ne more izpustiti iz ochi. Veronika chuti, kako se pase po njenem telesu in jo v mislih slachi do golega, vendar ji ni do nikakrshne pustolovshchine. Z grozo opazi, kako bradach z roko vedno bolj odlochno polzi med svoje noge in jo pri tem pozheljivo gleda. Kako naj se ga obrani?

Nekoliko se pomiri, ker rokomavharji v trenutku sposhtljivo utihnejo, ko v votlino udari velikanska pojava odlochnega chloveka z divje razmrshenimi lasmi. Chudnemu mozhaku v raztrgani menishki kuti tik za hrbtom sledi koshcheno suh manjsi mozh z gosto sivo brado.

Tudi on je oblechen v zamazano menishko oblachilo.

»Kdo si?« jo nagovori velikanski moshki in se ji priblizha.

»Veronika, zhena grofa Friderika Celjskega.«

»Sem si kar mislil, da bo kaj takega... A se nich ne boj... Tu pri nas si na varnem, čeprav so moji mozhje videti kot pravi gozdni razbojniki...«

Orjashki mozhak poshkili po zakajenem prostoru in zatuli: »Ali niste nashi sestri v Kristusu she z nichemer postregli... Dajte... Predramite se... Pripravite kruh, gnjat in nekaj jabolchnika...«

Veronika dvigne glavo, si pogladi svetle lase. Zdi se ji, da se chudni chlovek smehlja skozi polmrak, vendar ve, da jo istochasno ostro opazuje.

»Poznam tvojo zgodbo«, reche mozhak. »Vsa dezhela si jo noch in dan pripoveduje... Veliko si prestala... S krvavim grofom Hermanom se ni mogoche shaliti... A tu v gozdu

smo kar ponosni nate... Dobro si potegnila za nos to naduto gospodo in njene hlapce... Kako si naredila, da te niso ujeli?»

»Zhe od otroških let se rada potepam po divjini... Kadar gre zares, nikomur ne zaupam.«

»Tako je tudi prav... Take junakinje rabimo za nasho vojsko, ki se bo tu iz gozda uprla nasilnezhem, ki nam vladajo.«

Temnozelene Veronikine oči presenečeno zazharijo.

»Kdo si, da tako govorish?»

»Sva brata Tomazh in Bonifacij... Mogoče si zhe slishala za naju. Pred chasom sva zapustila pokvarjeni samostan in se odpravila v svobodo. Pregarjajo nas. Zato sva se s tovarishi zatekla sem v gozdove... Od tu se bomo borili za resnico in pravico... Celjski morajo za vedno izginiti iz nashe dezhele... Tu nimajo kaj iskati... Ti pa se she lahko reshish, cheprav si se porochila z enim od te zoprne gospode...«

Veroniki postane tesno pri srcu. Nemirno povesi oči. Ne ve, kaj bi odgovorila. Friderika ne more in noče zapustiti. Zaradi njega se je njeno zhivljenje popolnoma spremenilo. Zdaj ne more vech nazaj. Vanjo se spet priplazi strah pred prihodnostjo. Gre ji na jok, vendar se premaga. Iz ponosa noče pokazati zhalosti.

Chudni pushchavnik Tomazh opazi njeno zadrego.

»Kaj ti je?» zakliche in jo strmo pogleda.

Veronika sklanja glavo. Molchi.

Spet je v pasti. Ti rokomavharji zahtevajo, da se odpove svojemu Frideriku. Ko bi glede tega ugodila zhe prej grofu Hermanu, ne bi zdaj zhivela kot preganjana zver.

Ne, preveč zahtevajo. Zachuti, da postaja v votlini nevarno. Tu ne bo mogla ostati. Vendar brat Tomazh zhe treshchi vanjo z ognjevitimi besedami.

»Kaj neki je tak razvajeni grof, ki si ga porochila? Fichfirich, ki ne ve, kaj je zhivljenje. Pijavka, ki se zajeda v sestradano telo ljudstva...«

»Moj mozh je...«

»Ah, mladenka... Ti si del nashega ljudstva... Tvoj zakon z grofom ni vreden pochenega grosha... Za nas je neveljaven... Poroči se s kakim fantom od fare tu v lepih domachih vaseh...«

»Zakaj se potem skrivam pred Hermanovimi birichi? Che bi se pravochasno odpovedala njegovemu sinu, bi bilo vse drugache... Ne bi se znashla pri vas v goshchavi...«

»Ni she prepozno... Odpovej se mozhu, mi pa bomo staremu Hermanu tako zagodli, da se ne bo vech opomogel... Imeti se za grofa je neverjetno nesramno. To je najvechji greh. Bog je ustvaril vse ljudi enake. Nikakrshen grof ali shkof se ne more samopashno usesti na mehke blazine in pridigati, da je na svojem polozhaju po milosti bozhji... Na tebe, lepa zhenska, pa chaka drugachen mozh... Boljsi mozh... Nash mozh...«

»Nobenega drugega mozha nochem... Pustite me na miru.«

»Ne bomo te pustili na miru,« se zadere menih.

Razmrsheni lasje mu v sveti jezi padajo chez chelo.

»Naredila bosh tako, kot bomo mi odlochili. Pobljshati se morash... Spremeniti morash

svoje klavarno zhivljenje... Ali verujesh v Boga?»

»Ja, zagotovo, oče...«

»Nisem oče... Sem Tomazh, tvoj brat v Kristusu...«

»Ja, brat Tomazh,« zajeclja in povesi glavo.

Rokovnjachi na slami se divje zarezhijo. Eden od mozh, z velikansko plesho na ogromni lobanji, se zvija od smeha. Z rokama se poka po trebuhu in kazhe s prstom na Veroniko, chesh, saj neumna baba tako nichesar ne ve.

»Torej, ali verujesh v Boga, stvarnika nebes, vic, pekla in zemlje?« ponovi vprasanje brat Tomazh s strogim glasom.

»Ja, brat...«

»No, to je dobro in pravilno,« reche pushchavnik. »Vesh, Bog je ljubezen... Zato ni sramota, da ljubish... Ljubiti je dovoljeno... Celozvech moshkimi ali zhenskami se sme ljubiti... Hkrati ali posamichno... Vse to je ljubezen... Ni pa dovoljeno, da se družish z izdajalci in izkorishchevalci... Takim barabam se ne sme nihche nekaznovano predajati s srcem in telesom... In ravno to delash ti... Greshish! Pobljshaj se!«

Za Tomazhevimi razburjenimi obrazom se nenadoma zalesketa jezna glava brata Bonifacija.

»Tu so she druge zelo vazhne stvari, ki jih je treba vedno in povsod uposhtevati!« zavpije.

Rokomavharji na slami se na glas zakrohotojajo. Eden od razbojnikov izvleche iz malhe posusheno roko umrlega dojenchka in z njo divje krozhi po zraku.

»Upitaj smolarje!« krichi in dviga mrtvo dojenchkovo roko kot razpoznavno znamenje upornishke zarote.

Veronika prebledi od strahu in zapre oči.

Brat Tomazh dvigne glavo. Se ostro namrshi. Razbojniki v trenutku utihnejo.

»Zakaj se rezhite?« zavpije. »Kaj je tu smeshnega? Poslushajte raje, kaj bo povedal brat Bonifacij... Pri njem se lahko marsikaj pametnega nauchite!«

Bonifacij se ob Tomazhevih besedah ponovno opogumi. Nadaljuje s poukom. Krichi, da je edina prava oblika bivanja ljudska vas, ta *uboga gmajna*, narejena kot iz enega kosa iz starih chloveshkih izkushenj.

»Zdaj je napochil chas, da bomo izgnali iz dezhele vse te lakomne kramarje in pismouke... Vse gosposko do tal porushiti... Unichiti...«

Pushchavnika zatrzata z glavama. Sta shla predalech?

»Zhe dobro!« miga Bonifacij s koshcheno glavo.

Veronika se umakne v zadnji kot. Joka v poltemi.

»Raztrganci, se ne boste zganili?« zarjuje brat Tomazh. »Lachna je... Dajte ji vendar piti in jesti... To je nasha krshchanska dolzhnost...«

Ko ji v koshari prinesejo nekaj za pod zob, se Veronika nekoliko umiri. Z rokavom si brishe solze. Hlastno jé. Sluti, da se tam zunaj za votlino v vetru prekupicujejo drevesa. She vedno dezhuje. Mar je zhe prishla jesen? Ve, da mora biti za hribom lepa dolina.

Polja. Nekje daleč je vas, v kateri zhivahno meketajo kože... Nekje... Nekje... zhivijo drugachni ljudje. Garajo v potu svojega obraza, pojejo, trpijo, se ljubijo.

Z roko si sezhe v zamazane, a she vedno dolge in lepe lase. Jih bozha.

Chepi na slami kot droben ubog pajek. Kot kup nesreche. Vendar postane nenadoma srečna. Iz koshare se ji namrech ponuja kup dobrih jedi. Jé in pri tem neznansko uzhiva. Končno bo po dolgem chasu zares sita! Ne vidi, kako jo chrnolasi bradach vedno bolj pozheljivo opazuje.

* * *

Zrak okoli nje poka od zloveshche napetosti. Odpro se nekakshna vrata. Po poltemi plahutajo sence brez pravih obrisov. Nekaj leti po zraku, golo, na metli. Skozi ozko shpranjo nad vrati pade pramen svetlobe proti sredini sena. Veronika zagleda kup popolnoma nagih prikazni. Povesi oči. Zaslisi zasoplo dihanje. Preden more zbezhati, jo zagradi kosmata moshka roka. Zachuti, kako jo rezki moshki pogled slachi od zgoraj navzdol. Najprej dojke, potem mednozhyje. Zakrivljeni ud se nevarno napet priblizha njeni na pol odprti rezhi. Skloni glavo. Rezko sope. Kriva sablja, najboljsha sablja. Moshki jo prebada na neusmiljen nachin. Vedno znova. Trikrat. Desetkrat. Ve, da bo vsak trenutek dozhivela vrhunec. Morda proti svoji volji. Ali pa tudi ne. Ko se mu vedno bolj hlastno predaja, gleda strmo v tla, stran od njegovega obraza. Se potem kljub slabi vesti popolnoma razpre, da lahko tuja sablja udari globoko v sredo njenega razdrzhenega mesa. Semena prshe v nozhnico kot gost divji dez, jo napolnijo do dna. Uzhiva. Kljub temu jo zaboli v prsiah. Sanja chrno nevihto. Zagleda samo sebe, z dusho, chrno od nezveste strasti, prevech chrno od chrnega ljubljenja sredi chrnega vechera...

* * *

Zdaj ko je v stolpu zhe pet mesecev, se Frideriku zachenja dozdevati, da bo izgubil razum. Tema, smrad, bolechine, strah, da bo v tej luknji, priklenjen na verigo, poginil kot garjav pes, so kot plaz gorskega kamenja, ki nenadoma zgrmi z usodnega brega slabe vesti na dusho in jo pokoplje pod seboj. In tu so vsi ti nenavadni občutki, zhelje, bojazni, hrepenenja, v katera vedno bolj vdira kes zaradi nepravilnih preteklih dejanj.

Ponochi ga tlachi vedno hujsha mora. Chuti, da se je pregreshil nad zhivljenjem... in nad zhenskami. Tudi nad Veroniko, v kateri je spodbudil vse slabe strani njenega znachaja, namesto da bi jo utrdil v dobrem in lepem.

Ja, le kaj ji je pravzaprav nudil?

Ve, da mu je hotela roditi sina, novega grofa Celjskega, vendar ji te zhelje ni hotel izpolniti. Zbal se je besa svojega ocheta, velikega grofa Hermana... Ja, pravzaprav se je ustrashil samega sebe...

Le kam je ves chas bezhal v tem svojem praznem zhivljenju? Je bezhal iz samega sebe v shtevilne zhenske, da bi pozabil, kako podel je v resnici? Pri vseh teh obchevanjih z najrazlicnejshimi ljubicami mu je pochasi postalo zhe vseeno... Kot da je zhivel brez občutkov za dobro. Brez vesti. Ja, in kje je ostala ob vsem tem *ponotranjenost*? Je to samo beseda? Lepa beseda? Morda je to *ponotranjenost* občutil samo v redkih srečnih trenutkih,

ko se je povzpel na najvišjo vzpetino svojega grajskega hriba in mu je pogled zdrsel na pisano preprogo zhitnih polj spodaj v dolini. S pogledom je ljubeznivo bozhal dozorevajočo pšenico, rzh in proso tam v daljavi, to svoje zhitno, oves, rzh. Prevezemala ga je nekakšna ganjenost, kot da bi z roko drsel chez vse to zlato celjsko klasje in ga strastno poljubljaj. Ja, uzhival je kot gospodar svoje zemlje, kot lastnik velike posesti. Tam z visokega hriba jo je s pogledom *ponotranjeno* bozhal, kot da bi z roko drsel chez mlado zhenko kozho. Toda pri zhenkah mu je bila ta *ponotranjenost* popolnoma odvech, neznana in smeshna. In zdaj je mogoche prepozno.

Bo sploh she kdaj prishel iz jeche? Bo lahko nashel nazaj k Veroniki? Ji bo lahko pokazal, da jo ima zares rad? Ali bo lahko sploh she popravil vsaj nekaj tistega, kar je zagreshil v svojem dosedanem zhivljenju? Ali bi ga chustva in *ponotranjenost* lahko pripeljala na popolnoma drugachno, boljsho pot?

Samota v stolpu je naravnost neizprosna. Friderika stisne od groze pri srcu. Skloni se nekam v samega sebe. V lastno temo. Veriga rezko zarozhlja. Zhelezo ga rezhe v kosti.

* * *

»Kaj naj torej storimo?« reche dezhelni vojvoda in se razkoracheno usede na z rdecho blazino chastno pokriti stol.

»Pristrichi mu bo treba peruti,« reche shkofov protonotar in ponizhno skloni glavo.

»Komu pristrichi?« reche nadvojvoda in milo gleda v duhovnika.

»No, pristrichi peruti pesnika... O pesniku govorimo, vasha visokost.«

»O pesniku? O katerem pesniku?«

»Ah, saj je njihova visokost o vsem pouchena... Za pisca tistih neumnih verzov gre, s katerimi zhali in sramoti vas, visokost, in druge vladarje.«

»A tako,« reche vojvoda.

»Ja, zhal je tako,« reche vishji duhovnik in skloni glavo.

»Kaj naj torej storimo?« reche vojvoda in dvigne glavo.

»Pristrichi peruti, visokost... Da ne bo prevech visoko letal...«

»Pristrichi, ja, pristrichi... Kaj torej predlaga?«

»Strogo izprashevanje vesti, visokost... Z vsemi sredstvi... Che ne gre drugache, pred sodishchem...«

»V jecho torej z nepridipravom... Pa je to dobro? In za nas koristno?«

»Ja, v jecho, da ne bo pisal takih pesmi... Zato je dobro...«

»Dobro, dobro...«

»Naj torej ukrepa?«

»Naj ukrepa, che je dobro...«

»Kako naj ukrepa?«

»Tako, da se bo spametoval... Morda bi ga bilo za zachetek treba samo premlatiti... Mu nekoliko potipati obisti... Da bi med osatom iskal svoje polomljene kosti... Kaj meni o tem?«

»Ne ve, che bi brce kaj pomagale... «
 »Pa vseeno bi ga bilo vredno premlatiti... A ne premochno... Naj ostane pri zhivljenju... Morda postane boljshi... Pesnike rabimo, da slave domovino in vladarje...«
 »Saj so ga zhe tolikokrat premlatili... A nich ne pomaga... Ta Dangeroz ostane Dangeroz, tudi che pobira na smetishchu svoje izgubljene kosti...«
 »Nich ne pomaga?«
 »Ne, njihova visokost mora vedeti, da je ta pesnik zares chuden ptich...«
 »Ja, potem pa zapreti... Kaj hochemo... Ali ima boljshi predlog?«
 »Ne, ne, pach zapreti, ker je vse drugo brez smisla pri tem chloveku, visokost...«
 »No, potem pa zapreti... Ja, zapreti... Ker dela same neumnosti... Kaj pach hochemo...«
 »Ja, seveda, zapreti, visokost...«
 »Zapreti... Ker ne gre drugache...«
 »Zapreti, ker drugache ne bo miru...«

* * *

Frideriku se zazdi, da so se vrata jeche nenadoma odprla na stezhaj. Na stopnicah zagleda Veroniko v dolgem belem oblachilu. Priblizhuje se mu z zharechimi ochmi. Okrog njenega zasanjanega oblichja pleshejo sonchni zharki. Na glavi se ji bleshchi diadem iz treh zlatih celjskih zvezd.

Pogleda ga na posebno ljubezniv nachin.

»Ti moj veseljak!«

Ne more umakniti pogleda od njene lepote.

»Moja uboga deklica! In zdaj si vendarle prishla!«

Sanja, da se v ozadju premikajo ljubeznive postave. Dechki ali angelchki. Blizhajo se mu v gosjem redu. Pojejo nezhne pesmi. Stopajo proti njemu in se ne ustavijo. Gredo skozi zid, skozi kamen, skozi njegovo telo, se priklanjajo in pleshejo.

»Moja lepa zhenal!«

»Moj lepi mozh. Moj korenjak!«

Dozdeva se mu, da ga Veronika vzpodbudno gleda, ko se mu blizha. Vzdiguje roke. Te so nenadoma krila, kot da hoche poleteti z njim iz jeche v daljne dobre dezhele, kjer ni ne stiske in ne nasilja, temvech samo ljubezen, ljubezen, ljubezen...

* * *

* (Glej tudi prejsnje objave v *Reviji SRP* 49 / 50 – 2002; 51 / 52 – 2002; 53 / 54 – 2003; 55 / 56 – 2003; 57 / 58 – 2003; 59 / 60 – 2004; 61 / 62 – 2004; 63 / 64 – 2004; 65 / 66 – 2005; 67 / 68 – 2005; 69 / 70 – 2005; 71 / 72 – 2006)

Lucijan Vuga

SHAHOVSKA KRALJICA
(Posodobljena grška tragedija brez epiloga)
II. del

*Posvečeno avgusta 1947 ugrabljenemu in
izginulemu dr. Andreju Urshihu –
Slavku Hribovcu.*

*Delo je nastalo v drugi polovici osemdesetih let 20. st. in dolgo ni nashlo poti v javnost.
Shele leta 1998 je doživelo krstno izvedbo na Radiu Trst, z vech ponovitvami.*

OSEBE (glede na okolishchine se lahko uporabljajo grška imena):

Slavko (Megaleio)	zhrtev, ugrabljeni publicist in opozicijski politik
Marija (Entimea)	Slavkova sestra
Vanja (Teodora)	Slavkova sestra
Boris K. (Agonistes)	eden najvishjih funkcionarjev iz Ljubljane
Prvi prishlek (Protoerhomai)	sumljiva oseba ob srechanju v gozdu
Drugi prishlek (Deuterohomai)	sumljiva oseba ob srechanju v gozdu
Major Stuart (Epimeletes)	oficir angleshke policije
Adjutant majorja Stuarda (Boetos)	
Kapetan UDBE* (Ploiarhos)	prebegnil iz Ljubljane v Trst
Polkovnik UDBE (Sintagmatarhes)	shef UDBE v Ljubljani
Vojak UDBE (Stratiotes)	
Tajnica polkovnika UDBE (Gramatea)	
Nachelnik I. odseka (Protoproistamenos)	podrejen polkovniku
Nachelnik II. odseka (Deuteroproistamenos)	podrejen polkovniku
Kurirka (Ageliofora)	tragichna figura, ki so jo izrabili za predajo ponarejenega pisma Slavku
Zhenska iz Volarjev (Ginaika)	
Fantek z njo (Mikroagori)	
Grobar iz Tolmina (Tafos)	
*	
Beli glas – shahist (Leukoskaki - fono)	
Chrni glas – shahist (Mauroskaki - fono)	

* (Op. avt.: UDBA – shirshe uporabljan izraz za jugoslovansko tajno policijo, katere kratice so se z leti spreminjale, skladno z reorganizacijami.)

IV. PRIZOR

(Igra se je polno razvila in slutiti je njen konec.)

BELI GLAS

Najpomembneje je ugonobiti kralja.

CHRNI GLAS

Kralj je dobro zavarovan.

BELI GLAS

Po tehtnem premisleku je morda le mogoče najti prave poteze.

CHRNI GLAS

Le če so figure slabo razpostavljene naokoli.

(V pisarni šefa UDBE v Ljubljani.)

Velika, prostorna pisarna z debelimi preprogami, oljnatimi slikami, z orehovo, poloshčeno stilno mizo, z velikima portretoma Stalina in Tita. Polkovnik UDBE v brežibni uniformi. Pravkar odhaja iz pisarne tajnica s pladnjem kozarcev in kavnih skodelic.)

Vstopi vojak UDBE, salutira. Za njim vstopita ženski. Vojak se brez besed umakne – rutinirano. Ženski brez oklevanja stopita proti pisalni mizi...

POLKOVNIK UDBE *(naravnost, da bi chimprej opravil):*

Zdravo! Zdaj sta tu. Kaj hočeta? Kar naprej pisarite v Ljudsko skupshchino, komisijam, predsedstvu republike... , da, celo Združenim narodom! *(ukazujoče)* Sedita!

MARIJA *(odločno):*

Gospod polkovnik, naj dodam: in zaporom in tožilstvu in sodishču. Nihče nichesar ne ve – razen če vi veste!

POLKOVNIK *(prikrito samovshčeno):*

Kako to mislite: vi? Saj nismo vsemogočni! Celo iz tujine pritiskajo po diplomatski poti. Če ne bi interveniral Boris K. ...

MARIJA *(se ne dá):*

Prav k njemu sva hoteli. Ali nima korajzhe, da bi si pogledali v oči?

POLKOVNIK *(preteče):*

Nikar tako, brzdayte jezik! Ali mislite, da se mora predsednik ukvarjati prav z vsako malenkostjo?

VANJA *(Marijina sestra; prizadeto):*

Za vas je smrt chloveka – malenkost. Najin brat je bil. Doma je strta mati.

POLKOVNIK *(ve, da ga je polomil, toda to mu ne gre do zhivega, profesionalcu):*

Vsa stvar se je zgodila pod "ZA-VEZ-NI-KI" *(ironično)*, do katerih je bilo vajinemu bratu zelo veliko. Zakaj se njihova policija ni potrudila, da bi razjasnila primer? Kaj imamo mi s tem?

VANJA (*uporno*):

Najinemu bratu ni bilo do Anglo-Američanov, zavezniki pa smo si bili, mar ne, ko so prihajale poshiljke pomoči. Bratu je shlo za demokracijo.

POLKOVNIK (*zaripel, skoraj zavpije*):

Kdo bo nam dajal lekcije iz demokracije? Pri nas je prava ljudska demokracija, ne pa kakor tam chez, kjer se stranke polastijo oblasti in slepijo ljudstvo z laznimi utvarami, da na volitvah lahko odločajo. Pri nas so ljudski odbori, ljudska skupščina. Oblast ima delovno ljudstvo, proletariat. Konec je izkorishchanja chloveka po chloveku, ki bi ga radi nekateri tako imenovani "demokrati" – kakrshen je bil vash brat – spet uveljavili.

VANJA (*preudarno*):

Slavko je bil velik narodnjak. Res ni bil z vami, toda tudi na drugi strani ni bil. Veliko je naredil za svoj narod. Nasha družhina je bila vselej v prvih vrstah za slovenstvo.

POLKOVNIK (*znizha glas, ne pa tudi pretenj*):

To ni dovolj, svoj narod ljubiti – gre za svetovni proletariat, za vse izkorishchane ljudi tega sveta. Treba je gledati in razmishljati internacionalistichno – edino komunizem je resnichno human in more prinesti odreshitev ter blaginjo najshirshim mnozhicam. Narod pa – narod je nevarna rech, kaj hitro se to sprevrzhe v nacionalizem. In potem je tu nacional-socializem, fashizem. S tem smo enkrat za vselej razchistili.

VANJA (*uvidi, da v tej smeri nima smisla nadaljevati*):

Toda ali o Slavku kaj veste? Ali vam ni policija iz Trsta poslala dosjeja o tem primeru?

POLKOVNIK (*nejevoljno*):

Ampak kaj sitnarite, poslali, poslali? Dosje. Kaj pa so ugotovili? Nekakshna nesramna namigovanja. Stari imperialistichni triki. Nich stvarnega. Ali se spodobi za tako renomirano policijo (za kakrshno jo Anglezhi imajo), da operira z nekakshnimi indici? Nesposobni so bili, najprej za vzdrzhevanje reda na svojem podrochju, hochejo pa se tudi opravichevati za neuchinkovitost, valech sume na neidentificirane agente tujih sluzhb.

VANJA (*vztraja*):

Zagotovo vemo, da je bil prav Boris K., malo pred ugrabitvijo najinega brata, pri njem v Kobaridu...

POLKOVNIK (*ukazovalno*):

Pochasi dekle! Kdo lahko zagotovo trdi, da je bil vajin brat ugrabljen? Padel je, ponesrechil se je, morda je celo kaj popil tisti vecher...

VANJA:

Slavko ni pil. Kaj pa zhica chez pot?

POLKOVNIK (*z naucheno logichnostjo*):

Zhica? Ali je bila sploh njemu namenjena? Lahko so se fantje dajali med seboj zaradi deklet, doletelo pa je njega, potem pa so se v strahu razbezhali...

VANJA (*nejeverno*):

Kam je pa izgini!?

POLKOVNIK:

Kdo ve, ali ni zaradi udarca izgubil spomin pa je kam zablodil. Celo upati je, to ne bo ne prvi ne edini primer na svetu, da se kar naenkrat od nekod pojavi, ko se mu povrne spomin.

VANJA (*ga gleda z veliki ochmi*):

In vi to verjamete?

POLKOVNIK (*kot da je preslišal, a ni*):

Tudi za vas je bolje, da v to verjamete. Morda se vrne. Mi mu sedaj nich nochemo, cheprav nam je vseskozi metal polena pod noge. Chudno partijo je igral, vlekel je napachne poteze. Saj je bil dober shahist in je vedel, da ima vsaka otvoritev svoje logichno nadaljevanje. Dober shahist se neprenehoma uchi od drugih mojstrov!

VANJA (*branech brata*):

Slavko je bil zvest svojemu preprihanju, ni menjal barv, kot so se spreminjale situacije na politichni shahovnici!

POLKOVNIK (*spet vzkipi*):

Ponovno vaju opozarjam! Kam merita s temi namigovanji na spreminjanje barv?

Pravzaprav, viii, "gospodiichna" Vanja, ali ni ljudska oblast dobro poskrbela za vas? Uchiteljica ste v Spodnjem dolu – to ni velemesto, toda mir imate in sluzhbico.

Lepi in mladi ste, kakshnega krepkega fanta si dobite pa bo družhinica tu... Pozabite na vse. Ne meshajte se v politiko, ki je bila tudi bratu v pogubo. Glejte v svetlo prihodnost, ki jo tako zanosno gradijo mnozhice.

VANJA (*nepomirljivo*):

Toda o Slavku nekaj veste, che pravite: je bil... Vse v preteklem chasu. Torej ga ni vech?

POLKOVNIK (*obvlada se, cheprav je to zanj tezhko*):

Kaj toliko vrtate in tehtate vsako besedo? Kdo ve, kje je; morda v Ameriki, Argentini... Je zhe imel svoje razloge, navelichal se je vsega skupaj, spoznal, da je bilo brezupno, kar je pochel, saj so bile proti njemu mnozhice in ljudska oblast. Spomnite se na mnozhichne demonstracije v Gorici, za prikljuchitev Primorske k Jugoslaviji. Se vam bo zhe oglasil.

MARIJA (*preseneti*):

Ali ste kaj povprashali kurirko, ki mu je tistega vechera prinesla pismo?!

POLKOVNIK (*pripravljen na vprashanje*):

She sam sem jo zaslëshal. Zapretil sem ji, da naj skrbno premisli, kar bo govorila, da ne bo segla roka ljudskega sodishcha tudi po njej. Dobila je pach pismo od neznanca. Vajin brat je imel veliko stikov, dobro vemo, kako na shiroko je razpredel mreze.

MARIJA:

Ali ga je vsaj opisala – njegov govor, kako je bil oblečen? Je bil domachin ali od dalech – Slovenec ali tujec? Nashim ljudem take stvari ne uidejo!

POLKOVNIK:

Ali bi radi vedve nas uchili, kako se taki stvari strezhe? Ali se gresta privatni detektivki? Kako naj se uboga zhenska spomni, che pristopi neznanec, bezhno izrochi pismo in v dveh besedah narochi, komu naj ga preda?

Jaz si vaju zhe kar nekaj chasa ogledujem. Prijetni dekleti in bistri sta. Morda vaju she kdaj obishchem, pa se kam zapeljemo skupaj. Vse zhivljenje je she pred vama, uzhivajta ga. Krute stvari so se dogajale in se she dogajajo na svetu, toda pred nami je svetla prihodnost.

VANJA *(hoche she nekaj rechi, a le zamahne z roko, potem pa se le odlochi):*

Pozdravite Borisa K. *(To je bilo izrecheno s posebnim poudarkom in z najbolj skrito vsebino.)*

(Marija in Vanja vstaneta; ne da bi se rokovali in pozdravili, odideta, vmes z obeh strani nekakshni gibi, ki so prazachetek ali praostanek zaznavanja bitij ob blizhnjih srechanjih. To so bolj znamenja, kako iti drug mimo drugega, da ne pride do spopada.)

POLKOVNIK *(si prizhge cigareto, dvakrat globoko vdihne in puhne, pozvoni).*

TAJNICA *(odpre vrata, usluzhno):*

Prosim, tovarish polkovnik?

POLKOVNIK:

To, kar ste pravkar posneli, izbrishite! Nich pomembnega nismo izvedeli. She naprej velja: do tega primera imam dostop le jaz. Vrhu bom porochal osebno, ustno!

TAJNICA *(navajena, da ne sprashuje, da ji izrecno rechejo, kdaj naj gre, odhaja.)*

POLKOVNIK *(medtem ko ona odhaja, ji narochi):*

Poklichite mi takoj nachelnika chetrtega oddelka!

(Tajnica odide, polkovnik sedi, gleda nepremichno nekam v daljavo.)

NACHELNIK IV. ODSEKA *(vstopi, obnasha se korektno):*

Zdravo!

POLKOVNIK:

Ali je iz Trsta kaj vesti o prebegli svinji?!

NACHELNIK:

Ni ga vech v Trstu. Prishlo je do tezhav; nash najbogatejsi vir informacij je usahnil – Anglezhi so ga zaprli, ker je okradel vojashko skladishche in chrnoborzijani. Kolikor vemo, Anglezhi niti ne slutijo, da je delal tudi za nas.

POLKOVNIK *(pozorno poslusha):*

In che bi zvedeli, da je imel njihov oficir povezave z nami?

NACHELNIK.

Nich hudega, ne pozna nikogar razen neposredne zveze. Od njega smo le sprejemali. Politika ga prav nich ne zanima, za denar mu je shlo.

POLKOVNIK (*nezaupljivo*):

Vseeno. Zabrišite vse sledove. Nasha zveza naj se umakne.

NACHELNIK:

To smo zhe izvedli. Rutinsko!

POLKOVNIK:

In oni podlezh?

NACHELNIK:

Rahlo sled imamo. Morda ga bodo spravili v Avstralijo. Preverjamo. Pet skupin smo aktivirali v ta namen.

POLKOVNIK:

Ali ga na poti tja dol lahko doleti kakshna nesrecha?

NACHELNIK:

Seveda. Ugotovili smo, da je pri Anglezhkih izpraznil "vrecho"! in jo celo otresel, da ja ne bi ostalo zrnce v njej. Nam pa tako nima vech kaj povedati. Odsluzhil je...

POLKOVNIK:

Ukaz potrjen: nesrecha. Vsekakor bi bilo najbolje na ladji. Morda tako, da izgine med valovi...

NACHELNIK: Razumem. Ker sem zhe tu, bi vprashal zaradi direktive sht. 21. Nadzorujemo vse stike nashih s sovjetskimi oficirji – toda to postaja hkrati obsezhen posel, saj te stike politichno in v javnosti podpirajo in vzpodbujajo.

POLKOVNIK:

Ta direktiva je z najvishjega vrha. Koliko mozh she potrebujesh?

NACHELNIK:

To bom sporochil she danes. Pravkar dodelujemo operativni nachrt.

POLKOVNIK:

Poleg tega je treba she določiti posebno manjsho skupino, za katero drugi ne bodo vedeli in bo delovala neposredno po mojih direktivah; to je za supernadzor.

NACHELNIK:

Ali naj med te vshtejem tudi one, ki so jih poslali iz Beograda?

POLKOVNIK:

Da, tako.

NACHELNIK (*vstane, pozdravi in odide*).

TAJNICA (*vstopi*):

Tu je tovarish nachelnik prvega odseka, ki ste ga zhe prej naročili. Ali naj vstopi?

POLKOVNIK (*pokima*).

NACHELNIK I. ODSEKA (*smehlja se, nekako tako, kakor da se počuti enakega svojemu nadrejenemu, morda zhe nekoliko nad njim; pomenljivo*):

Si pa kar delaven danes; chlovek mora kar chakati, da pride na vrsto...

POLKOVNIK (*kot krotilec pred levom, ki mu bo morda nekega dne strl glavo med nastopom v areni*):

Stvari se kopichijo. Ali si pripravil?

NACHELNIK (*dvoumno*):

Pripravil; in she vech kakor to...

POLKOVNIK (*oprezujoche*):

She vech? Kaj naj bi bilo – vech?

NACHELNIK (*sprenevedavo*):

Preverili smo preteklost, poreklo, obnashanje med NOB, kako sedaj izpolnjujejo naloge...

POLKOVNIK (*previdno kot pred kacho, ki lahko pichi*):

Toda to je bilo vendar naročeno!

NACHELNIK (*kot chlovek, ki ve, da je blizu cilja*):

Da, in prav za vse nashe pripadnike brez izjeme! (*To poslednje s poudarkom.*) Vse!

POLKOVNIK (*se komaj vidno vznemiri, ali ne zbira obremenilnih podatkov tudi o njem*):

Brez izjem torej ... (*in nagonsko polozhi roko k predalu, ki ga je imel napol odprtega*).

NACHELNIK (*smehljaj mu ne izgine z ustnic, morda postane za spoznanje vidnejshi*):

No, nekatere stvari ne bodo ostale take, kakor se spochetka napishejo. Z dodatnimi informacijami se she kaj pojasni in spremeni... Si hotel kaj rechi?

POLKOVNIK (*si komaj vidno oddahne, cheprav ostane nezaupanje v zraku*):

Zakaj jaz? Ne bi mar moral? Se ti je tako zdelo? Kdaj bo porochilo konchano?

NACHELNIK (*nejasno*):

Kot sem ti rekel, je pravzaprav zhe konchano. Brzh ko zberemo dodatne informacije...

POLKOVNIK (*s poizkushano avtoriteto*):

Takoj mi ga poshlji she tako, nedokonchano, vnaprej!

NACHELNIK (*nekako neposlushno kar vstane in gre k vratom*):

Brzh ko bo konchano! (*Odide.*)

POLKOVNIK (*skloni glavo, stisne ustnice in si rahlo prikimava, nato vzame iz predala pishtolo, pogleda, ali je naboj v cevi, in si jo dá za pas.*)

V. PRIZOR

(Tudi če gre ena partija h koncu, se lahko začne zhe druga; na novi deski...)

BELI GLAS

Nenavadni preobrti. Ni treba biti ravno mojster, da se ti posrečijo nove kombinacije.

CHRNI GLAS

V tem je draž obvladovanja figur. Premikash. Kanish to, storish ono – sebi v zadovoljstvo in korist, nasprotniku v jezo in škodo. Cilj je: **mat!**

BELI GLAS

She eno kombinacijo poskusim. Spraviti kmeticha do zanje vrste in ga povzdigniti v kraljico. Le kakshna poteza she manjka.

CHRNI GLAS

Che ne bi zhe moja mochna figura branila tistega polja.

BELI GLAS

Morda bi poskusil z zamenjavo. Mogoche pa ni vech hasno – se blizhamo koncu?

CHRNI GLAS

Tako je. Razblinilo se je upanje neusojene kraljice. Ponujam novo igro.

BELI GLAS

Z mnogimi dražljivimi različicami.

(A – pol scene na domu ugrabljenega Slavka; B – pol scene na domu kurirke, ki mu je pred usodnimi dogodki prinesla ponarejeno pismo.)

(A – v prostorni dnevni sobi premozhne trshke družine, s knjigami, pohishtvom, ki izdaja zasidranost v slovenskem okolju, samozavestno, vendar trpko ozrachje; vse umirjeno, sposhtljivo.)

MARIJA *(bere neko pismo, dogodki okoli nje je ne zanimajo, morda ne vidi in ne slishi).*

VANJA:

Marija...

VANJA:

Marija!

MARIJA:

Kaj? Oh, da.

VANJA:

Kdo pishe?

MARIJA:

Kdo ve. Poigrava se z nashimi zhalostnimi chustvi. Nas hoche she na ta nachin muchiti? Ali je bolna, iztirjena dushevnost, ki vodi njegovo pero?

VANJA:

Je o Slavku?

MARIJA:

Na, preberi si. Nekdo, ki se ne sme predstaviti in mu je uspelo pobegniti, trdi, da ga je srechal. Ali da je bil v njegovi blizhini. V Kochevskem Rogu da ga imajo zaprtega, kjer izrabljajo njegove intelektualne zmogljivosti, da pishe zanje.

VANJA (*drzhi v rokah pismo in ga prebira*):

Le chemu bi nam poshiljali to pismo? Potem, ko smo vse poizkusili, da bi za njim nashli najrahljsho sled, da je she zhiv – morda ujet, zaprt.

MARIJA:

Perverznost krvnikov je neizmerna.

VANJA: Morda pa je le res. Slishala sem zhe za take primere, da so imeli nekatere zaprte kar dve leti, ne da bi domachi vedeli zanje. Potem pa so se le oglasili...

MARIJA:

Prelepo, da bi bilo res. Moti jih, da she kar naprej vrtamo za resnico. In bi nam radi na tako okruten nachin vzeli she zadnji kanchek vztrajnosti.

VANJA:

Kaj ko bi kar naravnost vprashali na UDBO? Jim pokazali pismo?

MARIJA:

Che bi nam UDBA imela kaj povedati, bi to zhe storila. Vse doslej so bili oglusheli in onemeli. Posmehovali bi se nama, pa she shikanirali bi naju z dodatno preiskavo za neznanim piscem. Na koncu bi naju obdolzili, da sva si pismo preprosto izmislili, si ga sami sebi poslali.

VANJA:

Ali bi pismo poslali v tuje chasopise? Doma ga ne bi nihche objavil.

MARIJA

Kaj sploh pomislish? Takoj bi nama bili za vratom. Morebiti celo zhelijo sprovcirati kaj podobnega.

VANJA:

Sicer pa je bilo pismo oddano v Avstriji. Zakaj bi se nekdo, ki je zhe na varnem, bal odkriti svojo identiteto? Celu prek tuje policije bi lahko sporočil ali s pomocjo odvetnika.

MARIJA:

Tako kot vsepovsod vohajo, pregledujejo tudi poshto iz tujine, zlasti pa takim, kakršni smo mi. Ne bi jim ushla njegova vsebina. Vse to je delo njihovih sprevrzhenih mozghanov in krvavih rok.

(B – v manjši preprosti izbi; iz onostranstva, morda umishljeno, iz tishine prihaja vse glasnejši zvok motocikla, nato cviljenje zavor, kovinski zvoki padca, stokanje ranjenca, topot tekajočih ljudi, brez besed – morda sopenje ipd., nekoga odvedejo.)

KURIRKA *(zhenska she ne tridesetih let, prijetne zunanosti, blaga):*

Neeee... *(stokajoče zavpije in si zatiska z rokama ushesi).*

(Steče do edinega okna in ga skusha zapreti, a je zhe zaprto. Vrne se do sredine prostora in se ekvidistančno obracha do sten, kakor da se umika nechemu, kar bi morda prishlo iz njih.)

(Nekomu, nevidnemu govori.)

Ukazali so mi... moram, so rekli... molchati. Ko sem ti dala pismo, si me široko razprtih oči pogledal in rekel: Torej, tudi ti.

Odvrnila sem: Nich ne vem, kaj je notri, pameten si, presodi.

(Gre, si natoči kozarec in ga na dushek spije z neko tableto.)

Oni vedo o meni vse. Morala sem ti predati pismo. In nisem molchala, kot so mi zabichali... Pameten si, presodi, sem dejala.

In si rekel: Tako bom zvedel, kam kdo spada.

(Stiska se v dve gubi, kot da jo zvijajo hudi krchi. Drzhi se sredine sobe, chim bolj sredine, najraje bi to do centimetra izmerila. Boji se sten, iz kateri se lahko kaj pojavi.)

Gledala sem skozi polkna, ko si se odpeljal z motorjem. Tega sem se neznansko ustrashila. Nekaj groznega se bo zgodilo, che zhe meni tako grozijo. Hotela sem stechi proti Robichu, da bi te med potjo nazaj ustavila. Pa sem prishla le do stopnic...

(Se pozhene, kot bi ponovila, kar je takrat pochela.)

Celo noch nisem spala. In she vrsto nochi za tem. Ponochi se prebujam. Le chez dan me vzame za kakšno urico.

(Se pokrije chez glavo z rjuho.)

Ti si pa shel kakor Kristus, vedoch za svoje poslanstvo, tudi po Judezhu. Jaz nisem nich kriva. Prisilili so me. Zavedli... Nich mu ne bomo storili, le pogovorili se bomo z njim... Nich mu ne bomo storili...

Da bi le ostal v Kredu ali v Robichu in se ne bi vrachal, sem prosila, kot bi molila. Vso noch, dolgo noch...

(Pod rjuho se zgrudi.)

(A – trkanje na hishna vrata.)

MARIJA:

Naprej!

(Vstopi zhenska srednjih let, s fantkom pri dvanajstih, trinajstih. Razgleda se po sobi.)

ZHENSKA:

Ali ste sami? Je she kdo v blizhini? Dober dan.

MARIJA:

Dober dan. Sama sem. Mati pochiva, ostali so po opravkih. Vi ste iz Volarjev, kajne?

ZHENSKA:

Da, s pevskim zborom smo se nekoch srečali. Kmalu po vojni v Tolminu. Potem smo do jutra plesali na Brajdi. Spomnim se vas, da ste imeli tako lepe, negovane lase.

MARIJA:

Kako pa kaj gre vam? Kje ste zdaj?

ZHENSKA:

She vedno v Volarjih. Sprva sem mislila, da bom ostala na Okrajnem ljudskem odboru v Tolminu. Pa saj res nisem bila za pisarnishko delo. In she okraj so ukinili, vse je shlo v Novo Gorico. Kako gre? Kako naj pach rechem, gre. Prevech ne smesh imeti, ker se ti usede za vrat oblast. Onim v mestu je gorje, nekateri she otrokom nimajo kaj dati jesti...

MARIJA:

Ali je ta vash? *(Pokazhe na fantka.)*

ZHENSKA:

Ne, sestrin. Nisem poročena. Zaradi njega sem prishla sem, cheprav sem zahajala k vam, ko ste she imeli trgovino. Pravzaprav... on je videl... nekaj, se nam zdi, za vas pomembnega... Ali ste res sami, ne bi rada vznemirjala... *(se ozira nekam prestrasheno).*

MARIJA *(njena prejšnja vljudnost se prelevi v pozornost):*

Kaj neki je otrok videl?

ZHENSKA *(se obrne k otroku):*

Povej! Samo, kar si videl!

FANTEK *(menca, zbehan je, ne ve, kako bi zachel):*

Ribe sem lovil. Skakal sem v vodo. Stikal sem pod skalami za postrvmi. Vsi moji vrstniki to pochnejo.

ZHENSKA *(nestrpno, da bi bilo chimprej, konchano):*

No, ono drugo je pomembno, tisto povej! *(Ga prime za ramo.)*

FANTEK *(postane she bolj negotov, najraje bi zbezhahal):*

Prishel sem do neke chudne skale med vrbjem. Pravzaprav je bila iz dveh skal, med njima pa zabetonirana shpranja. Od tega betona je ob zadnjem nalivu narasla Socha odtrgala en del in tam so bile kosti in kosi obleke...

ZHENSKA *(strmo pogleduje fantka in Marijo).*

Tako pravi zhe ves chas!

MARIJA *(pretresena, drhti):*

Kje je to bilo?

FANTEK *(odgovarja kakor učiteljici):*

Precej dalech od mostu navzdol proti Tolminu.

MARIJA (*zhalostno, zamishljeno; sama sebi*):
Tokrat nas je sled pripeljala do mostu...

ZHENSKA (*hiti dodati*):

Toda to je bilo zhe pred enim mesecem. Shele po ovinkih je otrok pochasi povedal, kaj je videl. Ko sta shla svak in sosed spet tja, ni bilo vech nich videti, razen nekaj kep betona. Ali je voda dokonchno odnesla ostalo ali pa je kdo drug pomagal reki...

(B – v manjsi preprosti izbi; iz onostranstva, morda umishljeno, iz tishine prihaja vse glasnejshi zvok motocikla, nato cviljenje zavor, kovinski zvoki padca, stokanje ranjenca, topot tekajojih ljudi, brez besed – morda sopenje ipd., nekoga od vlechejo.)

KURIRKA

(V rokah drzhi kozarec, strese v usta tableto in ga na dushek izprazni. Z ostrim pogledom premeri vse razdalje v prostoru in se komaj zaznavno pomakne proti njegovemu namishljenemu sredishchu.)
Nekoch se bo odprlo nebo, Kristus me bo z odpushchanjem pogledal in pomolil roki proti meni.

Pridi! bo rekel. Jaz vse odpushcham. Ti nisi kriva. Zapeljali so te hudobni duhovi. Toda njihova moch pojenjuje, nimajo vech oblasti nad teboj. Pridi! Zdaj je prishel tvoj chas, zate sem prihranil posebno mesto. Tako bo rekel.

(Dvigne roke proti stropu – nebu, kjer so vratca na podstreshje. Tam se, tako je videti, kot v meglici nekaj dogaja, svetlika se, ali pa le kakshna podgana med svojim norim dirom stresa prah skozi shpranje...)

She prej bom shla k Nadizhi, ochishchujocha in blagodejna voda mi bo ochistila telo, izmucheno od nochi brez spanja, njeno zhuborenje pa mi bo uravnalo misli. Pripravljena bom, ko se bo odprlo nebo in konchno odpushchanje Najvishjega bo odreshilo mojo dusho.

(Tishchi se za vrat, kot bi jo zhe nekaj dushilo. Nato skloni glavo kot v molitvi, vendar rok nima za to sklenjenih.)

Prehodila bom vso pot: od Kobarida do Robicha in nazaj. Vsako bilko bom prosila za odpushchanje in nemo mi ga bodo dale, to vem. Nich nisem kriva!

Na tistem mestu pa bom pokleknila in se posvetila razmishljanju o tistem vecheru. Drevesi, ki sta ga ujeli s svojima krepkima debloma, mi bosta pritrdili: Nisi kriva! Tudi naju so zlorabili, tako kakor tebe. Naju, lipi, simbol slovenstva. In ochishchena bom odshla od njiju.

(Tishchi jo v prsih. In chaka znamenje od zgoraj. Brezumno si razlaga od tam prihajajoche shume. Prestavi mizo, popravi ji lego, da je chim bolj tochno v sredini prostora. To dela z nevrotichno natanchnostjo. Zleze na mizo in se kot zbegana, zasledovana zhival stiska v neznatnost.)

Chim bolj se moram zdruzhati s svojo notranjostjo, da ne spregledam znamenja in ne preslishim njegovega klica: Odpushcham ti.

(A – na okno, za katerim je trda noč, rahlo potrka; ni videti nikogar.)

MARIJA *(ki bedi, se zdrzne, pogleda proti oknu, ne da bi vstala; prisluhne).*

(Na oknu se prikazhe roka, ki spet rahlo potrka. Postave ni videti, da je ne bi obsijala luh iz prostora.)

MARIJA *(nelagodno ji je, vstane, negotovo, kot bi hotela pridobiti na času, si popravlja obleko, končno izusti):*

Kdo je?

(Takrat potrka pri vratih. Previdno, ne preglasno.)

MARIJA *(stopi do vrat):*

Kdo je? Saj bo skoraj polnoč.

(Spet potrka in pridushen glas): Odprite.

MARIJA *(previdno odshkrne vrata in v sobo se hitro izvije moshki, da se Marija odmakne):*

Za bozhjo voljo... Kaj bi radi, kdo ste?

GROBAR IZ TOLMINA *(mozhakar, ki je sicer vsega vaje, je previden):*

Vi me ne poznate, jaz pa vas poznam, pravzaprav celo vasho družino. Morda ni prav, da sem prishel ob tej uri, toda tako sem se lahko najlzhje prikri. Popoldne sem shel v Bovec in zdaj se pozno vracham.

MARIJA *(ga od strani z nezaupanjem in radovednostjo poslusha):*

Mar se vam je kaj zgodilo, da potrebujete pomoč? S chim pa ste prishli? Pesh? Ali je she kdo zunaj?

GROBAR *(govori tiho, zaupno):*

S kolesom, sam. Prav nochem, da me kdo zalezuje. Zaradi vashega Slavka sem tu.

MARIJA *(se nasrshi, skoraj razsrdi):*

Zakaj nas ne pustite pri miru? Che nas je zhe prizadela nesrecha, nas je mar treba she dushevno muchiti z lazhnimi upanji in namigovanji?

GROBAR *(se v svoji konspirativnosti ne da motiti):*

Poslushajte, nisem vam she povedal, kdo sem: grobar iz Tolmina. Nekaj vem, kar vas bo zanimalo. In pomagal vam bom.

MARIJA *(zelo presenechena):*

Grobar! *(Zle slutnje.)* Kaj veste? Gre za preverjene stvari?

GROBAR *(nadaljuje v svojem pritajenem slogu):*

Prisezhem, vse je res, kar vam bom povedal. Pred meseci, prej nisem utegnil, nisem mogel k vam, tudi oprezali so za menoj, so me zhe ob prvem svitu vrgli iz postelje tolminski udbovci. Moral sem z njimi na pokopalishche in izkopati jamo za zidom. Pripeljali so krsto, rekli so, z neko neznano zhensko, ki se je utopila v Sochi. Ko smo krsto spushchali v jamo, se je povasila in v njej so se skotalili kamni.

Nisem chrhnil nobene. Toda tudi oni niso tako neumni, da niso slishali – tako sedaj pazijo name. Govori pa se o vašem Slavku in tistem betonu s kostmi ob Sochi. Na skrivaj vam ga odkopljem in prekopljem sem v Kobarid.

MARIJA (*zelo prizadeta, na jok ji gre, solze se ji zalesketajo*):

Poslušajte. Na skrivaj ste prishli k meni. Za vami oprezajo. Ali resno mislite, da bi ostalo prikrito, kar predlagate?

GROBAR (*ni pričakoval takega vprasanja*):

Vse bi tako zakamuflirali... Z nekaj opreznosti nam lahko uspe...

MARIJA (*trdo, kot bi rezala v živivo*):

Morda bi... Vi celo menite, da zagotovo. Ali pa je to res Slavko? Zakaj bi ga, tudi če je, prekopavali na skrivaj, kot zavrženca? Kdo se boji javnega prekopa? Kdo prikriva njegov grob? Bi nas radi v kaj vpletli? Ali pa bi radi samo kaj zaslužili?

GROBAR (*nich vech konspirativno*):

No, če nočete, pa nich. Mislim sem, da boste to rade volje sprejeli, končno je vaš brat. Lahko noh.

MARIJA (*gre odločno k vratom, jih odpre na stezhaj, da je luh iz kuhinje daleč posvetila navzven in je mozhakar lahko lagodno stopil skozi*): Zbogom. Bo zhe pršel dan, ko bomo Slavkove posmrtno ostanke zagrebli v domacho zemljo. Če pa ne, naj mu bo lahka slovenska zemlja, kjerkoli zhe lezhi, saj so ga umorili na Slovenskem...

(B – v manjši preprosti izbi; iz onostranstva, morda umishljeno, iz tishine prihaja vse glasnejši zvok motocikla, nato cviljenje zavor, kovinski zvoki padca, stokanje ranjenca, topot tekajočih ljudi, brez besed – morda sopenje ipd., nekoga odvedejo.)

KURIRKA (*vidi se, da je pravkar nekaj popila, negotova je, sredi mize stoji, pod stropnimi vrati na podstreshje*):

Ne prenesem (*se zvija v vratu*), da vse oči bolshche vame, ko se kje prikazhem. Ta je tista... Kam so se pa vsi drugi porazgubili, poskrili, prelevili v ugledne in sposhtovane drzhavljane? (*Strese z glavo*.) Le mene so pustili vsem na očeh.

(Stopi z mize, vzame stol, ga postavi na mizo in se stezhka plazi nanj.)

Chim vishje pridesh, tem chistejshe je nebo, modrina postane tema. Tishine je vedno vech in nikogar ni, ki bi prebadajoche buljil vate. Vzpenjati se je treba. Tudi na Krn ni lahko – namuchish se.

(Negotovo se kobaca na stol, da bi prishla do podstreshnih vrat.)

(Iz onostranstva, morda umishljeno, iz tishine prihaja vse glasnejši zvok motocikla, nato cviljenje zavor, kovinski zvoki padca, stokanje ranjenca, topot tekajočih ljudi, brez besed – morda sopenje ipd., nekoga odvedejo.)

Obljubili so... obljubili so mi, to in ono, da bom povishana... *(Mashi si ushesa.)*
Prishli so s tistim pismom!

(Končno ji uspe splezati na stol, neuravnotežena, pridvigne se. Uspe ji odpreti podstreshna vratca. Z vrha potegne zgoraj obesheno vrv.)

Nochem, da so vse oči uprte vame.

Ne prenesem... Nich nisem kriva...

Obljubili so mi...

(Stezhka se potegne na podstreshje, ob tem se stol spodmakne in pade z mize na pod.)

(Iz onostranstva, morda umishljeno, iz tishine prihaja vse glasnejši zvok motocikla, nato cviljenje zavor, kovinski zvoki padca, stokanje ranjenca, topot tekajočih ljudi, brez besed – morda sopenje ipd., nekoga odvlečejo.)

(Od zgoraj krik!)

Nich nisem kriiiiiivaaaa...

(Vrv izgine na podstreshje, vratca se s treskom zapro.)

(Tishina.)

DODATEK KOT POJASNILO:

Iz zhivljenjepisa dr. Andreja Urshicha – Slavka Hribovca, po: *Primorski slovenski biografski leksikon*, uredil Martin Jevnikar, Gorishka Mohorjeva družba, Gorica 1974-1994 (zv. 1-20): Politik in chasnikar, r. 17. oktobra 1908 “pri Jeronovih” v Kobaridu, ugrabljen in izginil 31. avgusta 1947. Bil je drugi izmed sedmih otrok trgovca Antona, ki je bil svojchas starosta Sokola in kobarishki zhupan, in Amalije Volarich iz Robicha. Osnovno sholo je opravil v Kobaridu, gimnazijo pa v Novem mestu. Pravo je shtudiral na ljubljanski univerzi. Od chasa, ko so fashisti aretirali brata, tigrovca, Rudija leta 1928 (ki je prezhivel dolga leta v fashistichnih zaporih), ni vech mogel obiskati domachega kraja, kamor se je vrnil shele poleti 1945. V Ljubljani je zhivel najprej pri sorodnikih in kasneje pri družini zaročenke, pianistke in profesorice Silve Hrashovcheve. Zhe v dijashkih letih je bil politichno dejaven; usmerjen je bil liberalno, vendar jugoslovansko, ker je v mochni slovanski drzhavi videl zaslombo za zatirane Slovence v zamejstvu. Ni bil cerkven, vendar tudi ne ateist, bil je zagovornik demokracije in svobode. V Novem mestu je bil chlan dijashkega drushtva Prosveta, na univerzi pa unitaristichnega Jugoslovanskega naprednega akademskega drushtva Jadran, bil je tudi predsednik in urednik mladinske revije *Val* ter Kluba jugoslovanskih akademikov Trsta, Gorice in Reke, chlan Akademске akcije za izpopolnitev Univerze, Narodnega akademskega bloka, odgovoren za publikacije. Dal je pobudo za shtevilne, tudi vsedrzhavne manifestacije jugoslovansko usmerjenih shtudentov. Bil je med ustanovitelji in urednik shtirinajstdnevnika *Nasha misel* in postal urednik pri dnevniku *Jutro*. Ob sporu med mladimi in starimi v JNS (Jugoslovanski nacionalni stranki) je bil Urshich med vodilnimi predstavniki nove mladinske organizacije, Mlade JNS, in se uveljavil kot publicist. Pozimi 1941 je bila ustanovljena *Mladinska napredna delovna skupnost* z namenom, da povezhe mlade razcepljenega liberalnega tabora. Ko je Italija napadla Jugoslavijo, je bil Urshich v vojski, po njeni kapitulaciji se je vrnil k *Jutru*. Zaradi sramotnega obnashanja JNS do okupatorjev je Mlada JNS izstopila iz stranke in se osamosvojila pod imenom *Nova Jugoslavija*, ki se je zavzemala za osvoboditev in zdruzhitev vseh Slovencev, na celotnem ozemlju, pred potujchevanjem, za obnovo Jugoslavije, ob shiroki samostojnosti njenih sestavnih delov, za demokraticna nachela in socialno pravichnost. Urshich je sicer zahajal v imenu svoje skupine na seje “direktorija JNS”, ki je nastal med pogajanji za zblizhanje, vendar vanj ni vstopil. Pogajal se je tudi za vstop v OF-Osvobodilno fronto. Na odlochilnem pogovoru jeseni 1941 so sodelovali s strani *Nove Jugoslavije* inzh. J. Rus, F. Juvan in Urshich, za OF pa Boris Kidrich, Drago Marushich in dr. Jozhe Rus; razshli so se zaradi monopolistichnega polozhaja Komunistichne partije Slovenije ter razlichnega odnosa do jugoslovanske monarhije in vlade v emigraciji, ki so ju Urshich in somishljeniki legalistichno priznavali. Decembra 1941 je *Nova Jugoslavija* zachela izdajati ilegalni list *Zarja svobode*, ki je podpiral gibanje generala Drazhe Mihajlovičaa in ki so mu aktivisti OF 25. januarja 1942 zaplenili tiskarske stroje. Ko so se liberalne skupine januarja 1942 zdruzhile v Napredno delovno skupnost,

je Urshich zastopal *Novo Jugoslavijo* v njenem petčlanskem ozhjem odboru, ko pa je bila aprila 1942 ustanovljena *Slovenska zaveza* kot najvišji ilegalni politični forum tradicionalnih strank, je bil Urshich v sedemčlanskem plenumu in v vodstvu propagandnega odbora. Sodeloval je pri ilegalnih listih *Slovenska zaveza* in *Novice*. Sam ni bil pri kaki vojshki formaciji in tudi ni obiskal domachega kraja, da ne bi ustvaril videza dobrih stikov z okupatorjem. Iz Ljubljane je shel 6. maja 1945 in se chez Ljubelj umaknil na Koroshko, junija se je premaknil v Rim, od tam v Trst, kjer je odklonil sluzhbo pri *Glasi zaveznikov* in se preselil k svojcem v Kobaridu. Zhe leta 1946 je bil z A. Sviligojem, A. Kacinom ter I. Krpanom v pripravljalnem odboru za ustanovitev od KPS – Komunistichna partija Slovenije in SIAU – Slovensko-italijanska antifashistichna unija, neodvisne slovenske politichne organizacije. Iz tega se je januarja 1947 na obchnem zboru v Gorici rodila ADZ – Slovenska demokratska zveza in Urshich je postal chlan shestchlanskega vodstva, ko pa je aprila 1947 izshla prva shtevilka tednika *Demokracija*, je bil ob P. Kemperletu njen dejanski urednik. Stalno bivalishche je ohranil v Kobaridu, vendar z namenom, da se pred drzhavno razmejivjivo septembra 1947 umakne v Gorico. Leta 1947 je v Riccioneju sodeloval pri ustanovnem zboru skupne liberalne stranke, Slovenske demokratske stranke, kjer je po pooblastilu A. Sviligoja zastopal tudi gorishke liberalce. Predstavniki novih slovenskih oblasti (takrat she cona A, ZVU – Zaveznishke vojshke uprave) so ga nekajkrat obiskali in vabili v Ljubljano, vendar je to odklonil zaradi nachelnega odklanjanja novega rezhima, njegove totalitarnosti in nasilnosti. Vse to je vzbudilo veliko nasprotovanje levice, ki je z napadi in grozhnjami skushala zaustaviti to gibanje. Kljub svarilom prijateljev se je Urshich pogosto brezskrbno zadrzheval v Kobaridu, chesh da se zaradi chiste vesti in neomadezhevanih rok nima chesa bati. V nedeljo 31. avgusta 1947 zvecher so ga neznanci zvabili iz Kobarida v Robich ob Nadizhi. Ko se je na motornem kolesu vrachal, so med Starim selom in Kobaridom potegnili zhico chez cesto, da je padel. Kar je sledilo, kljub policijskim preiskavam in poznejshim poizvedbam, she ni pojasnjeno, dejstvo pa je, da je Urshich za vedno izginil. Che opustimo nekatere gotovo netochne ali morda celo nalashch sprozhene vesti, obstajata dve verziji: da je bil Urshich zhe tam ali nedalech od kraja ugrabitve umorjen in pokopan (govorice domachinov, med katerimi je morda treba iskati eksekutorje obsodbe iz najvišjega politichnega vrha v Ljubljani, ali pa je bil prepeljan v Ljubljano in kasneje umorjen – izpoved bivshega polkovnika OZNE Winklerja; izjava predsednika ljudskega sodishcha dr. Zhigona Urshichevima sestrama, da je brat v Prisilnih delavnicah v Ljubljani ter da ne bo hudega, chesh da gre le za “chistega ideoloshkega nasprotnika”). Chez leta je bila na kraju ugrabitve, kako zgovorno, razstreljena skala ob cesti, kjer so svojci prizhigali sveche. Ugrabitev je mochno odmevala, prishla je celo do Varnostnega sveta Zdruzenih narodov, vendar je politichno mochno napeto ozrachje med velesilami in medvojnimi zavezniki prispevalo, da so zadevo pometli pod preprogo. Urshicheva mati je med drugim leta 1953 naslovila proshnjo na predsednika Tita; zaman. She celo leta 1962 je pisala pravosodnim ministrstvom vseh jugoslovanskih republik in prejela

odgovore, da se Urshich ne nahaja v zaporih na njihovem ozemlju. Po sklepu dezhelnega tajništva je Slovenska skupnost v Italiji zaprosila marca 1990 Svet za varstvo chlovekovih pravic in temeljnih svoboshchin v Ljubljani, naj ugotovi, kako je prishlo do Urshicheve ugrabitve in smrti; vendar tudi to ni obrodilo kaj prida sadov.

Nekateri raziskovalci (predvsem Ivo Jevnikar) so po osamosvojitvi preucevali arhive takratnega Ministrstva za notranje zadeve in naleteli na skoraj 600 strani debel tipkani elaborat o medvojni Machkovshek-Novakovi skupini med leti 1941-1945, ki jo je decembra 1954 z oznako "strogo zaupno" izdal v nekaj izvodih Angleshki referat pri II. sluzhbi UDB Ljudske republike Slovenije. V njem se omenjajo Urshicheva zaslisanja in zhivljenjepisi v elaboratu nastopajochih oseb. Zanimivo, da je UDBA vanj zapisala, da je Urshich: "radi svojega protinarodnega delovanja v chasu med in po okupaciji obsojen na 3 leta strogega zapora, nato bil pomiloshchen. Sedaj se nahaja v Kobaridu." V resnici ni bil ne sojen ne pomiloshchen, kaj shele, da bi zhivel v Kobaridu.

Jevnikar je tudi odkril skoraj 150 strani gradiva, ki je bilo na mikrofilmih, med katerimi je tudi 11 strani obnove zaslisanj, 12 strani zapisnikov zaslisanj od 9. septembra 1947 do 29. septembra 1948, pri chemer je prvih 11 iz chasa do 6. novembra 1947, sledijo Urshichevi rokopisi, ki jih je bil prisiljen napisati o razlicnih temah, ki so zanimale tajne agente. Dva nosita datum 7. april in 24. april 1948, in vsebujeta osebna dozhivetja, zlasti pa politichne razmere v dobi italijanske okupacije (spori v liberalnih vrstah, pogajanja z OF, o Slovenski zavezi, majorju Novaku), potem o chasu nemshke okupacije (potovanje v Rim jeseni 1943, znano Rupnikovo svarilo itd.), umik iz Ljubljane na Koroshko in v Rim, razmerja v politichni emigraciji posameznih jugoslovanskih narodov, zborovanje slovenskih liberalcev marca 1947 v Riccioneju, ustanovitev Slovenske demokratske zveze, organizacijo SDZ, osebna razmishljanja...

Da bi razumeli, kako je tajna policija, UDBA, ravnala s svojimi zaporniki, je zgovorno zhe to, da so bila zaslisanja dolga in pogosta; prvo se je zachelo 9. septembra 1947 in konchalo 10. septembra ob 2,30 zjutraj, nadaljevalo pa zhe ob 9,15 ter trajalo do 2,20 naslednjega dne. Sedmi ohranjeni zapisnik zaslisanja zachenja 2. oktobra 1947 ob 20. uri, koncha pa se naslednjega jutra ob 4,30; ob 5,30 pa se je nadaljevalo itd... Iz zapisnikov je mogoche razbrati, da je bil Urshich v zaporu pod chedalje hujshim pritiskom in torturo. Bil je zaprt v tim. "prisilnih delavnicah", to pa je bil tisti del ljubljanskih zaporov na Poljanskem nasipu, ki ga je imela UDBA "zazidanega" kot najstrozhje varovani in najbolj tajni del za posebne jetnike.

Urshich je bil torej zhiv vsaj she do konca septembra 1948, torej celo leto po ugrabitvi, vendar je to povsem negotovo, morda she dalj, in so ga potem ubili, saj je bil dobrshen del arhivov unichen ali pa jih ima nekdo nekje spravljene na varnem...

SLIKOVITA IZPOVEDNOST RADKA OKETICHA

Za likovno ustvarjanje Radka Oketicha je v glavnem značilno dvoje cikličnih krogov, tematsko zhe na pogled različnih, a v načinu likovnega podajanja v marsichem tudi sorodnih. V slikarstvu veliko pozornosti posvecha krashki pokrajini v blagih odsevanjih realističnega sloga, pa tudi v nekoliko bolj abstraktno usmerjeni pripovedi, pretežno v tehniki akvarela in grafike.

Je slikar domishljjskih figuralnih kompozicij in tankochuten mojster risbe. Zhe prav od slikarskih zacetkov sta ga zanimali narava in krajina, snovnost majhnega sveta in arhitekturna dedishchina kamnitih vasi. V svojih delih je nemalokrat obudil spomine na krashka dvorishcha, vodnjake, gradove, zvonike, dimnike, na sklepnike in portale, ki jih krasijo kamnoseshki izdelki minulih stoletij. Kombinacija impresionistično občutenih, neznhnih risarskih prvin in značilnih barv je združena s pomenljivimi nadrobnostmi, kajti char preteklosti avtor podozhvlja in interpretira kot svojsko idealizirano pravljichnost. Pripovedi so stkane z vso slikarsko občutljivostjo, z nekoliko magichnim in skrivnostnim nadihom. Predstavitev v nashi reviji zajema iz tega oblikovno-tematskega področja.

Ciklus satirichne, protivojne tematike, ki je naletel na pozitivne kritike in priznanja tako doma kot tudi v tujini (med drugimi na razstavi v Istanbulu), pa prinasha aktualne in domishljene figuralne vsebine, vsekakor vredne pozornosti. Avtor se v nasprotju s prej značilno poetichno pravljichnostjo zdaj srečuje z drugachnimi, konkretnimi razsežnostmi. Likovni pristop in slog sta she vedno prepoznavna, vendar je v tem primeru bistven poudarek na sporočilnosti, ki se odrazha kot osebni nagovor in komunikacija s svetom. V izvirnih in nemalokrat duhovitih domislicah je sicer she ohranjena določena mera realizma in magichnosti, a se pod težo avtorjevih razmishljanj in občutij spreminjajo v zhe bolj nadrealistične, simbolno poudarjene vizije. Problematiko nasilja in perecha dramatična vprashanja slikar jemlje resno, na koncu pa je videti, kot bi jih resheval z igrivo lahkoto pronicljive parodije. Zanimivi so tudi »prostori«, kompozicije in perspektive, kjer se odvijajo zgodbe - na primer o boju med krompirjem in paradizhnikom, o protiraketni lubenici in koruzi, o klonu med ovcami, o radiaciji in metalcu diska, drugje se dotakne evolucije chloveshtva, pa shportnih (Homopentagool) in ekoloshkih problemov. Avtor nas zheli soochiti tudi s prikritim nasiljem in utesnjenostjo. Nemalokrat likovno vsebino podkrepi she z izvirnimi besedili.

Radko Oketich nastopa s slikovito izpovednostjo. Na eni strani sledove chlovekovega dela in preteklost bivanja zavija v pravljichnost, na drugi strani ponuja protivojne izzive in način svojega upora zoper eksistencialne stiske, za prezhivetje v sodobnosti in prihodnosti. V krutem svetu resnichnosti ishche simbolno pomenljive, vsekakor duhovite in tudi komichne opomine.

Radko Oketich

LIKOVNA DELA /REPRODUKCIJE/

- 1 Pismo 1, 2001, akvarel, 30x56 cm
- 2 Petelin 1, 1995, akvarel, 40x50 cm
- 3 Petelin 2, 1995, akvarel, 40x50 cm
- 4 Akt 1, 1998, akvarel, 40x50 cm
- 5 Akt 2, 1998, akvarel, 40x50 cm
- 6 Shtanjel 2, 1998, akvarel, 38x56 cm
- 7 Shtanjel 3, 1998, akvarel, 38x56 cm
- 8 Pismo 2, 2001, akvarel, 38x56 cm
- Naslovnica
- 9 Shtanjel 1, 1995, akvarel, 40x50 cm

Radko Oketich se je rodil 27. avgusta 1953 v Ljubljani, kjer je tudi konchal sholo za oblikovanje. Slikati je zachel v sedemdesetih letih. V nadaljnjem slikarskem izobrazhevanju je bil njegov mentor umetnostni zgodovinar in likovni kritik dr. Ivan Sedej. Vech kot deset let je delal na področju likovne terapije duševnih bolnikov. Od leta 1995 ima status samostojnega kulturnega delavca. Ukvarja se s slikarstvom in z ilustracijo. Je chlan *Drushtva slovenskih likovnih umetnikov* in *Kulturno-umetnishkega drushtva Klinichnega centra in Medicinske fakultete v Ljubljani dr. Lojz Kraigher*. Zhivi in dela v Danah pri Sezhani.

Damir Globochnik

SATIRICHNI LIST PIKA IZ LET 1912–1913

Satirichni list *Pika* je začel izhajati leta 1912 v Ljubljani. »Izhaja vsak četrtek ob 8. uri zjutraj. Celoletna naročnina je 10 K in sorazmerno. Ako ni naročnina vsaj četrletno naprej plachana se list ne pošilja. Izven avstrijski naročniki doplachajo poshtnino. Rokopisi se ne vrachajo, oni brez podpisov gredo v kosh.« Urednik in izdajatelj *Pike* je bil Slavoj Shkerlj, sedež uredništva je bil v Ljubljani, na sv. Petra cesti sht. 18. I. Za milimeter shtiristolpnega oglasa v *Piki* je bilo potrebno plachati 5 vinarjev.

Piko je tiskala Učiteljska tiskarna, pri kateri je v tem času izhajal »ultraradikalni« in prosrbski časnik *Dan* (1912–1914), ki se je odlikoval tudi v ostrem napadanju katoliške Slovenske ljudske stranke, njenih vodilnih mozh, organizacij, duhovnikov ... Tudi *Pika* je bila kritično razpoložena do katoliškega političnega tabora, to med drugim potrjuje v prvi shtevilki objavljena karikatura ljubljanskega knezoshkofa dr. Antona Bonaventure Jegliča z naslovom »V kratkem izide spet nova broshura, ki jo je spisal nash Bonaventura«. Karikatura je zasmehovala niz broshur, ki jih je ljubljanski knezoshkof Jeglič izdajal na zacetku 20. stoletja. Najbolj odmevna med njimi je bila *Zheninom in nevestam* oziroma *Pouk za srechen zakon* iz leta 1909, ki je vsebovala nasvete za mlade, v spolnih rekeh neizobrazhene ljudi. Liberalci so Jegličevo vzgojno dobronamernost izrabili in uprizorili pravcato medijsko afero. Jegličevo knjizhico so razglasili za pohujshanje in pornografijo, prevedli so jo tudi v hrvashchino, nemshchino in italijanshchino ter izdali posebno broshuro z najbolj znachilnimi citati iz Jegličeve knjizhice. Jegličeva broshura je bila zaradi shkandala po nekaj dneih umaknjena iz prodaje, liberalne broshure pa so postale usheshnice, saj so bile prodane v vech tisoeh izvodih.

10. junija 1912 je umrl pesnik Anton Ashkerč, duhovnik, ki se je s svojim pesniskim delom vedno bolj priblizheval liberalnemu taboru. Pod psevdonomom je začel leta 1881 sodelovati z *Ljubljanskim zvonom*. Anton Mahnič je v *Rimskem katoliku* oznachil Ashkerčeve *Balade in romance* za brezverne in revolucionarne, Ashkerca so doletele tri kazenske premestitve. Liberalni tabor pa je pesnika koval v zvezde. Leta 1898 je Ashkerč prosil za upokojitev, nakar mu je ljubljanski zhupan priskrbel sluzhbo magistratnega arhivarja. Ashkerč, ki je konec 19. stoletja veljal za najpomembnejshega slovenskega pesnika, je na ta nachin odkrito prestopil v liberalni tabor. Zaradi pesnitve *Aglaja* iz leta 1899 je Jeglič Ashkerču prepovedal sodelovanje z *Ljubljanskim zvonom* in "preurno mashevanje". Ashkerč se je podredil samo zahtevi po podaljshanju verskega obreda, nakar mu je Jeglič nasploh prepovedal njegovo opravljanje. Liberalci so Ashkerču

priređili veličasten pogreb, ki pa ga je spremljal tudi pritlehen boj med liberalno Narodno napredno in katoliško Slovensko ljudsko stranko.

Na naslovnici tretje sštevilke *Pike* je bila objavljena karikatura Ashkerca v družbi s Francetom Preshernom. Karikatura neznanega avtorja prikazuje pesnika na nebeshkih oblakih nad silhueto Ljubljane. »*Al' so vremena Kranjcem se zjasnila?*« vprashuje Presheren (s pomočjo verza iz *Sonetnega venca*, sonet *Ran mojih bo spomin in tvoje hvale*). Ashkerc, ki se je pridružil Preshernu na slovenskem pesniškem Olimpu, s palmovo vejo (atributom muchencev) v rokah, mu odgovarja: »*Nich ni, nich ni, je she chisto tema.*«

V šesti sštevilki sta sledili karikatura in istoimenska pesem *Dva Toneta*. Na karikaturni, ki je tako kot vechina karikatur v *Piki* iz leta 1912 najbrz izdelana v lesorezni oziroma linorezni tehniki, se je Jeglichu prikazal Ashkerchev duh.

Posebna sštevilka *Pike* je izshla brez zaporedne oznachbe (6. sht.). Naslovnico je krasila karikatura z naslovom *Zmagovalci!* Strumen predstavnik liberalnega Sokola z vencem v eni in sabljo v drugi roki kraljuje nad »farshkimi« sovrazhniki. Eden izmed duhovnikov se s pomočjo krizha brani pred Sokolom, dva imata v roki nozh, neki »far« (far: slabshalna oznaka za duhovnika) grize skalo, na kateri stoji Sokol, nad vsemi se spreletavajo chrni netopirji. Njihova prizadevanja so neuspeshna, kar nam pojasnjuje podnapis: *Naj le v nas chrna se podi druhal, le "Sokol" vedno je in bode zmagoval.* Karikatura pod naslovom *Kultura na Slovenskem* pa je v duhu liberalnega satirichnega lista *Osa* (1905/1906) predstavila primerjavo med mogochno stavbo »farovzha« in porusheno bajtico, ki je bila namenjena sholi.

To sštevilko *Pike* je policija zaradi podlistka *Zhenska pisma iz najtemnejshega Udmata*, ki ga je spremljala podoba nasmejane zhenske ohlapnih moralnih nazorov, in kratke shale *Babe* zaplenila, zato je bila natisnjena she enkrat brez spornega podlistka, saj je ta po mnenju oblasti zhalil javno moralo.

S pomočjo aktov Drzhavnega pravdnishtva, ki jih hrani Arhiv republike Slovenije v Ljubljani, lahko natanchno sledimo poteku zaplembe sheste sštevilke *Pike* Drzhavno pravdnishtvo (drzhavno/javno tozhilstvo) v Ljubljani je 7. julija 1912 po telefonu obvestilo policijo, da je drzhavni pravdnik (javni tozhilec) odredil zaplembo *Pike*. Ob 7. uri zvecher je bil tisk satirichnega lista ustavljen. Do takrat je bilo natisnjenih 1020 izvodov. Unichen je bil tiskarski stavek za sporni prispevek. Do druge izdaje ni prishlo. Drzhavno tozhilstvo je she istega dne poslalo sedem izvodov *Pike* v vednost Dezhelnemu predsedstvu v Ljubljani.

Urednishtvo *Pike* je zagreshilo prestopok po 516. paragrafu drzhavnih zakonov habsburshke monarhije. Dezhelno sodishche je utemeljilo zaplembo *Pike* s tem, da so sporna mesta v *Piki* popisovala spolne pojave na namerno shaljiv nachin, ki je bil grob do morale in sramezhljivosti ter je spodbujal javno pohujshanje.

Za informacijo o drznih ali – bolje recheno – neokusnih dome-tih tedanjega satirichnega pisanja sporni podlistek in shalo, ki sta bila pisana v pogovorni ljubljanshchini oziroma narechju z vsemi pravopisnimi napakami, saj naj bi bila delo neizobrazhenih, polpismenih Ljubljanchank, navajamo v celoti.

»I.

Naj prejmejo tist gospod, kso me zadnch vidl na Kudeloum.

Chastitlivi gospod, oni si gotov kej hudga od mene misljo, da sm jest kekshna ..., ampak to ni res, ker so me vidl na kodeloum zadna nedela s tistim mozhem, se ne smejo nech hudga misl od mene, jest sm vod poshtene familije, znam zud nemshk, zdej sem uta reven hish, sej vejo, de more chlovek kej zasluzht za zraun, oni se pa men res dopadejo, kso en tako lep mlad gospod, res, prov vest so, jest znam tud shtrikat, pa shivat pa kuhat, jen gospodarstvu pelat, stara pa tud she nism velik chez trideset, ja pa nej nekar ne zamerjo, jest ponavad na Kodelou sploh ne hodim, pa lahko nardeva enga peshtelenga u tashkarjoum borsht, je prov lepo, kar juter nej pridejo, jih bom chakala, zdej jeh pa prov lepo pozdravljam. Mica Frajntlih.

II.

Nej sprejmejo tist gospod, k sva zadnch na grad bva!

Lub gospod, jest jem na morm povedat, kok se oni men dopadejo, oni so res en golant gospod, imajo gnar, zakaj pa niso prishle, kso obljubile, da pridejo pogledat mojo hcher, je fest punca, petnajst let je stara, u en shtacun se prodajat uchi, sej sem zhe praula, jih bo prou rada imela, bojo videl, bojo zh njo chist kontent, pa za tist vin bojo dal, k so zadnch obljubil vejo, pa kakshn prezent; moj mozh je star, nech na zasluzh, mrha stara, zato morm pa jest kej po stran zasluzht, pa me majo gospodje rad, se, zlo chedna, pa nej res pridejo, se bomo dobr imel u predovichoum sel stanujemo na namur sedm, u chetrtno shtuk, prov cheden mamu, pa kar juter nej pridejo, k nabo starga doma popoudne, bova same s hcherjo, bojo videl, de bojo zlo zadovoln, pa dnar imajo, kaj se nem mara, mene baba opravlja, de sm taka pa taka, pa kar sebe nej pogledajo, kso same., pa vejo nch nej jim nekar ne verjame-jo, cheb jem kera kej chez mene rekla, le nas se nej drzhejo, mi smo poshten, ena kje tolk chez nasho Mici gobc brusila, pa ma zdej vamp od enga hlapca. Jeh zlo lpo pozdrau Urshka Pocharjova.

III.

Nej sprejme sposhtvan gospod

Janez Porenta

mesar in posestnik

Lublana, na Polah.

Sposhtovani gospod!

Jim naznanim, da jest sim dobila eniga otroka te dni in sem brez sluzhbe, doma sedim per starshch. Sej veste, de ste vi bli tist, ki ste bli permen pred devetem mescem, k sem bla kelnarca per ta zlat lukn u Udmat, pa se na bote nech zgovarjal, da niste vi oche, pa de so bli she drug zraven, jest bom persegla per sodnij, de vi ste tisti biu, pa bote imel shkandal, kaj bo rekla vasha zhena in mi bote mogel tistu in lamentacijo plachat.

Zato je pa tanar boljshi, de se kar mirn poglihava, nej me plachajo za babca sto goldinarjev, pa za otroka enkrat za vseli tavzhent goldinarjov, pa ste vsega los, pa je, che ne bom pa persegla, de ste me vi u keuder, k sem shla po sir, shlatal, je pa druge rechi, vse tak bom povedala, bote imel shkandal. Zato vam ta svet dam, de se poglihate z mano v mir, brez sodnije, sej imate dnar.

S sposhtovajnam

Reska Lukman.«

»**Babe.**

Jera: *Shpeva, a s brava bukle od shkofa.*

Shpela: *Ja, prauja gospud shkof u büklah, da se ne sme pijan zakunskih dovzhnost opraulat, da se pol na utrokeh pozna.*

Jera: *O, ja, puzna, puzna, sej se na nashmu shkofu puzna.«*

Pika je bila eden prvih satiricnih listov, ki se je zhelel bralcem prikupiti tudi s pikantnimi eroticnimi domislicami, dovtipi, podlistki ... Naslov satiricnega lista je bil izbran primerno, saj se je dalo iz njega izpeljati tudi besedo »pikanten«. *Zhenska pisma iz najtemnejshega Udmata* naj bi »zbral in objavil Lulu«. Avtor ostaja anonimen.

Za enega možnih kandidatov bi poleg urednika Slavojca Shkerlja lahko imeli tudi humorista, pisatelja in chasnikarja Rada Murnika (1870–1932). Rado Murnik je nasploh pogosto sodeloval s humoristichnimi listi. Humoristichne chrtice in tudi povsem plehke dovtipe je npr. pisal za *Slovenski narod* in satiricne liste *Jezh*, *Osa* in *Kurent*. V *Ježu* in *Osi* je bil urednik, med 1910 in 1912 je urejal *Lovca*. Sodeloval je tudi z *Vesno*, *Slovanom*, *Ljubljanskim zvonom* ter avstrijskimi in cheshkimi chasniki. Med njegovimi vecjimi deli so satiricno-parodicni roman *Groga in drugi*, leta 1895 objavljen v *Ljubljanskem zvonu*, zgodovinski roman *Hchi grofa Blagaja*, prav tako objavljen v *Ljubljanskem zvonu* v letih 1911 in 1913 (predelana izdaja za mladino je izshla pod naslovom *Lepi janichar*), novela *Ata Zhuzhamazha* iz 1900 v *Ljubljanskem zvonu*, burka *Bucek v strahu* iz 1903, zbirka humoristichnih in resnih novel *Znanci* iz 1907, zbirka vojashkih, stanovskih zgodb *Jari junaki* iz 1909, humoristichna novela *Matajev Matija* iz 1909, *Zhenini nashe Koprnele* iz 1921 idr.

Dve zanimivi karikaturi sta bili objavljeni tudi v shesti shtevilki *Pike* Karikatura *Tirolici na Kochevska*, na kateri nemshki Michel (personifikacija tipicnega Nemca) vleche skupino Tirolcev proti Kochevju (»*Ala, prütrlein, nua babr poldaj in Kostibr a hoamir!*«), je bila naperjena proti nemshki hegemoniji v avstro-ogrski monarhiji. Pod vplivom balkanske vojne in narashchajocheega projugoslovanskega razpolozhenja med Slovenci pa je nastala karikatura, ki prikazuje brkatega srbskega junaka, kraljevicha Marka. Ta budi slovenskega kralja Matjazha: »*Vstani, mrha ti zaspana - / Zora puca, bit' che dana!*«

Urednistvo *Pike* se je leta 1913 – podobno kot Plutov chasnik *Jutro* (1910–1912) – preselilo v Trst, kjer je tisk satiricnega lista prevzela tamkajshnja tiskarna Edinost. »*Izhaja z datumom vsake sobote zjutraj. – Narochnina: Celoletno 10 K in sorazmerno, prodaja se po 16 v. komad. – Rokopisi se ne vrachajo, nefrankovani se ne sprejemajo. – Ponatis prepovedan,*

vse tiskovne pravice pridržane. *Dopisnik jamchi za izvirnost poslanega gradiva. Redakcijski zaključek v četrtek opoldne.*« Izdajatelj, urednik in upravnik je ostal isti, Slavoj Shkerlj. Sedež uredništva je bil na Via Commerciale 18. II. Milimeter shtiridelne vrste oglasa v *Piki* je stal 8 vinarjev. Skromno naslovnico je nadomestila bogata chasopisna glava z izpisom naslova lista, okrog katerega se ovija kacha, ob straneh pa sta nasmejani glavi hudicha in klovna. Kot njen avtor je podpisan Tomazhich. List je dobil tudi novega risarja karikatur pod imenom M. Vicenjik. To pa je verjetno zhe skorajda vse, kar lahko rechemo o listu. V Narodni in univerzitetni knjizhnici v Ljubljani je namrech ohranjenih samo pet shtevilk *Pike* prvega (do 6. sht.) in zgolj dve shtevilki drugega letnika, cheprav jih je leta 1913 izshlo najmanj devet.

Ivo Antich

ROTMAN KOT STRIPSKI »ROMAN«

Kakor je bil po drugi svetovni vojni Miki Muster pojem za slovensko chasopisno slikanico in/ali strip, je imel pred njo podobno vlogo neki tuji avtor v domachi priredbi. Pod avtorsko oznako »G. Th. Rotman« so namrech v 30-ih letih v (liberalnem) dnevniku *Jutrovsak* dan izhajale s po eno ali redkeje z dvema slichicama tako imenovane slikanice (izraz »strip« ni bil uveljavljen, cheprav na Zahodu pojma *strip* in *comic* zajemata tudi pripovedne oblike s tiskanimi tekstovnimi segmenti pod slikami). Fabulirane karikaturice so bile skoraj skrite med chasopisnimi stolpci, a so pritegnile pozornost bralcev in zgodbe so postale popularne (knjizhni ponatisi, celo med okupacijo). Prevajal in imenitno prirejal jih je pisatelj Vladimir Levstik (podobno je pesnik Tit Vidmar prirejal za Mustrove slikanice romane drugih, najvech tujih avtorjev). Iz generacije, pred vojno odrashajoche ob Rotmanovih slikanicah, je izshla vrsta avtorjev, ki so po vojni, sochasno z Mustrom, a v njegovi senci, v priblizhno dveh desetletjih shiroko razvili feljtonsko slikanico kot »izvirno« slovensko obliko tedaj »politichno in estetsko neprimernega« amerishkega stripa z oblachki. To »stripsko slikanico«, navadno v trislikovnih nadaljevanjih, so gojili vsi glavni dnevniki (Slovenski porochevalec, Ljudska pravica, Ljubljanski dnevnik, Vecher) pa po svoje tudi sholski tednik *Pionirski list*, slednji celo z nachrtno stilsko modernizacijo. *Ljubljanski dnevnik* je sicer zhe konec leta 1960 odpravil slikanico kot zastarelo in uvedel stran stripa z oblachki, v *Delu* pa so slikanice brez posebnih inovacij vztrajale skoraj do 90-ih let. Tako realsocialistichni kot avantmodernistichni »esteti« so prezirali Mustrov strip in slikanico, Rotmana pa so sploh imeli za naftalinsko smetje. V postmodernizmu z vech posluha za historichne stile Muster (nekoche »uvoznik« kapitalistichnega shunda, danes za nekatere celo del »realsocialistichne nostalgije«) dobiva priznanja, v 90-ih se pojavi tudi vech ponatisov Rotmana (sedem zvezkov, zalozhba Karantanija; shtiri zgodbe v eni knjigi, zalozhba Libro; oboje 1994), ki je po 1945 le poredko izshel bolj »obrobno« (Mohorjeva v Celju, Gorici, Celovcu); nekaj zgodb tudi v prvih dveh letnikih stripske revije *Zvitorepec* (1966-1973).

Odkar se Rotman kot eden najbolj branih avtorjev pojavlja na Slovenskem, tukajshnji bralci o njem ne vedo praktichno nich; ime se zdi nemshko (bibliotekarsko sta njegovi kratichni imeni »razvozlan« kot Gerard Theodor). GERRIT THEODOOR ROTMAN (1893 – 1943) je izvirno ime enega od utemeljiteljev nizozemskega stripa, ki ima sicer bogato tradicijo vse do ilustracij z besedilnimi »oblachki« v 15. stol. (za Nizozemce so Rotmanova dela stripi, tudi »krantenstrips«, tj. chasopisni stripi, cheprav

s tekstom pod slikami; spochetka imenovane »slikovne zgodbe«). Shtudent na akademijah v Rotterdamu in Haagu, med vojno vojak, nato učitelj, od 1921 poklicni risar. Prvi strip o paru mishi (slovensko Vrtismrchek in Shilonoska) 1924 v socialističnem chasniku *Voorwaats* (tedaj je Disney, po poreklu Nizozemec, v ZDA snoval svojega mishka Mikija); po sporu 1927 preide h krshchanskemu listu, zanj rishe vsa 30. leta. Nemshki okupator zahteva, naj v svojih popularnih stripih shiri nacistichne ideje. Tezhko bolan umre sredi vojne. Otroci so prodajali ochetova dela med hudo lakoto pozimi 1944. Narisal je okoli 40 zgodb, med njihovimi junaki je bil najbolj popularen »Mijnheer Pimpelmans«, uteleshenje malomeshchana (v slovenshchini gospod Kozamurnik) iz 1927. Nekatera besedila pod slikami so v rimanih verzih (zgled Wilhelma Buscha, tudi risarsko in vsebinsko). Rotmanova risba je stilsko staromodna, tehnično trdna, brez nihanj, s karikirano animacijo. Dve skupini zgodb: vsakdanje komichno-satirichne (»chaplinovske«) in fantastichne pravljichno-lirichne (»grimmovske«). S slovenskimi naslovi so znane: *Bratec Branko in sestrica Mica* (knjizhno 1930), *Princeska Zvezdana*, *Kralj Debeluh in sinko Debelinko*, *Janko in Stanko*, *Prigode porednega Bobija*... Vrh opusa se zdi mojstrovina *Sambo in Joka*. brezhibna risba, preprosto uchinkovita zgodba s prepletom vsakdanjosti in basni, s slikovito kontrastnima junakoma – kraljevski lev in norchevski opichjak – in z grenko »psiholoshko« poanto o »svobodi«.

G. Th. Rotman

SAMBO IN JOKO

/iz stripa/

136

In s tem je pripovesti konec. Samba in Joka je mesarski voz jadno odpeljal v zverinjak, kjer so Samba neutegoma spet zaprli v kletko. Prijazni ravnatelj pa je dovolil Joku, da sme drugovati prijatelju; in tako so ga za zadnje noge z verzhico priklenili k Sambovi kletki. Le poglejte nasha junaka, kako sedita v ujetnishtvu in pretakata bridke solze!

Ivo Antich

JANEZ & JOVAN

/strip – karikatura/

Bogdan Novak

NOVINARSKÉ RACE

(anekdote)

LESAR Ladislav

Ladislav Lesar, pesnik in novinar *Nedeljskega Dnevnika*, je znan po vzdevku Zemeljski brat.

Kadar ga je imel pod kapo in je zagledal kolega ali znanca, je zachel rjoveti na ves glas:

»O, moj zemeljski brat!«

Che se mu nisi dovolj hitro izmaknil, te je poljubil na usta ali pa ugriznil v vrat, kakor je bil volje.

LESKOVŠEK Jaro

Urednik v *Kihu* in vseznalec Jaro Leskovšek je sodeloval z drobnimi rubrikami v vechini *Delovih* chasopisov. A vedno je zamujal z rokopisi. Navadno jih je prinashal she v tiskarno, ko so meterji zhe postavljali zadnje strani.

Edini, ki je Jarota odvadil zamujanja, je bil Bogdan Novak, ko je bil namestnik glavnega in odgovornega urednika *Teleksa*.

»Jaro,« mu je rekel, »dovolj mi je tvojega zamujanja. Prihodnjich, ko bosh zamudil, prinesi s seboj za opravichilo steklenico pleterskega sadjevca, sicer ti bom rubriko vrgel v kosh.«

Prihodnjich je Jaro zamudil deset minut. Verjetno nachrtno, da bi videl, ali Novak misli resno. Novak je postavil kozarce na mizo, Jaro je izvlekel iz aktovke rokopis in steklenico pleterskega sadjevca. Rokopis je shel v tiskarno, sadjevec so druzhno popili. Jaro v *Teleksu* ni zamudil nikoli vech.

Na *A kanalu* so imeli kviz, in ko ga je vodil Borut Veselko, se je nanj prijavil tudi Jaro Leskovšek. Ni podatka, ki ga Jaro ne bi vedel o klasichni glasbi, saj je bila njegov zhivljenjski konjichek. Vendar je padel prav pri tej snovi.

Vprashali so ga o butasti zadevi, ki s klasichno glasbo in njenim poznavanjem nima prav nobene zveze:

»Koliko otrok je zaplodil Beethoven?«

Jaro je vedel le, da jih je bilo veliko, nikakor pa ne, da jih je bilo znanih menda 22.

Vendar je prisolil sestavljavcem kviza elegantno klofuto v svojem stilu:

»Ja, to je pa zares zelo pomembno za klasichno glasbo.«

Nekaj let pozneje je na kvizu *Lepo je biti milijonar* osvojil 15 milijonov SIT!

LIPUSHCHEK Urosh

Ko je prishel Urosh Lipushchek za televizijskega dopisnika v New York, je peljal otroka na sprehod v Central park.

Nenadoma je pristopil velik chrnec, zgrabil otroka iz vozichka in se pognal v dir. Lipushchek je stekel za njim in tako rjovel, da se je chrnec prestrasil, odlozil je otroka v travo in jo pobrisal, kar so ga noge nesle.

LORENZ Bernarda

Glej: JEKLIN Bernarda

LUCU Aleksander

Ko je bil Aleksander Lucu – Luc she urednik *Antene*, je dal nekoch svojemu članku odlicen naslov:

Luc vas gleda!

MAKSIMOVICH Branko

Srechala je na cesti neka gospa Branka Maksimovicha, takrat voditelja televizijskega dnevnika. Prav lepo ga je pozdravila:

»O, dober dan, gospod Maks!«

»Oprostite, jaz sem Maksimovich,« ji je pojasnil Branko.

»Kaj res?« se je zachudila gospa. »Vidite, nikoli nisem utegnila prebrati vashega imena do konca, kajti kadar sem vas zagledala na televizijskem zaslonu, sem takoj preklopila na drug kanal.«

MAL, Vitan

Novinar Radia Slovenija in pisatelj Vitan Mal je bil pogojno obsojen zaradi izdelave pedofilske fotografije. Sam je zatrjeval, da ni kriv.

Nekdo je ob tem zlobno pripomnil:

»Zdaj bo spremenil naslov svoje knjige *Teci, teci, kuzha moj* v *Teci, teci, fantek moj!*«

MIKELN Milosh

Urednistvo *Pavlihe* si je druzhno izmislilo karikaturu. Odgovorni urednik Bogdan Novak je dal zamisel, naj sedi murenchek, igra na kitaro in poje tisto znano Kovachichevo »Delam, delam, delam kot zamorc ...« Okoli njega pa truma mravljič neumorno gara.

Tedaj je karikaturist Maks Toboljevich predlagal, da nekaj mravljič ne bi delalo, ampak bi usmerjale delo. Ja, se je strinjal Sajovic Bogo, te mravljič morajo biti rdeche. Marko Kochevar, ki je karikaturu risal, je dobil od Bineta Roglja she pripombo, da mora biti rdechih mravljič tochno toliko odstotkov, kolikor je odstotkov komunistov v Sloveniji.

Karikatura je izšla, ljudje so se krohotali.

»To je pa lushten vic,« je pripomnil glavni urednik *Pavlihe* Milosh Mikeln.

Chez shtirinajst dni je Mikeln pribentil v uredništvo, chesh da ga ljudje sprashujejo, ali ima tezhave zaradi tistih rdechih mravljič.

Shele tedaj je dojel pravo bistvo karikature. Bil je močno uzhaljen, rekoch, da je tudi on rdecha mravljič, vendar cele dneve gara!

Milosh Mikeln je v uredništvu *Pavlihe* povedal tudi tole anekdoto.

Prishel je ponoči domov in opazil v hishi luch, v sobi vlomilca. Stekel je k sosedu, za katerega je vedel, da ima doma lovsko pushko. Sosed mu je prinesel pushko in mu rekel:

»Na, tu imash orožhje, pa ga primi, ker jaz zdajle nimam chasa, saj vidish, da imam goste.«

»Si predstavljate?« se je smejal Mikeln. »Recimo, da nas sovrazhnik napade, stechem k sosedu, on pa mi reche: tu imash pushko, pa se pojdi v hosto borit, ker jaz imam goste, pa nimam chasa.«

No, vlomilec se je vseeno znashel za zapahi.

MISHICH Alenka

Matija Dermastia – Matic je zameril svojemu ochetu, da se je porochil z Alenko Mishich, urednico *Dela*, ki je bila mlajsha od njega. Ko sta oche in macheha imela manjšo nesrecho v Kachjih ridah pri Postojni, je Matic z veseljem objavil v *Delu* notichko:

»V Kachjih ridah pred Postojno sta imela prometno nesrecho Marjan Dermastia in njegova sopotnica A. M. Mercedes je bil lazhe poshkodovan.«

Prihodnji dan se je blazhen rezhal nad machehino jezo.

Milan Fridauer - Fredi

AFORIZMI

Bogati oplajajo kapital, revni zhenske.

Chlovek je edino hitro pokvarljivo blago z dolgim rokom trajanja.

Che pri nas delash, kar te veseli, prejemash placho, ob kateri se razjochesh.

Ni vsak, ki mu kljuje v jetrih, Prometej.

Ker je ubiral svoje poti, so ga spravili s poti.

Iz kamnov spotike tlakujejo slepe ulice.

Bomo denacionalizirali tudi neumnost?

V boju za samice ne zmagujejo plemeniti, temvech plemenski samci.

Je detomor, che opica ubije chloveka?

Nekoch so se nezazhelenih odkrizhali tako, da so jih krizhali.

Za tiste, ki garajo kot chrna zhivina, apartheid ne bo nikoli odpravljen.

Ker imam seneni nahod, se niti ne sekiram prevech, da mi ni z rozhicami postlano.

Kdor kvasi majhne neumnosti, bo zamesil veliko norost.

Otroci iz mod so zhe iz mode.

Cilj posvechuje ciljanje.

Che stanujesh v sodobni stolpnici, spoznash, da so se Babilonci v bistvu zelo dobro razumeli.

Izredne dogodke marsikdo izkoristi za izredne dohodke.

Dandanes starshi svoje otroke lazhje spravijo k pameti kakor h kruhu.

Vchasih so neporoчени pari zhiveli na koruzi, danes zhivijo na corn snacksu.

Do zob oborozeni lachnemu ne verjame.

Sovrashtvo so sposobni podpihovati tudi najbolj nadushni ljudje.

Veliki chlovek sam premaga gore, she vechji je, ki sam premaga gorje.

Poznam chloveka, o katerem vsi govorijo le v superrelativih.

Che ne bi bilo splava, bi bilo dosti vech naplavin zhivljenja.

Uchlovechenje je uspelo, pochlovechenje ne.

(24. 01. 2006)

Bogdan Novak

MISLI V TABLETAH

Izbrani aforizmi

*Trikrat po enega na dan.
Pred uporabo se posvetujte s svojim
psihiatrom ali z dezhurnim psihologom.*

Kadar machke ni doma, si mishi dobichek delijo.
Kadar se zachno pasji dnevi za vlado, ne visi jezik do tal samo psom.
Kadar se vzpnesh za klin vishje, se spomni, da lahko padesh za vech klinov navzdol.
Kaj dobimo, che politiku napihnemo mozhgane? Makovo zrno.
Kaj je bilo pred sholsko reformo? Vse v redu.
Kako naj zhivijo revni, imajo najvech chasa premishljevati bogati.
Kakor ti strici posteljejo, tako bosh lezhal.
Kalnost daje videz globochine.
Kar je res, je res: imamo, kar smo hoteli.
Katera jed vam je najbolj pri srcu, so ga vprashali. Mhm, denar, je odvrnil in si obliznil vseh deset prstov.
Kazalo bi uvesti prispevek za raziskave na luni. O kmetijstvu pa kdaj drugich.
Kdo placha volilni golazh? Tisti, ki po volitvah dobi samo skorjo kruha.
Kdor molchi, vechje plache ne dobi.
Kdor se zadnji smeje, se najslajshe smeje; kdor si prvi dividende deli, jih najvech dobi.
Kdor se za shefom obracha, se vecha mu placha.
Kenguru je poslanec z zhepom za sejna gradiva in akte.
Ker nekateri nashi sodrzhavljani zhivijo v plemishkem razkoshju, bomo kmalu morali obnoviti plemishke naslove.
Ker se sveti duh obichajno pojavlja v podobi goloba, se bojim, da vechine ne razsvetli, ampak jih ponechedi.
Kjer nich ni, she blagajnik ne more krasti.
Kjer se prepirata dva, odvetnik vikend zida.

Knjizhevnost je zhiv organizem. Vrhunska dela predstavljajo okostje tega telesa, vse drugo pa mishichevje in organe. Ne vem pa, zakaj kritiki pripade vedno le tista mishica, ki binglja med nogami.

Ko bo Vlado Kreslin prishel v nebesa, bo najprej vprashal Boga: »Gospoud, eshche mate tisto charno gitaro?«

Kolikor sluzhbenih avtomobilov, toliko vodilnih v podjetju.

Kolumb je odkril Ameriko, nashi poslanci pa demokracijo. Oboje se je za domorodce slabo konchalo.

Komaj nash generalni si zhulje pozdravi, se zhe spet v tujino odpravi.

Ko chesa ne zhelish, da drugi storijo tebi, to stori ti drugim, pa bosh naglo napredoval.

Ko se je nash zunanji minister poslavljal od papezha, mu je rekel: »Pa gospo soprogo pozdravite!«

Ko sem bil majhen, sem pri birmi od shkofa dobil klofuto. A mu jo lahko zdaj vrnem?

Ko so ga postavili za psa chuvaja v podjetju, je porepkal samo she direktorju.

Ko si nelikviden, se problemi nelikvidnosti sami likvidirajo.

Ko vas zachnejo boleti umetni zobe, je najbolje, da obishchete pogrebnika.

Kovnico denarja bodo baje zaprli. V njej bodo odprli zalozhbo.

Krokodil ne joche od zhalosti, ampak od smeha.

Kupish si *Dela*, pa ostanesh she vedno brezposeln.

Lachen konj ima najdaljshe zobe.

Lahko je brezposelnim, saj jim ni treba plachevati chlanarin in davkov.

Lahko je metati polena od zgoraj navzdol.

Lazhje je opravichiti polom kolektiva kot pa posameznika.

Le kako smo lahko na robu lakote, ko pa smo vendar vsega siti.

Lepo je, da TV neposredno prenasha skupshchinske seje. Za zdaj nimamo boljshche in cenejshe humoristichne nadaljevanke.

Le zakaj smo jih volili? Saj niso ne lepi ne pametni.

Ljubezen je pisana raketa, ki zachne ugashati, she preden jo opazimo.

Ljubezen je slepa. Pa vlada tudi!

Ljudje, ki dobivajo milijonske plache, sploh niso krivi za razvrednotenje denarja. Oni imajo le zasluge.

Ljudje smo kot gobe. Uzhitni in neuzhitni.

Lovec je rekel kraljici: Pa sem te ujel! Ona se mu je ocharljivo nasmehnila, da je pridobila malce chasa. Medtem je lovca povozil mimoidochi kmet.

Ivo Antich

EPIGRAMIZMI: ANTI(CH)KRONIKA

SLOVENIZMI

JANUARSKI POZDRAV IZ RUSIJE

Pozdrav iz matjushke Rusije
s sibirskim vetrom prek Prusije:
vreme je doseglo plimo
s shentflorjansko-rusko zimo.

SUSHEC
(6. 3. 2006)

Zasneženi je marec
zime zadnji udarec:
pokrije z bezhnim snegom
luknjo pod mestnim bregom.

LEVO-DESNASUCHNOST

Biologija pouchna:
molekule levosuchne,
molekule desnosuchne –
sleherna enako muchna.

TRENDI S FRENDI

Med najnovejšimi
nacionalnimi trendi
so sedaj najmlajši
neojenkijevski frendi.

TEZHAVE DRZHAVE

Umikanje drzhave
vsiljuje kar drzhava.
Bi rekla kmechka glava:
»Posiljena narava...«

REZULTAT

Teorijski reformisti
dosegajo zmeraj isti
praktichni rezultat:
chlovek chloveku – tat.

»KULTURA UBIJA«

Modna charovnja
kot reshitev za Kuro:
ker kultura ubija,
ubijmo kulturo!

(MA)GOG

Kultura je le mit –
trde pedagogi,
ki so mitomanskih
reform demagogi.

FIGOTRSHTVO

(knjigotrshtvo s figo v zhepu)

Kakshno odkritje:
knjiga je trzhno blago!
(Tu, kjer trg le privid je
in zmeraj bo to...)

MRKASHTVO

Amerishka prostodushnost
in balkansko prostashtvo
skupaj dajeta zadushno
shentflorjansko mrkashtvo.

OD MARKSIZMA DO MRKSIZMA

Nihče vech ne govori
o jarogospokem marksizmu,
ker mrknil, tako se zdi,
je v jarogospokem mrksizmu.

MRK MINISTRA ZA RAZVOJ
(21. 3. 2006)

Novica paradna,
chestitka pomladna:
she minister za razkroj
michno mrknil je v »pokoju«.

OBCHINE ZNOTRAJ OBCHINE

Geslo izbrancev,
Liliputancev:
»Chim manjshe in drobno,
tem slajshe, predsobno!«

AS ZA VAS
(megalomanski shportni eno-dnevnik)

Po chem ostal bo
v spominu ta vashki AS?
Da brz h zapustil je vas
in potonil v chas.

URE POLNOCHNE KULTURE

»Dezhela zhivih mrlichev« –
oznaka prav fino pritiche
glede na polnochne predstave
ljubljske kino zmeshnjave...

SEKAT ROKE, KI SKRUNIJO
OTROKE!

Ko dolgchas prestopi vse meje,
kaj sploh she lahko ogreje
televizijsko obchinstvo?
Besedno kazensko zverinstvo?

TRANZICIZMI

ENA KOST ZA VZHOD
(N. Sarkozy, jan. 2006)

Francoski minister razkrije
shest »gonilnih sil Unije«:
vse so najvehje, zahodne –
in poljski namechek za vzhodne.

VECHNO PREHODNO SPOZNANJE

Spoznanje kot konchno dejanje
vse tranzicijske kampanje:
ekonomija – kramarija,
kultura – avtotortura.

SPREMEMBE ZAPLEMBE

»Mulce« so v kolonializmu
stran od drzhavnosti drzhali,
v neokolonializmu
so jim drzhav(ic)e dali.

COLD COLT

Postsocializem,
neokapitalizem
je ruska ruleta,
s hladnim coltom spocheta.

DRZHAVA KOT (ODVECHNI) CILJ

Komaj so prishli do drzhave,
zhe modrovalci iz staje
spet tezo njene odprave
razvijajo – in razprodaje.

KRI(ZA) ZA KRI(ZO)

Jugoslavija kot prednica
je bila permanentna kriza.
Bo vsaka mala naslednica
tudi njena krizna repriza?

SINOVI SOCIALIZMA (bar TRIO)

Sinovi socializma,
navelichani fevdalizma,
so se vrnili k svojim dedom
na pota kapitalizma.

GLUHA LOZA

V gluhi hosti
le kam priti,
che možnosti
vse so – v riti?

GLOBALIZMI

GEA

Mar Gea vojno potrebuje,
da primeren tonus vzdrhuje
in se z njeno umazanijo
ves chas krvavo ochishčuje?

HISTORIOGRAFIJA

Historiografija
je histeroskopija
kot kriminologija
ali koprofilija?

SPRETNO SPLETNO KOLO

Lahkih nog, spletenih rok
v vechnem kolu naokrog –
lazhi z resnicami,
cipe z devicami.

OBJEKT(IV)NO INFORMIRANJE

S polja informacije
volja dominacije:
informirati –
impregnirati.

DAS VOLK

Personalna socializacija
je nacionalna impreg-nacija:
s psihichno kontaminacijo
»volk« gradi fizichno nacijo.

(INDIG)NACIJA

Vsaka nacija
do druge nacije:
indignacija
do indignacije.

SOCKAPITALIZEM (ali neokonfucijanstvo)

Uspeshni kitajski socializem
je dokaz, da je komunizem
pravzaprav drzhavni kapitalizem
kot azijski paternalizem.

KITAJSKA UGANKA (obisk v ZDA, april 2006)

Tudi »trdobuchni« Bush si je zlahka
zapomnil priimek tega (ne)znanca.
»Who is Hu?« je vprashal, ko se je zachela
njuna amerishko-kitajska »romanca«.

BALKANIZMI

HISTEROHISTORICHNI VAGINIZEM (Christian Schwarz-Schilling, jan. 2006)

»Zadnje« dejanje bosanske drame
naj razreshuje nemshki sinolog?
Glede na porodne muke dame
bi bil ustreznejshi ginekolog.

NEANGLOSASHKA HEPTARHIJA (iz šestih republik sedem drzhav?)

Iz jugoheksarhije
do jugoheptarhije
se jug tezhe prebije
kakor do anarhije.

JUG(A) ALI JETNISHKI VRCH
(jug – angl. vrch, jecha)

Vrch juga, usoda
kot »večna« posoda,
pred vsakim razbitjem
le trenutna moda.

USODNO UVODNO

Kosovo – nova država?
Jasno kot na dlani je:
le stara predpriprava
do Velike Albanije...

KOSOVIZACIJA ISTRE?

Ko se bodo Slovenci in Hrvati
dokončno zaradi Istre sprli,
bodo »Istrani« z lashkimi brati
vprasanje »avtonomije« odprli?

SAMOSVOJ(SK)OST

Ko se Balkanec najbolj trudi,
da bi bil chisto samosvoj,
se najbolj zapleta tudi
v povsem tuj pajchevinast ovoju.

TIPOLOGIJA

Zanikovanje z Balkanom
vsake tipoloshke zveze
je tako rekoch le simptom
tipichno balkanske jeze.

(I)LIRSKI VAMPIRJI

Narodi mali,
drakulski vazali:
slovansko lirski,
balkansko vampirski.

(jan. – maj 2006)

Ivo Antich

POPARE

(Posthistorichne parabole)

OB ZAPRTI SMRTI

(530 let od Drakulove smrti: 1476-2006)

Ob Drakulovi obletnici
v »hotelski« haashki jetnishnici
nacionalkomunista, rablja
odreshi nenadna smrtna sablja.

Eden iz vrste jugovzhodnih
(pred)tranzicijskih »malih zmajev«,
očetovsko-tiranskih značajev,
velikim vzhodnim Zmajem sorodnih.

Pred uresnichenjem kosovskih sanj
mu je ugasnil zhivljenjski dan.
Iz Pozharevca je bil doma,
v pozhar je spremenil vse Juge tla.

Po prednikih iz Lijeve Rijeke
chrnogorske in levicharske.
Krpal je kose srbske prevleke,
vzdrzhujoch trike desnicharske.

Zapustil je zapora sobo
in onemogochil obsodbo.
Po svojem imenu za svobodo
je bil pojem – in tudi za zlobo.

Vozhd (despot, hozjain, gospodar)
po legendi vsakih petsto let
pride na obisk v svoj domachi svet
kot spet vstali krvosesni vladar...

PREMIKI

Cheprav se ga dotika
zahodni veter,

se Balkanec
z Balkana

ali Balkan
iz Balkanca

ne premika
niti za milimeter.

NAZAJ V KATERI RAJ?
(Vzajemni sklad Publikum Balkan)

Komaj iz brezpotij Balkana
se je nekako posrechil beg,
zhe se ta poshastna mehana
ponuja kot gospodarski lek.

Morda sta res le dve moznosti
neoliberalne prozhnosti
za prenovljeno skupno skladnost
in tajko-bu(r)shevsko paradnost:
nazaj v amerobalkanski raj,
nazaj v amerobutalski raj.

EKONOMSKI (NAD)REALIZEM

Dober ekonomist
naj bi bil realist:
amerishke ideje
tlachiti med pigmeje
v mishjih luknjah
in strganih suknjah?

Amerikancem
gre za svetovno
zavzetje,
Liliputancem
pa za osnovno
prezhivetje...

NALOGA ZA SINOLOGA (Christian Schwarz-Schilling)

Bosanska sloga –
kvadratura kroga.
Tezhka naloga
za sinologa
in balkansko mlako:
z izkushnjo cvetnih chrk
dvigniti nekako
ta etnokulturni trk
iz obupnosti
do znosne skupnosti.
Potrpljenje
iz hieroglifske pisave
za trpljenje
tro-gloditske
(tro-glodalske)
glave...

WESTEAST AL-ARAF

Padel je zid
(berlinski)
med izvoljenimi
in zavrženimi,
ostal pa je skrit zid
(praspominski)
kot nevidna nit
skoz Evropo Srednjo,
stojech she vedno

med tostransko
fragmentacijo
in onstransko
integracijo:
Vzhodu drobitev,
Zahodu družitev
v globalno Supernacijo...

KONFLIKT CIVILIZACIJ

Z vidika muslimanstva
je bistvo krshchanstva
v ostankih poganstva
in dodatkih pijanstva.

Z vidika krshchanstva
je bistvo muslimanstva
primitivizem povzetka
iz krshchanskega zacetka.

LINHART

(Ob 250-letnici rojstva: 1756-2006)

Istega leta kot Mozart rojen,
le malce dlje od njega je zhivel;
s prostožidarstvom tudi »zastrupljen«,
je za plodove uma gorel.

Na travniku, polnem kranjskih krav,
je nemshko opeval »Blumen in Love«,
vendar je očitno kmalu spoznal,
da bi brez Micke v zraku ostal.

Pa je zapustil nemshki Parnas
in gledal, kaj se dogaja pri nas...

Ivo Antich

MNOZHICHNOMEDIJSKE BELEZHKE: MITOLOGIJA IDENTITETE (VI)

DRUZHINA NOVAK (*Družinske zgodbe*, TVS 1 – 2. 2. 2005). Shtirje iz rodu Novak, vsi skupaj so dali 500 knjig. V okviru možnosti soliden pogovor z voditeljico Alenko Zor, zdi se le, da je bil morda nekoliko preveč osredotočen na patriarha Vilka Novaka, znamenitega etnologa in slavista; ob njem bi bilo zanimivo malo bolj predstaviti stran njegove žene, Primorke iz Trsta. Novake v glavnem istovetijo s Prekmurjem, ker patriarh pach izvira od tam, toda shirsha specifična pomenljivost se zdi ravno to, da povezujejo »obe morji« slovenske identitete – zahodno in vzhodno, Jadransko in Panonsko...

DNEVNIK NEKEGA NARODA (*Filozof na oblasti*, TVS 1 – 8. 2. 2005). Pod »platonovskim« naslovom sedmega dela dokumentarne serije se skriva Kardelj, slovenski revolucionar in vodilni ideolog (»filozof«?) jugosocializma. Konec 60. in začetek 70. let XX. st. je bil razvojni vrh (dvig standarda, vodilna vloga v nevrshčenosti, nobelova Andrichu, oskar Vukotichu itd.) socialistične Jugoslavije s sočasnimi vse razvidnejšimi znamenji politekonomske dekadence (tj. razpadanja – gledano danes). Tri centralne figure te federacije so bili Tito, Rankovich, Kardelj (»SHS«), med njimi pa je prishlo, kot je znano danes, tudi do osebnega trka (TRK nakazujejo celo njihove začetnice). YU se je v osnovi zlomila po prastari »ilirski« ali Teodozijevi lochnici Z – V. (Iliri - Trachani? Kolikor se imajo Albanci za Ilire, bi tudi oni sodili na »ilirsko stran«, čeprav so zemljepisno »onstran Drine«.) Po spominih Svetozarja Vukmanoviča Tempa je Tito nekaj mesecev pred smrtjo v pogovoru z njim rekel: »Jugoslavije ni več, partije ni več...« Kardelj naj bi načrtoval »reshitev« v obliki nekakšne konfederacije, prehitela ga je smrt. Tudi po mnenju nekaterih drugih je imela YU eno samo možnost za preživetje: (specifično, ohlapno?) konfederacijo - te besede pa ravno v Srbiji niso smeli niti slišati, kaj šele, da bi se resneje pogovarjali o njej; v glavnem so jo razumeli kot prozorno zahrbtno načrt »malih ostalih«, ki naj bi »izigrali« največji, vodilni narod zveze.

BORGES (*Knjiga mene briga*, TVS 1 – 10. 2. 2005). Ob novi izdaji *Ficciones* (poskusi tega naslova v slovenshčini kot najbolj primerno kažejo tujko: *Fikcije*, podobno kot pri Baudelairovih *Korespondencah*). Voditelj Drazhen Dragojevich z dvema sogovornikoma: filozof Dean Komel in novinar Igor Bratozh. Marsikaj tehtnega,

cheprav je pogovor ostajal v glavnem dokaj tog in hermetičen; morda voditeljeva vprasanja niso bila ustrezno izostrena, sogovornika pa se nista natanchneje odzivala. Voditeljevo izhodishče je bila ugotovitev, da je Borges pri svojem pisanju uporabljal po knjigah nabrano kulturno izročilo in dela drugih pisateljev; ko je oslepel, so mu prebirali sodelavci. Voditelj je precej vztrajno, vendar zaman ponujal tudi misel, da se v Borgesovem nihilizmu morda skriva usodnost kot »nekaj vech«. Morda kazhe take pogovore bolj pozhitviti z vmesnimi vprasanji »na terenu«: navadnim bralcem, knjizhnicharjem... V tem smislu je bil z ozadjem NUKa ustrezen citat Andreja Blatnika po Danilu Kishu: da namrech po Borgesu v svetovni literaturi ni nich vech tako, kot je bilo... (Borges – Beckett – Gomringer: ključna trojica za prozo, dramatiko in poezijo v svetovni literaturi XX. stoletja; vsi trije: »heglovski« konec umetnosti, razsulo subjekta, zgodbe, dramske zgradbe, verza, same rushevine, ostanki in odpadki, smetishcha podatkov, brodolomske naplavine in minimalizem... To je zadnji zid, popolnoma avtentichen, vendar dalje ni mogoche; možno je le postopno »vrachanje«, seveda ne brez zavesti o prehojeni poti... Borges je svojo »obnovo literature« izvajal s skrajno zgoshčenim, tako rekoch leksikonskim stilom.)

SRCE V BREZNU (*Il cuore nel pozzo – Srce v vodnjaku*, Italija, 2005; TVS 15. in 16. 2. 2005). Rezhija Alberto Negrin; glasba Ennia Morriconeja je obrtno korektna, zhalobno enolichna, mestoma osladna. (»Problem« izvirnega naslova: pozzo namesto fojbe, brezno namesto vodnjaka – v vodnjaku ni vech voda, ampak kri?) Letoshnji Preshernov dan ni sovpadal le s pustom in koncem kitajskega leta, ampak tudi z italijansko-avstrijsko protislovensko ofenzivo: sočasno karnevalsko praznovanje italijanskega dneva spominov na fojbe v Trstu s premiero filmske agitke *Srce v breznu*, na Dunaju pa z visoke drzhavne inshtance zanikanje slovenske pravice do pravnega nasledstva po Jugoslaviji glede uresnichevanja zashchite zdesetkane, po vsakem shtetju razpolovljene slovenske manjshine v Avstriji. Che ni nich nakljuchno, je vse simbolichno pomenljivo, in to brez iluzij tako glede novodobne panevropske »ljubezni« kot glede (pretirane?) slovenske nezaupljivosti in prastrahov pred sosedi (ki niso vech »vrangi«?). Slovenija kot mikrodrzhava, z vidikov tradicionalne evropske drzhavotvornosti pravzaprav zakoten odcepek neke fantomske drzhave, v italijansko-avstrijskem geohistorichnem in politekonomskem precepu (s hrvashkim »namechkom«), z bremenom jugokomunistichne dedishchine na plechih, tudi notranje travmatically razdvojena skoraj do avtoblokade, je prevech vablivo izpostavljen plen, da bi se bilo mogoche sosedom odrechi vsaj preliminarnemu »pripravljanju terena« za razlichne poravnave lastnih notranjih in zunanjih, protislovenskih rachunov. Ko v Italiji znani politiki in javni delavci pishejo ali govoriyo, da je bil vzhodni Jadran zmeraj italijanski in bo tak spet ter da so »slavi« v fojbah (kot »infoibatori«, cheprav so zacetniki tovrstnega chishchenja fashisti po prvi svetovni vojni) pokonchali celo »vech milijonov« Italijanov, neofashist v ovchjem kozhuhu pa v Istro poshlje

ustekleničeno sporočilo »Vrnili se bomo«, v takem času je mogoče pričakovati karkoli, med drugim pa tudi propagandni filmski »nacrealizem«. Mediteranske teatralne igrice na ozadju resnih dolgoročnejših namenov... Prvi del *Srca v breznu* še v določeni meri daje vtis obrtniško solidno narejenega tv filma, v drugem delu pa se povsem razgali kot prozoren populistični konstrukt, tempiran predvsem »na čustva«, zaradi razvlečenosti in »stripskega« primitivizma (in ne zaradi kakršnekoli politične ali et/n/ične prizadetosti) gledljiv le s posebnim potrpljenjem. V prvem delu je na ozadju »istrske apokalipse« 1945 ter bega Italijanov proti Trstu in Gorici (edina v filmu omenjena toponima) v ospredju moralno nesprejemljiva ljubezen med Italijanko in Slovanom, v drugem pa – za »dobrososedsko ravnotezhje« – patriarhalno sprejemljiva ljubezen med Italijanom in Slovanko. Zakaj so ob tem filmu prizadeti zlasti Slovenci, niti ni povsem jasno, saj film »slovenskost« partizanskih likvidatorjev nakazuje le z italijansko izgovorjenim imenom glavnega ubijalca (Bóstjan), drugache pa Italijani v filmu govorijo le o plemensko nedefiniranih »Slavih« (le v drugem delu se junakinja Anja izjasni kot »Jugoslava«), tako rekoch nekakšnih »Indijancih«, ki verujejo v vrachanje dush mrtvih, zato ob njih pushchajo pse za strazho (pred temi vampirskimi dushami); partizanski poveljnik Nóvak (igra ga Dragan Bjelogrih), zagrizen »antiitalijan«, ukazuje tudi svojim vojakom v knjizhni italijashchini, nekajkrat je v ozadju slišati kakshen »srbohrvashki« vzklik, eden od »titinov« pa ima znachilno srbsko ime Drashko, seveda prav tako v »brezshumnishki« obliki. Ker je Nóvak eden najbolj pogostih priimkov na Hrvashkem (prim. istrska toponima Novaki Motovunski, Novaki Pazinski itd.), ta »SHS« kompletizacija asociira tudi rapalsko mejo... Gre predvsem za širokopotezno prerachunano klofuto (vzhodnojadranskemu) slovanstvu nasploh, in to v še svezhem mnozhichnomedijskem asociativnem kontekstu nedavnih balkanskih vojn s posilstvi in etnichnimi chishchenji (Evropa, glej, taki so, to sprejemash v svoj krog), kakor tudi v pripravljanju ustreznega »ozrachja« za 60-letnico konca druge svetovne vojne. Metanje blata na drugega pač do določene mere avtomatchno zmanjshuje blato na lastnem obrazu, se pravi, da gre za propagandno umivanje lastne chrnine, tj. fashistichne dedishchine, ki se tako relativizira. (Te poganske zverine z zloslutnimi rdechimi zvezdami smo skushali kultivirati, nismo jih okupirali, osvobajali smo jih...) Ni nakljuchno italijanski katolishki duhovnik ena glavnih figur v filmu. Koliko Italijanov ve, da so bili slovenski in hrvashki katolishki duhovniki fashizmu poseben trn v peti? »Chedermachevsko« stisko teh ljudi, ki so bili hkrati »vojshchaki Vatikana« in pripadniki na smrt obsojene etnije, ki se je pri osvobajanju zatekala tudi v komunizem, si je komaj mogoče predstavljati. Pri vsem tem je treba priznati določeno relevantnost tudi tujim pogledom nase, s samopodobo Slovencev kot nedolzhnih ovchic je očitno konec, neizogibno je spregledati brezno tudi v lastnem srcu in se soochiti z dejstvom, ne glede na njegovo vshechnost, da nobenega pglavitnega problema slovenske identitete ni mogoče razumeti zunaj (juzhno)slovanskega konteksta. Ni povsem brez pomena, da je bil film posnet v

Srbogori, čeprav se dogaja v Istri; morda gre tudi za srbogorski mashchevalni »nizki udarec« alpskim ex-bratom (prim. dolgi niz srbogorskih imen v odjavni shpici; fashisti so 13. 7. 1920 v Trstu v stavbi *Narodnega doma* pozhgali tudi hotel *Balkan*). Kakorkoli, Slovenija Italijanom ne more predpisovati, kakshne filme naj snemajo; tudi najbolj neobvешchenemu Evropejcu pa je lahko jasno, da italijanstvo nima kaj iskati na drugi strani Jadrana od Soche navzdol; zhe chisto geografsko je tam ochiten manjšinski tujek brez naravnega etničnega zaledja, zato se je ob dramatično prelomnem razkritju brezperspektivnosti tudi tako množichno pobralo – razen, seveda, che se nekoch v prihodnosti ne namerava neoimperialno »združiti z Romunijo«. Vsekakor se v novem – petelinovem – kitajskem letu obetajo she zhivahni istrski »petelinji boji«... »Pripravljalni« pogovor voditeljice in treh filmskih kritikov v ljubljanskem studiu pa je v glavnem razkril le slovensko gmotno nemoch pred dejstvom filma, ki si ga je italijanska drzhava pach lahko privoshchila.

ROK BENKOVICH (20. 2. 2005). Slovenija je v dveh dneh naredila dva »skoka med velikane«. 19-letni Kamnichan samozavestnega obraza na portretih (mediji so izbrskali, da ima za domachega ljubljenchka pitona Zorana), dotlej znan v glavnem ljubiteljem zimskih shportov, je postal kot svetovni prvak v smucharških skokih »chez noch« narodni junak, čeprav seveda taki uspehi ne pridejo kar tako. »Drugi skok« je bronasta kolajna slovenske ekipe na istem svetovnem prvenstvu v Oberstdorfu. Seveda gre za sposhтовanja vreden dosezhak tako posameznih tekmovalcev kot strokovne ekipe za njimi, vrh tega pa tudi za »oblizh« na slovensko prizadetost zaradi manjshe uspešnosti domasih smucharjev v zadnjih letih... Temu so skoraj v »bratski posmeh« kolajne Janice Kostelich, ki je tako rekoch ekscesni primer za vprashanje o razmerju med dokazi neke osebne volje do mochi na eni in nacionalno prepoznavnostjo z indentiteto na drugi strani. Identiteta namrech vkljuchuje določeno identifikacijo, samoprepoznavanje, potemtakem bi moralo biti »nekaj Janice« v vsakem Hrvatu, tudi tistem, ki ne zmore niti stati na smuceh; podobno bi moralo biti v vsakem Slovencu »nekaj Benkovicha«. Vsekakor so slovenski smucharji in skakalci vsaj v skladu z alpskim kontekstom; čeprav je na Balkanu »vse mogoche«, vendarle ni dosti verjetno, da bi se Kostelichevi pridružhil npr. kakshen skakalec iz Benkovca v Dalmaciji...

BUSH – PUTIN (24. 2. 2005). Srechanje Busha in Putina v Bratislavi. Pred leti je Bush ob srechanju pozdravil Drnovshka kot predstavnika »Slovakije«, ko pa je bil Mesich na obisku v Moskvi, ga je Putin nagovoril kot predsednika Slovashke (verjetno mu je Mesich zvenelo podobno kot Mechiar); tako je pach pri velikih: ob množichi podatkov in skrbi, ki jih imajo v glavah, so jim mali neredko »enakopravni« kot bolj ali manj nadležne igrachke... Menda je bilo ob tokratnem srechanju v Bratislavi v svetovnih masmedijih toliko zamenjav Slovenija-Slovashka, da pravzaprav le specialisti vedo, v kateri od teh dveh drzhav je bil zares ta dogodek. Tokrat je Slovashka pobrala

mitropo-slovansko smetano in pustila Slovenijo v ozadju... Kako je s temi slovanskimi vmesnimi (med Prusi in Rusi) identitetami? Slovaki so se »znotraj Chehov« utemeljili na doslednejši zvestobi katolishtvu v nasprotju s cheshko tradicijo husitske hereze in protetantizma (po nekaterih podatkih naj bi bila Cheshka she danes »najbolj ateistichna« evropska drzhava) ter na drugem vechstoletnem okupatorju (Slovaki pod Madzhari, Chehi pod Nemci; tudi v primeru Slovenci – Hrvati je pomemben okupatorski »prispevek« k identiteti, prvi tisoč let pod Nemci, drugi pod Madzhari; Boshnjaki imajo v svojo identiteto vpisane Turke). Zlasti dolgotrajnejše okupacije namrech v okupirancih povzročajo simptome vechje ali manjše »identifikacije z agresorjem« ali neizbezhne »adaptacije mishljenja« z vsiljeno (uvozheno, prevladujočo) kulturo; za tolazhbo si potem prirejajo nekakshna opravichila v smislu nenasilnega razsvetljevanja (»irski« misijonarji pri Slovencih, bogomilski »uvoz« islama pri Boshnjakih, »pacta conventa« pri Hrvatih ipd.).

BOLNI PAPEZH (*Dnevnik*, 26. 2. 2005). »Kaj so mi storili...« je najprej vprashal sveti oche. Potem pa je zapisal: »She vedno sem Totus tuus (ves tvoj).« – citiran odlomek iz porochila na prvi strani *Dnevnika* o operaciji papezha JP II. »Totus tuus« je geslo, ki si ga je papezh izbral za vodilo na zacetku svojega pontifikata, nanasha pa se na Devico Marijo. Z vidika logike: papezh je »ves Marijin« in hkrati ves v sluzhbi Boga kot Svete Trojice, znotraj katere za Marijo ni prostora (razmeroma pozna ureditev njenega statusa: 150- in 55-letnica dogme o njenem brezmadezhnem spočetju in nebeskem vstajenju; prva 1854, druga 1950; mochno zabelezheno v zahodnih katolishkih masmedijih, npr. »Inmaculada - 150 anos de la proclamación del dogma« v shpanski reviji *Alfa y Omega*, dec. 2004). Recidiv (pra)slovanske materolatrije pri JP II? Morda »popravek« postopnega izrivanja zhenske identitete iz Sv. Trojice (duh je v hebrejshchini zhenskega spola: *ruah*; v grshchini je srednjega: *pneuma*; v latinschchini moshkega: *spiritus*).

JOZHE PIRJEVEC (*Delo, Sobotna priloga*; 26. 2. 2005). Dr. Jozhe Pirjevec, italijansko-slovenski zgodovinar in scenarist dokuserije *Dnevnik nekega naroda*, v dnevnishkem zapisu odgovarja na očitke, da v tej seriji ni uporabil oznake »revolucija« za dogajanje med drugo svet. vojno: res ni bilo revolucije, bil je le prevzem oblasti... Se pravi: revolucije ni bilo, bil pa je (revolucionarni) prevzem oblasti... Tovrstna »nominalistichna« pomenljivost pojmov seveda ni nich novega: pod drugachno besedo naj bi bila tudi stvar nekoliko drugachna. Za nekatere tudi javna prisega na nemshki mech ni bila kolaboracija. Besede so raztegljive, dejanja pach ne. Neznosna tezha dejstev naj bi bila njihova (ne)znosnejsha lahkotnost? V chasu, ko so v ospredju poudarki na interesih nacije, beseda »revolucija« menda zveni nekam neustrezno, zato naj bi jo bolje zaobiti. (Morda nekoch niti »oktobrška revolucija« ne bo vech revolucija, ampak bo kot »prava revolucija« obveljala predhodna februarška, oktobrška

bo le njen skrajnostni ali nepotrebni »podaljšek« ali uzurpacija oblasti v določenih razmerah.) Sicer pa se je glede vprasanja, ali je revolucija bila ali ni bila, nadvse nazorno mogoče poučiti v samem središču slovenske prestolnice, na »Trgu revolucije«, kjer stoji nikakor ne malo opazen spomenik, ki ima v trpezrnih chrkah izrecno napisano, chemu je namenjen.

O CENZURI (*Peti element*, TVS 1 – 27. 2. 2005). Pogovorna oddaja, namenjena »kvintesenčnim« zadevam, tokrat z naslednjim motom: »Zdi se, da je sprememba družbenega sistema v devetdesetih odpravila cenzuro v umetnosti. Gre res za ukinitve cenzure kot take ali se je ta zgolj razpršila in prevzela nove pojavne oblike?« (cit. *Delo – Vikend*). Voditelj Drazhen Dragojevich v pogovoru z dvema filozofoma (Bojana Kunst, Lev Kreft) in dvema književnikoma (Dushan Jovanovich, Matjazh Kocbek); problem nacet z različnih vidikov, tudi v smislu avtocenzure; v povzetku se zdi, da v postsocializmu in globalizaciji velja ugotovitev o razpršenosti in avtonomiji sektorjev v kulturi ter da je v socializmu cenzuri vechinoma sledilo bolj neposredno kazensko ukrepanje. – Tudi tokrat kakor sploh nikoli, kadar je govor o cenzuri, ni zastavljeno vprasanje o najbolj splošni, v vseh chasih in v vseh družbenih sistemih veljavni cenzuri – o »kvalitativnem cedilu«. Morda to sicer formalno ni chisto prava cenzura, je pa najbolj mnozhichna, samoumevna, neizogibna, perfidna, priročno manipulativna, dvoumno izmuzljiva in za avtorje najbolj občutna, pogosto usodna. Vsega, kar je ponujeno različnim odgovornim (direktorskim, uredniskim, producentkim) inshtancam v soochenje z javnostjo, pach zhe chisto fizichno ni mogoče realizirati; »kvalitativno cedilo« pa se najbolje izkazhe, kadar je kakšno umetnishko delo zavrjneno kot vrednostno nezadostno, ko pa morda chez chas (tudi po smrti avtorja) le kje pogleda na dan, dobi najvishje nagrade in je lahko razglasheno celo za narodotvorni spomenik. . . Zastavlja se tudi vprasanje, v kakšno zvrst cenzure sodijo shtevilne likvidacije novinarjev v postsocialistichni tranzicijski osvobojenosti (primer Petek v Sloveniji, umori v Rusiji, obglavljeni ukrajinski novinar Georgi Gongadze, ki je ostro kritiziral oblast pod predsednikom Kuchmo itd.).

DOMOVINA PETRA KLEPCA (Slovenija, 2004; TVS 1 – 1. 3. 2005). Rezhija Marjana Frankovicha, umirjeno, zanesljivo. Etnoloshko dragoceno opozorilo na pretezhno pozabljen predel Slovenije. Pokrajina ob gornji Kolpi. Na jugu kochevske občine nekdanja krajevna skupnost Kostel. To je Kostelsko, a to ime se v tem dokumentarcu ne pojavi, ker Kostelsko v ozhjem smislu ne obsega Klepcheve Osilnice. V shiršem smislu pa Kostelsko na zahodu sega do chrte Chabar – Osilnica, to sta kraja, ki se povezujeta z imenom Petra Klepca, dejansko in simbolichno pa tudi z reko slovenske prestolnice, se pravi z Ljubljnico, sedmeroimensko reko, ki izvira pri Prezidu, hrvashkem »zobu«, segajochem v slovenske notranjske hribe okoli Babnega polja. Vsekakor gre za mejno pokrajino, pravo zaseko v dinarskem krasu, to je meja

med Slovenijo in Hrvashko, prej med Avstrijo in Ogrsko, po nekaterih je to tudi meja med »pravo Evropo« in Balkanskim polotokom. Klepec pa naj bi bil po slovenski ljudski pripovedi »doma v Chabru«, ki je danes na hrvashki, ali v Osilnici, ki je na slovenski strani Kolpe.

DEDISHCHINA FASHIZMA (*Fascist Legacy*, 1. in 2. del; VB 1989; TVS 2 – 2. 3. 2005). Programska »nasprotna utezh« *Srca v breznu*. Zaradi zadrževanja v arhivu zhe skorajda zaprashedna angleshka (BBC, režija Kim Kirby) dokumentarna »poslastica«; izvrstna predstavitev »imperatorskega« delovanja italijanskega fashizma. V tej zgodovinski grozljivki se v Mussolinijevi senci (sam Mussolini se je sonchil v »nevidni« senci monarhije in Cerkve) izoblikujejo trije »glavni junaki«, izvajalci njegovih »teoretichnih« navodil, generali Badoglio, Graziani, Roatta, vsi trije z zajetnimi dosjeji vojnih zlochincev, ki se povsem razvidno uvrshchajo med najhujshche morilce v zgodovini chloveshtva, a jih zahodni zavezniki niso nikoli postavili pred sodishche. Italija je bila pach nagrajena za svoj obrat sredi vojne in ker je bila Zahodu potrebna zaradi osrednje protikomunistichne varovalne vloge njenega »shkornja« v Sredozemlju. Zato je bila njena fashistichna dedishchina z neshtetimi kolonizatorskimi »hekatombami« pometena pod preprogo; seveda toliko lazhe, ker so se tudi Anglezhi na blizhnjih afrishkih lokacijah »ustrezno izkazali«, npr. v Sudanu konec XIX. stoletja., ko so pod generalom Kitchenerjem z mnozhichnim koshenjem upornishkih domorodcev preizkushali novo orozhje... Kljub vsakrshnim interesnim prizadevanjem vseh zlochinskih sledov ni mogoche zabrisati, nekaj spomina in nekaj dejstev zmeraj ostaja; tako npr. ni pozabljeno, da je bil tudi italijanski fashizem, izvirajoch iz Rima kot svetovnega katolishkega sredishcha, ideoloshko rasistichno utemeljen; po njem naj bi na obmochjih, ki naj bi jih osvojil od Balkana do Afrike, prebivali pripadniki manjvrednih, civilizacijsko-kulturno neustvarjalnih, nezanesljivih ras in etnosov, s katerimi je treba po vzoru antichne rimljanske prakse, uchinkovite npr. zlasti pod Cezarjem, postopati kot z barbarskim mrchesom. Ta obmochja se v glavnem ujemajo s staro, iz krizharskih bojev proti heretikom izvirajocho papeshko zemljepisno oznako »ex partibus infidelium«. Seveda so imeli nemshki rasistichni »specialisti« Italijane le zachasno za »enakovredne« zaveznike, saj so za določeno prihodnost predvideli temeljito rasno chishchenje tudi v Italiji. Italijani so pach po svoji prevladujochi antropoloshki podobi dalech »juzhno« od arijskih idealov, pravzaprav so bolj ali manj podobni semitom, Indijcem, tako da se tudi besedna blizhina med Rimom (nem. Rom) in Romom, romanstvom in romstvom ne zdi povsem brezpredmetna.

MALTESHKI SOKOL (*The Maltese Falcon*, ZDA, 1941; TVS 1 – 5. 3. 2005). Prvenec Johna Hustona (režija in scenarij), klasichni film noir po klasichnem »krimiju« Dashiella Hammetta (1930). Glavni par Humphrey Bogart in Mary Astor. Nekateri dvomijo, da bi bil film tako slaven pod lastnim delovnim naslovom (The Gent from Frisco) in ne pod naslovom romana.

VISOKA SIERRA (*High Sierra*; ZDA, 1941; TVS 1 – 12. 3. 2005). Scenarij je skupaj z avtorjem istonaslovnega »hard-boiled« romana W. R. Burnettom napisal John Huston, režiral pa po malem legendarni Raoul Walsh. Gre za vrsto filmov, ki so v shtiridesetih letih ustolichili Humphreya Bogarta kot igralsko odkritje, do danes edinstven fenomen zvezdnika kot »antizvezdnika«, uteleshen »renchechi pes« ali »chloveshka podgana«, svojevrstno sharmantna ikona t. i. chrnega filma (film noir). *Sierra* je kombinacija gangsterskega filma, chrnega filma in vesterna z ostrimi, pomensko nabitimi dialogi, z dogajanjem v depresivni planinski divjini na meji med Kalifornijo in Nevado (sijajno posnet policijski pregon), tu je najvishji vrh ZDA – Mount Whitney; v te hribe se zateche Bogart kot pobegli ropar, pogojno izpushchen iz zapora; znajde se v brezizhodnem polozhaju – neuglashenost v ljubezni, obup in avtodestrukcija, samomorilski nachrt za zadnji rop, smrt pod policijskimi strelji... Roman in film sta po naslovu, temi in gl. igralcu blizu Hustonove absolutne klasike *Zaklad Sierra Madre*, 1948 posnete po istonasl. romanu (nem. izvirnik 1927) B. Travna, nemshko-amerishko-mehishkega »trijezičnega« pisatelja (s »slovenskim« priimkom), enega od »obskurnih« velikanov literature XX. st.

SPET DOMA (TVS 1 – 13. 3. 2005). Ceca – poseben zalogaj, ostra balkanska zachimba v poudarjeno slovenski »domachijski« oddaji. Njeno pravo ime niti ni omenjeno, predstavlja se le v svoji vlogi pevke (mozhna asociacija: Juga »spet doma«?). Profesionalno odpoje dobro aranzhirano skladbo s prizvoki balkanskega melosa. Vsekakor gre za zhensko s pomembnim »ozadjem«: vdova zloglasnega Arkana, »slovensko-chrnogorskega Velikosrba«. V chasopisnih intervjujih ga ne more prehvaliti: bil je zlat mozh in oche (devetih otrok, s Ceco dva; vsekakor je kot nacionalist poskrbel za nacijo tudi z vidika reprodukcije; bil je na spisku, ki ga je haashko sodishche sestavilo za vojne zlochince s podrochja ex-YU; pravzaprav to niti tako nenavadno – niso redki kruti machisti, ki so privatno nezhni družhinski ljudje, pach v smislu »kompenzacije«). Najbolj slaven Cecin refren je »Sve je jasno, samo istina se krije« (iz pesmi *Zabranjeni grad*); nedvomno primerna »definicija« dolochenega (kronichnega) stanja na Balkanu...

VELIKI SEN (*The Big Sleep*; ZDA, 1946; TVS 1 – 19. 3. 2005). Klasika, legendarni »film noir«, ob katerem so zbrana velika imena s trajnim zvenom: eden temeljnih klasikov detektivke Raymond Chandler z istonaslovnim romanom, koscenarist William Faulkner, najvechji amerishki pisatelj XX. stoletja, režiral je Howard Hawks, igralski par sta Humphrey Bogart in Lauren Bacall. Nekateri kritiki menijo, da Bogart ni najbolj primeren za vlogo Chandlerjevega »boemskega« privatnega detektiva Marlowa, da so bili drugi igralci v drugih variantah ustreznejshi (Mitchum, Gould). Po toliko letih je vse očitnejshe dejstvo, da je Bogart kot Marlow edinstven, v chasu in prostoru nastanka tako romana kot filma preprichljiv, avtentichen, in da so bili vsi

drugi, ne glede na svojo markantnost, le približki iz drugih kontekstov. Pripomba bi bila, da film preveč obvladuje očitna osebna simpatija med Bogartom in Bacalovo, dejstvo pa je tudi, da je zgodba nepregledno zapletena, kljub izostrenim, duhovitim dialogom.

POZABLJENI SVET JIDISHA (TVS 2 – 19. 3. 2005). Ameriški dokumentarec o judovstvu vzhodne Evrope, kjer je bil jidish (od nemshchine »osamosvojeno«, s hebrejšhchino in slovanshchino prepojeno narechje) poleg vere najbolj pomemben element identitete. Vse to je izginilo. Tu je jasno razviden rezultat kot »končni dosežek« nacističnega načrta, ki ni bil nikakršna »norost«, kot menijo nekateri, temveč tehnološko sistematičen panevropski genocid: judovstva, ki je dajalo poseben pečat zlasti vzhodni Evropi v stoletjih po pregonu iz zahodne, dobesedno in dejansko ni več. Le še skromni ostanki, kakšna rushevina, kakšna slikovita, bolj chudashka skupina, ter spomini postaranih ameriških Judov. Omemba Singerja, zadnjega klasika v praktično izumrlem jidishu, »folkloristično« zaznamovanega (ameriškega) Nobelovca. Kot običajno: kar ne uspe nikomur, uspe Judu (najvišja nagrada za pisanje v jeziku, ki ne le, da bi bil minimalen kot npr. slovanshchina, temveč ga sploh ni več). Znachilnost judovskega zhivljenja v vzhodni Evropi je bilo tudi to, da so največ zhiveli v manjših mestih ali trgih, ki so jih imenovali »shtetl« ali »shtetl«, manj jih je bilo v velikih mestih, še manj na podezhelju, ker niso smeli biti posestniki zemlje; k intelektualni predirnosti pa je prispevala vzgoja, ki je zlasti od dechkov zahtevala celodnevno učenje od zgodnjega otroštva, za igre ni bilo chasa. (V dokumentarcu je off-narator znani ameriški filmski igralec judovskega porekla Eliot Gould; njegova najboljša filmska vloga naj bi bil Chandlerjev detektiv Marlow v Altmanovem *Dolgem slovesu*.)

IZ CANTERBURYJSKIH ZGODB (*Canterbury Tales*; VB, 2003; TVS 2 – 19. 3. 2005). Prvi od šestih delov BBC-jeve nanizanke po Chaucerju, utemeljitelju angleške literature v 14. stoletju. Dogajanje predstavljeno iz srednjega veka v danashnji chas. Skepsa ob tej napovedi se hitro razblini: zadeva kljub očitno forsirani prireditvi solidno deluje, seveda ob popolni profesionalni suverenosti vseh sodelujočih.

DRUZHINA KOSHIR (*Druzhinske zgodbe*, Slovenija, 2005; TVS 1 – 20. 3. 2005). V pogovorni oddaji je tokrat voditelj Lado Ambrozhich zbral tri predstavnice »neklasične družine« – profesorico novinarstva na FDV dr. Manco Koshir in njeni hcheri (90-letna babica ni hotela sodelovati), ki ju ima vsako z drugim moshkim, starejšo s filmskim režiserjem, mlajšo s sinom Vitomila Zupana. Voditelj je z vprasanjem nakazal, da je bila sredishche družine babica kot tradicionalno družinska mati, za javnost pa je seveda osrednja osebnost Manca Koshir (1948) iz prve povojne generacije »partizanskih otrok« (»otroci socializma«). V oddaji je umanjala vidnejša navedba njenega »racionalističnega starta« s shtudijem

matematike in fizike, čeprav je najprej zaslovela kot (hrvashka) filmska igralka, ter na strokovnem (novinarskem, komunikoloshkem) vrhu s humanističnim doktoratom; pri tem samouveljavljanju je za moshke veljala distanca (po omembi starejshe hchere, ki si je prav zato zhelela ustvariti obichajno, ochetovsko družhino, ob desetletnici kronano she z drugo, cerkveno poroko). Vsekakor je pri Manci Koshir v ozadju dolochena intelektualna »strategija« v razvoju ega, tako rekoch »moshka volja do mochi« v izrazito javnem (medijskem, pedagogshkem) delovanju, drugachna tako od tradicionalnega zhenskega materinsko-gospodinjskega »zapechkarstva« kot tudi od »pravega« umetnishkega boemstva (prvotna shtudijska izbira nakazuje vprasanje o matematiki, ki je za nekatere filotehnicna, za druge pa filozofska znanost).

SMRT PAPEZHA JANEZA PAVLA II. (5. 4. 2005). Prvovrsten dogodek za svetovne medije, poln »simbolike«: v prekrasnem vremenu, ki je omogochilo popolno izvedbo »zadnjega spektakla medijskega papezha« (»pouchna« smrt pred ochmi vsega sveta, ki se zlasti v medijih nenehno ukvarja z abstrahirano smrtjo), v velikonochnem chasu, na t.i. belo nedeljo, po 27 letih konec »slovanske dobe« (»Hej, Slovani« – poljska himna) v katolishki cerkvi. Papezh s »tipichnim« oglatim obrazom poljskega kmechkega ochanca, čeprav meshchan; vrhunski intelektualec latinske, »poljskozahodne shole«, teolog, poliglot, literat, meditativec in hkrati v nastopu »slovansko ljudski chlovek«. V Rim je prishel iz komunistichnega konteksta, z vzhodne strani »zhelezne« (tochneje in starodavneje: jantarne) zavese, ki jo je pomembno pomagal »raztrgati«. Nekonvencionalno spektakelsko odprto navzven (z mladostnimi gledalishkimi izkushnjami), s tem je menda pridobil chetrtilijarde novih vernikov ter se z osebnimi nastopi in prek novodobnih medijev, ki jih je maksimalno izkoristil, vsemu svetu tako rekoch »vsilil« kot vrhovna, univerzalna figura moralnega reda, po drugi strani glede notranjega cerkvenega zhivljenja konzervativen tradicionalist; to dvoje nikakor ni v takem notranjem nasprotju, kot se morda zdi na prvi pogled... Njegova domovina Poljska je med ruskim pravoslavjem in nemshkim luteranstvom absolutno katolishka, a so Poljaki vseeno kot vsi Slovani ujeti v belo-rdecho »west-east« dvojnost (pri poljskem mestu Legnica so aprila 1241 Mongoli potolkli »evropsko« vojsko nemshkih in poljskih vitezov, sicer tudi medsebojnih »krvnih sovrazhnikov«), ki jo je JP II. kot »pontifex maximus« skushal premoshchati vsaj v nekakshni umetnishki viziji, kakor jo je v njegovi rimski kapeli z bizantinskimi elementi nakazal slovenski umetnik Marko Rupnik. To dvojnost dovolj simptomalno in simbolichno nakazuje tradicionalna poljska belo-rdecha zastava, podobno kot ukrajinska rumeno-modra (v obeh primerih gre za paradoksen mitoloshko-ideoloshki »obrat«: bela, rumena za jutro ali vzhod – rdecha, modra za vecher ali zahod; prim. tudi geogr. oznaki »Bela Rusija« in »Rdecha Rusija«, obe nekoch pod Poljsko, ter med drugo svetovno vojno dve poljski protinacistichni armadi: zahodna »Armija Krajowa« in vzhodna »Armija Ludowa«). Papezh, ki je bil ob nastopu pontifikata na vishku svojih psihofizichnih sil, celo kot

shportnik, je po atentatu maja 1981, ki ga je komaj prezhivel, zapadel v nasprotno skrajnost: odtlej je bil v stalni oskrbi zdravnikov in papesške bolnishnice... (Atentat je bil menda KGB-jevska zarota, po nekaterih pa naj bi bili zadaj italijanska tajna služba in CIA, celo z vatikanskimi sodelavci, ki jim je slovanski papezh morda krizhal kakshne rachune, mogoče so se z bali prehitrega razsula komunizma in pozhiralnishke »chrne luknje« po njem; kot udarno orodje uporabljen turshki poklicni morilec, ki se je pozneje razglasil za »Jezusa Kristusa«). Morda je njegova smrt tudi simbolichna »poanta« k sochasnemu filmsko-fojbarski aferi in slovenskemu obmejnemu obnavljanju napisa »Nash Tito« (ki je bil prvich postavljen iz kamnitih chrk na Sabotinu leta 1978, se pravi v letu izvolitve Karola Wojtyle za papezha; Slovenci kot Slovani takrat niso napisali »Nash papezh«).

CHRN DAN V BLACK ROCKU (*Bad Day at Black Rock*; ZDA, 1955; TVS 1 – 9. 4. 2005). Po sochasnem televizijskem predvajanju ta polstoletni film sodi v prichujochi »kavbojsko-samurajski« tematski krog kot nekakshen epilog... Mojstrovina režiserja Johna Sturgesa, vrsta znanih igralskih imen s Spencerjem Tracyjem na chelu (njegov glavni nasprotnik izvrstni Robert Ryan). Klasichna, arhetipska (vesternovsko-samurajska, po svoje pa tudi cankarjevskaja, prim. *Pohujshanjè*) tema: nenavaden (nekonvencionalen) tujec pride v morasto zakotno podezhelsko »mesto«, v katerem po svojih zakonih vladajo zarobljenci in nasilnezhi (eden od filmov karizmatichnega filmskega samuraja Toshira Mifuneja: *Ronin v brezpravnem mestu*, 1977). V *Chrnem dnevu* je Hollywood prvich obdelal ravnanje amerishkih oblasti z lastnimi drzhavljanji japonskega porekla med drugo svetovno vojno, zato bi bil smiseln tudi naslov: »Japonski dan v amerishki Chrni luknji«... Chista klasika v vsakem pogledu. Tracy je ustvaril markanten lik odpushchenega (»odvechnega«) vojaka z minimalistichno, navidezno lezherno igro: dva meseca po koncu vojne leta 1945 invalid, ki je v vojni izgubil roko, v podezhelskem gnezdu sredi pushchobne pokrajine (za njegov izstop se je tu vlak ustavil prvich po shtirih letih) ishche ocheta svojega padlega vojnega tovarisha, da bi mu izrochil sinovo medaljo za hrabrost. Ocheta, ki je bil Japonec, so med vojno ubili pijani domachini, besni na vse, kar je dishalo po tujcih, she zlasti Japoncih, s katerimi so bile ZDA zapletene v strashen spopad na Pacifiku. Morilci takoj posumijo, da bi tujec lahko razkril njihovo skrivnost, zato se ga skushajo znebiti. Cheprav gre za skrajno omejitve glede prostora, chasa, protagonistov in chetudi dramatichnost dogajanja ni vseskozi izenacheno intenzivna, celota pomeni izvrstno kombinacijo trde kriminalke (film noir) in vesterna, zanesljivo vpisano v filmsko zgodovino, ob bok paradigmatichnemu Zinnemannovemu *Tochno opoldne* (1952) z Garyjem Cooperjem.

BENEDIKT XVI. Izvolitev novega papezha 19. aprila, novica je svet obshla v glavnem 20. aprila 2005 (Delo), tj. na Hitlerjev rojstni dan, blizu tudi dnevu 60-letnice njegovega samomora (30. april 1945) in hkrati konca druge svetovne vojne. Novi papezh, bavarski

Nemec (z reke Inn kakor Hitler) Joseph Ratzinger, si je nadel ime Benedikt XVI. Nekaj te »simbolike« nakazuje drugi, nehitlerjevski obraz nemshtva in hkrati nachelno usmeritev v konsolidacijo rimokatolishtva z združeno, duhovno prenovljeno, za grehe »spokorjeno« Nemchijo kot njegovo staro hrbtenico (prim. nekoch uradni naziv »sveto rimsko cesarstvo nemshkega naroda«, Sacrum Romanum Imperium Nationis Germanicae; Nemci so pach največji evrounijski narod; che se ne bi temeljito poklali med sabo v tridesetletni vojni med katoliki in luteranci 1618 - 1648, bi danes verjetno vsaj tri chetrnine Evrope govorile nemshko). Zato tudi niso uresnichena prichakovanja (naivna, cheprav kompetentna) nekaterih, da bo novi papezh s katere druge celine, da naj bi bil torej pokojni JP II. tako rekoč zadnji papezh Evropejec. Ravno nasprotno: izbira Nemca po Poljaku (bila sta dolgoletna najtesnejsha sodelavca) kazhe poudarek na kontinuiteti in hkrati premiku pozornosti od vzhodne Evrope (in njenega sesutega komunizma) naravnost v center, v sredishchno »tradicijo mochi«; spricho vse vechje navzochnosti drugocelinskega, drugorasnega in drugoverskega (zlasti muslimanskega) priseljenstva v Evropi kot izhodishchni trdnjavi krshchanstva nikakor ne gre za »golo nakljuchje«. Predstavniki Cerkve sicer zanikajo, da je Ratzinger le »prehodni papezh«, toda samo dejstvo izvolitve 78-letnega chloveka, ki menda niti ni najboljshega zdravja (zhe nekajkrat naj bi dozhivel lazhjo kap), kazhe, da od njega na njegovem mestu v osnovi ne prichakujejo nekega dolgorочно pomembnejshtega delovanja, temvech da gre predvsem za omenjeni simbolichni poudarek na tradicionalni evropski identiteti (pokojni JP II. je politikom neuspeshno predlagal definicijo celine kot krshchanske v evropski ustavi).

KAJ JE NAREDILO ADOLFA HITLERJA (*The Making of Adolf Hitler*; VB, 2002; TVS 1 – 26. 4. 2005). Programska naveza na 60-letnico Hitlerjeve smrti in konca vojne. Mit je zadaj za vsako veliko osebnostjo, pri tem se k nespornim podatkom, dejstvom, prilepi ogromno balasta, iz vsega skupaj je potem dobesedno »zbrkljan« mit, kot pravi C. L. Strauss (mit kot »brkljarija«). Hitlerja je naredil denar, ki ga je dobival od nemshkega in sploh zahodnega kapitala. She zmeraj je tu pa tam mogoche prebrati, da je bil Hitler blaznezh, da je pach vsaka diktatura blaznost ipd. Bilo bi lepo, ko bi bilo (le) tako... Gre za skrajno kompleksne okolishchine, ki omogochijo vzpon diktatorja in vzpostavitev poshastnega totalitarnega sistema. V zacetku je bil Hitler v Rdechi armadi (nemshkih komunistov) v Mûchnu, nato v Nemshki delavski stranki, leta 1920 preimenovani z nacionalnim poudarkom – »Nacionalsocialistichna« (NSDAP). Povezave z obskurnimi okultnimi drushtvi, z malomeshchanskim »spiritizmom«, ki je mitoloshko pripravljaj »purgatorij« (»klajnpurgerski« izviri nacizma). Tudi chisto osebna psiholoshka problematika, od elementov atavizma do ochetovega nasilja v otroshtvu (Hitlerjev oche judovskega porekla, sovrashstvo do Judov tudi kot svojevrstna »samoochishchevalna« kompenzacija; dolochene psihosocialne podobnosti s »protikolegom« Stalinom, ki je bil v otroshtvu tudi zhrtev nasilnega ocheta, kompleks

zakotnega gruzinskega manjšinca v ruskem morju, »kompenzacijske« hekatombe z zatiranjem zatiralcev...)

LENI RIEFENSTAHL (razstava v Muzeju novejshe zgodovine, feb.- maj 2005). Kadar je govor o Hitlerju in medijih, ni mogoče mimo imena te znane fotografinje, igralka in režiserke, ki je maksimalno uresnichevala možnosti filma v službi totalitaristichne (nacistichne – kontrast realsocialistichne) spektaklokracije. Vsekakor zanimiva osebnost in vrhunska profesionalka, celo biološki fenomen; rojena 1902 v Berlinu v protestantski družini inshtalaterskega mojstra, umrla med spanjem na svojem domu v blizhini Münchna 2003; zaradi poshkodbe v mladosti ex-baletka, shportno aktivna tako rekoch do zadnjega diha (menda se je she leta 2002 potapljala). Njen igralsko-fotografsko-rezhiserski opus se deli na shtiri znachilne tematske sklope »von oben bis unten«: alpinizem (kult gorskih vishin) – nacizem (kult rasnega elitizma) – »afrikanizem« (kult eksotichnih rasnih »nizhin« – pleme Nube v Sudanu) – batigrafizem (kult morskih globin). Najbolj znana sta njena dokumentarca iz nacistichnega obdobja, z zgovornima naslovoma: *Zmaga vere* (1933), *Triumf volje* (1935). Nekateri se chudijo umetnici, da jo je »ocharal«, zasvojil Hitler. Manj chudno je ob dejstvu, da je »ocharal« tudi markantnega filozofa Heideggerja, ki je v pozivu shtudentom leta 1933 izjavil: »Samo Firer, samo on je nemshka resnichnost sedanjosti in prihodnosti...« Koliko je pri obeh zadaj resnichne ocharanosti in koliko videnja »praktichne nuje«, je seveda poseben problem. Leni je trdila, da o nacistichnih zlochilih ni vedela nichesar, chetudi so ohranjene fotografije njene udelezhbe (s filmsko ekipo, na Hitlerjevo pobudo) nemshkega pohoda na Poljsko, kjer je bila v nekem manjšem kraju pricha pokolu dvajsetih Judov. (Sebe, starshe in stare starshe je na »fragenlist« za Drushtvo drzhavnih umetnikov oznachila z »arisch«, a menda je bila tudi sama judovskega porekla.)

Velikoekranski (»hitlerjanski«) dodatek

PROPAD (*Untergang* Nemchija, 2004 – kino Vich, 2. 5. 2005). Nemshki film o Hitlerjevih zadnjih dnevih. Profesionalno brezhibna režija: Oliver Hirschbiegel. Izvrstni igralci, zlasti Bruno Ganz v vlogi Hitlerja. Naslov tega filma bi lahko bil: *Tudi zver je chlovek...* Ob 60-letnici smrti in konca vojne je Hitler spet »junak nashega chasa« ali vsaj medijev (knjige, filmi o njem; seveda precej vech kot ob sochasni 25-letnici smrti Tita, Hitlerjevega balkanskega antagonista). Firerjev propad je bil hkrati propad nacistichnega »nebishkega kraljestva«... Kljub dokumentarni natanchnosti in izchrpnosti film niti priblizhno ne navaja Hitlerjeve zadnje, »samotolazhine« izjave, ki naj bi se glasila: »Kljub vsemu sem uspel opraviti najbolj bistveno nalogo... Ochistil sem Nemchijo judovstva...« (verjetno bi bila navedba te izjave prevech problematichna za sedanjo evropsko javnost). Film se tudi ne dotakne podatka, ki po svoje osvetljuje Hitlerjev propad (menda okuzhenost s sifilisom; podobno kot „na drugi strani“ Lenin).

Chlovekov razvoj

Natalija Narohnicka

DEJAVNOST VATIKANA NA OZEMLJU RUSIJE

(geopolitični aspekt)

Vprasanje katoliškega prozelitizma¹ na kanoničnem ozemlju ruske pravoslavne cerkve je ena od najbolj resnih ovir na poti k vzpostavitvi normalnih odnosov med obema cerkvama. Katoliška stran danes popolnoma zanikuje prozelitizem in ga v praksi reducira na premamljanje iz ene krshchanske skupnosti v drugo s pomočjo podkupovanja in drugih nečastnih metod. Vatikan nenehno poudarja svojo pravico pridigati evangelij med neverniki, nekrshchenimi ljudmi, sklicujoč se na »misijonarski značaj cerkve«, ki je dolžna »pridigati povsod tam, kjer je to možno«, kot je izjavil Bernardo Antonini v chasopisu ruskih katolichanov *Luch evangelija*. Vendar katoliški pridigarji ne potujejo v Indijo, na Kitajsko ali Japonsko, ampak ravno v Rusijo – v drzhavo s tisočletno pravoslavno kulturo, kjer se evangelij oznanja od zdavnaj in ga danes pridiga pravoslavna cerkev.

Vodja ruskih katolichanov nadshkof Tadeush Kondrusevich v intervjuju italjanskemu chasopisu *Avvenire* 18. marca 2002 vidi vzrok za vznemirjenost ruske cerkve v tem, da duhovnishka dejavnost rimskih katolichanov »lahko izprazni pravoslavne cerkve«. Kardinal Walter Kasper, vodja Papesškega sveta za krshchansko enotnost (!) se brzda she manj: »Ruska pravoslavna cerkev chuti lastno duhovnishko in oznanjevalsko shibkost in se zato boji katoliške navzočnosti, ki je praviloma bolj uchinkovita na duhovnishki ravni, cheprav je shtevilčno manjša« (*Civiltà cattolica*, 16. marca 2001).

V chem se kazhe vechja uchinkovitost katoliškega duhovnishtva? V shkandalih, ki razsajajo v katoliških vrhovih v ZDA? V vishjem krshchanskem zhivljenju njihovih faranov v Rusiji ali v zahodnih drzhavah, kjer so cerkve prazne, sodomija in pornografija ponosno defilirata po ulicah kot simbol zmagoslavja demokracije in osebne svobode, krshchanski kriteriji pa so kategorichno izrinjeni iz vseh liberalnih klishejev družbenega razvoja? Prav na Zahodu osamljeni glasovi (nemshki filozof Günter Rohrmoser) naravnost krichijo o smrti krshchanske kulture in dekristijanizaciji Zahoda kot o glavnem razlogu moralne in politichne degradacije Evrope kot subjekta svetovne zgodovine. Le zakaj ta duhovnishka dejavnost nima nobenega uspeha na kanoničnem ozemlju katoliške cerkve – na Zahodu? Vsi priznavajo, da Zahod postaja vse bolj sekularen in ateistichen.

CHISTO MALO O ZGODOVINI KATOLISHKE »NAVZOČNOSTI«

Zhe ochak anglosashkega zgodovinopisja Arnold Toynbee je priznal, da Rusija ni tuja Zahodu zaradi njene domnevne ekspanzionistichnosti ali zaradi, kot she danes neutrudno ponavlja Zbigniew Brzezinski, »neizkorenljivih zunanjepolitichnih ambicij«, temvech zaradi svoje trmaste privrženosti tuji civilizaciji. »Vse do bolshevistichne revolucije

leta 1917 je to "barbarsko znamenje" pomenila bizantinska civilizacija vzhodnega, pravoslavnega krshchanstva.²

Kot vidimo, se ni nič spremenilo niti v dobi »obchechloveshkih vrednot«. Ivan Iljin ima prav: »Nobeno zavzemanje za splošnoevropsko stvar ne spremeni tega odnosa – ne osvoboditev Evrope izpod Napoleona ne reshitev Avstrije leta 1849 ali Francije leta 1875«. Dodajmo: ne osvoboditev Evrope izpod Hitlerja niti, navsezadnje, samoodstranitev Rusije kot velesile iz svetovne arene pod vodstvom v Zahod absolutno zaljubljenih ruskih liberalcev, da se revica Evropa ne bi chesa bala. Rusija in slovanstvo, kot je z grenkobo pisal Ivan Iljin, to je »na pol barbarska praznina«, ki jo je potrebno evngalizirati ali spreobrniti v katolishtvo, »kolonizirati« (dobesedno) in civilizirati; po potrebi jo je mogoče in jo je treba uporabljati »za svoje... cilje in intrige; vsekakor pa jo je nujno slabiti na vsak mozhen nachin.«

Kako? Na področju politike daje nasvete neutrudni Z. Brzezinski, ki v knjigi *Velika shahovnica* Rusijo imenuje »chrna luknja« ter na vsaki strani namiguje na kulturno manjvrednost ruskih in pravoslavnih Slovanov pred zahodnimi narodi. Tu je slutiti hegeljansko teorijo o zgodovinskih in nezgodovinskih narodih kot tudi nestrpnost F. Engelsa, ki se je zhe oblizoval v prichakovanju izginotja nezgodovinskih Slovanov in imanentno reakcionarnega ruskega naroda. Vendar pa ta kontinuiteta nima le stoletje in pol globokih korenin, ampak ima kar tisočletno zgodovino, v kateri se je s svojo »misijo« nemalo potrudila katolishka cerkev.

Motiv protikrshchanstva in barbarstva pravoslavnih Slovanov je najti zhe v pismu, ki ga je Bernardu iz Clairvauxa, navdihovalcu prvega krizharskega pohoda, pisal krakovski shkof Matvej, ki je v letih 1146-1148 spodbujal h krizharskemu pohodu proti »ruskim barbarom«. V tej poslanici je »Rus«³ opisana kot ogromna heretichna stihija, »podobna zvezdam«, kjer »vlada drugachen obred evharistije, ki dovoljuje lochitev in ponovni krst odraslih«. »Ruthenia quia quasi est alter orbis« – »Rusija je neki drug svet« kot latinska ali grshka cerkev. V našem chasu Zahod razshirja svoj vpliv na zgodovinska ozemlja ruske drzhave, vsako nasprotovanje temu »civilizacijskemu« (»misija latinske cerkve«) krizharskemu pohodu, podprtem z politichnimi aspiracijami (Nato), pa izzove ochitke in grajo. Zhelje shkofa Matveja se uresnichujejo po 800 letih.

Za osvajalno tradicijo latinskega Zahoda ni znachilna le iztrebitev ali pregon z zemlje, temvech tudi nasilno pokatolichevanje prebivalstva in prehod v latinsko pisavo (Chehi so dobili cirilico od solunskih bratov, ko sta bila v Veliki Moravski, in so jo zamenjali za latinsko pisavo na podbudo Adalberta Prashkega), se pravi prisilna sprememba duhovnega zhivljenja, kar je skladno z evrocentrichno koncepcijo svetovne zgodovine pripeljalo narode v civilizacijo, dejansko pa jih je bilo na desetine izbrisanih s povrshja Evrope.

G. Vernadski je poudarjal, da so Mongoli-Tatari izchrpavali Rusijo materialno, pustili pa so nedotaknjeno njeno duhovno zhivljenje, prinashali so »suzhenjstvo telesu, ne pa dushi«, v nasprotju z agresivno-misijonarskim Zahodom. Zato je sveti, zvesto pobožni Aleksander Nevski izbral Vzhod za cilj svojih diplomatskih naporov, mech pa je obrnil proti Shvedom in Nemcem ter po mnenju zgodovinarjev sprejel odlochitev, ki je

primerljiva z izbiro vere pri svetem Vladimirju. Drugačni strategiji bleshchechega Danila Romanovicha Galickega je bila namenjena tudi drugačna usoda. Verjel je v sochutje zahodnih kristjanov ter skushal pridobiti pomoč Zahoda pred Mongoli, od papeshke kurije je dobil celo kraljevsko titulo, za svojega sina Romana pa pravico do avstrijskega vojvodskega prestola. Navzlic njegovim upom po bratskih odnosih je bila, po besedah Vernadskega, vsa njegova ochetnjava chez pol stoletja v celoti zasedena, pokatolichena, vsi ruski in pravoslavni sledovi pa izbrisani.⁴

Bedni rezultat dejavnosti galickega kneza je na dlani – na koncu sta si Litva in Poljska pripojili Galicijo in jugozahodno Rusijo.

V chasu mongolskega pustoshenja je nepremagana ostala samo pravoslavna cerkev, ki je morala iti skozi mnogo preizkushenj, vendar ne zaradi Mongolov, ampak zaradi latinstva. Zhe v chasu »enakoapostolne« Olge je Rim poshiljal svoje misijonarje v Rusijo, papeshko odposlanstvo je prispelo tudi v Korsun, kjer je knez Vladimir do svojega krsta chakal na prihod bizantinske cesarice Ane. Znani so poskusi Rima izrabit poroko Svetopolka Prekletega (morilca ruskih muchenikov in cerkvenih trpinov Borisa in Gleba) s hcherjo Boleslava Smelega za razshirjanje latinstva v Rusiji in za odcepitev Svetopolkove knezhevine od drzhave svetega Vladimirja.

S predlogom za »zdruzhitev« z Rimom se je na Ruse obrachal papezh Klement III., papezh Inocenc III. pa je leta 1207 knezom in narodu pisal, da »ne more zatreti v sebi ochetovskih chustev in jih poziva k sebi«. Ker so ta »ochetovska chustva« ostala brez odgovora, so se udejanjila v mochnem vojashkem pritisku na zahodne ruske meje. Papeshstvo, ki je v XIII. stoletju osredotochilo v svojih rokah duhovno in posvetno oblast, je blagoslavljal in usmerjalo orozhje Dancev, Madzharov, katolishkih redov, Shvedov, Nemcev. Papezh je leta 1237 nadshkofu Uppsali ukazal objaviti krizharski pohod proti ruskim »shizmatikom« in poganskim Fincem, ki se je konchal leta 1240 in 1242 z zmagama svetega Aleksandra Nevskega na Nevi in Chudskem jezeru. Sveti stolica je poskushala z intrigami na dvoru Batukana, kjer je deloval Marijin vitez Alfred von Stumpfenhausen. K velikemu kanu v Karakum v Mongoliji je za papezha Inocenca IV. potoval minorit Johan de Plano Carpini. Rim je brez vsake zadrege v letih 1248 in 1251 predlagal Aleksandru Nevskemu v primeru, da sprejme katolishtvo, pomoč prav tistih vitezov, ki jih je knez pred kratkim potolkel.

Zgodovinarji, t. i. evrazijci so iz tega naposled naredili sklep, da ima prednost vladavina popolnoma tujih narodov pred zahodnimi kristjani, to pa je bilo mogoče le zaradi negativne zgodovinske izkushnje. Che bi se Jeruzalem in sveta mesta znashli pod vladavino papezhev, ne bi bila usoda balkanskih pravoslavcev nich boljsha kot Slovanov pod Nemci ali pod Poljsko. Latinska Evropa je kot peklenski skushnjavec govorila onemoglemu Bizancu: »Poglej to cesarstvo, poklekni in se mi pokloni in vse bo tvoje«; tako je slikovito pisal N. Danilevski. Zaradi muslimanske nevarnosti je v Firencah sklicala koncil (1439; tj. za pogajanja o zdruzhitvi z vzhodno Cerkvijo – op. prev.) in ponudila pomoč samo za odpoved od pravoslavja. Priblizhno enako je ta dogodek poshteno opisal Toynbee: »Soocheni z grenko izbiro, so srednjeveshki pravoslavni Grki... zavrnil jarem svojih

zahodnokršhchanskih bratov in zavestno dali prednost kot manjšemu zlu – jarmu muslimanskih Turkov«. ⁵

STOLETNI SEN VATIKANA IN RZECZSPOLITE (POLJSKE)

Jugozahodna ruska ozemlja, ki jih je nasilno prisvojila Litva (kasneje je postala del Rzeczpospolite in je z njo delila usodo), so postala del katoliške Evrope. Ni naključje, da so na ukrajinski politični in ideološki sceni v času razglasitve neodvisnosti prevladovali uniati⁶ – Galicijci, ki so bili pet stoletij z Zahodom. Njihova vodilna vloga v oblikovanju državne in nacionalne ideologije je zgodovinsko vnaprej določena, kajti prav oni so nosilci posebne »ukrajinske« orientacije v svetovni zgodovini.

Latinski Zahod je zhe zdavnaj (»zgodovinsko od XII. stoletja«) skushal pogoltniti postbizantinsko prostranstvo, za kar pa je vedno bila prvi pogoj lochitev Malorusije (Ukrajine) od Rusije. Katolicizem se je nemudoma pojavil kot politični in ideološki subjekt na ozemlju zgodovinske Rusije takoj po razpadu ZSSR, s ciljem uresnitchi stoletni sen Vatikana in Rzeczpospolite – duhovno, nakar she fizichno polastitev Kijeva. »Teorije« provincialnega Poljaka Francishka Duhinskega o rasnem razlikovanju »arijskih Ukrajincev« in »turanske Moskovshchine«, ki naj bi si menda protizakonito prisvojila svetosofijske ornamente in kijevsko zgodovino, so bile nemudoma aktualizirane.

Vir ukrajinskega separatizma je v brestovski uniji, v boju katoliškega Zahoda proti »bizantinski shizmi«, v odporu do ruskega pravoslavja. Lochitev Kijeva od Moskve in katolicizacija vzhodnega slovanstva sta bila stoletni cilj Vatikana in Zahoda: »O, moji Rusini! Prek vas se nadejam dosechi Vzhod...« je pozival papezh Urban VIII. v zacetku XVII. stoletja, kmalu po uniji (1596). Zgodovina unije je neusmiljena agresija katolicizma proti pravoslavju s pomocjo ekspropriacije, nasilja in umorov, razpeta chez tri stoletja, sprva pod vodstvom Poljakov, zatem Avstrije. V Galiciji se je po petih stoletjih pod latinstvom ob koncu XIX. st. stihjsko pojavilo idejno moskvofilstvo (prehod pravoslavne inteligence iz poljskega v ruski jezik) kot tudi mnozhichen prehod v pravoslavje tistih kmetov, ki so se med cerkvenimi prazniki z religioznimi procesijami prebijali v Pochajevsko lavro prek avstrijsko-ruske meje. Vse to je grozilo s porusenjem in v konchni fazi z idejo zdruzhitve z Moskvo. Dunaj in Vatikan sta pospesheno zachela pripravljati Galicijo za vlogo »ukrajinskega Piemonta«. Naloga je bila spremeniti Rusine v Ukrajince, tem pa poriniti v roke geslo vseukrajinske enotnosti, ki je za primer zmage avstro-nemshkega bloka v blizhnji vojni obljubljal lochitev celotne Malorusije od Rusije.

S tem se je ukvarjala »ukrajinsko-avstrijska stranka« in njen lider – avstrijski grof, oficir, katolik-jezuit, bodochi uniatski metropolit Andrej Shepticki,⁷ ki je zasnoval ukrepe za spremembo zgodovinske zavesti Malorusov, da »se takoj, ko zmagoslavna avstrijska vojska vstopi na ozemlje ruske Ukrajine... ta ozemlja v kar najvecnji meri odtrgajo od Rusije in se jim vtisne znachaj nacionalnega ozemlja«. Ta nachrt v nemshchini je bil odkrit v zazidanem arhivu Sheptickega v Lvovu. Avstro-Ogrska je zachela z represijo proti duhovnikom in svetnim ljudem, ki so preshli v pravoslavje in govorili rusko (1882), sledili so marmarosh-sigetski procesi 1912-1914 nad zakarpatskimi kmeti, kjer so bile

cele vasi pravoslavne. S prvo svetovno vojno se je pod vodstvom uniatov zachel množični protiruski in protipravoslavni teror, ki mu je sledilo banderovsko (po Stepanu Banderi – op. prev.) nasilje, kar v celoti rusi trditev, da sta se OUN⁸ in UPA⁹ borili proti »Sovjetom«. V enem od koncentracijskih taborishch v Talergofu (Avstrija) je bilo ubitih prek 60 tisoč ljudi, še 80 tisoč je bilo ubitih po prvem umiku ruske vojske, skupaj s 300 duhovniki; vsi so bili osumljeni, da simpatizirajo s pravoslavljem in Rusijo.¹⁰ Po besedah galicijsko-ruskih zgodovinarjev »niso bratje, ki so se odrekli Rusiji, postali zgolj lakaji habsburške monarhije, ampak tudi najbolj podli... krvniki lastnega naroda«,¹¹ »prikarpatski uniati pa eni od glavnih krivcev naše narodne martirologije v chasu vojne«. ¹² V Galiciji je leta 1928 metropolit Andrej Shepticki (pendant papezha Urbana VIII.; kasneje je blagoslovil S. Bandero in esesovsko divizijo »Galichina« – zhe veliko pred tako imenovano »ponovno vzpostavitevijo sovjetske oblasti« v Zahodni Ukrajini, ki se navaja kot razlog za »boj proti sovjetom«) nagovoril svoje duhovnike: »Mnogi med nami bomo deležni bozhje milosti, da pridigamo v cerkvah Velike Ukrajine... vse do Kubana, Kavkaza, Moskve in Toboljska«. ¹³

Prav sovjetska zgodovinska znanost prvega desetletja je legalizirala terminolohski in pojmovni aparat uniatske »avstrijsko-ukrajinske« stranke ter ga pripravila za potrebe razrednega boja v Ukrajini – v sklopu »tuje države carjev« in proti »jечи narodov«, tako da je izključila religiozno-zgodovinsko paradigmo. V poznosovjetskem obdobju so protiruske vidike te doktrine z zamudo poskušali odstraniti, vendar pa skupni tok zavesti omogoča, da oznachimo celo prepoved uniatske cerkve v 50-ih letih kot pomoč stalinske represije hitlerjvcem, cheprav so dejanja banderovcev povsem ponovili uniati v avstrijski sluzhbi v letih 1912-1914.

Uniatstvo kot predstrazha katolicizma v »postsovjetskem prostoru se pozicionira kot edina bojna "krizharska" cerkev ukrajinskega preporoda« (D. Korchinski) v boju za unichenje vseruskega svetovnega nazora Malorusov. Zhe V. Vinichenk je pisal: »Ravno pravoslavlje je pripeljalo Ukrajino pod oblast moskovskih carjev. Nujno ga velja prepovedati z dekretom in vpeljati unijo, za metropolita pa postaviti Sheptickega«. Odpoved od splošne pravoslavne usode omogoča utemeljitev zgodovinske logike razvoja Ukrajine ne samo lochene od Rusije, ampak tudi strateshko in duhovno orientirane na Zahod.

Ruska pravoslavna cerkev je po letu 1991 ostala edina struktura, ki je v duhovnem smislu združevala nekdanjo enotno skupnost. V Ukrajino so bile nemudoma nakazane subsidije protipravoslavni sil iz tujine. Katolishki skladi (Kirche in Not) financirajo gradnjo uniatskih cerkva in izobrazhevanje v »Collegium russicum« (Vatikan). UGKC (Ukrajinska drzhavna pravoslavna cerkev) je ob koncu 90-ih let ustanovila 3301 majhnih zhupnij, 60 izobrazhevalnih ustanov, 64 publikacij. Grko-katolichani so postali glavna opora protiruske inteligence. Cilj UGKC je ustanovitev »Ukrajinske grashchinske cerkve kijevskega patriarhata« pod jurisdikcijo rimskega papezha. Cheprav je ogromna vechina vernikov ostala zvesta UPC (Ukrajinska pravoslavna cerkev) moskovskega patriarhata in nastopa proti razkolom ter za prorusko usmeritev Ukrajine, so prav uniati in razkolniki deležni pozornosti Vatikana in Zahoda. Zbigniew Brzezinski in Madeleine Albright sta obiskala izobchenega patriarha Filareta.

POGOLTNOST KATOLICIZMA ZARADI SVETOVNE NADVLADE

Nemški filozof prava z začetka XX. stoletja, katolikan K. Schmitt, ki ima Ruse »za barbare, ki so odpadli od evropske tradicije«, v zaslugo katolishta shteje celo neskrupuloznost političnih sredstev in jo slavi kot »politični univerzalizem«. Vendar pa tezo »cilj opravičuje sredstva« izbere le tisti, ki se poteguje za posvetno nadvlado, ne pa tisti, ki hoče biti »steber in potrdilo resnice«, sicer bi ne bilo v pridigi na gori recheno: »Blagor tistim, ki so zaradi pravichnosti izgnani«.

Rimska cerkev je, odvisno od politichne konjunktura, v evropskih monarhijah pridigala o »zvezi trona in oltarja«, toda v demokraticnih ureditvah shvicarskih kantonov in v Severni Ameriki je bila popolnoma na strani radikalne demokracije. Katolishka cerkev je, kot s ponosom pishe Schmitt, postala »taktichni zaveznik socializma, ki so ga navadni katolichani imeli za hudicha v chloveshki podobi, in se je pogajala z bolsheviki, ko so jih she vsi gledali kot bando zlochincev«. Resnichno, benediktinec H. Bauer je leta 1930 z ganjenostjo govoril: »Bolsheviki morijo duhovnike, oskrunjajo hrame in svetinje, rushijo samostane. Mar ni religiozna misija brezreligioznega socializma v tem, da obsoja na izumrtje nosilce shizmatiche misli in ustvarja tabulo raso ter tako daje moznost za ponovno duhovno zdruzhitev?« – Skozi vse te preizkushnje je morala iti pravoslavna cerkev. V izjavi metropolita Antonija (Hrapovickega), ustanovitelja Zamejske ruske pravoslavne cerkve, z dne 10. junija 1922 so bili navedeni tochni podatki, da rimski papezh »ni le sklenil pogodbe z izdajalci Kristusa – bolsheviki, ampak poskusha izkoristiti preganjanje ruske pravoslavne cerkve in njenega vodje za sebichne cilje militantnega katolicizma«.

DRUGI VATIKANSKI KONCIL¹⁴: NOVA POLITIKA S STARIMI CILJI

Drugi vatikanski koncil je bil zelo pomemben dogodek v zahodni in svetovni zgodovini in praktichno nepoznan v ZSSR. Malo vedo o njem tudi v sedanji Rusiji. Danes se ruska pravoslavna cerkev sklicuje na izjavo Vatikana na tem koncilu o razglasitvi pravoslavja za sestrsko cerkev. Koncilske religiozno-filozofske razlage vprashanj svetovnega bivanja ruska pravoslavna cerkev uradno ni komentirala, zato s tezhavo sodimo o tem, kakshne so bile njene interne ocene tega dogodka. O drugem vatikanskem koncilu taktichno pishe uchbenik Moskovske duhovne akademije, vendar brez analize dejanske kapitulacije pred idejnim nasledstvom francoske revolucije. Reforma katolishke mashe je oznachena kot glavni razlog razkola v katolishki cerkvi. Navzven pa je bilo recheno, v izjavi protoprebiterja Vitalija Borovoja (iz Oddelka za cerkvene zunanje odnose), da je nova orientacija »razumna zavestna sprememba neupravichenih militantnih in primitivnih oblik politichnega protikomunizma in protisovjetizma v obdobju 1960-1980«.

V resnici je prishlo do kolosalnega filozofskega premika celotne zahodne zavesti v levo, ki je dal impulz ideologiji globalizma na temelju liberalnih vrednot. Globalizacija na katerikoli podlagi – naj bo v znamenju komunistichnega internacionalizma ali liberalnega Sveta Evrope – je leva ideja, ki vodi chloveshtvo k enotnemu svetu, zgrajenem na

sekularistichnih nachelih. Zdaj je jasno, da Vatikan nove strategije, ki je vključevala tudi odnos do »sestrske cerkve«, ni izbral kot religijska institucija, temveč kot subjekt svetovne politike. Ta strategija je bila instrument mednarodnega političnega boja s ciljem spremeniti model konfrontacije Zahod-Vzhod v model vključitve Vzhoda v dialog na vrednostnem in političnem polju Zahoda.

Zunanja politika Vatikana je bila eno od pomembnih ideoloških in političnih sredstev na ozemlju demokratične Rusije. Poimenovanje pravoslavne cerkve kot sestrske ni bilo, kot je zdaj zhe jasno, iskren odnos katoliške cerkve, temveč politična poteza, ki naj bi zamaskirala temu sledeče razširjanje na kanonično ozemlje pravoslavne cerkve. Danes, ko so odvrgli maske, rimski katolichani, za katere je pojem tradicije eden od pglavitnih, izrazhajo dvom o tradicijskem pomenu pravoslavja v Rusiji. Zanje je Rusija misijonarsko področje za »evangelizacijo« lokalnega prebivalstva.

Vatikan je zainteresiran za izbris zgodovinske vloge pravoslavja v državni in nacionalni zavesti ruskega naroda ter za izničenje njegovega drzhavotvornega pomena prav v času, ko gre ruska drzhavnost skozi hude preizkushnje. V ruski zgodovini je ravno pravoslavna cerkev vechkrat odigrala reshilno, varovalno vlogo. Vera v cerkev je v času mongolskega jarma ohranila narodovo dusho in kulturno jedro. Konsolidacija duhovne enotnosti, ki je združila nacijo v enoten, kontinuirano zhiv organizem, povezan z duhom, svetovnim pogledom in zgodovinskimi preizkushnjami, je dala spodbudo za hitro rastocho mogochnost Rusije v XVII. - XVIII. stoletju, to pa je spremenilo ves mednarodni polozhaj v Evropi.

Pravoslavna cerkev je navdihnila narod za boj in pomagala obnoviti drzhavnost v času »zmeshnjave« v zachetku XVII. stoletja, ko so katoliški Poljaki uresnichevali svojo civilizatorsko misijo in pooheli grdobije po kremeljskih cerkvah. Obnovitev pravoslavne zavesti, duhovna konsolidacija sedanje ruske nacije bi takoj okrepiła rusko drzhavotvornost in njeno geopolitično moch, to pa oohitno ne ustreza Vatikanu, katerega politika je razvidno vgrajena v enotno apostazijsko globalizacijo pod amerishko egido. Za dosego takega medsebojnega razmerja je nujna atomizacija nacij v smislu nekakshnega »homo globalis«.

SVETOVNE AMBICIJE ZAHODA

Ko je A. Toynbee zhe pred vech desetletji razmishljal o svetovnih ambicijah Zahoda, je poudaril: »Oohitno je to del vechje in ambiciozne zamisli, v skladu s katero zahodna civilizacija stremi nich manj kot k vključitvi vsega chloveshtva v enotno družhbo in nadzorstvo nad vsem, kar se nahaja na zemlji, v zraku in na vodi, ter nad vsem, kjer se lahko koristno uporabi sodobna zahodna tehnologija. Kakor Zahod zdaj poohne z islamom, hkrati ravna z vsemi danes obstojechimi civilizacijami – s pravoslavnim krshchanskim svetom, s hinduistichnim in daljnovzhodnim...«¹⁵

Politični pristashi neprikrite ekspanzije Vatikana so v Rusiji liberalci-zahodnjaki. Ker so vechinoma ateisti, pozdravljajo izrivanje vpliva pravoslavja, ker vedo, da je prav ono jedro ruskega kulturno-zgodovinskega tipa, ki ovira vstop v »civilizacijo«, po kateri tako hrepenijo.

Zhe zdavnaj je jasno, da je upravljanje z družbeno zavestjo postalo izredno pomemben politični instrument. Ponovni razcvet pravoslavne zavesti v Rusiji pomeni eno od glavnih ovir na poti v »pax americana«. Sledila bi mu takojšnja okrepitev temeljev ruskega velikodrzhavja, Rusija pa bi postala resen dejavnik v svetovni areni. Ivan Iljin je opozarjal: »V svetu so, skupaj s prijateljskimi silami, narodi, drzhave, cerkveni centri... sovrazhni do nacionalno-drzhavotvorne Rusije... obstajajo nasprotniki, ki se nadejajo mastnih koristi od kolapsa, ponizhanja in oslabitve Rusije. Zatorej, s komerkoli se pogajamo o mednarodnih zadevah, ne smemo... prichakovati od osvajalcev – reshitve, od razkosevalcev – pomochi, od verskega zapeljivca – sochutja in razumevanja, od unichevalca – dobrohotnosti in od klevetnika – resnice«. ¹⁶

Iz rushchine prevedel Just Rugel

OPOMBE PREVAJALCA:

¹ prozelitizem – zvijachno, nasilno in neposhteno pridobivanje vernikov iz obchestev drugih cerkva

² Tojnbi A. Dzh.: Vizantijskoje nasledije Rossii. Civilizacija pered sudom istorii, Moskva, 1996. str. 105, 157.

³ Rus' – starodavno ime Rusije

⁴ Vernadski G.: Dva podviga svjatogo Aleksandra Nevskogo. Jevrazijski vremennik, knjiga IV; Berlin, 1926

⁵ Danilevski N. J.: Rossija i Jevropa. S-Pb, 1995, s. 197-198; Tojnbi A. Dzh.: Civilizacija pered sudom istorii. Moskva 1996, str. 111

⁶ uniati – pripadniki grshke uniatske cerkve, ki so se vechinoma pod pritiskom združili s katolishko cerkvijo (Brest-Litovsk, 1596)

⁷ Shepticki, Andrej (1865 - 1944), metropolit ukrajinske grshko-katolishke cerkve v Galiciji, ki si jo je leta 1923 prisvojila Poljska; zavzemal se je za avtonomijo ukrajinske versko-narodnostne identitete.

⁸ OUN – Organizacija ukrajinskih nacionalistov, ust. 1929 kot naslednica predhodne UMO (Ukrajinska vojashka org.); delovala konspirativno in teroristichno s sabotazhami in uboji poljskih uradnikov.

⁹ UPA – Ukrajinska upornishka armada, ust. v zachhetku 1942; org. ukrajinskih nacionalistichnih partizanov v Voliniji in Galiciji; vodja ene od frakcij je bil Stepan Bandera, druge Andri Melnik.

¹⁰ po prichevanju poslanca dunajskega parlamenta Poljaka A. Dashinskega (vsi ruski poslanci tega parlamenta so bili ustreljeni); Vremennik ; Lvov, 1938

¹¹ Vavrik V.: Terezin i Talergof. – Philadelphia, 1966

¹² Galickaja golgota. – ZDA, izd. P. Gardi, 1964

¹³ Dmitruk K. E.: S krestom i trezubcem, Moskva 1974, s. 8

¹⁴ 2. vatikanski koncil (1962-65)

¹⁵ Tojnbi A. Dzh.: Vizantijskoje nasledije Rossii. Civilizacija pered sudom istorii ; Moskva 1996, str. 116

¹⁶ Iljin I. A.: Protiv Rossii. Nashi zadachi ; Moskva 1992, str. 57

Vir: <http://www.narochmitskaia.ru>

Glej tudi: Natalija Narochnicka, *Kontinuiteta anglosashkih geopolitichnih nachrtov v Evropi*, Revija SRP 61/62 – 2004; Natalija Narochnicka, *Ukrajina /Zgodovinska retrospektiva in geopolitichna perspektiva/*, Revija SRP 65/66 – 2005. (Op.ur.)

Za zgodovinski spomin

Matjazh Jarc

KULTURNI FORUM IN RESOLUCIJA

o Nacionalnem programu za kulturo 2004-2007

Kulturni Forum

Ustanovljen je bil 6. februarja letos kot civilno-družbena pobuda, katere namen je spremljanje in sooblikovanje kulturne politike. V ustanovni izjavi je opozoril, da bi morala Vlada Republike Slovenije do 1. junija lani Drzhavnemu zboru predloziti poročilo o izvajanju resolucije o Nacionalnem programu za kulturo 2004 - 2007, a tega ni storila. **Zahteval pa je – med drugim – tudi pojasnilo, kdaj in kako bo do leta 2007 resolucija uresničena v celoti.**

Pod izjavo so podpisani najvishji predstavniki skoraj vseh najpomembnejših slovenskih kulturnih drushtev in združenj. Glede na podpisnike je Forum torej nekakšna avtonomno ustanovljena Kulturnishka zbornica.

Vsebina izjave

Opozorilo in zahteva iz izjave sta na mestu; resolucija je za vlado zavezujoča. Vlada je dejansko dolžna poročati o njenem izvajanju Drzhavnemu zboru vsako leto in v vsakršni sestavi. Zamenjava na oblasti, do katere je prishlo po uveljavitvi resolucije, ne pomeni, da je bila slednja zavezujoča zgolj za prejšnjo vlado. Zaradi menjave pristojnih ministrov si drzhavni aparat, ki deluje funkcionalno, ne bi smel privoshčiti zamude pri pripravi poročila; a slednje vendarle ni bilo predloženo. Kateri razlogi botrujejo temu dejstvu?

Za popolnejshe razumevanje nastalega zapleta je pomembno vedeti, da je predhodnica prejšnje vlade pripravila svojo verzijo nacionalnega kulturnega programa, ki pa ga prejšnja vlada potem v Drzhavnem zboru ni uveljavila, ampak je raje pripravila svojo različico. Torej je zhe tedaj namesto nachela funkcionalnega delovanja drzhavnih teles prevladala politichna manira, ko novi oblastnik najprej zavrzhe delo svojega predhodnika samo zato, ker je bil in je njegov politichni nasprotnik, in se sam loti iste naloge she enkrat od zacetka. Tedaj ni bilo pomembno, koliko chasa in dela (oba pa pomenita tudi denar) je bilo pred tem zhe vloženo v projekt.

Marsikdo je zato po nastopu sedanje oblasti razumel kot samo po sebi umevno morebitno dejstvo, da nova vlada ne bo nadaljevala dela prejšnje vlade, ampak bo projekt znova vrnila na zacetek oziroma v prejšnje stanje, kakršno je bilo pred nastopom njene predhodnice. Ko 1. junija lani sedanja vlada parlamentu ni predložila poročila o izvajanju resolucije, je bilo takšno razmevanje stvari tako rekoč potrjeno.

Vendar pa je bil tokrat projekt zhe pravno formaliziran na zakonodajni ravni, kar pomeni, da je vlada z opustitvijo poročanja o resoluciji v Drzhavnem zboru ravnala ne samo politichno, ampak tudi protipravno.

In tu nastopi Forum z vsemi pravnimi argumenti, a s civilnodruzhbeno politichno iniciativo. Uresnichenje njegove zahteve bi pomenilo novo kvaliteto vladanja na Slovenskem; vlada bi s pravno doslednim ravnanjem nadaljevala delo prehodnice in tako presegla dosedanjo prakso. Pripravila bi porochilo, hkrati pa bi lahko parlamentu predlagala spremembe resolucije in s tem tudi smeri kulturnega razvoja. Predlaganih sprememb pa ji pred poslanci niti ne bi bilo tezhko utemeljiti, saj je resolucija sama po sebi zelo ohlapna in nenatanchna. Pozornejšemu bralcu ne more uiti spoznanje, da gre v pomembnem delu njenega besedila prej za nizanje zhelja, kot pa za resno nachrtovanje, v določeni meri pa bi bila – po skromnem mnenju pisca teh vrstic – kot strateshki nachrt lahko celo shkodljiva za razvoj slovenske kulture.

Resolucija

Najbrzh jo je le malokdo prebral do zadnje besede. Glede na ponavljanje osnovnih gesel o pomenu in pomembnosti take in drugachne kulture v posameznih poglavjih se zdi, da je tudi vsak od njenih sestavljalcev prebral le svoj prispevek, ki se je pach nanashal le na podrochje njegovega dela. Zato so vse besede zasedle 60 strani, cheprav bi jih bilo za enako vsebino najbrzh dovolj zhe 40 ali pa she manj.

Ampak ta pripomba se nanasha le na obliko.

Z vsebinskega vidika je v resoluciji na prvo mesto uvrshcheno naslednje osnovno geslo: **»Ni dopustno, da drzhava kulturo kakorkoli usmerja, dolocha ali nadzira.«** Ko pozorni bralec naleti nanj, postane she bolj pozoren. In res she v istem odstavku naleti na negacijo tega milozvochnega gesla: **»...dvomilijonski trg tega ne omogocha, zato je na podrochju kulture regulacija drzhave nujna za njen uravnotezhen obstoj in razvoj.«** S pojmom regulacija pa ni mishljeno vsebinsko odlochanje o uresnicovanju ciljev in prioritet nacionalnega programa, ki naj bi ga zagotavljala soudelezhba strokovne javnosti. Samo soudelezhba, seveda.

Nich chudnega, da lahko nastane polozhaj, kakrshnemu smo priche: drzhavna oblast preprosto ne stori nichesar, cheprav jo neka resolucija zavezuje k določenemu ravnanju. Civilnodruzhbena iniciativa pa tudi ne more nichesar premakniti, ker je lahko pri morebitnih premikih zgolj soudelezhena, pa she to le z določenih vidikov. Za povrh pa je to popolnoma razumljivo in v danih razmerah ne more biti drugache.

Jezikovna politika

Naj se vrnem k vsebini resolucije. Najvech pravzaprav govori o kulturni politiki, saj gre za uradni dokument. Kulturna politika pa je razvejen pojav, njena prva veja je jezikovna politika. Ta pa izhaja iz spoznanja, da vstopamo v Evropsko unijo kot

»**država z lastnim jezikom**«. Slovenshchina torej ni vech vrednota slovenskega naroda, ampak njegove države. Zato bo lahko jezikovna politika uravnavala »posebnosti v izbiri jezika in njegove rabe«. V ta namen med ukrepi predvideva »**pomoch pri poglobljanju vedenja o pravih tvorbe besedil in primernosti in povednosti rabe posameznih izrazil (lektoriranje, jezikovna pomagala, učenje pisanja)**«. To pomeni, da poleg vseh konstruktivnih jezikovno-politichnih ukrepov država predvideva tudi neposreden vstop v sfero jezika. Čeprav je to najbrz neizvedljivo, pa je namera države, da bi uradno pomagala npr. pri lektoriranju besedil, naravnost osupljiva. Do leta 2007, ko naj bi bila resolucija uresnichena v celoti (kot prichakuje Forum), naj bi bilo torej vedenje o pravih tvorbe besedil povsem pogobljeno?

Kulturna raznolikost

Pomemben cilj kulturne politike v resoluciji je spodbujanje kulturne raznolikosti v duhu Amsterdamske pogodbe (1997). Slednja je pravno izhodishche, ki pa je bilo pozneje urejeno s konkretnjšimi in bolj specifichnimi evropskimi pravnimi akti, o katerih resolucija ne govori oziroma jih očitno ne uposhteva. Skupna jim je ideja o združevanju nacionalnih kultur v skupno evropsko kulturo, ob ohranjanju bogastva raznolikosti, ki izhaja iz vsake nacionalne kulture posebej. Vendar pa med ustreznimi ukrepi resolucija navaja precej takih, ki so usmerjeni k notranji raznolikosti (npr. podpora deficitarnim umetnishkim zvrstem, projektom ranljivih skupin), ohranjanje raznolikosti slovenske nacionalne kulturne identitete v evropski pa zreducira predvsem na podporo projektom, ki bodo chrpali sredstva iz mednarodnih virov. Pri tem gre za dva očitna nesporazuma: prvi je ta, da so povsem upravicheni ukrepi podpore deficitarnim umetnishkim zvrstem in projektom ranljivih skupin (kakor koli se zhe imenujejo) uvrshcheni v neustrezno poglavje, kajti zasluhili bi si posebno obravnavo, uvrshcheno v ustreznejshi kontekst. Drugi in glavni nesporazum pa je v tem, da ohranjanje kulturne identitete ni odvisno od tega, koliko denarja prejmejo nashi projekti iz evropskih fondov. Če bomo namrech prichakovali, da bo EU, ki je usmerjena v kulturno integracijo, plachevala nasho kulturno raznolikost, je to napachno razmishljanje. Evropski denar ne more biti merilo za to, koliko in kaj je pripravljena nasha kulturna politika storiti za ohranjanje nacionalne kulturne identite kot ene od komponent raznolikosti znotraj evropske kulture.

Dostopnost kulture

V resoluciji je zagotovo med najbolj opevanimi ideali. Izhodishchna misel »**Dostopnost kulture ne sme biti pogojena s socialnim statusom**.« je kot cilj lahko she ne vem kako prioriteta, a uresnichljiva zhe dolgo ni vech do tiste mere, kot je bila v polpreteklem obdobju. Resolucija, ki naj bi bila po mnenju Kulturnega Forumu do leta 2007 uresnichena v celoti, tudi v tem poglavju niza absolutno presplohne cilje, ne da bi predstavila ustrezen instrumentarij konkretnih reshitev. V rubriki *Kazala*, ki naj bi odrazhala stopnjo doseženosti vsakega posameznega cilja po izteku določenega obdobja, so nanizani

preabstraktni kriteriji, s pomočjo katerih praviloma ne bi bilo mogoče izmeriti nichesar. She posebej pa ne v poglavju, ki govori o dostopnosti kulture.

Na primer ukrep, ki se glasi: »– **zagotavljati dostopnost javne infrastrukture najshirshemu krogu izvajalcev s področja kulture.**« Sploshen je do te mere, da ne omenja, pod kakshnimi pogoji (npr.: za plachilo, za določen chas, v določenih primerih itd.) mora neki javni zavod v skladu z ukrepi iz te resolucije dati zunanjemu izvajalcu na razpolago svojo dvorano, osebje in opremo, ki je she vedno v javni lasti. Tak ukrep se zrushi sam vase zhe ob prvem soochenju z resnichnostjo; v njej namrech ni vech kulturna politika tista, ki z uresnichevanjem neke resolucije odpira vrata javne infrastrukture najshirshemu krogu izvajalcev, ampak je vstop odvisen na eni strani od njihove kupne mochi in kupne mochi njihovega obchinstva, na drugi strani pa od finančnih prichakovanj neposrednega upravljalca tega dela javne infrastrukture. Torej chisto kapitalsko razmerje, v katerem je zastavljeni cilj v veliki meri nedosegljiv. Drzhava bo verjetno she vedno plachevala upravljalcu del njegovih stroshkov, izvajalci pa bodo javno infrastrukturo lahko praviloma uporabljali le, che bodo v ta namen od drzhave pridobili dovolj finančnih sredstev tudi za plachilo uporabe javne infrastrukture. Nacheloma je to morda celo v redu (vsaj do neke mere), a dalech od izhodishchne ideje, kajti krog teh izvajalcev bo vse prej kot najshirshi.

Ali pa ukrep: »– **s spodbudami delovanju kulturnega trga zvishevati dostopnost kulturnih dobrin in ustvarjalnosti na skupnem slovenskem prostoru.**« Ta ukrep je treba prav prevesti v slovenshchino 21. stoletja: – *s prepushchanjem ustvarjalcev trzhnim zakonitostim omogochati dostopnost kulture uspehnejshim ustvarjalcem in premozhnejshim slojem obchinstva v globalnem prostoru.* Tudi taka naravnanost drzhave bi bila v bistvu zdrava, saj bi postajale zaradi tovrstnih formulacij v resoluciji njene kulturno politichne usmeritve vsaj nekoliko jasnejshe in razvidnejshe.

Ne bom kaj dosti razglabljal o izrazoslovju v resoluciji, cheprav bi res lahko, saj jezikovna politika in literarna stroka očitno nista sodelovali pri oblikovanju konchnega besedila. Naj navedem na tem mestu le v nebo vpijocho nerodnost: » – **spodbujanje decentraliziranosti glasbenih in uprizoritvenih umetnosti**«. Takshna besedna zveza odpre vprashanje o tem, ali je res she vedno mogoche govoriti o centralizirani umetnosti in kaj bi to pomenilo na primer z umetnostnozgodovinskih vidikov. Mene, kot laika na omenjenem področju, ta izraz she najbolj spominja na delovanje umetnikov, nadzorovano iz politichne centrale, in na ideoloshko pogojene umetnishke smeri, medtem ko gre tukaj najbrzh za ukrep decentralizacije nasploh oziroma (v kulturi) za decentralizirano subvencioniranje kulturnih projektov.

Najslikovitejsi v tem poglavju pa je brez dvoma naslednji *Kazalec* uchinkovitosti predvidenih ukrepov: »**delezh, ki ga gospodinjstva namenjajo kulturi**«. Prevedem si ga lahko le takole: *vech ko bodo drzhavljani plachali za kulturo, vechja bo zanje njena dostopnost.* Logichno, vendar pa si v resoluciji glede tega kulturna politika seveda ni zastavila posebnih nalog.

Spodbude »kreativni industriji«

Prednostne podpore bodo delezni **»programi, ki dosegajo shirshe ekonomske uchinke«**. Delovanje kulturnega trga se bo predvidoma izboljšalo, s tem pa naj bi se povečala dostopnost kulture »potrošnikom«. Vsekakor bo v pričakovanih razmerah ponudba kulturnih dobrin bogatejša, s povečano ekonomsko učinkovitostjo pa se bo predvidoma povečalo tudi povpraševanje po kulturnih dobrinah. Njihova dostopnost pa bo vendarle odvisna od cene, ki bo spet odvisna od višine stroškov proizvajalcev. Država bo (tako resolucija) vzpostavljala partnerstva z gospodarstvom in posledično soustvarjala nova delovna mesta v kulturi, shtevilo samozaposlenih kulturnikov pa se bo povečalo. Skratka, do leta 2007 se bo situacija na tem področju bistveno popravila.

Glede teh vprašanj je zelo smiselno podpreti zahtevo Foruma, da naj vlada pove, kako bo do leta 2007 uresnichila resolucijo v celoti. V tej fazi namrech ostaja resolucija povsem odprta in ne zastavlja meril ne glede vrednosti nacrtovanih projektov v sodelovanju z gospodarstvom ne glede predvidenega shtevila novih delovnih mest in stopnje rasti samozaposlenosti v kulturi.

Dodati pa bi bilo smiselno tudi vprašanje o predvidenih vsebinskih posledicah tako pospeshene »kreativnoindustrijske« naravnosti države; prav na tem mestu in v teh okvirih bi se bilo torej smiselno dotakniti tudi vprašanja o posledični komercializaciji kulture in umetnosti, kajti le-ta zhe pregovorno znizhuje vsebinsko kvaliteto kulturnih dobrin. In zavezati državo k aktivnemu preprečevanju shkodljivega dela predvidenih posledic »kreativne industrializacije«.

Neposredna podpora ustvarjalcem

Kulturna politika naj bi s svojimi ukrepi pripomogla **»k vechji dostopnosti ustvarjanja«**. Ker ustvarjanje she ni dovolj dostopno, bo država dodelila 100 delovnih shtipendij na leto in zagotovila *»infrastrukturne pogoje za ustvarjalce«*. To najbrzh pomeni, da bodo lahko ustvarjalci zastonj uporabljali prostore in opremo, ki so v drzhavni lasti. Resolucija sicer ostaja glede shtevila slednjih skrivnostna. Mar se ne bi spodobilo zaradi resnosti tematike tudi tukaj določiti kakshno kvoto? Kako bomo sicer leta 2007 vedeli, ali je resolucija izpolnjena v celoti? Che bo vlada sploh porochala o tem?

Zelo ambiciozno je zastavljen tudi naslednji ukrep **» – dvigniti raven sposhtovanja avtorskih pravic«**. Slovenska pravna ureditev kulturne politike na tem področju sploh ne pooblashcha za kakrshno koli konkretno ravnanje. Kako bo torej uresnichila ta predvideni ukrep? Med *Kazalcí* najdemo tudi *»raven sposhtovanja avtorskih pravic«*. Kdo in kako bo torej do leta 2007 izmeril to raven? Ali mora vlada do tedaj v celoti zagotoviti sposhtovanje instituta avtorske pravice? Obe vprašanji sta naslovljeni na Kulturni Forum.

Zanimivo bi bilo izvedeti, kako bo vlada uveljavila »**enakost zaposlenih in samozaposlenih umetnikov z drugimi delavci glede plachila**«. Ali je tu mishljeno, da naj bi samozaposleni akademski glasbenik prejemal redni mesečni dohodek, primerljiv s placho visokega ali vsaj vishjega drzavnega uradnika? Naj bi samozaposleni vrhunski pesnik prejemal redne honorarje, s katerimi bi si lahko kupil pomemben lastnishi delezh v veletrgovinski družbi? Kdo naj bi jima v razmerah »kreativne industrializacije« zagotovil takšno plachilo? Res, tudi mene zanima, na kakshen nachin bo kulturna politika uresnichila ta ukrep do leta 2007?

Posodobitev javnega sektorja

Iz predvidenih ukrepov v tem poglavju je mogoche razbrati, da bomo do leta 2007 v kulturi dobili dve drzhavni gospodarski družbi in tri drzhavne (?) fundacije. Torej bo pet javnih zavodov manj. In v blizhnji prihodnosti ne bo vech mogoche govoriti o javni lastnini v kulturi. Konchno bo resheno vprashanje lastnishi tudi na tem podrochju. Ali bo leta 2007 drzhava she lastnica te javne infrastrukture in delodajalka pripadajochi skupini delavcev? Na kakshen nachin bo ta lastnina posledichno privatizirana in kdo bodo novi srechni lastniki? Koliko novih delovnih mest se bo odprlo, che uposhtevamo predvideni ukrep, s katerim naj bi se določeno (?) shtevilo delavcev, zaposlenih za določeni chas, prezaposlilo na delovna mesta za nedoločeni chas?

Resolucija govori na tem mestu samo o shtevilu zavodov, družb, ustanov, delavcev ... Pa she te shtevilke so zgolj abstraktne. Ali bo pred zacetkom junija zanimalo Kulturni Forum tudi kaj vech od tega? Ali pa bomo vsi skupaj leta 2007 (dotlej nas lochi le she leto dni) samo she ostrmeli, che bo vlada res izvedla te, zhe pred leti napovedane, a she danes skorajda neobrazlozene reforme?

Zakaj kulturniki ne spregovorimo o tem, saj smo vendar soudelezheni pri odlochanju o kulturnishkih zadevah? Lahko bi soodlochali o izoblikovanju temeljnih nachel, po katerih bi se pravichno razdelilo nemajhno javno premozhenje v kulturi.

In zakaj o tem molchi resolucija?

Cilji in ukrepi po posameznih podrochjih

Na tem mestu zhelim chisto na kratko opozoriti na tiste cilje in ukrepe, ki bi jih bilo treba po mojem mnenju v resoluciji popraviti ob prvi prilozhnosti, po mozhnosti pred letoshnjim 1. junijem.

Resolucija predvideva, da bo do leta 2007 na podrochju uprizoritvenih umetnosti 90% gostovanj izvedenih v kraju produkcije. Po tej logiki bi morala npr. ljubljanska Opera vechino gostovanj izvesti znotraj ljubljanske občine. Ta dolochba je ena tistih, ki so podobne slabim shalam.

Pri ukrepih prednostne podpore skupnim investicijam drzhave in lokalnih skupnosti

bi bilo smiselno med *Kazala* navesti tudi vishino realiziranih investicij. V sedanjem besedilu resolucije tako merilo, razen na enem mestu, sploh ni predvideno.

Natančneje bi bilo treba definirati okvirno dejavno vlogo Ministrstva za kulturo RS pri izvajanju predpisov o avtorski in sorodnih pravicah. Pri ministrstvih je pač tako, da lahko opravljajo le naloge iz svoje pristojnosti. Kolikor vem, pa Ministrstvo za kulturo za izvajanje avtorske zakonodaje ni pristojno in je v tem delu resolucija, zhal, neuresničljiva.

Natančneje bi bilo treba določiti okvirni deleži del slovenskih avtorjev in izvajalcev v programih državnih javnih zavodov (v perspektivi tudi gospodarskih družb oziroma ustanov). Zgolj nachelna zahteva resolucije ne postavlja merila, ki bi zavezovalo izvajalce h konkretnemu ravnanju (npr. vsaj tri krstne izvedbe slovenskih avtorjev v sezoni).

Razmejiti bi bilo potrebno t.i. glasbeno-informacijske vsebine od glasbenega založništva in strokovne publicistike na tem področju. V resoluciji namreč strokovno delo ni zajeto v pojmovni okvir znanstvenoraziskovalnih, temveč glasbeno-informacijskih vsebin.

V primerih, kjer so v resoluciji za izvedbo investicij ali projektov predvidena t.i. sredstva evropskih skladov, bi bilo treba za primer izpada predvidenih, a pred izvedbo natehajev še nezagotovljenih sredstev določiti alternativne vire, sicer je načrtovanje nerealno.

Pri medresorsko koordiniranih projektih bi bilo potrebno v resoluciji vnaprej določiti vsaj relativna razmerja med pričakovanimi vložki vseh sofinancerjev, sicer obstaja velika verjetnost, da bo vsak resor preložil večji del obveznosti na drug resor in tako ne bo zbranih dovolj potrebnih sredstev.

Opustiti je treba dikcijo, da bodo prednostno obravnavane **vse** pobude lokalnih skupnosti, ki se nanashajo na ureditev določenih prostorskih vprašanj, saj to zagotovo ne bi bilo finachno izvedljivo, ali pa bodo pobude res samo obravnavane in do njihove realizacije ne bo prishlo. Reshitev bi bila morda v določbi, da bodo v ciljnem obdobju pač prednostno obravnavane in uresničene tiste pobude lokalnih skupnosti, pri katerih bodo slednje same priskrbele vseh kot polovico potrebnih investicijskih sredstev. Kako bo sicer Kulturni Forum drugo leto, ko se to obdobje izteče, vedel, ali je resolucija realizirana?

Med *Kazale* izboljšanja položaja ustvarjalcev na področju vizualnih umetnosti ne sodi le nedefinirano shtevilo izvedenih arhitekturnih natehajev, temveč predvsem v resoluciji manjkajoče pričakovano shtevilo realiziranih arhitekturnih načrtov. Kolikor je seveda sploh mogoče govoriti o arhitekturi kot vizualni umetnosti.

Za uspešnost ukrepa postopnega oblikovanja nacionalnega (internetnega) kulturnega portala in za nastanek 12 mrežno povezanih intermedijskih centrov po mojem mnenju ne bi bilo potrebno kakšno posebno koordiniranje vladne politike. Tudi shtevilo novih intermedijskih umetnikov ni najbolj relevanten *kazalec* takega podviga, saj je relativno

lahko izvedljiv zhe z obstoječimi močmi in ne zahteva prav veliko denarja. Razen che namerava kulturna politika tudi v tem segmentu odpirati nova delovna mesta, kar bi bilo sicer zelo pohvalno.

Manj dvoumno je treba definirati pojem in vlogo »osrednje znanstvene knjizhnice« in zbistriti do skrajnosti zamegleno vprashanje izgradnje nove stavbe za NUK. Avtomatično podaljševanje veljavnosti zakona, ki je pozhlr zhe ogromno denarja, se zdi – milo recheno – vprashljivo, saj je projekt v vseh teh letih ob pozhiranju ogromnih sredstev predvsem stagniral.

Zbistriti pa je treba tudi razvpito, a v bistvu zgolj prestizhno in glede na finančno vrednost skoraj zanemarljivo vprashanje o t.i. obveznem izvodu, tako z vidika proste dostopnosti v knjizhnicah kot tudi z vidika podpore založnishtvu.

»Veriga knjige«

Nachelo proste dostopnosti kulturnih dobrin se vsaj deloma izvaja le she v knjizhnicah (in na področju ljubiteljske kulture), kar je brez dvoma koristna spodbuda bralni kulturi. Hkrati pa ima ta pojav vsaj she eno plat: knjizhnice so najzanesljivejši, za nekatere zvrsti literature pa skoraj edini kupci slovenskih knjig. Uvedba obveznih izvodov bi (sicer minimalno, a vendar) zmanjšala she povprashevanje knjizhnic po novih knjigah, saj bi določeno shtevilo izvodov prejele zastonj. Posledichno bi bila to nova obremenitev založnishtva, ki se soocha z nerentabilnostjo ne samo zaradi pomanjkljivo urejene knjigarnishke mrežhe (ta v neki neustrezni obliki vendarle zhe obstaja), ampak zaradi skoraj zhe usodne konkurenchnosti knjizhnic. Kulturna politika bi morala poiskati reshitev tega problema, kar bi lahko storila na vech nachinov: ali bi zmanjšala prosto dostopnost do knjig v knjizhnicah in povechala subvencioniranje izdaj slovenskih knjig ali pa bi *bistveno* povechala namensko kupno moč knjizhnic za odkupe slovenskih knjig. V najslabšem primeru pa bi morala za morebitno uvedbo zakonskega instituta obveznega izvoda zagotoviti sredstva drzhava in ne nalozhiti založnikom dodatnih obremenitev.

Spodbujanje razvoja knjigarnishke mrežhe je v resoluciji sam zase nezadosten, predvsem pa premalo jasno definiran ukrep za reshevanje krize slovenskega založnishtva. Problem izhaja predvsem iz procesa lastninjenja knjigarn in založhb, ki se je tako rekoč neopazno zgodil pred ochmi kulturnikov, podobno kot se zdaj dogaja s to resolucijo nachrtovano lastninjenje preostale javne infrastrukture v kulturi. Lastnik obstojeche mrežhe s komisijsko prodajo in z visokimi rabati dobesedno stiska male založnike za vrat. (Kulturna politika bi morala do tega lastnika zavzeti posebno stalishche.) Neodvisne male knjigarne, ki bi jih bilo mogoche preshteti na prste, glede nachina prodaje sledijo velikemu bratu, vchasih ga v odstotkih rabata celo prekashajo. Che se bo drzhava aktivno vkljuchila v predlagano vzpostavitev knjigarnishke mrežhe, mora vnaprej pravno urediti hipotetichna razmerja med knjigarnarji in založniki tako, da bodo vzpostavljena v obojestranskem interesu. Kako se to stori, bi moralo biti vsaj na nachelni ravni zapisano

v tu obravnavani resoluciji; zhal pa so vanjo vključene le pomanjkljive rešitve. Nemogoče bi bilo pričakovati od katere koli kulturne politike, da bi na podlagi tako pomanjkljivega dokumenta lahko reshila tako zelo zahtevno vprašanje. To misel še zlasti zgovorno potrjuje *kazalec* v poglavju o založništvu, ki se glasi: »*shtevilo izposojenih knjig v knjižnicah*«, méril pa naj bi stabilnost založniške produkcije. Dejstvo je namreč naslednje: vech knjig bo posodila knjižnica, manj jih bo prodala knjigarna. In to zhe dolgo ni skrivnost.

Slovenski film

Slovenski film je s to resolucijo izgubil samostojnost v obravnavi, kulturna politika ga je iz neznanih razlogov odrinila na področje medijev in avdiovizualne kulture.

Pred uveljavitvijo teze o prestrukturiranju (in lastninjenju) Filmskega studia Viba film v gospodarsko družbo bi bilo treba revidirati pričakovanja o njenem uresničevanju javnega interesa tudi z vidika evropskih predpisov o dodeljevanju državnih pomoči gospodarskim subjektom. In shele nato bi bilo smiselno zapisati ta cilj v pravno zavezujoč akt, kakrshen naj bi bila resolucija.

Umakniti je treba formulacijo o tem, da določene projekte prek Filmskega sklada RS podpira Ministrstvo za kulturo, saj je javni sklad institucija s svojimi telesi, ki nacheloma upravljajo z državnimi sredstvi neodvisno od ministrstva. Vsaj glede na pravno ureditev.

Resolucija predvideva samo za preoblikovanje Filmskega sklada RS sprejem posebnega zakona, ki pa naj bi urejal avdiovizualno področje. Che zhe zakon, potem naj ureja vprašanja slovenske kinematografije, in to v celoti.

Mediji

Proces koncentracije lastništva ni nezadržhen, kot to pishe v resoluciji; pristajanje na tako formulacijo v pomembnem državnem aktu je s strani kulturne politike in kulturnikov defetistično. Pomeni, da zakonska ureditev, ki je naravnana k preprečevanju monopolizacije medijskega prostora, celo v ocheh samega zakonodajalca ni realno izvedljiva. Zakaj jo je torej sprejel?

V resoluciji je treba popraviti tezo o usposobljenosti teles, pristojnih za področje medijev; eno od njih je bilo medtem ukinjeno, za dve pa zaradi političnega kadrovanja ni znachilna premajhna zaposlenost, temvech nezadostna strokovna usposobljenost.

Radiotelevizija Slovenija

Ukrepi, ki so navedeni v resoluciji, ne zagotavljajo doseganja transparentnosti, racionalnosti in gospodarnosti porabe javnih sredstev v medijih niti na najsplošnejshi deklarativni ravni. Lahko bi bili določnejshi, vsekakor pa je resolucija brez njih hudo pomanjkljiva, saj naj bi bila tudi v prihodnosti nacionalka eden glavnih stebrov slovenske

kulture, ki jo kulturna politika strateshko usmerja prav s to resolucijo.

Iz njenega besedila je nujno umakniti formulacijo o tem, da se mora javna radiotelevizija prilagajati pojavu komercialnih televizij in konkurence na medijskem trgu. Tako prilagajanje namreč vodi v zniževanje kvalitete programskih vsebin in daje alibi pragmatičnim zagovornikom krčenja lastne umetniške produkcije slovenskega radia in televizije. Chudim se, da pričakuje Kulturni Forum od vlade tudi uresničitev tega dela resolucije.

Birokratski pristop

In ali se res ne bi bilo mogoče izogniti birokratski dikciji, kot je npr. »*Integracija kategorije Slovencev v sosednjih državah v skupni slovenski prostor*«, ali naj bo v slovenski kulturni prostor res integrirana le t.i. *kategorija* iz sosednjih držav?

Poleg tega bi se mi zdelo prav, da se pri ukrepanju glede Slovencev po svetu ne bi vzpostavilo samo medresorsko sodelovanje na področju izobrazbe, znanosti in raziskovalne dejavnosti, kot je zapisano v resoluciji, ampak bi se procesu pridružila tudi kulturna politika.

In naj chisto na koncu opozorim še na določbo o ustanovitvi medresorske komisije za promocijo Slovenije v tujini. Ta naj bi bila zadolžena za strokovno presojo, koordinacijo interesov sodelujočih resorjev, pripravila naj bi dolgoročno strategijo promocije Slovenije v tujini, hkrati pa bi sama še izvajala večje promocijske projekte. Resolucija ne določa profila članov te komisije – bojim se, da bi lahko šlo za državne uradnike. Bi res lahko tujini kulturno podobo Slovenije predstavljali uradniki?

Ali pa je v resolucijo vendarle nekdo samo pozabil zapisati, na kakšni strokovni ravni naj bi delovala komisija?

Zaključek

Tole besedilo se bo zdelo marsikomu dolgovezno in pusto, a sem ga vseeno zapisal. Obravnava namreč akt države, za katerim stoji tudi izbrana smetana slovenskih kulturnikov, vključenih v Kulturni Forum. Prav bi bilo, da bi se še oni pretolkli skozi tale tekst, saj sem preprčan, da je v njem dovolj soli za resen premislek.

Konchujem z naslednjo odločitvijo: podpiram Forum v njegovih prizadevanjih, da naj sedanja vlada izpolni svojo dolžnost in poroča Državnemu zboru RS o izvajanju te resolucije. Ne bom pa podprl tistih prizadevanj, ki bodo morebiti vztrajala pri izvedbi prav te resolucije v celoti, kajti, verjemite – taka, kot je, naj raje ostane na pol poti.

Treba jo je temeljito dodelati, spremeniti in dopolniti.

Matjazh Jarc, 12.4.2006

Iz zgodovinskega spomina

Lucjan Vuga

VENETI IN ANTI

(III)

RAZMERJE MED VENETI IN ANTI

O tem smo zhe govorili v predhodnih poglavjih in sedaj nadaljujmo: Niko Zhupanich, predvojni direktor predhodnika danashnjega Narodnega muzeja v Ljubljani in urednik revije *Etnolog* je v njej objavil (VII, 1934, str. 88-99) svoj referat s 3. mednarodnega bizantoloshkega kongresa v Atenah (14. 9. 1930) *Izvor in ime Anti*, v katerem izhaja iz navedb v Jordanesu in Prokopiju, da so Anti pomenili vzhodne Slovane in so v chasu teh dveh zgodovinarjev zhiveli med velikima sarmatskima rekama Dnester in Dneper (o tem vech v nadaljevanju). Tu naj vskochimo z vprashanjem, kako to, da so takrat tako shtevilni Anti zhiveli med "sarmatskima rekama" in niso imeli svojih imen zanje?! Zhupanich nadaljuje (str. 97): »... kar porochajo bizantinski zgodovinarji o kaosu narodov vzhodne Evrope in Podonavja, se ne da razlozhit s pomocjo grshkih, latinskih, germanskih ali slovanskih jezikov... potreba je po znanju orientalskih jezikov, posebno kavkashkih, ugrofinskih in uraloaltajskih, da bi se prineslo svetlost v temno zgodovinsko etnologijo velikega preseljevanja narodov na kraju antichnega veka.« Prav to je storil sedemdeset let kasneje Mario Alinei s teorijo kontinuitete, toda s prav nasprotnim sklepom, da sploh ni bilo velike selitve narodov, ampak je v bistvu shlo za kulturne vplive ob neobseznhem premikanju ljudstev; ki so po Evropi kontinuirano naseljena najmanj od neolitika.

Niko Zhupanich je tudi avtor prispevka *Reka Erak* (*Etnolog* IV, 1930-31, str. 113-121, v srbo-hrvashchini, prevod L.V.) s podnaslovom: *Prispevek k zgodovini boja narodov za prevlado nad juzhno Rusijo v drugi polovici 4. st.n.sht.*, kjer obravnava prav prostor med Dneprom in Dnestrom ter pravi, da Huni, ki so jim Vzhodni Goti priznali nadoblast po samomoru stoletnega kralja Hermanarika (leta 375), niso mogli trpeti samopashnosti njegovega naslednika, kralja Venetarija (zapisano po Jordanisu) ali Vidimira (zapisano po Amianu Marcellinu). Zlasti so mu zamerili, da je brez njihove odobritve sprozhil vojno proti vzhodnim Slovanom, Antom, ki jih je po hudih bojih pokoril. Balamber, hunski kralj, se je z vojsko odpravil nad Venetarija, ki se je spochetka uspesno upiral in napadalcem zadal znatne izgube, a je na koncu omagal v bitki na reki Erak leta 376, kjer ga je lastnorочно ubil Balamber s strelom iz loka, to je utrdilo prevlado Hunov nad Goti. Tako pishe Jordanes sredi 4. st.n.sht. (*De origine actibusque Getarum*, cap. 247-250). S tem so postali Huni neomejeni gospodarji danashnje juzhne Rusije, tako da so lahko nadzorovali poti chez severno chromorsko primorje iz Turkestana in evropskega vzhoda proti srednji Evropi.

Torishche bojev med Huni in Goti v 2. polovici 4. st.n.sht. (povzeto po N. Zhupanichu)

Zgodovinarje zanima ta dogodek zato, ker je povezan z usodo Antov! Po ustaljenem gledanju je to bil chas, ko naj bi Praslovani she zhiveli v praskupnosti onkraj Karpatov. O imenu reke Erak je vech razlichic: *erac* (*Codex Ambrosianus* XI saec.; *Codex Ottobonianus* X saec.; *Codex Berolinensis* XII saec.); *erae* (*Codex Heidelbergensis* VIII saec.; *Codex Palatinus* IX saec.; *Codex Valentiennensis* IX saec.; *Codex Laurentianus* XI saec.); *aere* (*Codex Ambrosianus* XI saec.); *Eraks* (Konstantin Prorfirogenet: *De administrando imperio*). Slednji zavracha reko Fazis (*Phasis*) kot reko Eraks ter pravi, da so mesta Teodoziopol, Abnikon in Mastaton v Transkavkaziji, ne v Kolhidi ob izlivu reke Phasis, marvech v Armeniji ob izlivu reke Aras (antichno *Araxes*). Vendar je to po mnenju Zhupanicha nesmiselno, saj je bila tedaj etnichna sestava prebivalstva juzhne Sarmatije taka, da so Vzhodni Gotje zhiveli na zahodu do Dnestra, medtem ko so Huni in Alani pritiskali nanje z vzhoda, potem ko so prestopili Don na pohodu proti zahodu. Zato je logichno sklepati, da se je kralj Venetarij z vojsko umikal proti Dnestru, to potrjuje tudi proshnja dela zahodnih Gotov (pod vodstvom Alavivusa) in vzhodnih Gotov (pod vodstvom Alatheusa in Saphraxa), umikajochih se pred Huni proti dolnji Donavi, cesarju Valensu, da jim dovoli naselitev na tleh rimske drzhave. To govori v prid iskanju Eraka na zahodu Ponta in ne v Kavkaziji. Ostrogotsko sredishche se je verjetno nahajalo blizu, che ne kar ob Dnepru, in vse, kar je bilo zahodno od Dnestra (*Danaster*, *Tyras*), ni bilo

vech njihovo ozemlje. Tezhava nastane ob tem, da ne tam ne kje drugje v Evropi ni reke z imenom Erak, razen che se ne skriva v nekem drugem antichnem imenu, kakršno je npr. naselje *Eracton* v evropski Sarmatiji, saj kazhe, da pomeni »mesto na reki Erak«. V antichni ilirski toponomastiki obstajajo podobne ali sorodne izpeljave geografskih in etnoloshkih imen na *t*, katerega nastavek ima brez predhodnega samoglasnika znachaj derivativnega elementa. Iz Ptolomeja poznamo na Krku naselje *Kourikon*, sam otok se je imenoval *Kourikta*, prebivalci pa *Curictae* (Plinij) ipd. Prav Ptolomej je nashteval v evropski Sarmatiji nad reko Dnester (*Tyras*) proti Dakiji naslednje naselbine *Carrodunum*, *Maetonium*, *Clepidava*, *Vibantavarium*, pri tem je očitno, da so razen dakijskega *Clepidava* imena ostalih mest keltska, in *Eractum*, ki naj bi lezhal na drugem bregu reke nasproti Tiraspolu. In che je *Erakton* bil na Dnestru, je bilo ime reke *Erak*. Seveda niso vsi tega mnenja.

V Transkavkaziji je reka Aras (antichno *Araksēs*), Armenci ji rechejo Erachs (Erasx), toda ta ne pride v poshtev iz drugih razlogov.

Na koncu se pokazhe nenavadna reshitev: stepski hudornishki vodotok Tiligul (antichni *Aksiakes*), ki ga poleti skoraj ni, od jeseni do pomladi naraste v sposhtljivo reko, saj Ptolomejev zemljevid evropske Sarmatije ne nakazuje Eraktona na Dnestru, marvech vzhodneje. In tudi omemba, da so se Ostrogoti po bitki umaknili na zahod proti Dnestru, kazhe, da je morala biti usodna reka vzhodneje, torej Tiligul (*Aksiakes*), in kazhe, da tako v imenu *Aksiakes* kakor v *Eractichi* pomen »voda, reka«. Koren za *Eracje* *ar, ki podaljshan s priponami *-b* (*Ar-bia* v Italiji, *Ar-pasos* v Kariji), *-k*, *-g* (*Orgas* pritok Mendra v Mali Aziji), *-d* (*I-ar-danos* v Lidiji), *-n* (*Ar-na*, *Ar-ne* v Likiji, *Arnus* v Etruriji), *-t* daje razna rečna imena tudi v Galiji, Helvetiji, Noriku, Panoniji, Armeniji: *Ar-axes* »Ar-fluvius«, *Ara* dva pritoka Rena (*Aar*, *Ahr*); *Arabo(n)* Raba v Panoniji, *Arar* v Galiji (danes Saone) pritok Rodana, *Are-lape* naselje in reka v Noriku (reka Erlaf v Avstriji), *Ar*, *Ar-ar*, *Arel* (reka Jerelъ v juzhni Rusiji, nastalo iz predskitshchine). Verjetno je koren reke *Erak* soroden z avarsko besedo *er* (*ēr*) »reka« (op-L.V.: toda lahko bi tudi dodali, da med *erak* in *reka* ni velike razlike!).

Zhupanich sklene, da lahko trdi, da je *Erak* tekla v evropski Sarmatiji na prostoru med Dneprom in Dnestrom; tod so Huni premagali Vzhodne Gote 376, s tem je prenehalo njihovo gospostvo nad juzhno Rusijo. Z dokajshnjo verjetnostjo se sme rechi, da se ime reke *Erak* skriva v imenu naselja *Eractum* (*Erakton*), danes Ananev na gornjem toku reke Tiligul (med Dnestrom in Bugom), ki je lezhalo na vzhodni strani Dnestra, vsekakor ne dalech od njegovega toka.

Ker smo zgoraj omenili, da so po Jordanesu in Prokopiju Anti pomenili vzhodne Slovane in so v chasu teh dveh zgodovinarjev zhiveli med velikima sarmatskima rekama Dnester in Dneper, torej prav tam, kjer naj bi se odlochilno spopadli Huni in Ostrogoti, slednji so se po porazu umaknili, nastaja vprasanje, ali so ti Anti-Slovani pretezhno ostali tam na svoji zemlji, saj je en del shel na zahod z Goti, med njimi tudi Hrvati... Ker so Goti prishli nad Chrno morje iz severne Nemchije oz. juzhne

Skandinavije, so verjetno tvorili med Anti le vrhnjo, vodilno plast, in ko jim je zachela trda presti, so pobrali shila in kopita ter shli naprej krizhem krazhem po Evropi.

Iz tega je dopustno sklepati, da so bili neka vrsta dobro oborozene in organizirane elite, ki se je vsiljevala ali podjarmljala druga ljudstva, ali pa je morda shlo le za nekakshno delitev dela in so oni opravljali le vojashko sluzhbo, iz katere je vse bolj izviral tudi moeh in prevlada. Zato tudi niso imeli nikjer obstanka, ampak so se glede na razmerja moehi ali potrebe po vojashki sili selili skupaj z družinami. Goti sodijo verjetno v eno tistih relativno majhnih etnichnih skupin, ki so dajale v svojem chasu pechat in celo ime bolj shtevilnim podrejenim, podjarmljenim ali (ob)vladanim ljudstvom s stalnim bivalishchem, ki so se ukvarjala s poljedelstvom, rudarjenjem, obrtjo ipd., h katerim verjetno lahko prishtevamo tudi Kelte ali po Mariu Alineiju Ilire itd. Kot je za Indijo she danes znan kastni sistem, tako naj bi menda imeli Indoevropelci delitev družhbe na duhovnishtvo, vojake in svobodnjake, ki so se ukvarjali s pridobitnimi dejavnostmi, poleg pa so bili she brezpravni suzhnji. In prav vojashke kaste so morda postale nekakshno avtonomno "ljudstvo", ki je ponujalo ali vsiljevalo svoje storitve naokoli. Ne nazadnje zgodovina govori o spremembah, ki so nastale v doloehnem obdobju bronaste dobe, s pojavom organiziranega nasilja in s tem povezane obrambe, utrjevanja naselij itd. Poljedelska ljudstva so morda celo namerno sprejemala nadvlado vojashkih kast, elit, to jim je zagotavljalo obrambo, varnost...

Verjetno so bili tudi Hrvati predvsem taka "vojashka kasta", in cheprav smo o njih zhe spregovorili, velja she kaj dodati.

*

Izvor imena in etnosa Hrvatov predstavlja she vedno velik izziv za zgodovinarje. Danashnji pogledi se niso kaj bistveno spremenili od tistih, ki ji je razgrnil zhe omenjeni dr. Niko Zhupanich v predavanju na 3. kongresu Mednarodnega antropoloshkega inshtituta v Amsterdamu dne 23. septembra 1927 in objavil pod naslovom *Prvi nosilci etnichnih imen Srb, Hrvat, Cheh in Ant* (Etnolog, II, 1928. str. 74-79). Zachenja pa takole: »Kje in kdaj so postali Slovani, kje je lezhala slovanska pradomovina? Vsekakor do danes ni dokazan avtohtonizem Slovanov na ozemlju med Vislo in Dneprom ter severnim lokom Karpatov. Pach pa se lahko trdi na osnovi prvih pisanih porochil o Slovanih, da so oni pred svojim razhodom na zahod, jug in vzhod zhiveli na omenjenem terenu, za katerega se ne ve za gotovo, che je bil domovina Praslovanov, pach pa nepobitno domovina Protoslovanov.«

Tu moramo postati pozorni ob definiciji: Praslovani so bili pred Protoslovani! Ker Karel Oshtir uporablja termin Predslovani, ki pa pri njem pomeni razvojno stopnjo, ki jo je nakazal v shemi (*Predslovensko *sebrъ »zadrugar*, Etnolog, IV, 1930-31, str. 28): staroevropshchina (neindoevropshchina) > predilirotrashchina > trashchina, baltshchina, slovanshchina, iz slovanshchine > rushchina, juzhnoslovanshchina itd., iz juzhnoslovanshchine > srbsishchina-hrvashchina. Oshtirjeva vkljuchitev

“slovanshchine” pred “južnoslovanshchino” in kasnejšo “srbshchino-hrvashchino” bi smiselno pomenila da je mislil na “praslovanshchino”, dasi nam izrecno ne navede polozhaja “predslovanshchine”, ki bi bila po tej njegovi shemi vsebovana v predilirotrashchini. Moram rechi, da mi to ni povsem jasno, ali pach, v tem smislu, da je predilirotrashchina skupna osnova za ilirshchino, trashchino in (pra)slovanshchino... Zhupanich pa ima Praslovane za prednike Protoslovanov..

Che nadaljujemo z Zhupanichem, ta poudarja, da soglasja z L. Niederlejem in drugimi odličnimi zastopniki slovanske paleoetnologije, da so Srbi, Hrvati in Chehi po krvi in jeziku del Slovanov, ki so v davnini, she pred nasho ero, stanovali v **protoslovanski** (podchrtal L.V., ker je ta navedba potrditev, da Zhupanich uporablja Protoslovane za sicer ustaljene Praslovane) domovini med Vislo in srednjim Dneprom. Zhe Protoslovani so se razlikovali neposredno pred svojo razselitvijo na tri skupine : zahodno na Visli, vzhodno ob Dnepru in južno, ki je lezhala pod obema, oslanjajoch se na severni lok Karpatov. Predniki danashnjih balkanskih Slovanov so se nahajali v južni in Chehi v severozahodni skupini, kamor sodijo she danes.

Niederle opazha v zacetku nashe ere prve znake shiritve Slovanov, v 3. in 4. st. je sledila migracija v velikem obsegu, a v dobi od 5. do 7. st. so zavzeli slovanski narodi svoja nova selishcha, dalech od prvotnega sredishcha Protoslovanov. Pri preseljevanju slovanskih narodov na splošno ni opaziti perturbacij, ker sedanji slovanski svet, razprostrt na ogromnem prostoru med Jadranom in Tihim oceanom, predstavlja organsko razshirjeno domovino Protoslovanov. Na prvotnem prostoru so ostali Poljaki in del Rusov, medtem ko je ostanek zahodne skupine prekorachil Vislo ter zavzel vzhodno Germanijo do reke Saale in srednjega Mena (op. L.V.: verjetno je Zhupanich mislil Main). Južno krilo je preshlo Karpate, zavzelo Dakijo, Panonijo, Norik in Balkanski polotok. V novem okolju in pod novimi vplivi iz sosedstva so se razvili iz južne grupe Protoslovanov: Srbi, Hrvati, Slovenci in Bolgari.

Ta Zhupanicheva slika je izredno shematicna in s povrshnimi izrazi, npr. “vplivi iz okolja”; je s tem mislil, da so Protoslovani prishli v prazen prostor, okoli katerega je bilo nekaj drugega, ali da so se prishleki stapljali z (maloshtevilnimi ?!) staroselci?

Zgodovinar Jordanes, ki je zhivel sredi 6. st. in je bil po rodu iranski Alan, sicer pa pisar na gotskem dvoru, pripoveduje o Slovanih (Venetharum natio), da so bili razdeljeni na shtevilna plemena, vendar so se v glavnem delili na dve skupini: Slovane in Ante. Prvi so zhivali na ozemlju od Visle do mochvirja pri Oseku (lacus Mursianus), na vzhodu do Dnestra in do mesta (civitas) Novietunensis v delti Donave. Med Dneprom in Dnestrom so stanovali Anti, ki so se obchasno spopadali s Slovani. Paleoetnologa C. Zeuss in W. Tomaschek menita, da so Srbi in Hrvati predstavljali v etnoloshkem pogledu dve antski plemeni, ki sta okoli leta 600 zasedli Ilirik, drugi pa sodijo, da so bili Anti predniki danashnjih Rusov ali pa vsaj Malorusov.

Zhupanich odlochno trdi, da prvobitni nosilci imen Srb, Hrvat, Cheh in Ant po svojem izvoru sploh niso bili Slovani, ampak so prishli mednje z vzhoda, iz azijske

Sarmatije. V slovanski množici so ti osvajalci izgubili pretežni del svoje etnične in jezikovne prvobitnosti, so pa dali tem Slovanom zacetke plemenske in drzhavne organizacije. Osnovo za takšno sklepanje dajejo zgodovinski viri, ki postavljajo v zacetku nashega shtetja Srbe, Hrvate, Chehe in Ante na ozemlje vzhodno od Azovskega morja, daleh od vzhodne meje slovanske pradomovine. She proti koncu prvega tisoehletja so segali vzhodni Slovani na jugovzhodu samo do levih pritokov Dnepra, Psiola in Sosne, tako da so bili she stotine kilometrov oddaljeni od Dona, a she dlje od Kubana.

Prvo omembo Srbov na vzhodu Azovskega morja, med plemeni okoli kimerijskega Bosporja, najdemo pri C. Pliniju S. (*Nat. hist.* VI, 19) v 1. st.; verjetno so zhiveli ob srednjem toku Kubana. Njihovi vzhodni sosedje so bili Zinchi, Zigi, ki jih imajo za prednike Cherkezov. Temu v prid naj bi govorila tudi **etimologija imena Srb, ki se dá najlazhje razlozhi iz jezika Lezgijcev, kavkashkih domachinov, ki niso Indoevropejci niti Semiti ne Mongoli, ampak sodijo v alarodsko skupino** (op. L.V.: tu opozarjam na Oshtirjeve raziskave, v katerih ishche za mnoge slovanske besede izhodishche v alarodskih jezikih, ki jih imenuje tudi predindoevropske, staroevropske, megalitske, toda Zhupanich vkljuchuje med Alarode tudi ljudstva vzhodno od Azovskega morja, to pa je zhe v Aziji!). Ime Srbi je po Zhupanichu najverjetneje sestavljeno iz korena **sur* (*sar, ser, sir, sor*) »chlovek« in pluralnega sufiksa *-bi, ser-bi* »ljudje, narod«.

Ime Hrvat naj bi se prvich omenjalo vdolbeno v kamen v nekdanji grshki koloniji, v mestu *Tanais*, danes Azov, ob izlivu Dona v Azovsko morje (*Maeotis*): *ΧΟΡΟΥΑΘΟΣ, ΧΟΡΟΑΘΟΣ* (to sta osebni ali rodbinski imeni) v 2. in 3. st. na ozemlju azijske Sarmatije, kar kazhe, da so morali zhiveti nekje v blizhini Srbov, morda med dolnjim Kubanom in najzahodnejshim delom Kavkaza. Tam so po prichevanju zgodovinopiscev (Helanikos) v sosedstvu s Cherkezi zhiveli *Harimati*, kar se lahko po alarodskih glasoslovnih pravilih izgovarja kot *Harivati*, od koder slovanski *Horьvate*.

Pach pa za ime Chech antichni pisci niso sporochili tako jasnega izhodishcha, menda zato ne, ker so kot Grki tezhko povzemali negrshka imena, pa tudi kasnejshi razvoj imena je v teku tisoehletij pustil posledice. Verjetno se prvotno ime skriva v nazivu *Cisi, Cissi*, prvich omenjenem v 1. st. pri Pomponiju Meli (*Cronographia* I, 13) spet na vzhodni strani Azovskega morja (*Maeotis*) v sosedstvu *Antov, Amazonk, Ahajcev* in *Cherkezov (Cercetae)*. Kazhe, da so *Kise* in *Ante* vezali dolocheni blizhnji odnosi, ker jih P. Mela opisuje kot en narod: *Cissi-anti*. Nekaj kasneje tudi Plinij omenja *Kise* kot sosede *Antov, Georgov* in *Amazonk* na kaspjski strani Ciskavkazije (cis = tostran). Druge razlichice istega imena dobimo v Plinijevih kodeksih (*Nat. hist.* VI, 19): *Szici* ali *Cizi (Cizici, Zizici, Zici, Cizimeni)* ali kot sestavine etničnega imena *Sedo-chezi*. Na *Tabuli Peutingeriani* (verjetno iz 2. st., dopolnjevana med 4. in 6. st; o tem nekaj vech v moji knjigi *Jantarska pot*) je vpisan narod *Chiso* med *Psaccani*, ob jezeru *Lacus Salinarum*, in plemenom *Nardani (Vardani)*. Nekateri (Tomaschek) menijo, da so vse te oblike

različnice istega imena za cherkeske *Cise* (*Chisci*, *Chezi*, *Cizi*), stanujoče v danashnji Kabardiji na Kavkazu. Seveda je še nekaj drugachnih domnev, bolj ali manj lociranih na območje Kavkaza. Ime srednjeevropskih Chehov v porechju Labe (antichno *Cichu*) je prvich zabeleženo leta 805 v *Annales Tiliani*, zatem pa okoli polovice 10. st. v legendi sv. Vaclava (*Chesi*, v *Chechachъ*, knjaz *chesъki*). Glede etimologije se Zhupanich pridružuje mnenju, da stara narodna imena izhajajo iz pojma »ljudje«, in bi se zato dalo ime *Chech* razlozhati iz alarodske kavkashchine *chih* »homme, Mann«, ki je morda v sorodu s kabardinsko-cherkesko *c'ychu* »chlovek«. Po mnenju Oshtirja (*K predslovanski etnologiji Zakarpatja*, Etnolog, I, str. 11-12) bi ime *Chech* verjetno izhajalo iz alarodskega korena **keks* »juvenis«, analogno predlitavsko *kekshe* »meretrix« in pelazgijsko *kassa* »mladenka > blodnica«. Na Shtajerskem je znan *chch* »dechek«.

Za Ante so mislili, da so se pojavili v zgodovini shele v drugi polovici 4. st., in sicer v bojih z gotskima kraljema Hermanarikom in Vinitarjem, slednji jih je neposredno po prihodu Hunov (376) po hudih spopadih obvladal. Prav na Vinitarjev ukaz so usmrtili Boza, voditelja Antov, skupaj s sinovi in sedemdesetimi antskimi prvaki. Toda Ante omenjata she pred tem Pomponius Mela in Plinij mlajshi, da zhive na Kavkazu. Kasneje, med 4. in 6. st. so stanovali med Dneprom in Dnestrom skupno s Slovani, ki so si jih podvrgli, a so se po tem kot maloshtevilna gospodujoča kasta etnichno asimilirali. Prvotni Anti pa zhive she danes kot *Andi*, *Aenti*, *Andalal* ob zgornjem toku reke *Koisu* na vzhodnem Kavkazu ter govorijo lezgijsko narechje. Ime *Anti* se dá razlozhati iz cherkeshchine *and* »narod«, kar je sorodno s hetitsko *antuhsh* »chlovek«. Zhupanich meni, da dejstva govore v prid tezi, da so Srbi, Hrvati, Chehi in Anti v zgodovini prvich nastopili na podrochju Kavkaza kot neslovanski narodi, a so bili poslovanjeni v evropski Sarmatiji ali shele v porechju gornje Odre in Labe. Pred tem so se ta ljudstva odselila iz Kavkazije v domovino Protoslovanov, kjer so iz raznih delov slovanskih mnozhic ustvarila prve politichne organizacije, dala tem skupinam svoja imena in so pri tem svoj gospodujochi položhaj poplachala z izgubo svoje prvobitne etnichne individualnosti.

Torej se nam tudi s tem Zhupanichevim izvajanjem potrjuje domneva o maloshtevilnih elitah, vojashkih skupinah ali kastah, ki so se selile k shtevilnejshim ljudstvom, katerih osnovna dejavnost je bila poljedelstvo, zhivinoreja in obrt. Zgodovinski mehanizem tega pojava sloni na predpostavki, da se je po neolitski revoluciji, tj. razmahu poljedelstva, povechevala proizvodnja hrane, in obenem s tem to po eni strani omogocha prezhivetje vechjega shtevila ljudi, zato so se poljedelska ljudstva namnozhila, po drugi strani pa prav poljedelstvo terja vech delovnih rok. Ker se je s tem pri poljedelskih ljudstvih kopichilo bogastvo, hrana in obrtnishki predmeti, orodja, okraski itd., kasneje je k temu prispeval tudi razvoj metalurgije, je to vzbujalo skomine pri drugih skupinah ljudi, ki niso osvojile novih poljedelskih in proizvodnih tehnologij, to jih je verjetno napeljalo k napadanju in ropanju. Te izkushnje so poljedelce (tako jih pogojno oznachimo) vzpodbudile, da so zacheli organizirati obrambo, to pa je

postopoma pripeljalo do stalno oboroženega sloja, ki je bil zhe spricho svojega polozhaja privilegiran, oborozen in je (v zacetku vsaj delno, kasneje pa v celoti) bil oproshchen ostalih (zlasti poljskih) del, zato so imeli dovolj svobodnega chasa za politichne in organizacijske dejavnosti, postali so elita, ki je schasoma povsem obvladovala druzhbeno zhivljenje. Ker pa je tak nachin zhivljenja postal vabljev, a v okviru enega ljudstva tezhko uresnichljiv za razrashchajochi se elitni sloj, so si posamezni segmenti poiskali nova ljudstva, ki so potrebovala (ali pa tudi ne in so se jim kar vsilili) vojashko zashchito. Tako so nastale navidezne »migracije, selitve ljudstev«, v resnici pa so le maloshtevilne elite prevzele oblast in dale ime na novo organiziranim poljedelcem, ki so kontinuirano zhiveli na svoji zemlji zhe stoletja ali tisochetja. Kasneje se pojavljajo drzhave na chelu s kralji, cesarji itd., ki so imeli za seboj maloshtevilno skupino ljudi (rechemo: ljudstva, narodi), po katerih jih she danes razpoznavamo, in so si podredili druga ljudstva in narode.

Zhupanich se tudi v drugih razpravah ukvarja s to temo; tako nas v *Harimati – Studija k problemu prvobitnih Hrvatov* (Etnolog, I, 1926/1927) spominja na Shtefana Bizantinca, ki je zhivel in pisal v zacetku 7. st., da v geografskem leksikonu *Ethnika* omenja narod *Harimati* ob Chrnem morju, tj. v azijski Sarmatiji, kar bi se ujemalo z domnevno pradomovino Hrvatov na Kavkazu. Viljem Tomaschek naravnost trdi (*Antai*, Pauly-Wissowa: Real-Enzyklopädie der klassischen Altertumswissenschaft I, 2338, Stutgart, 1894), da so Hrvati in Srbi antski plemeni, ki sta se pod pritiskom Avarov in Bolgarov preselili v 6. st. v Ilirik, pri chemer naj bi Tomaschek ne razlikoval prvobitnih od poslovanjenih Hrvatov in Srbov.

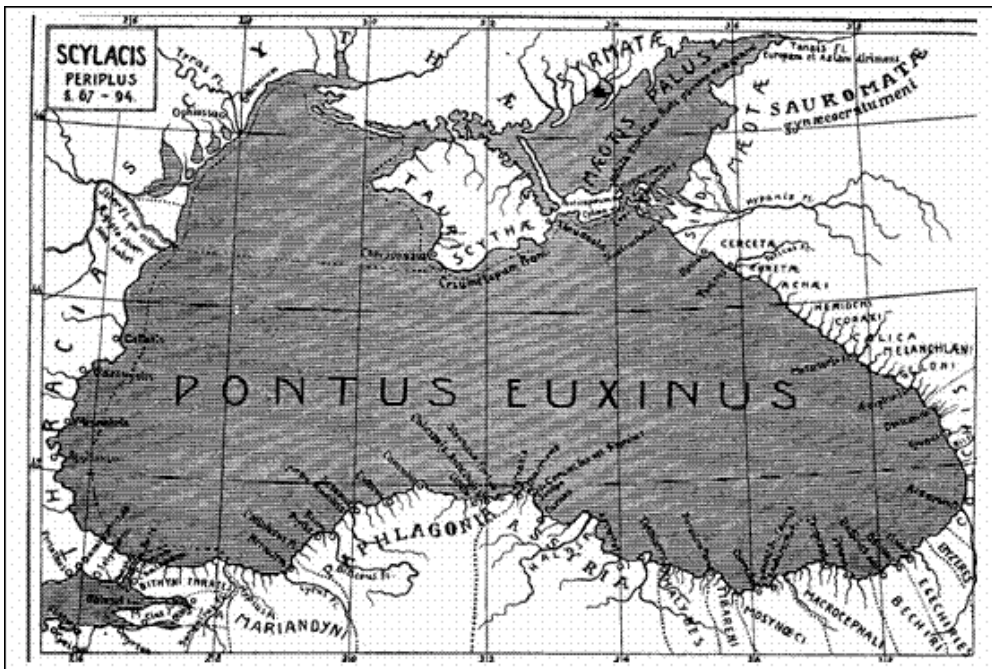
Shtefan Bizantinec, ki je chrpal iz Palaifatosia in Helanikosa, oba iz prve polovice 4. st.pr.n.sht., jih postavlja v Pont ob Chrnem morju, po Helanikosu z Lezbosa pa so zhiveli nad Cherkezi. Logograf Skylax iz Kariande v maloazijski Kariji na obali Egejskega morja, med drugim je tik pred perzijsko-skitsko vojno po narochilu kralja Darija vohunsko objadral Arabijo in del Indije, nam je v nekem periplu (zemljevid plovbe) zapustil tudi opise mnogih chnomorskih in azovskih morskih obrezhij in tamkajshnjih ljudstev v 6. in 5. st.pr.n.sht., omenja med drugimi ljudstvi obmorske Cherkeze. Harimati so bili potemtakem na obmochju dolnjega Kubana ali v predelu med poslednjim odrastkom Kavkaza na severozahodu in dolnjim Kubanom; njihovi sosedje so utegnili biti Srbi, kakor so bili sosedje kasneje v Polabju: Bela Srbija in Bela Hrvatska in dandanashnji na Balkanu so drug ob drugem.

Ker se tu omenja pridevnik "beli" ob oznaki naroda, kazhe nekaj rechi o tem, kaj naj bi to pomenilo. Niko Zhupanich nam to razlaga v chlanku *Znachenje barvnog atributa u imenu "crvena Hrvatska"* (Etnolog, X-XI, 1937, str. 355-376) s predavanja na IV. kongresu slovanskih geografov in etnografov v Sofiji, 18. 8. 1936. Uporaba izraza *Crvena Hrvatska – Croatia Rubea*, v *Letopisu popa Dukljanina* iz zadnje chetrtrine XII. st., sega dalech nazaj, najmanj v IX. ali zacetek X. st., v chas hrvashke narodne skupshchine na

Duvanjskem polju, kjer so na osnovi starih virov ali izročila delili Hrvashko na "Belo" (*Croatia Alba*) in "Rdečo" (*Croatia Rubea*). V 14. st. omenja beneshki letopisec Andrea Dondolo: Dalmacija – celokupno primorje, Hrvatska – gorsko ozemlje, kar naj bi ustrezalo prej omenjenim barvnim oznakam. Toda od kod te oznake? Zhupanich razvije dokaze, da so zhe zdavnaj orientalski narodi na ta način označevali strani neba:

vzhod	– modro
zahod	– belo
jug	– rdeče
sever	– črno
sredina	– vijolichasto.

Zhupanich razvija v omenjeni razpravi *Harimati*, da je očitno treba te enachiti s Hrvati, pri chemer je treba streti she en oreh: ali je mogoč prehod iz Harimatov v Harivate. Pri tem je mogoče izhajati zgolj iz neindoevropskih jezikov, a tudi semitski, mongolski ne pridejo v poštev. Pri predarijskih prebivalcih Balkana, Pelazgih, ki sodijo v alarodsko skupino, je zaznati menjave $b/p \leftrightarrow m \leftrightarrow w$, za kar je mogoče najti veliko primerov (s tem smo se veliko ukvarjali pri navajanju iz Oshtirjevih razprav), to pa nam resni uganko, da dobimo *Harimatai*: *Haribatai* > slovansko *Hrvvatъ*.

Povzeto iz: Niko Zhupanich, *Harimati*. Iz peripla Scylaxa

Slovenski znanstvenik Rajko Nahtigal je v razpravi *Doneski k zgodovini vprasanja o imenu Hrvat* (Etnolog, X-XI, 1937-39, str. 383-413) postavil naslednje ugotovitve:

- (1) Ime Hrvat, genitiv Hrvata, s pripono, drugachno kakor slovanski pridevnishki *-at-* z rastocho intonacijo, ki izkljuchuje naglas na koncu, ni znano v slovanskih jezikih. Tudi zacetni *H-* je znak tuje besede, kakor tudi koren *Hrv-* ni razlozhljiv iz slovanskih jezikov.
- (2) Ime Hrvat je v drugih slovanskih jezikih prevzeto zelo razlichno.
- (3) Ne obstaja enotna praslovanska oblika.
- (4) V starih tujih virih je podlaga **Hov-* in **Hrov-* (nedokazano **Hruv-* in **Hurv-*).
- (5) Konchnica *-at-* za ljudstvo iz Zakarpatja nujno sili k enakim iranskim in ilirskim imenom: Karpat, Sarmat ipd.
- (6) Iz germanskih in sorodnih jezikov ime ni prevzeto.
- (7) Pri pohodu Hrvatov na jug so bili soudelezheni tudi Germani, to dokazuje sozhitje Kosezov z njimi.
- (8) Po razselitvi po razlichnih slovanskih ozemljih se je samostojno sprejelo ime, kakor ga je določeni oddelek Hrvatov prinesel s seboj ter ga je zagospodovano slovansko ljudstvo dojelo.
- (9) Hrvati so bili narodnostno meshani...

*

Ker je v zvezi s slovanskim naseljevanjem Balkana pomembna Zhupanicheva razprava *The Serb Settlement in the Macedonian Town of Srbchishte in the VIIth century and the Ethnological and Sociological Moment in the Report of Constantinus Porphyrogenetes concerning the Advent of Serbs and Croats – Naselitev Srbov v makedonskem mestu Srbchishtu v VII. st. ter etnoloski in socioloski moment v izvestju Konstantina Porfirogeneta o prihodu Srbov in Hrvatov* (Etnolog, II, 1928, str. 26-35), ki je natis njegovega predavanja na 2. mednarodnem kongresu bizantologov v Beogradu, 14. aprila 1927, v angleskem izvorniku, a ima tudi skoraj enako dolg, vsebinsko pa ne povsem enak povzetek v slovenshchini. Npr. v slovenshchini beremo, da bizantinski cesar Konstantin VII. Porfirogenet navaja v svojem slovitem delu *De administrando imperio* za balkanske Srbe njihove prednike Bele Srbe, ki so zhiveli v dezveli Bojki v sosedstvu Bele Hrvatske in Francije (Nemchije). [Angleshko besedilo (tudi v nadaljevanju prevod L.V.) pa, da Porfirogenet poroča o prihodu Srbov in Hrvatov v Ilirik.] Ker pa ni moj namen, da bi primerjal in razchlenjeval oba teksta, se bom v nadaljevanju drzhal slovenske razlichice. Domovina Belih Hrvatov pa je po Porfirogenetovih besedah lezhala severno od Madzharske in vzhodno od dezhele Frankov, a severozahodno od Bavarcev. Zemljepisni razpored kazhe na polabske Srbe, katerih ostanki so she danes v Luzhici na Saksonskem. Po Porfirogenetu naj bi danashnji balkanski Srbi izhajali iz severozahodne slovanske jezikovne skupine, ki se dokaj razlikuje od vzhodne (ruske, beloruske, ukrajinske) in juznoslovanske (Slovenci, Hrvati, Srbi, Bolgari). V bistvu Zhupanich polemizira z Vatroslavom Jagichem oziroma oporeka njegovim izvajanjem v vech kot trideset let prej objavljeni razpravi *Ein Kapitel zur Geschichte der südslavischen Sprachen* (1895), v kateri je izrazil dvom o verodostojnosti Porfirogenetovega porochila o prihodu Hrvatov in Srbov na jug, pri chemer se je opiral na jezikoslovne argumente, saj bi na tak nachin etnolosko razdvojili Bolgare

(Trakija) od Slovencev (Norik). Jagich je v svoji razpravi, po Zhupanichevem mnenju, sijajno utemeljil in dokazal jezikovno enotnost južnih Slovanov med Chrnim morjem in Socho, saj jeziki tvorijo homogeno skupino dialektov, v kateri posamezni govori in narečja prehajajo organsko drug v drugega, kakor členi verige. Če pa bi prishli za časa bizantinskega cesarja Heraklija (610-641) Hrvati in Srbi iz porečja Labe v Ilirik, potem bi danes govorili ob Moravi, Drini, Bosni, Neretvi približno tako kakor v Luzhici na Sashkem v vzhodni Nemchiji. Ker pa ni tako, je treba Porfirogenetove trditve imeti za izmisljivo in iskati izvor Srbov povsod drugod, le ne med Labo in Salo, sklene Jagich. K temu Porfirogenet dodaja, da je cesar Heraklej odkazal Srbom po njihovem prihodu na jug obmochje (distrikt) "ta Serbliā" (Srbchishche, v slovanskem prevodu Zonarasa iz 14. st.), ki lezhi severno od Olimpa, v Pieriji, kjer so ostali nekaj časa. Jagich se sprashuje, kako bi mogel cel narod najti prostor za prebivanje in zhivljenje na tako majhnem prostoru, morda le samega mesteca Srbchishta? To naj bi dodatno spodbijalo resničnost Porfirogenetovih navedb. Zhupanich mu odgovarja, da je prav ta cesarjeva navedba dokaz točnosti, in utemeljuje s tem, da če je bilo res mogoče spraviti vse prispele Srbe na tako omejen prostor, potem so pach morali biti maloshtevilni, v nobenem primeru jih ni bilo na stotisoče ali celo na milijone, kakor nekateri fantazirajo; morda bi jih nashteli nekaj deset tisoč. To govori v prid tezi, da so iz Polabja doseljeni Srbi predstavljali le relativno majhen vojashko organiziran zbor, ki je Bizancu pomagal v bojih proti Obrom, saj za velike množice ljudi cesar Heraklej prav gotovo ni bil zainteresiran. Potemtakem je bilo Srbchishte le bolj ali manj utrjeno taborishche, in to tem prej, ker je to mesto tudi kasneje v srednjem veku obstajalo kot trdnjava ob srednjem toku Bistrice (*Haliakmona*). Podoben primer je v poročilu Porfirogeneta naselitev turških Bolgarov, ki so si, chetudi maloshtevilni (20.000 – 25.000), podredili Slovane v Trakiji. Bolgari so se na samem zacetku naselili na majhnem otoku Pevke v donavski delti in pozneje v utrjenem taborishchu Abobi blizu Shumena, ki je merilo vsega 23 km², torej v krogu s premerom kakshnih 5,5 km, od koder so obvladovali obsežno ozemlje in ustvarili drzhavo. Srbi niso ostali dolgo v Grchiji, ampak se se vrnili na sever v staro domovino, kakor so to storili Heruli sto let prej, ko so se vrnili iz južne Ogrske v Skandinavijo. Toda Srbi so si onkraj Donave pri Beogradu premislili, se obrnili in zavzeli Ilirik, kjer so she danes. Ker pa so bili maloshtevilni, she zdalech niso mogli asimilirati zhe tam množichno naseljenih južnih Slovanov, ki so bili tam zhe vsaj od 6. st., in jim niso mogli vtisniti pechata polabskih Slovanov. Zhupanich prav v tem vidi dokaz, zakaj od Alp do Chrnega morja ni jezikovne prekinitve tam, kjer naj bi se naselili Srbi in Hrvati, ker so se asimilirali skoraj brez sledu. A le v etnoloshkem in jezikovnem smislu; k družbeni in politichni organizaciji pa so pomembno prispevali. In prav o teh kasnejshih nosilcih imen Hrvati in Srbi Porfirogenet pripoveduje, da so prishli iz Bele Hrvatke in Bele Srbije, tj. iz Polabja in porečja gornje Odre. Oni so pomagali Bizantincem premagati Obre (Avare) in so po zmagi zavzeli Ilirik kot gospodujochi vrhnji sloj ter ustanovili drzhavno organizacijo pod svojimi imeni.

*

Navedimo še eno drugačno gledanje na izvor Hrvatov.

Jozhe Rus se prav tako sklicuje na Porfirogenetovo delo *De administrando imperio* (Etnolog, V-VI, 1933, str. 31-45) iz 10. st., kjer v poglavjih 29-36 pishe o dalmatinskih Hrvatih, da so prishli iz dezhele Hrvashke, ki lezhi onkraj Bavarske, onkraj Ogrske, v blizhini Frankov pa tudi zakarpatskih Pechenegov, kakor tudi na arabske kroniste v času velikomoravskega kneza Svetopolka (870-894) in angleshkega kralja Alfreda Velikega (849-901), ki jih imenuje "Horiti". V tistem času so imenovani tudi Vislani, par sto let kasneje pa Lehi. Po Rusovem preprichanju je najstarejasha zgodovina hrvashkega imena nesporno germanska. Poleg tega se sklicuje na Niederleja (str. 34), chesh da so edini narod, ki ga poznajo zgodovinarji na tem širokem prostoru, germanski Silingi, nastanjeni okoli chashchene gore Sobotke (718 m) in reke Sleze [op. L.V.: Shleza], jugozahodno od Vratislave [op. L.V.: Wroc³aw; nem. Breslau]; ohranjeno je poslovanjeno ime Slask. Silingi so se spojili s Slovani. V germanskih virih kasneje ta prostor vezhejo na ime "Hrvat". V nadaljevanju Jozhe Rus she precizira (str. 38): »... iz Skandinavije so z Goti vred prishli tudi predniki nashih Hrvatov in zasedli dotlej venedske dezhele, podedovali tudi njihovo vlashko [op. L.V.: keltsko] ime, in to so Jordanesovi Venedi.« K temu dodaja she: »... Slovani... so ob svojem vstopu v svetovno zgodovino stanovali s svojo sredico v prav blizhnji soseshchini vislanskih Hrvatov = Lehov, tj. v danashnji vzhodni Galiciji in Voliniji.«

Mislim, da je tu Rus pod vplivom tiste shole, ki je dokazovala skandinavski izvor Gotov, kasneje blodechih po shirjavah Evrope vse tja do Chrnega morja, ko so spotoma s seboj povlekli tudi del Hrvatov v Dalmacijo in od tam v Italijo.

V bistvu se nakazuje shema:

Ko smo se zgoraj pri Oshtirjevem raziskovanju besede *себръ* »zadrugar« vprashali, kako to, da te besede ni v slovenskem besednjaku, marvech je le v srbskhchini, hrvashchini, rushchini (che naj bi bili tam tudi potomci Antov), morda tichi odgovor prav v tem, da so bila podrochja teh jezikov tudi v etnichnem stiku z neindoevropskimi vojashkimi elitami z vzhodne strani Azovskega morja, ki so prinesla svojo druzhbeno organizacijo, med njimi tudi »zadruge« in s tem njihovo ime, ki je ostalo do danashnjega dne. Medtem pa Slovenci nismo prishli pod vpliv teh vzhodnoazovskih ali kavkashkih plemen, razen obrobno in obchasno, kar je na slovenskem ozemlju zaznati v imenu »kosez« in posameznih toponimih ter priimkih »Hrvat« z izpeljankami. Zato nas ne sme chuditi, che nekateri shtejejo kajkavce na prostoru od Alp do sredine bivshe Jugoslavije med potomce Slovencev in raztegujejo slovensko ozemlje v srednjem veku od Vzhodnih Alp do izliva Donave v Chrno morje (*Mayers Lexicon*), medtem ko omejujejo Hrvate le na severni del Dalmacije in Srbe na juzhno Srbijo (podrobneje gl. mojo knjigo *Davnina govori*).

*

Tudi Karel Oshtir se je vprashanju Antov posvetil pri svojem znanstvenem delovanju, ki temelji na preucevanju predindoevropskih, staroevropskih jezikov, posebej pa je shtudijo *Veneti in Anti* (Etnolog, II, 1928) posegel na odnose s skrivnostnimi Veneti, pri chemer je sicer izhajal iz jezikoslovnega stalishcha, saj je razpravo podnaslovil

“*alarodski w-prefiks*”, toda ni se mogel in očitno niti ni hotel izogniti (spomnimo na njegovo delo *K predslovanski etnologiji Zakarpatja*, kjer je izrecno poudarjen etnolohski, t.j. narodoslovni vidik) pomembnim problemom njihovega izvora. Ostitir se je tu zhe lahko oprl na svoja sštevilna predhodna raziskovanja, na katera opozarja v uvodu in skozi celotno besedilo. Prav tako, kot obichajno v svojih ostalih tekstih, povzame svoje gledanje na predslovanski jezikovni substrat, s poudarkom, da to pochne zaradi boljshlega razumevanja izvajanj razmerja med Veneti in Anti. Po njegovem mneju naj bi bile stvari take:

V srednji Evropi razlochujemo naslednje jezikovne plasti: (a) Iliro-Venete, ki vkljuchujejo Etrusko-Rete, Liguro-Ibere (>Baske) in Pelazge, predindoevropske Paleoevropejce, ki so sorodni s Hamiti (izkljucheni so Semiti) v severni Afriki ter z avtohtoni v prednji Aziji (Likijci, Lidijci, Karijci, Predhetiti, Kavkazijci, Elamiti, Mitanijci, Sumerci); (b) centralno-indogermanske Trachane, kjer sta indoevropski palatal in labiovelar sovpadla v velar; (c) na to ili-ro-trashko plast so se v Zakarpatju naselili Slovani, ob Baltskem morju Balti in zahodno od obeh – vendar locheni z ozkim ili-ro-trashkim pasom – Germani, v juzhni Rusiji pa Skiti.

Pri tem navajanju je Karel Ostitir pod tch. (b) omenil le Trachane, v drugih delih govori o Iliro-Trachanih, sicer pa je iz tch. (c) razvidno, da misli prav to.

Nato preide na pregled antichnih virov, ki neposredno ali posredno omenjajo Venete⁽¹⁾: (a) *Herodot* III 115, *Hesiod Fragm.* 355, *Skylax* c.19, *Skymnos* v.188, kjer je govor o ‘*Ένετοί* in o jantarju ob izlivu reke *Eridanos=Visla*⁽²⁾ (op. L.V.: o zagonetkah z reko *Eridonos* glej mojo knjigo *Jantarska pot*), stari pisci zamenjujejo te baltijske Venete z jadranskimi ter *Eridanos* z reko Pad. (b) *Kornelij Nepos (Pomp. Mela* III 5, 45; *Plinij* II 170) poroča o *Indih* ob “Severnem morju”, *Ind-* namesto *Venet-* najbrzh pod vplivom *Indov=Indijcev* v Aziji. (c) *Plinij* IV 97, *Tacit Germ.* 46, *Ptolomej Georg* III 5, 6 in naprej, *Tabula Peutingeriana*, *Markianos* II 38-40: *Venedi, Veneti, Venethi, Ouenedai, Venadi, Veridoi = *Venidoi, Ouen(e)dikos kolpos.* (d) Iz germanskih virov **Wenetd* > gotsko *Venetharius Winitharius* = starovisokonemshko *Winidheri, Winida* ter **Wenet* > anglosaksonsko *Winedas*, staronordijsko *Vindr* in **Wenað* > angloskasonsko *Weonodland*. Obshirno razpravlja o vsem tem Niederle v *Slovanske starozhitnosti* I/1, *Manuel* 31. Germanskega izvora je finsko **Venädä* > *Venäjä* »Rusija«. (e) Semkaj sodi morebiti tudi slovanski **Vet* in **went* v rushchini *Vjatichi* ob *Oki = Vaniti* po Niederleju v *Slovanskih starozhitnostih*. Menjavanje *t<>th <>d (>ð)* v zgoraj navedenih oblikah je morda germanskega izvora – v germanshchini prehaja *t v th* ali *t v d*, ki ostane v zacetku besede in za naglashenim vokalom, in *td v ð* - je pa verjetneje ili-ro-trashkega porekla, od koder izhaja tudi germanski premik glasov in kjer nahajamo poleg *Veneti-Enetoi* v zgornji Italiji tudi *Enedi* v Iliriji.

K temu izvajanju Ostitirjevbi opombi:

(1) Neuroi niso Slovani, ti kljub slovanskemu **nyrú* »*äüçø*, charmer; charovnik, ocharljivec«, ker spada **neur<>nurz u<ok* predsokitskemu *anor* in dalje z *r<>* 'k predgrshkemu **noos > nous* in k predsokitskemu **ana(r)* v *Anaharsis* »skitsko Philosoph«, katerega **hars* »peritus; izkushen, veshch« < **kharfa/ta* se ponavlja s *kh<>g* (kakor predslovansko *chrusha<>grusha* »Birne; hrushka«, predslovansko *chodogí*;

predgrško *gandos o polla eidos kai panourgos* v predsllovanskem *gorazdú*; k *ts*<>*zd*. She manj so Slovani *Boudinoi*, o katerih poroča Herodot, da so *fitheirotrageousi*, in katerih **budh* je soroden s predgrškimi **b[u]dh > ftheir* »eine Fichtenfrucht; neki smrekov sad« (str. 47).

(2) *Eridanos* = *Visla*, to je jantarjeva reka; za to govori naslednje: (a) jantarjeva lezhishcha ob Visli, posebno pri izlivu, in njenih pritokih, in *Eridanos* je keltsko ime za jantarjevo reko: *Er-* < **wewar-* < *galsko* **webar-* »jantar« (primerjaj kimrijsko *gwefr* ipd.) + *idar* = predgalsko **ida*n* »Fluss; reka«, o vsem tem Karel Oshtir v *Danuvius-Asamus-Naissus*, *Visla* < **Wiksl* (s *ks*>*s* proti *ksh*>*kx*>*ch*) = novovisokonemshko *Weichel* je iz **Wiskl* metatetizirano (ohranjeno morebiti v latinskem *Visculus*) in *-skl-* »jantar« je reducirano iz baltskega > staroegipchanskega *sacal* »Bernstein« itd. O shirjenju baltskega jantarja na jug kazhe primerjati med drugim ligursko *langurium* »Bernstein« in predbaltsko **langa(r)* »Bernstein > okno« > litavsko *langas* »Fenster, okno«.

V nadaljevanju se Karel Oshtir loti starih virov za Ante: *Antes*, *Anti*, *Antae*, *Antai*, *Anthaiib*⁽³⁾ je slovanska drzhava, ki se pojavi v južni Rusiji tekom 3. st.n.sht. ter izgine v zacetku 7. st.. **O slovanskem poreklu Antov nihche ne dvomi, medtem ko so zgoraj omenjeni Veneti predsllovanski in predgermanski (=ilirotrashki) avtohtoni Zakarpatja in vzhodne Nemchije, njihovo ime je preneseno na slovanske doseljence** (podchrtal L.V.): (a) med Germani in Slovani se je ohranil pas avtohtonih Venetov, katerih ime so Germani po germanizaciji (oziroma slavizaciji) teh ostankov razshirili na Slovane; (b) **Vet* v *Vjatichi* odrazha morebiti predsllovanski **Venet* : *Venət*>*Vent*, ki so se slavizirali (str. 48).

To Oshtirjevo razlago se mi zdi potrebno takoj komentirati. Medtem ko so Slovani iliro-trashki substrat v Zakarpatju vse do ozkega pasu, ki naj bi ostal, tako poslovanili, da je za njim komaj kaj ostalo v jeziku, pa so se Veneti ohranili v omenjenem ozkem pasu. In podobno z germanske strani. Kako? Zakaj? Seveda lahko zahnemo shpekulirati in najdemo poljubno mnogo razlag. Osebno mislim, da je tu Oshtir obstal, ker bi z dokonchno oznako Venetov kot Praslovanov dregnil v pangermanski osir... Svoje mnenje opiram zhe kar na Oshtirjevo pripombo (3), saj so Langobardi bili she leta 117. n.sht. zahodno od Labe, v spodnjem toku reke Veser v Severnomorskem primorju okoli Bremna, leta 476 so ob zgornjem toku Visle okoli Krakova, od tam so shli v Panonijo, od koder so jih 568 potisnili Avari (Obri) v severno Italijo, leta 600 pa so zhe zavzeli dobrshen del Italije. Torej so bili pod Karpati nekaj chasa v 5. st., kar je veliko prepozno za chasovne razpone v formuli: Predindoevropelci (=megalitska ljudstva) = Predsllovani>Praslovan>Slovani, ki zajema veliko daljshe chasovne razpone tisoeh in vech let, che naj vse uskladimo z zgodovino megalitskih kultur z Iliri, Traki itd. Poleg tega velja, da so Anti zhiveli veliko jugovzhodnejše, tam nekje nad Chrnim morjem, toda za to ima Oshtir razlago... (op. 3)

Opomba 3: *Anthaiib* so prevzeli Langobardi od Slovanov, ko so se ob Karpatih pomikali proti jugu. Zaradi tega je treba *-ib-* formant v predsllovanskem *Dudl-ebi* (*Dudl-* iz **Daudl* ali *Deudl*, ki je staroevropska genitivna izpeljanka iz **deud* »natio« (prim. predgalsko *Deudoriks* ipd.), *Velt-ebi*, izvajati iz *-aib*. Ko so Germani zadeli ob Visli po absorbciji Venetov na Slovane **[W]antaib*, so ohranili ednino **ant* v zahodnogermanskem pomenu »Riese; velikan«, množinski formant *-aib* pa so spremenili v starovisokonemshko *-eiba* »Gau; okrozhje« - pri tem se nam ni ohranil simpleks (nezlozhena beseda) in tudi germanski izvor ni dokazan.

S tem svojim zaključkom v opombi je Oshir jasno pokazal, da je povzel nekaj nedokazanega! Zato je zanimivo, kako Oshir potem nadaljuje. **Ni izključeno, da je Antes najstarejši splošno-slovanski naziv za Slovane** (podchrtal L.V.); za to govori: (a) delitev Slovanov v dve glavni plemeni: *Sclaveni* in *Antes* po Jordanesu (*Get.* 34, 35), posebej she, che je slovanski *ot* < *[w]ant* »Ant« shele slovanski refleks prvotnega **Wan*∂t, **Wen*∂t »Venet«. (b) Niederle postavlja zibelko antske drzhave v Volynj, torej v osrchie zakarpatske pradomovine Slovanov; (c) ko so trchili Germani po absorbciji Iliro-Trakov v vzhodni Nemchiji ob Slovane, so jih spoznali pod imenom **Ant*, che je zahodnogermansko **ant* »Riese; velikan«, ohranjeno v anglosaksonskem *ent* in v novovisokonemshkem narechnem *enz* »Riese«, izposojeno iz slovanskega **ot* »Ant«. Oshirjeva povzemanje po Niederleju, da so Germani trchili na Slovane, kazhe na zgodovinopisno smer, da so Germani prodirali proti vzhodu, da jih potemtakem tam prej ni bilo in da so oni osvajali tamkajshnja ozemlja, ne pa da je bilo vse to zhe prej germansko, od koder potem teorija o Indo-germanih.

Po Oshirju, ki se opira na lingvisticzne analize, je ime *Veneti* paleoevropskega izvora, ni pa izključeno, meni, da *w-* v *Veneti:Anti* izvira iz prefiksa (= t.j. besedotvorno obrazilo, predpona), vendar je spricho uporabe korena **ant* edinole za Slovane prehod *went*: *want* > slovansko **[w]ant* vseeno verjetnejshi (str. 49). Che pa predpostavimo drugo možnost, da gre za indoevropsko izhodishche, se mora zaradi neslovanskega izvora korena **wa/en(a/e)t* upoštevati predvsem iliro-trashko možnost.

Razmerje med germanskim **wenedt* ali **wenadt* in slovanskim **vent* > *vet*, **[w]ant* < **want* spominja sicer na latinsko *anat*. starovisokonemshko *enit* < *aneñ* napram litavskemu *antis*, slovansko *oty* (indoevropska praoblika **anet*, *aðnt*), vendar je slovansko **went*: **[w]ant* izvajati iz iliro-trashkega **wen*∂t, **wan*∂t (> baltoslovansko **went*, **want*) oziroma iz **went*, **want* z ilirotrashko redukcijo *e/a* vokala v ∂, oziroma v ∂ > - .

Oshir nadaljuje, da se deblo **wenet*, **wenat* baltijskih in **zakarpatskih** Venetov (pochrtal L.V.; torej so bili Veneti tudi v Zakarpatju!) ponavlja v gornjeitalijanskem *Enetoi*, *Ouenetoi*, dardansko *Enetoi*, galsko (Armorica) *Veneti*, *lacus Venetus* v Alpah; spricho paflagonskih v *Iliadi*, II 852, omenjenih *Enetoi* je **keltski izvor tega korena izključen** (podchrtal L.V.). Semkaj stavijo tudi ilirsko *Enedi*, kjer kazhe izhajati iz grshkega **[w]enedoi*, dasiravno bi se dalo **enet*, **enat* poleg **wenet*, **wenat* razlagati tudi na podlagi staroevropskega = predindoevropskega *w-*prefiksa.

Oshir opozarja na svoje stalishche, da je bila predindoevropska staroevropshchina v sorodu s hamitshchino v severni Afriki ter s starimi prednjeazijskimi jeziki. Medtem ko je *w-*prefiks v staroevropshchini ohranjen zgolj v petrefaktih, najdemo v nekaterih hamitskih in prednjeazijskih jezikih ta prefiks she v zhivi rabi!

Prav bo, da vsaj nakazhemo hamitske jezike, te danes govore **Hamiti**, ljudstva severne in vzhodne Afrike; sorodni so semitskim ljudstvom (Arabcem idr.); glavni predstavniki so Berberi, Kabili, Tuaregi, Rifanci, Nubijci, Gala, Somalci, Danakilci, Guanchi (na Kanarskih otokih) itd.; hamitsko-semitskega izvora so Egipchani in Kopti, torej so to zhe davno znana ljudstva. Prav tako so zelo starega izvora **Semiti**, skupina ljudstev, ki zhivijo v dezhelah Blizhnjega in Srednjega Vzhoda, v severni in severovzhodni

Afriki. V antiki so bili znani Akadijci (Asirci in Babilonci), Aramejci (Sirijci idr.) in Kananiti (Zhidje, Fenichani s Kartazhani, Moabiti, Amoriti idr.); danes so to Arabci, Zhidje in del Etiopcev (Amharci idr.) in jih je okoli 110 milijonov. Semiti so do dandanashnjega močno prevladali nad Hamiti.

Oshtir prav na primeru *w*-prefiksa najde sorodnosti tako z berberskimi dialekti kakor s staro egipchanshchino. Seveda pa se osredotoča na staroevropske jezike, kamor sodi tudi baskovshchina, in navaja primere tudi s slovanshchino:

ezko, baskovsko, slovansko *voskъ*, litavsko *vashkas* < **washk* (str. 53);

bizi, »zhiviljenje«, < **witswi*, *bitswi*. etrushchansko *zivas* »lebed?«, *shvalce* »vixit« (str. 57) ipd. Glede drugih povezav, ki jih Oshtir uporablja v svojih razchlembah, so nekatere prav vznemirljive, tako npr. za Apenine:

vapъno (> sekundarno *vapiti*) slovansko »Kalk; apno« < **wapenn*, ligursko *Penninus* > *Poeninus mons*, etrushchansko *Appenninus* (< *A-p*-) *mons*, *pen-th-na* »Stein, kamen«, latinsko *Penates* »Götter des Herdfeuers; bozhanstvo ognjishcha« (che iz **pen* »Stein > Herd«). K **pen* »Herdstein > Herd« tudi *penestes* kakor *ognjъ:ognjishъ* »mancipium; lastninska pravica«, etrushchansko > latinsko *atrium* »* Herdraum > Mittelraum des altitalisches Hauses« (*hadra id est petra* [*r* <> -] > etrushchansko *etera* z *a* <> *e* (str. 58);

Velesъ, predslovansko, »Seelengott; bog dushe« < **welaps*: etrushchansko **laps* > *las* > starolatinsko *lases* »Geister; duh, prikazen« (etrushchansko *lupu* »mortuus«); preko *s* <> *ss* latinsko *lessus* »Totenklage; mrtvashka tozhba« (str. 59);

velъb(l)odъ, predslovansko, »camelus« < **wulbland* + *velъ* »magnus (*v-* je nabrzh slovanski *v* pred *ъ*!) (str. 59);

netopir, [*x*]*netopyrъ*, predslovansko, lat. *saurix* »eine Eulenart; vrsta sove«; za *xne* »Haut; kozha« = litavsko *shikshna*, za **tpr* <> *(*t*)*sh(w)r* prim. z baskovskim *sabur* »souris; mish« (str. 60);

ъstъba, predslovansko (germansko **stub* »Stube; izba, soba«, likijsko **istu*, *bazi* > *isbazi* gr. *soros*; coffin; krsta«, lat. *vestibulum* < **westub* (str. 60);

vidla, predslovansko, »Gabel; vile, vilice« < **widh[u]*: etrushch. **dhulskъn* > lat. *thu* [*l*]*scъna* > *fuscina* »Dreizack; trizob«; etrushch. **dhun* »3, tri« > *thun*, *thu*, **skъn* < *skъn*, *s(a)cъna* »Haue des Pontifex; motika, rovnica (vrhovnega) svechenika (str. 61);

***wingar**: ***ingar** »rot; rdech« > bask. *chingar* »etincelle, braise, charbon; iskra, zherjavica, oglje«, *injar*, *inhar*: *gorri* »rot; rdech«, *gar* »Flamme; gorech, plamen« (str. 61); ***vigъnjъ**, predslovansko »Schmied(e)« < **wigubnj*: kelt. **gobann* »Schmied; kovach, kdor dela pri vignju, z ognjem« (str. 61);

virajъ, predslovansko, »Paradies« < **wiraju* (che ne iransko po Vasmerju iz **vъ Ir*): *rajъ* (str. 61);

Visla, predslovansko (s *ks* > *s* proti *ksh* > *kx*) = germansko **Wixsl* < **wiksl* (*ks* <> *sk*), lat. *Visculus* < *wiskl* (: *iksl* > slovansko *Isla* »pritok Visle«): predbaltško > egipchansko *sacal* »jantar« (*s* <> *st*), predslovansko *stъklo* »*jantar« > *steklo*, **wist* [*k*]*l* > german. **Wistlo* »Wechsel = lat. *Vistula* (str. 61-62);

vitegvъ, predslovansko, »eques; vitez, konjenik, jezdec« < **w-i-tem-g* - *tem-* preko (*t* <> *d*) v etrushch. *damnos* (*ippos*), predslovansko **dentel* »Pferdekraut; konjska zel« > *detel* »Klee; detelja« (str. 62);

tele, predslovansko, lat. *vitulus* »Kalb« < **w-i-tel* (str. 62);

viv**lga**, predslovansko, »Oriolus galbula, vuga, kobilar« < **w-i-wilig* : *i-vlga* : *vlga* > *vuga* (str. 62);

vo**rtb**, predslovansko, »hortus« (: *vbr[to]t**o**p**o*** ali *vbr[to]t**o**b**o*** »hortus, spelunca; vrt, nasad, zelenjava, jama, votlina« : etrushch. *tupi* = karijsko *taba* "petra"?) < **wirt*, ilirottrashko **irt* < *hortus* (str. 63);

ebdzhu**r* > *ezv**o***, predslovansko, »Dachs; jazbec«, **webdzhu**l***, baltoslovansko *abdzhu* (*abth[u]r?*), prusko *wobsrus*, litavsko *obshrus*. **Vobesca** ibersko »Wald bei Bilbilis« < **w-o-besh* : romansko *a-bs-us* »unbebaut; neobdelan« : bask. *baso* »foret; gozd« (str. 62);

Vogesos > *Vosegos*, *Vosagus*, *Vasagus*, galsko »Vogesen, Vosges« < **woges*, *o*<>*e* ter *ks*<>*s(s)*, ligursko *Vesulus pinifer* : **gesust* > irsko *gius* »Kiefer, *g*<>*k*; bor«, germansko **kezn* > **kena* »Kien; smolnica, derenica, sovoj (gl. Janezhich – JAN)«, juzhnoslovansko narečno *ma-cesn**o*** (*ke*>*æ*!) (str. 63);

nedo**ro**, predslovansko, »kolpos; zaliv, prsi, nedra, vagina«, **v**o**n ned**o**ra* > *v**o**n ed**o**ra* !, grshko *nedus* »ventre; trebuh«, **w-e-ntl*, etrushchansko *netshvis* »haruspex; vedezhevalec iz drobovja zhivali«; **netsu**r*** spada s *ts*<>*t/d* k slovanskemu *ned**o**ro* (str. 65);

seto**(n**o**)**, predslovansko, »extremus; skrajn«, preko *s*<>*r* baskovsko **rutin*>*uruti*, **urrut[i]n*>*hurrun*, z *u*<>*i* pa **urrin*>*ur**in*** »loin; dalech, redko« (str. 66) prim. *od-soter*, **vosk**o****, predslovansko, litavsko *vashkas* < **washk* »Wachs«, [shk<>ksh] germansko **waxsa* < **wapshk*, latinsko *apis* »Biene; chebela«, **waban*, **wabon* (str. 66);

vapa, predslovansko, »stagnum, mlaka, luzha ipd.« < **wap* : zahodnogermansko narečno *ap(p)* v rečnih imenih (str. 66);

***wend**o**ter**, baltoslovansko, »Art Netz; vrsta mrezhe« (>slovansko *veterb*, litavsko *ventaris*) < **w-e-n**o**t-er*. nat > germansko **nat*, *not* »Netz, mreža«, prusko *noatis* »Nessel; kopriva« lat. *nassa* »Fischreuse; ribishka vrsha, sak« (str. 67);

wep**r*, baltoslovansko, »Eber; merjasec« (>letishko *vepris*, slovansko *vepr**o***) < **wep**r*** (*e*<>*a*) : lat. *aper*, starovisokonemshko *ebur*, grshko *kapros* (str. 67);

***vi[k]snja** [ks<s] > *vishnja* [ks<>sk], predslovansko, **wiksaⁿ/l* »Weichselkirsche; vishnja« (starovisokonemshko *wihsel*, severnonovonemshko *wessel*, romansko **viscj* > ital. *visciola* itd. (str. 68);

konjo****, predslovansko, **wikpo* »Pferd; konj« (> grshko *ippos*, *ikkos*) < **w-i-ko* : keltsko **kapp* > sirijsko *capall*, kimrijsko *ceffyl*, (*pp*<>*b*) galsko *Caballos*, grshko *kaballes*, latinsko *caballus* slovansko *koby**la***, latinsko *cabon*, **kabn* > slovansko *konj**o*** (str. 69);

vixla**** > *vila*, predslovansko, <*wish(a^x)l*, (kakor *zhi[x]la* : litavsko *gin**la***) spada z *i*<>*o* k baltskemu **woshu^r* (*n/l*<>-) »junge Frau« > litavsko **wuoshwje* > *uoshve* »Mutter der Frau«, keltsko narečno **gwox[w]id* > kimrijsko *gwaudd*, starokornvalsko guhit, bretonsko *gouhez*, latinsko *voxor*, [*v*]/*uxor* »die rechtmässige Frau, zakonska zhen**a**« < **wa^xksh*, *ksh*- »nympha, junge Frau« iz **ka^s* »jung, mlad«, v etrushchini *husrnana* »juvenilis; mladosten«, *hushiur* »mlad«, grshko *nannos* »majhen, palček«. Iz **wish(a^x)l* »nympha« z numfe>numfutsa = nevesta>nevest**ka** »Wiesel; podlasica«, tudi germansko **wisulon* »podlasica«, **awis(e)l* > aielouros, ailouros »chat, chatte; machka«. K semaziologiji (=semantika, pomenoslovje) morebiti tudi slovanska *lasi**o*** »Wiesel; nevestica=podlasica« : etrushchansko *lasa* »*Jungfrau>dienende Gottheit; *devica > sluzhabnica bozhanstva« (str. 70); itd.

Vse, kar je označeno kot predslovansko, predgermansko itd., je treba obravnavati kot skupno osnovo, ki naj bi po Oshtirjevem mnenju presihala iz predindoevropskih jezikov v indoevropske. Oshtir na temelju svoje podrobne pripravljane razchlemba zgledeov sklene, da se sme primerjati **wenat*, **wenet* : **anət* »Venet > Slovan« z alarodskim **ant(h)* »chlovek« (v predgrshchini *anthropos*, predhetitshchini *antuhsh*) (str. 70), vendar je slovanski **ant* v *Antis* in iz tega anglosaksonski *ent*, novovisokonemshki narečni *enz* »Riese; velikan«, najbrzh shele slovanska analogichna stavchnofonetichna tvorba iz **want* < **wanət* (kakor *vosa* > *osa*, *vosь* > *osь* itd.) in **wanət* se lochi od **wenat*, **wenet* : **wanət* > slovansko **went* le po *a*<>*e*. Zato tudi ne sodi venetski **wen* v *Veneti* k **wen(n)* v retski *Venostes*, *Vennonetes* »Alpenvölker; alpsko ljudstvo«, ker se ta **wen(n)* ne dá odcepiti od retskega **enn* v *Ainos*, *Aenus*, *Enos*, *In* »reka Inn«, in dalje od predromanskega, galskega *venna* »Schleuse, Mühlgraben; zatvornica, mlinski jarek«. Oshtir se je v tem svojem temeljitem jezkoslovnem traktatu seveda oslanjal na lingvistichne zakonitosti, toda treba je takoj dodati, da so drugi slovechi jezikoslovci, med katerimi je npr. Devoto (kot lahko preberemo tudi v tej knjigi), v 3. tisočletju pr.n.sht. postavili Venete v Panonijo, od koder naj bi se kasneje preselili v severno Italijo po kopnem in v srednjo Italijo chez morje.

To njegovo nelagodje je zachutiti v nadaljevanju (str.71), ko pravi, da nekateri sicer vezhejo *Venet* z indoevropskim **wen* > starovisokonemshko *wini* »prijatelj« itd., in tudi Avesta pozna *vathva* »Schar, Herde; krdele, trop, chreda«, kar bi prishlo v poshtev ob morebitnem indoevropskem izvoru korena **wen/o/ət* : **wonət* (> slovansko **want* > *[*w*]ant). Vendar je zaradi **predindoevropskega porekla venetskega jezika** (podchrtal L.V.), na katerega se je ulegla centralnoindoevropska plast, **wen(e/a)t*, **wenət* > baltoslovansko **went* <> **wanət* > **want* > slovansko *[*w*]ant najbrzh sorodno s pribaltskimi *Oueltai*, ki jih omenja *Ptolomej* III 5, 10 in katerih ime tichi tudi v imenih zahodnoslovanskih ljudstev *Velti*, *Veleti*, *Veletabi* (< slovansko **Veltebi*; komaj da < **Veltove*), *Velatabi* itd. > visokonemshko *Wilzi* (*z<t*). To ime prikljuchujejo k predbaltoslovanskemu **wa/elət* > **wa/elt* »Riese; velika« v starocerkvenislovanshchini *vlatь*, rusko *veletь*, *volotь*, poljsko *wielot* in je po pomenu identichno s predbaltoslovanskim **wenət* > **went* »gros; veli« v slovanskem komparativu *vetjь* »vechji«; k -*en*- iz -*enə*- primerjaj rastoči naglas v srbschchini-hrvashchini *veće*, *već*; slovensko *več*, letonsko *Veņģa* »Velikaja« = litavsko *Veņģa* (str. 71).

Podchrtal sem "predindoevropsko poreklo venetskega jezika" zato, ker je Oshtir o tem preprichan; pa je res tako? Da in ne! Po teoriji kontinuitete bi morali biti Veneti prisotni na teh prostorih zhe tisočletja pred n.sht., torej vsaj v neolitiku, che ne zhe prej. In prav po teoriji kontinuitete je treba njegovo t.i. "predindoevropsko Evropo" zavrechi in jo nadomestiti s kontinuirano naseljenimi ljudstvi, to pa so med drugimi, kot pravi Mario Alinei, tudi Slovani in Slovenci na sedanjih ozemljih in tudi v Vzhodnih Alpah.

Oshtir nadaljuje, da je pri tej razlagi imen **Venet : Ant** in **Velt** podana ne le etimologija (predslovansko **vel(t)* »gros; velik«, **vent*), ampak tudi prehod *e*<>*a* v *Venet : Ant* kakor

v *wielot* : *vlatb*, in kochno možnost izvajanja narodnih imen Venetov: **We/ane/a/ət* <> **We/alət*. Nekateri k temu dodajajo še *Azh-vinchei* (Bugja, *Rocz. slaw.* VI 27) (str. 71). Oshtir meni, da na podlagi njegovih raziskovanj ni izključeno, ker se pojavlja osnova **wa^xl* tudi v baskovshchini **wal* > *al* (primerja *Enetoi* poleg *Veneti*) »pouvoir; moch, oblast«, da gre za staroevropski, predindoevropski izvor korena, saj poleg tega najdemo na podlagi staroevropskega prednjeazijskega *w<>h* (<> *f* <*ph*), k temu likijsko *uhe* <> *uwe*, *wata* <> *hata*, etruschansko *Ve[r]sta* <> **Horsia* > *Horchia* »Göttin des Herdfeuers; boginja ognjishcha« (etrushch. *verse* »ogenj«), še baskovsko **hant* > *handi* »velik« iz **phant* preko **fant*, chemur odgovarja s prehodi *f* > *b* > *w* predbaltoslovansko **wa^xn(a^x)t* »velik« (str. 72).

Oshtir pa postavlja še drznejšo predpostavko, kar seveda spet opira na jezikoslovne analize, da pred *n* v staroevropskih prehaja asimilatorično *p>m*, npr. *cybindis* > *kumindis*, torej poleg **pa^xnt* »velik« tudi **ma^xnt*, ohranjeno v etruschini *mantisa* »additamentum; dodatek, dostavek«, predkeltsko **mant* > irsko *meit* »velik«, zato ni neprichakovano poleg omenjenega predbaltoslovanskega **wa^xn(a^x)t* »magnus, Venetus« tudi **ma^xn(a^x)t*, torej **Mendət* > **Ment* »Venet«, ohranjen morebiti v baltskem estuariju (morska plitvina, laguna, mlaka, zatok) *Mentonomon nomine* (Plinij 37, 35) (str. 72).

Oshtir zaključuje (str. 73): Zaradi staroevropske glasovne spremembe *n<>l* so nastali *Veneti* za predslovansko *welət* > *welt* > zahodnoslovansko *Veltebi* – kjer je oblika *-eb-* za oznachevanje imena ljudstev (kakor pri *Dudlebi*, to je oblika, ki je npr. iz slovanshchine preshla tudi v langobardsko *Anthaib*) iz *-aib-* in se pojavlja tudi v sicilijansko-trashkem *-ib-* – tako **we/ame/ət* v *Veneti-Antes* <> **welət* v *Veltebi* primerjamo s predslovanskim **wendət* > **went* > *vet* »velik« <> **wel* v *vel* »velik«, **we/alət* > *ve/alt* > *ve/oltb* »velikan«. Tako naj bi torej vsaj lingvistično obstajal enachaj med Veneti=Anti; vendar bomo v nadaljevanju videli, da se dá to uskladiti tudi v zgodovinskem smislu, tudi uposhtevajoch zhe na zacetku omenjeno mnenje Franceta Bezlaja: »*Veneti*, ki so nam pustili imena kakor *Benetke*, prevzeto prek romanshchine in *Banjshice*, *Bate*, *Baske* verjetno še direktno, so se preselili na jug vech kot poldrugo tisočletje pred Slovani, so bili verjetno samo del skrivnostnega ljudstva ali konglomerata ljudstev, ki ga domnevamo na nekdanjem ozemlju luzhishke kulture.« (BEZ I, str. 255) »Ime vasi *Baske* na *Banjshicah* lahko razlozhimo glasoslovno samo iz *vêtskê* k etniku *Venti*, verjetno *Veneti* ali morda slovansko *Anti*.« (BEZ I, str. 291)

*

Che spomnimo, da je Karel Oshtir oznachil v svojih lingvističnih raziskavah predindoevropske jezike kot megalitske jezike, med temi naj bi bila tudi etruschina in venetshchina, je vsekakor prav, da se ozremo na tisti chas megalitov tudi po našem ozhjem, slovenskem ozemlju. So kakshna znamenja megalitske kulture tudi pri nas?

Neprevedene knjige

Lev Detela

ZADNJI DNEVI HITLERJEVEGA TRETJEGA RAJHA

Armin D. Lehmann: Zadnji ukaz. Kot Hitlerjev kurirček v firerjevem bunkerju. (Der letzte Befehl. Als Hitlers Botenjunge im Führerbunker.) Gustav Lübke Verlag, Bergisch Gladbach, 2003

»Obstajata samo zmaga ali propad. Ne smete poznati nobene mere v ljubezni do svojega naroda in nobene mere v sovrashtvu do nasprotnika. Vasha dolžnost je, da ste ostro budni, ko drugi spijo, in močni tudi tedaj, ko drugi postanejo shibki. Vasha največja chast mora biti neomajna zvestoba Adolfu Hitlerju.«

To so bile besede vodje mladine »Velikonemshkega Rajha« Arturja Axmanna (1913 – 1996), ki jih je zabical zbrani skupini ideoloshko hipnotiziranih desetletnih dechkov na dan pred 20. aprilom 1945, zadnjim Hitlerjevim rojstnim dnevom. Ti so v Berlinu prisegli, da bodo do zadnjega branili nemshko domovino in narod. Podobnemu prizoru s Hitlerjem in njegovimi mladimi zadnjimi »vojaki« pred bunkerjem pri berlinski Reichskanzlei, ki so ga posneli za propagandni film in je po porazu Nemchije kot dokument o zadnjih dnevih nemshkega tirana krozhil po svetu, je prisostvoval tudi tedaj šestnajstletni avtor prichujoče knjige, ki je bil Axmannov kurir za zveze. Skupaj z osmimi drugimi chlani Hitlerjeve mladine ga je firer odlikoval z zheleznim krizhcem zaradi »izrednega poguma v boju proti sovrazhniku«, »mlade junake« pa je poleg tega povabil na sprejem ob svojem rojstnem dnevu. Mlademu kurirchku se je namrech posrechilo na poti med centralo nacionalnosocialisticne stranke in Hitlerjevim bunkerjem unichiti sovjetski tank. Za nagrado je lahko opravljal najnevarnejshe delo, saj je postal kurir med Hitlerjevim bunkerjem in nasprotno stranjo ulice.

Leta 1928 rojeni Armin D. Lehmann sodi zagotovo k zadnjim she zhivechim prichevalcem o »poslednjih dnevih« v berlinskem bunkerju. Podobno kot za Hitlerjevo zhe umrlo osebno tajnico Traudl Junge – po njenih spominih so posneli film *Propad* – postanejo zadnji dnevi Hitlerjevega »Velikonemshkega Rajha« v berlinskem bunkerju Lehmannovo ključno zhivljenjsko dozhivetje.

Mladi Lehmann, ki so ga vzgajili doma in v sholi v prepričanega privrzhenca nacisticne ideologije in mitologije, spozna v zadnjih dneh Hitlerjevega zhivljenja vrsto glavnih sodelavcev nemshkega diktatorja. Med 20. in 30. aprilom pride vechkrat v Hitlerjevo blizhino, shtirikrat pa se z njim tudi neposredno srecha. Prvich na sprejemu ob Hitlerjevem rojstnem dnevu, ko Axmann pateticno predstavi vodji rajha izbrane chlane mladine z besedami: »Moj firer! Vasha mladina je pripravljena za zadnji boj!« Hitler se

ganjeno zahvali in poudari, da bi bil položhaj popolnoma drugachen, ko »bi bili vsi tako pogumni kot ti dechki.« Obrne se proti mlademu Lehmannu in ga s tresocho roko zagradi za levo ramo. Medtem ko se Lehmann predstavi, se diktator z obema rokama oprime mladenicneve desnice in mu zastavi nekaj osebnih vprasanj. Pozneje, v kratkem nagovoru, Hitler poudari, »da je položhaj Nemchije podoben položhaju na smrt bolnega bolnika. Toda ni nujno, da mora ta umreti, kajti možno ga je reshiti z zdravilom, ki so ga she pravochasno izdelali. Prav zdaj se je to tudi zgodilo. Zato moramo biti pripravljene, da do njegove uporabe zdrzhimo, da dosezhemo dokonchno zmago.«

Drugich in tretjih se srechata 26. ali 27. aprila. Prvich stoji Hitler globoko zamishljen sam v tesnem, mrachnem in zatohlem podzemskem prostoru, drugich pa se naslanja v navzochnosti svojega namestnika Bormanna na betonsko steno. Chetrtich, ob zadnjem neposrednem srechanju, se Hitler pojavi sredi nochi pred spechim avtorjem knjige kot prikazen. Strmi v preplashenega dechka, kot da ga ne vidi, Lehmann pa ga od strahu pozabi pozdraviti. V naslednjem trenutku se bunker zatrese zaradi tezhkega topovskega zadetka. Hitler dvigne tresocho se desno roko in se oprime stene. Z globoko vdrtim rumenkasto sivim obrazom je videti she bolj nezdrav kot ob prvih srechanjih.

Po Hitlerjevem samomoru izrochijo Lehmannu posebno pismo za diktatorjevega naslednika velikega admirala Dönitza v Flensburgu, vendar mu mladi kurir pisma nikoli ne more dostaviti, ker je pri begu iz berlinskega bunkerja v nochi med 1. in 2. majem 1945 tezhko ranjen in se iz nezavesti zbudi shele v sovjetski vojashki bolnishnici.

Preprosto napisana knjiga ne prinasha kakih zares novih odkritij, pach pa je zanimiva zaradi avtorjevega posebnega prichevalskega zornega kota. Je psihogram ideoloshko zlorabljenega mladega chloveka, ki brez pridrzhkov veruje v »ideale« nacionalnega socializma. Je podoba tragichne zaslepljenosti v »karizmaticchno osebnost velikega firerja«, ki da bo negativno in poniglavo izkorischevalsko stanje sveta popolnoma spremenil s pozitivno energijo zdravega nemshkega »nadchloveka«. Ne zaveda se, da je besedichenje o »neomajnem junashtvu do zadnjega diha«, ki so mu ga vcepili v glavo mogotci Tretjega rajha, zgolj navadna fraza. Toda do zadnje sekunde rajha nihche uradno ne revidira »velichastne podobe firerja«, cheprav je tudi vojna izgubljena. Zvestoba do groba! Mladi Lehmann skupaj z mnogimi sotovarishi misli, da se bori za »velike ideale«, medtem ko v resnici podpira zlochinsko Hitlerjevo politiko in postane v zadnjih vojnih operacijah v Berlinu chisto navaden »kanonenfuter«.

Shele v dolgem povojnem miselnem procesu se Lehmann, ki se zachne posvechati novinarstvu, kritichno ozavesti. Zdaj spozna negativne razsezhnosti politike Tretjega rajha in svojo tragichno majhno vlogo v tem nechloveshkem sistemu. Leta 1953 se izseli v Zdruzhene drzhave Amerike, kjer se porochi z Americhanko in ustanovi družhino. Svoje spomine na konec vojne v Hitlerjevem bunkerju izda leta 2000 najprej v Ameriki v angleshchini pod naslovom *Hitler's Last Courier*. Nekaj let zatem pa pripravi she nemshko verzijo knjige in jo opremi z bogatim slikovnim gradivom.

Chitalnica

Jolka Milich

O (NE)SVOBODI GOVORA

V zvezi s karikaturami nasploh, vključno s karikaturami preroka Mohameda, sodim med tiste, ki zagovarjajo risanje, karikiranje in parodiranje katerekoli teme, laične in verske, ter so za objavo duhovitih karikatur, spisov in pamfletov; drugache recheno, sem med tistimi, ki navijajo za svobodo misli in tiska. Ogorčenost Toma Vidica v *Primorskih novicah*, tako v komentarju z dne 10. februarja letos (**Brezmejna nadutost**) kot 20. februarja v komentarju **Aroganca, ignoranca**, mi je domala vzela sapo. Da je Vidic tako ostro reagiral, se mi je zdelo naravnost neverjetno. Vsak stolpich sem prebrala vsaj trikrat, da pach v njem razberem ironično poanto, pa nich. Shlo mu je chisto zares. Naj preberem she enkrat, da nisem nemara kaj spregledala. Ne, niti vejice nisem brala narobe, zhal. Potemtakem je zanj, po analogiji, tudi smrtna obsodba za avtorja *Satanskih stihov* Salmana Rushdieja – enako utemeljena, saj se je vendar skrajno spotakljivo in krivoversko razpisal o svoji veri. Pri Rushdieju ne gre samo za nadutega zahodnega nesposhtljivca, marvech tudi za pravega odpadnika, in heretike se je nekoch, v srednjem veku et ultra, sezihgalo na grmadah tudi pri nas. Te stare drastichne navade so po svetu očitno she v rabi.

Pustimo vnemar pobalinsko objestno, da ne rechem slaboumno obnashanje italijanskega ministra za upravne reforme Calderolija, ki bi lahko svoje idejno nestrinjanje povedal malo bolj kulturno in uglajeno, parlamentarcu primerno. Videla sem v ljubljanskem *Zhurnalu* tri precej nedolzhne Mohamedove karikaturice. Che so tudi ostale take, vključno s tisto z eksplozivom na glavi, in jih primerjam s Forattinijevim – nosechim papezhem Wojtylo, zagovornikom javnih hish, in z drugimi karikaturami na rovash Cerkve, gre pri teh za prave cukrchke in otrocharije. Tista o nashem troedinem Bogu s trikotnikom na glavi – le on je primerljiv z Alahom – , ki so jo v *Primorskem dnevniku* nedavno objavili Vile & Vampi, je vsaj desetkrat mochnejsha po sakrilegichni impertinenci. Saj Mohamed ni bil bog, niti ne Alahov sin kot Jezus Kristus bozhja utelesitev, bil je le pobozhen chlovek, ki se je povzpел v Alahovega preroka, nekaj podobnega, kot je Mojzes ali David ali Ezekiel (in she kdo) za Izraelce, za nas pa svetniki kalibra svetega Petra in Pavla.

Nich ne bi imela proti, che bi vsi islamski demonstranti po shirnem svetu tako burno in masovno demonstrirali proti vojni intervencij v Afganistanu, v Iraku in she kje drugje, tudi proti guantanamojskim jecharjem, ki so se izzhivljali nad nemochnimi

zaporniki. Pridružil bi se jim, domnevam, tudi marsikdo izmed nas, ki takih samovoljnih in surovih metod ne maramo in zhe v kali odklanjamo misel, da bi Amerika postala glavni policaj oz. bog in batina celega sveta, mi vsi pa bolj ali manj poslušni podložniki in pomagachi te nedosezhne velesile. Pa se zdi, che se omejim le na grdobije amerishke soldateske, storjene zhrtvam, da so do njihovih muk in ponizhanj veliko bolj brezbrizhni in brezchutni kot do papirnatih karikatur.

Vidicu pa she to etichno vprashanje, ker se očitno ne zavzema kot jaz za brezpogojno svobodo govora, saj je napisal, da je *svoboda izražanja misli (torej tudi svoboda medijev), nevarna, che je brezmejna*.

Potemtakem svetuje slovenskim katolikom, da jim versko hladni ali nekrshchanski umetniki, ki so najbrzh po njegovem mnenju le brezsrarni nadutezhi, ne bi onechashchali v Istri krizhev, ki so bili vrh tega tudi tuja lastnina (!)?... Da ne bi brezjanski Materi bozhji izrezali Jezushchka in ji podtaknili podgano?... Da ne bi tuji svetovno znani slikarji spet razstavljali v nashih hramih umetnosti kakshnega Kristusa, ki se kopa v urinu, povedano po domache – v scanini, kar je precej hujshe kot islamski prerok z dinamitom na glavi? Naj enako burno in mnozhichno demonstrirajo in sesujejo kakshen chasopisni kiosk ali urednishtvo, da jih bodo novinarji à la Vidic zacheli jemati resno?

Je slednji kaj reagiral na ta mala domacha huliganstva ali velike poniglavosti in nesramna pobalinstva? Vprashanje ni izzivalno, le radovedno, ne spominjam se namrech, da bi izrazil takrat, ko se je to dogajalo, tako vehementno kot zdaj svoje ogorchenje. Pa bi moral po mojem, anti so vse vere enake in jih je treba vse enako obravnavati, ne samo tistih očitno rezhiranih in najbolj glasnih, ki zmorejo na ulicah in trgih spektakularno uprizoriti maksidemonstracije.

Moje mnenje: Zelo nevarno je omejevati svobodo govora – nisem rekla svobodo ubijanja, muchenja, unichevanja, sezhiganja teh ali onih simbolov, teh ali onih mest, pa laganje in teptanje chlovekovih pravic in podobno – in zahtevati od ljudi, da so tudi na papirju (che so de fakto, je zhe drugo vprashanje) sposhtljivi najprej do vere, nato do politike, potem do nedotakljivosti tega in onega, tja do popolnega molka od spodaj navzgor, od zgoraj navzdol pa do dirigiranega enoumja.

V enem pa sva si z Vidicem (in she prej s slovenskim pregovorom) edina: Kdor seje veter, bo zhel vihar. V tem specifichnem primeru je amerishki predsednik Bush mlajshi, navdihnjen od ochetovega svitlega zgleda, zachel prvi sejati veter, in she vedno ga obilno seje v shpanoviji s svojimi zavezniki, zhel pa bo, na zhalost z vsemi nami, predvsem viharje.

Lev Detela

PRVI KOROSHKI SLOVENSKI KRIMINALNI ROMAN

Jozhe Strutz: KRATKA POMLAD

Inshpektor Mangart in njegov prvi primer

Mohorjeva založba, Celovec, 2005

V zadnjem desetletju so mednarodni knjižni trg preplavili romani sštevilnih piscev kriminalk iz najrazličnejših dežel. Globalizacijo kriminalnega romana v internacionalnem prostoru zhe nekaj časa bolj ali manj spretno uveljavlja pestro shtevilo komisarjev in inshpektorjev iz Italije, Španije, Portugalske, Grčije, Rusije, Francije, Velike Britanije, Norveshke, Islandije, Kanade, Japonske in tako naprej. Med njimi so tudi Slovenci. Zanimivo je, da se pri tem zamejstvo zelo dobro odrezhe. Trzhachan Sergij Verch je na primer izumil samosvoj tip komisarja, ki raziskuje zagatne umore kar v pisateljevem domachem pristanishkem mestu.

Toda zdaj so dobili tudi koroshki Slovenci prvi kriminalni roman. Pod naslovom *Kratka pomlad* je izshel pri Mohorjevi založbi v Celovcu. Napisal ga je leta 1952 na Rudi pri Velikovcu rojeni **Jozhe Strutz**, do zdaj znan kot avtor dveh zbirk pesmi in lirichne proze (*Orglanje svetlobe*; *Sunki morja*. *Blekovshke chrtice*) in kot urednik obchasno izhajajoche slovenske koroshke literarne revije *Novine*.

Avtor bralca takoj zaplete v nevarno dogajanje. Njegov glavni protagonist je triinshtiridesetletni celovshki shportni novinar Franc Petek, ki ga poleg shporta zanima she vrsta drugih stvari. Zato je primeren za razreshevanje tezhkih kriminalnih ugank. Njegova radovednost vznemirjeno narase, ko v blizhini Vrbskega jezera odkrije truplo mlajshe zhenske. Gre za Vido Kos, glavno tajnico mednarodnega podjetja Targus s sedezhem v Celovcu. V navezi z nekonvencionalnim policijskim inshpektorjem Viktorjem Mangartom skusha Petek razreshiti nenavadni umor, ki mu bo kmalu sledil she drugi. Pri tem v trikotniku med Avstrijo, Irsko in Slovenijo zelo hitro zabrede v smrtne nevarnosti.

Kmalu se izkazhe, da se v navzven navidez solidnem podjetju Targus dogajajo chudne mahinacije. Mogoche gre za pranje umazanega denarja. Strutz usmeri pogled v koruptna dogajanja v globalnem gospodarstvu in povezhe Targusovo poslovanje, namrech trgovanje z nepremichninami, z izrazito kriminalnimi intrigami. Petku priskochi na pomoch skrivnostni tujec Bruno Menden, ki je bil prijatelj umorjene Vide Kos. Izkazhe se, da je raziskovalec zakritih nepravilnosti v gospodarstvu in v politiki. Pod psevdonimom očitno pishe za nekatere chasopise v Shvici, Franciji in Zdruzenih drzhavah Amerike.

Nich ni vech regionalno skrito in zakrito. V globalnem svetu postane vse na tak ali drugačen način očitno in nenadoma mora Petek umor v zakotni goshchavi ob celovškem Kanalu reševati kar v mednarodnem kontekstu.

Strutz skuša slediti klasični shemi kriminalnega romana: zločin – sum – razkritje. Knjigo je napolnil z zanimivo in aktualno snovjo, ki bi jo mojstri kriminalnega romana vpeli v psihološko in literarno spretno oblikovan tekst. To mojstrstvo, ki je za dober (kriminalni) roman nujno potrebno, sicer pri *Kratki pomladi* pogrešamo. Nekateri opisi dogajanja so izpeljani nekoliko nerodno in prehitro, psihološko ozadje s posameznimi značajmi glavnih oseb pa je izrisano premalo prepričljivo. Potrebna bi bila natančnejša utemeljitev zapletov in razpletov. Zato pa je tekst zanimiv zaradi nekaterih tipičnih regionalnih posebnosti, ki so značilne za korosko knjizhevnost. Centralnoslovenskega bralca bodo morda presenetili jezikovni arhaizmi in lokalizmi, včasih pa tudi besedni red v nekaterih stavkih, ter mentaliteta Strutzovega pisanja, ki se navezuje na splošne posebnosti avstrijskega družbenega in družabnega ambienta. Poleg tega je Strutz predvsem lirik s posebnim občutkom za lepoto pokrajine, kar je dokazal v svojih pesniških zbirkah. To svojo lirichnost rad spretno vnese v kontekst dogajanja, zaradi česar med tem, ko narase čar okolja, nekoliko popusti dramatična napetost pri razkrivanju kriminalnega ozadja.

Strutz nas popelje v tiste kraje in pokrajine, ki jih je opisoval že v svojih črticah in v poeziji. Poleg domače Koroske zazhvi v romanu ob Mariboru in Ljubljani predvsem slovensko morje s Piranom – ter njegova ljubljena Irska, ki jo je vedno predstavil s čustveno stopnjevano zavzetostjo.

Za nameček nam avtor ponuja celo kratko ljubezensko zgodbo z očitno srečnim koncem in rafiniran zaplet okrog alibija morilca, ki vara policijo z nedolžnim dvojnikom s tragichno usodo, svojim enojajčnim dvojčkom s popolnoma drugačnim dobrodushnim značajem! In samosvoja posebnost tichi tudi v samem *pomladanski* naslovu romana, ki je, kar lahko izdamo, povezan z nekim SMS sporočilom, s katerim je kmalu zatem umorjena tajnica skushala zaupni osebi javiti, da je nashla vech tajnih podatkov o nelegalnem dogajanju v Targusu.

Vsekakor je lahko Strutzov roman zacetek serije slovenskih koroskih romanov, ki bi se mogli prijetno uvrstiti v aktualni splet podobnih zgodb, kot jih beremo v knjigah ali gledamo v filmih in televizijskih nanizankah. Slovenskemu bralcu bo morda ugajala domachnost dogajanja, ki pa ga je Strutz po drugi strani dovolj prepričljivo povezal s kompleksno zgodbo o mednarodnih razsežnostih kriminalnega delovanja določenih (na videz morda lokalnih) gospodarskih podjetij v chasu globalnega kapitalizma.

Vprashalnica

Jolka Milich

O PREVAJANJU IN POEZIJI

III

Brez zganjanja panike

Preden se lotim svoje nadaljevanke oz. nanizanke o prevajanju in poeziji, mi dovolite, da se malce razpishem o branju knjig na splošno. Da se pach malo ogrejem in nato pozabim na to vprashljivo tematiko, ki sem si jo sposodila iz chasopisja. Zachela bom s priljubljenim pesnikom Tonetom Pavchkom, ki je imel v *Delovi* prilogi *Ona* 7. februarja letos zanimiv intervju, vendar, milo recheno, z naravnost presenetljivo kontroverzno naslovom, ki je nota bene bralcem nekako sugeriral, da smo tik pred katastrofo, che se ne poboljšhamo, saj je chrno na belem pisalo, da: **Che ne bomo brali, nas bo pobralo.** Med pogovorom je zazvenela tudi nasprotna tozhba, da dandanes tiskamo prevech knjig, ki pa (moja opomba) jih najbrzh izdajamo le larpurlartistichno, zaradi lepshega tako rekoch, saj jih po Pavchkovem mnenju ne bere nihche. Kar neverjetna teorija za dobo, v kateri zhivimo, ko je prva in glavna skrb skoraj za vsako dejavnost, vchasih malce prikrita ali zastrta z leporechjem – najprej zasluzhke! Che ni zasluzhka, je tista dejavnost, ki ga ne prinasha, ukinjena ali pa gre podjetje kratkomalo v stečaj, potemtakem sploh ni verjetno, da bi se razmahnilo v malodane nepojmljive razsezhnosti. Sledil je vzdih, da je bilo boljše nekoch, ko je bilo manj knjig in vech bralcev kot pa zdaj, ko vse te gore bukel, ki jih lahko izda vsakdo, nihche ne bere. Med raznimi drugimi floskulami o knjigah je padla tudi tista – znana zhe vrabcem in shkorcem na strehi – o televiziji, in sicer, da je danashnji chlovek len (ochitno za branje), saj strmi zgolj v televizijski zaslon, ki ga poneumlja. In to govori chlovek, ki je vsaj nekaj let delal tudi na RTV in ga je mogoche videti she dandanes kar pogosto na ekranu, ko nastopa v kakshni oddaji; drugache recheno, vsa ta leta nas je oberoch in na vsa usta veselo poneumljal... Vprasham ga: Je pochel to in s to prakso obchasno nadaljuje za ljubi kruhek ali iz kakshnih drugih, bolj perfidnih ali skrivnostnih namenov? (Zazhelen je odgovor.)

Ne pesnik ne sprashevalka Ana Turk najbrzh nista, vse tako kazhe, opazila, da so se chasi korenito spremenili, da ne rechem kar menjali tudi na tem podrochju, in da sta zlasti tu, povedano simplicistichno, izumrla nekdanja mala obrt in rokodelstvo, ko sta bila, recimo, v vasi dva kovacha in gostilnicarja, pa pekarski mojster z vajencem, par shivilj, zhupnik s cerkovnikom in kuharico, uchitelj in en sam pisar, ostali pa dninarji in kmetovalci, odvisni od njih – vse te je nadomestila in pomasovala industrija. Zdaj znamo zhe skoraj vsi vsaj nekaj shivat in shtancat in celo kmetovat, za navrh so nas opismenili do zadnjega, saj zhe skoraj vsaka vasichka in zaselek zmoreta po nekaj

pesnikov in slikarjev pa pripovednikov, da o vashkih godbah, pevskih zborih, kitaristih in baletkah niti ne govorimo. Veliko tezhje je dandanes najti dimnikarja kot umetnika. To vem iz dolgoletne lastne in bridke izkušnje. Satirik Zharko Petan je nekoch rekel, da so električne kitare nezazheleni stranski učinki elektrifikacije. Jaz smeje dodajam: (Ne)zazheleni (?) stranski učinki sholarizacije pa so zlasti trume diplomiranih pesnikov, knjizhevnikov, filozofov, sociologov et consortes.

Turkova in Pavchek nista opazila, da se je veliko nekdanjih zgolj-bralcev, ki najpogosteje niso bili niti veshchi pisanja, z obvezno osemletko, dodatnim srednjim in vishjim sholanjem in s posebnimi tehaji ustvarjalnega pisanja nauchilo vech kot tekoche pisati in da najbrzh zato vechina od njih rajshi napishe zbirko pesmi ali romanček, torej formulira svoje misli in dozhivetja in kar sodi zraven, kot da bere in premleva le tuje misli kot v prejsnjih chasih. Nekoch davno smo se vsi rogali in smejali socialistichni paroli *Vsi smo ustvarjalci*, ona pa – tebi nich, meni nich – je v kratkem chasu meso postala, in ne samo meso za zasebno ali ozhjo druzhinsko uporabo na kakshnem pikniku, marvech tudi velevazhna kulturno-financhna postavka knjizhne industrije, ki cvete, da je kaj po vsem svetu, ne samo pri nas.

A povrnimo se k Pavchkovemu naslovu **Che ne bomo brali, nas bo pobralo**, ki zasluhi she dodaten komentar. Po mojem strokovnem in laichnem mnenju toliko, kot beremo zdaj, nismo brali nikoli. Vsivprek in vse sorte, od dnevnikov, tednikov, mesechnikov, leksikonov, enciklopedij, prilog, broshur, specializiranih publikacij, koledarjev, zbornikov, uchbenikov, navodil, reklam, knjig, vodichev – in tako dalje brez konca in kraja. Pavchkovo alarmanтно svarilo bi se kvechjemu moralo glasiti: che bomo (pre)brali vse tisto, kar nam bo prihajalo dan na dan pod roke, pa si she kaj zraven sposodili ali kupili, ne bomo imeli vech chasa za zhivljenje, od samega branja bomo popolnoma otopeli in izgubili smisel za resnichnost. Pa she ob gozdove bomo prej ali slej. Nujno je, dragi sorojaki, da strogo selekcionirate svoja berila in ne pretiravate z bralnimi razvadami in pozhrtijami, ker so tudi prevelike in nekontrolirane doze chrk konec koncev shkodljive, s tezhkimi stranskimi učinki in hudimi psihichnimi posledicami. Le poshkilite kdaj pa kdaj na televizor, da si od nonstop branja odpochijete izmuchen mozhgane! Ali pa pojdite na partijo pokra in balinanja. Pojdite kdaj na izlet in kakshen dan se prav postite, to je ne preberite niti vrstice, niti pike ali vejice. Pred vsako chrko zamizhite, da se notranje prechistite. Samo po sebi umevno druge krati kar pridno segajte po garantirano zdravem in pozhivljajochem branju s poreklom, iz znanih hramov in butikov, ne pijte vsake brozge, ki jo ponuja(jo) globalistichni trg ali maksimarketi ali zakotne beznice. Drugache recheno: berite mene, Toneta Pavchka, in nalokajte se pri viru, ker pishem zares lepe pesmi za odrasle in mladino, pa tudi zanimive eseje, saj sem sploh skoz in skoz kulturen chlovek, ki ga ne kazhe zamuditi, nasprotno, poiskati ga je treba z luchko pri belem dnevu! S pravo besedo in nasvetom vedno na pravem mestu in ob pravem chasu. Pa she nastopati znam privlachno, tega ne zna vsak lirik in vchasih niti igralec ne, pa starejsho publiko do srchnih globin ocharati, mlajsho pa od glave do glezhnjev fascinirati. Ko pa se, nepoboljšhljivi veseljak, na vsem lepem

tudi gromko zasmejem, sem sploh neodoljiv, kot bi rekli nekoch, čeprav se ne sme, ker je v pravopisu prepovedano s krogcem. Skratka, sem zajamčeno enkrat in neposnemljiv. Dolgoletni član elitnega literarnega kluba zajamčeno enkratnih in neposnemljivih, ki jih lahko tudi berete brez strahu, da bi se okuzhili z nekvaliteto! Tone dixit in Jolka je potrdila! Ona pa ne lazhe. Ji lahko verjamete.

Tone, tako se govori! Direkt. Brez zganjanja panike, da nas bo konec. Saj ta (pra)strah, ki nam ga slovenski vrachi in shamani malajo pred ochmi, nam je zlezel zhe v kosti. Kar množično nam katastrofisti zhugajo z izumrtjem iz najrazličnejših razlogov: ker se dovolj ne plodimo (sami pa she otrok nimajo in jih ne marajo, da o tistih, ki prisegajo na celibat in vzdržnost niti ne govorimo), ker se ne cenimo dovolj (sami pa hlastajo le po tujem blagu in dobrinah), ker smo preveč ubogljivi in se rajši uklanjamo tuji volji, kot bi se pokončno drzhali svoje (sami pa nas noch in dan vabijo k poslušnosti in pozivajo k pokornosti), no, zdaj nas bo po Pavchkovi sodbi za nameček pobralo she iz trte izvito dejstvo, da ne beremo, mi pa se včasih zhe utapljam o v morju bla bla bla sentenc, referatov, prispevkov, pridig in govoranc.

Povabila bi ga tudi, naj stopi kdaj v kakšno knjizhnico, kjerkoli, magari v sezhansko, in povprasha prijazne knjizhničarke in ravnateljico, ali mu lahko kaj konkretnega povejo na rovash (ne)bralnih navad obiskovalcev. Moja opomba: Če ne bi Sezhanca brali knjig, ali bi bila sploh potrebna velika knjizhnica z vech kot desetčlanskim osebjem? Ne bi bilo edino modro, da jo zaprejo, kot so zhe davno njeno sosedo – diskoteko Titanic, ker je zmanjkalo obiskovalcev? In malo manj davno she njenega drugega soseda, nočni klub Faraone? Resnici na ljubo moram povedati, da je v Sezhani falirala tudi mala knjigarna, kombinirana s papirnico, ne le zabavishcha, ker promet ni kril stroškov obratovanja, a to je zhe druga zgodba, in sicer o kupni (ne)mochi tukajšnjega prebivalstva in o totalni gluhosti drzhave, evfemistično imenovane tudi domovina, ki kot kakshen srednjeveshki valpet obravnava in izmozgava tudi male podezhelske knjigarne in zakotne trgovinice z meshanim blagom, ki komaj dihajo in tezhko shajajo, kot da bi shlo za mestne pa obvezno superrentabilne shtacune, vse v duhu gesla: Plachaj dac in vse druge neznosno visoke stroshke – ali crkni! In kajpak crknejo in crkavajo. Ko pa nimajo nobene druge ugodnejše alternative.

A povrnimo se h knjigam, ki jih nihche ne bere. Morda bi bilo bolj prav rechi, da jih malokdo kupuje, ker so za navadne zemljane predrage. Pa she preveč jih je, da bi jih lahko vse pokupil in nato she prebral. V tem dam Pavchku prav, le tega ne vem (naj mi on pove, ki najbrzh ve, saj se on pritozhuje, namesto da bi se je veselil, nad kvantiteto objav, ki je nedvomno kriva, da se je znižala vrednost vsake knjige), katere knjige so pravzaprav odvech in bi jih morali preprosto ukiniti oz. jim ne dovoliti, da sploh pridejo na knjizhni trg. Kaj predlaga – tozadevno? Morda pa bo prevzelo to delikatno vlogo knjizhnega zhandarja, lepshe redarja in zglednega skrbnika za literarno kakovost nashe slavno sodishche, ki je zhe nekaj – baje pritlehnih in nekonstruktivnih primerkov – spravilo s poti ali na varno in s tem konsekvntno znižalo tudi njihovo kolichino ter obvarovalo pred izgubo chasa in pohujshanjem shentflorjansko populacijo. Ministrstvo

za kulturo pa mu bo lahko izdatno pomagalo s tem, da bo zavrachalo vloge pesnikov in pisateljev alias prijaviteljev na svoje komplicirane razpise, in z diferenciacijo slovenskih revij in knjig. Ampak che dobro premislimo, tudi shunk, sirov, salam, mortadel itn. je odločno prevech, da bi jih lahko vse pokupil in pojedel kak ljubitelj knjig in dobre papice. Morash se pach omejiti. Preoblozhena miza ponuja, in je norec, ki se kuja, a na krozhnik naj si da, kar se mu zdi najbolj slastno in kar bo pojedel. Kar ostane, naj prepusti drugim. Tudi chevljevi, sandali, cokeli, natikachevi je prevech, in obleki, plashchevi, rut pa vozil in koles ter vsega drugega je ogromno, sam pa si lahko privoshchish le vchasih komaj kaj, odvisno od potreb in okusa, in zlasti od globine ali plitvine zhepa. Che je zhe vsega na pretek, tudi birokratov, najbolj jalovoplodnih uporabnikov uslug papirnate industrije, pa politikov in celo brezposelnih, in noben krizh se ne vznemirja in pritozhuje, oziroma le vchasih protestira zaradi lepshega, cheprav marsikdo v nedeljo teche v kakshen supermarket nakupovat po znizhani ceni vech, kot potrebuje, ali gre tja vsaj past skomine, v ponedeljek pa vlozhi proshnjo za kakshno sluzhbico v drzhavni administraciji, kjer she najbolj plachajo, ali pa kandidira na kakshni lokalni listi – zakaj torej ne bi bilo na pretek tudi pesnikov in knjig? Kolikor je meni znano, ima vsaka knjiga svoj krog ali krogec bralcev. Saj je tudi Presherna in Koseskega et co. nekoč bral le določen krog ljudi, prej manjshe sorte kot velike. Vsi drugi, pismeni in zlasti nepismeni, pa nich. Isto je veljalo za vse druge poznejshe pesnike, tudi v chasu, ko je bralno obchinstvo narashchalo z upadanjem nepismenosti. Ker je bilo poetov vsaj za polovico manj, knjige pa so bile she razmeroma poceni, je lahko po njih segalo vsaj za polovico vech ljudi. Che so bile kolikor toliko zanimive pa she od kritike oklicane za nepozabne umetnine, kar so vchasih tudi bile, so maloshtevilni avtorji lahko rachunali tudi na vechjo popularnost in visoke naklade, po katerih se upravicheno tozhi Pavchku. Bi se tudi meni. O njih brzhhčas sanjajo tudi tisti sporni pisci (lahko berete: pisuni in poetastri), ki so v intervjuju oznacheni z »vsakdo«. Ko bi bili takrat tako shtevilni, kot so zdaj, bi si morali takó slavo kot naklade med seboj kolikor toliko pravichno porazdeliti. Enachba je preprosta: malo pesnikov – vechja porcija slave in bonitet. Veliko pesnikov ... naj Pavchek kar sam koncha izrachun, jaz bom dodala le: v tem primeru je she tezhje in tudi precej bolj zamudno presoditi, kateri so zares dobri, vsaj za nas, in kateri zanich. Mimogrede povedano: tudi italijanskemu pesniku in nobelovcu Eugeniu Montaleju je shla naravnost na zhivce vrtoglava rast pesniskih osebkov na literarni sceni. Slovenski pisatelj Alojz Rebula, ki se rad izrazha nekoliko drastichno, pa vechino lirikov dolzhi, da jih daje le besedna diareja; prevedeno v lepo slovenshchino, cheprav recheno malce bolj robato – njihovi artefakti se mu zdijo navadna driska, che se pa zatechemo po strokovni izraz, jo lahko bolj elegantno imenujemo logoreja. Tudi pesniki si drug o drugem, nikoli o sebi, zelo pogosto mislijo, da njihovi kolegi resnichno bolehajo za logorejo, saj so njihovi verzi res zanich, eno samo jecljanje in stokanje, shkoda papirja! Ni jih pa mogoche preprichati, da bi nehali, she pristavijo chisto obupani – kar naprej klanfajo tiste zmazke in jih vezhejo v knjige! Ko jih vprasham, da bi bolje razumela, ali mi nashtejejo nekaj imen teh nepiscev in nepoetov, pa kar umolknejo, s pretvezo, da

nomina odiosa sunt, sicer pa da tako sama vem, za koga vse gre, le kaj sprashujem. Edino kar res trdno vem, je, da med klamfachi in nebodijihtraba pesniki ni nikoli tistih, ki se bridko pritozhujejo chez pretirano shtevilo lirskih ali pripovednih dush. Oni očitno sodijo med ta prave, posvechene od boga ali od muz, nenadomestljive. In njihovo pisanje je obenem tudi sveti misijon in veselo oznanilo, ki se koncha shele z njihovo smrtjo. Dalech nas je pripeljal Pavchkov dramatični vzklik, kaj nas chaka, che ne bomo brali. Upam, da sem ga preprichala in notranje pomirila, da namrech beremo she prevech. Tudi televizijo radi gledamo in ne pustimo se ji poneumljati. Kvechjemu se, udobno sede v fotelju, smejemo TV bedakom. Pred chasom sem z uzhitkom gledala tudi Pavchkovo hcherko igralko, nocoj bom gledala Nika Grafenauerja in Lojzeta Rebulo v *Pisavah*, pa she kakshno detektivko zraven, ali pa bom pozno ponochi poslušala kakshen koncert. Nedavno sem z velikim zanimanjem prisluhnila pogovoru o spravi, a ko sem iz tona in podtonov besed zaslutila, da se težki kalibri in sogovorniki ta vecher ne bodo spravili, sem si rekla – salviamo il salvabile, reshimo, kar se da reshiti, ugasnila sem urno televizor in se spravila spat. Vi se kar pojdite svoje rabuke, che vas veselijo! Po mojem mnenju nas je odločno premalo, da bi se vechno shli ravbarje in zhandarje ter dvoboje, pa chetudi le besedne. Skrajni chas je, da rechemo tem igracam – genug. In vsak naj ostane pri svojem. Na svoje stroshke, ne pa na drzhavne. Na drzhavne naj bodo samo tiste iniciative, ki nas združujejo in zedinjajo. Ki koristijo vsem. Itd. Skrajni chas je tudi, da televizije ne demoniziramo in da brez vsakega strahu odpiramo to okno v svet, ko nam chas in zhelja narekujeta ali dovoljujeta. Che se hoche kdo poneumljati, pa naj se (kdo mu pa brani?), vendar ni samo televizija optimalno sredstvo za poneumljanje, obstajajo she malce drazhja in she bolj nevarna, le sechi je treba po njih. In med njimi, ne boste verjeli, so tudi knjige in chasopisi. Pa she marsikaj.

Dragi Tone, namesto da bi se veselil, da imamo toliko izobrazhenih ljudi, ki pishejo in imajo vsaj eno svojo knjigo v zhepu, che zhe ne kaj vech, mi delash tako galamo (pa she skregano z logiko), naj za bozhjo voljo beremo, ker...

Dvojezichne zbirke – zares dvorezni mech?

V dvojni shtevilki *Literature* za januar/februar 2005 (163/164) je recenzentka Ana Gershak svoj kratki zapis o Jaquesu Prévertu, ki je izshel v zbirki *Mojstri lirike* leta 2004 pri Mladinski knjigi v prevodu Alesha Bergerja, zachela takole, s kanchkom nejevolje celo na rovash dvojezichnih izdaj:

»Dvojezichne izdaje so vedno dvorezni mech: za tiste, ki “avtohtonega” jezika ne znajo, izvirnik na nasprotni strani od prevoda pomeni zgolj porabljanje papirja, ki bi ga uredniki lahko mirne dushe porabili za ... vech prevodov. Nasprotno tisti, ki materni jezik pesnika obvladajo ali jim ta ni ravno shpanska vas, vechino branja izkoristijo za pedantno zbiranje napak, ki jih je zagreshil prevajalec. In ker je prevajanje poezije zahtevno delo (che zhe

ne kar svojevrstna umetnost), ni nich chudnega, da se napakam ni nikoli mogoče povsem izogniti.«

Gershakova, ki obvlada, vse tako kazhe, francoshchino ali ji ta vsaj ni shpanska vas, se je shla potem skoraj dosledno... le pedantno zbiralko napak, saj je vech kot pol zapisa porabila, da nam oznani to svojo pogruntacijo o dvojezicnih izdajah, ki na splošno niti ne drzhi, in da nam za navrh razodene, da je prevajalec shtevilne zhe znane pesmi bodisi popravi ali povsem na novo prevedel, zhal, ne vedno najboljshche... saj... vchasih ne uspe zaobjeti prefinjenega francoskega humorja ali ne najde ustreznih ekvivalentov v slovenshchini, tako da marsikatera besedna igra ostane neopazhena.

Nato ozkosrchno posveti prevajalcu eno samo samcato vrstico in pol s pohvalo, v ostalih shestnajstih vrsticah pa se poznavalsko razpishe o liricnih znachilnostih francoskega pesnika. In to je vse. Naj mi dovoli, da jo tudi jaz malce pouchim, kako se suka svet pri nashih sosedih v zvezi z dvojezicnimi izdajami. Zdi se mi namrech, da je pomanjkljivo informirana pa she brez posebne ljubezni in fantazije do jezikov vobche.

V Italiji vsaka vechja ali boljsha zalozhba izdaja tujo poezijo vedno z izvirniki ob strani, tako da tujih zbirk, che nimajo "il testo a fronte", vechina ljubiteljev poezije niti ne kupuje, in mednje sodim tudi jaz. Zadnje chase so to metodo dvojezicnosti prevzele celo boljshche leposlovne revije, tudi tiste, ki izhajajo na internetu. Gershakovi celo svetujem kot primer, da sede, ko utegne, za rachunalnik in si natipka tole geslo:

<http://www.filidaquilone.it/num002milic.html>

pa bo lahko zvedela ne samo o eksistenci ljubljanske pesnice Maje Razborshek, ki zhivi na Krasu, marvech bo lahko brala tudi deset njenih pesniskih izlivov dvojezicno – kar je vechkrat ne samo zanimivo in poduchno, marvech tudi pravi uzhitek – in she marsikaj samo v italijanshchini. Za namechek si bo lahko ogledala, s kom je ta njena rojakinja v družbi v tej drugi shtevilki revije podob, idej in poezije z naslovom *Fili d'aquilone* (Nitke papirnatega zmaja). Posebej jo opozorjam, da v Italiji, che odvzamemo zamejstvo, slovenshchino redko kdo pozna, po mojem priblizhnem izrachunu niti 0,001 celotnega prebivalstva. Eden od urednikov revije, ko sem ga opozorila na skoraj nichelno znanje nashega jezika pri njih, mi je pojasnil, da bodo bralci vseeno videli, kakshen je, in si ga bodo vsaj vizualno – che ne zvchno – veliko lazhje predstavljali. Hrvati, srbi, chehi in drugi slovani, ki zhive v Italiji, pa bodo verjetno znali tudi kaj prebrati in razumeti (narodna imena pishem namerno z malo zachetnico, da bo v besedilih chimmanj odvechnih velikih, najbrzh pod vplivom italijanov, ki so jih nekoch tudi obvezno imeli in celo gojili, zhe dolgo pa jih povechinoma zamenjali z minuskulami, ki pa niso sploh obvezne, le – demokraticno – stvar izbire in okusa.). Nikoli ni prepozno, da se kaj novega nauchimo. Skratka, preprichal me je, da se dvojni jezikovni nastop vsekakor izplacha. Tega mnenja so urednishtva kar shtevilnih italijanskih revij, recimo *L'Almanacco*, *Anterem*, *Soglia*, *Smerilliana*, *Schena*, *Le Voci della Luna* in she katera. Zadnja omenjena je pristala na enojni tisk le prevodov na mojo izrecno proshnjo, in celo vechkrat argumentirano formulirano; opozorilo o tem je tudi pripisala v revijo ob izidu slovenskih

pesmi samo v italijanskem prevodu. Tudi v zbornikih, ki jih izdajajo razpisovalci raznih pesniskih nagrad, tiskajo nagrajene tuje pesnike dvojezično. Niti oplazi jih ne misel, da bi bile dvojezične izdaje, kot trdi Ana Gershak, vedno dvorezen mech. Nasprotno, njim se zdi ta običaj nekaj samo po sebi umevnega. Tudi meni. Mnenja smo namreč, da je prevod vedno le prevod, nekakšna blagovlasna informacija o umetnini, vendar nekaj bolj ali manj (in vechkrat naravnost vzorno, vchasih pa chisto nich) lepega in zanesljivega, medtem ko je izvirna pesem tisti dejavnik, ki ga ni mogoče prezreti, pa tudi garancija naj bi bila, kadar je poleg prevoda, da je prevajalec svoje prepesnjevalsko delo tudi dostojno opravil, dal vse iz sebe. Neka moja dobra znanka, profesorica v pokoju, ki se zhe nekaj let pridno uchi italijanshchino, mi je nedavno povedala, da uporablja tudi dvojezičnega Kosovela in Kocbeka, da se med zopetnim in vechkratnim branjem poezije v obeh jezikih obenem nauchi marsikaj koristnega ter na prijeten in nich suhoparen nachin obogati svoj besedni zaklad. Jaz med branjem in uzhivanjem na primer Borgesa, Lorce ali Chara ali Tardieuja etc. v izvorniku in v vech italijanskih prevodih (vchasih tudi v slovenshchini) rada spotoma preverjam, koliko svoboshchin so si vzeli prevajalci, vchasih brez potrebe in vchasih z njo; pa koliko so prevajali avtorja in koliko – kdove iz kakshnega nagiba, najbrzh iz svete lenobe – na svojo roko improvizirali, ali kaj bolj kompliciranega preskочili ali nanizali besede kar mimo teksta, da so prej prishli na konec najbrzh, ker prevajanje nasploh, tudi proze, in poezije posebej, ni samo zahtevno delo, kot za poezijo ve povedati tudi recenzentka Gershakova, marvech je za namechek dokaj zamudno delo. Ko se z njim malo bolj resno... mamish, si kar mimogrede ob dan, chas kar sfrli, ti pa tega niti ne opazish, shele ko odlozhish knjigo in pogledash naokrog, se zavesh, da je zhe trda tema, ti pa imash v rokah le kakshno borno stran.

She o eni italijanski posebnosti bom danes spregovorila, v vednost bodochim prevajalcem, da se bodo lazhje znashli in ne bodo zadeve interpretirali narobe, kot se na splošno rado zgodi; v tem specifichnem primeru je napachno razumel mladi Miklavzh Komelj pri prevajanju furlanskih pesmi Piera Paola Pasolinija v 166. shtevilki lanske *Literature* Torej:

Italijani v svoje pesniskhe antologije uvrshchajo tudi dobre narechne pesnike – in teh je pri nashih sosedih kar nekaj, marsikateri od njih gostuje tudi v vsakem zvezku, kar pri nas sploh ni običaj, slovenski uredniki vsaj doslej niso vkljuchili v svoje florilegije sodobne poezije she chisto nobenega narechnega pesnika. Morda jih mi sploh nimamo. Ne, enega prav chudovitega, menda zaljubljenega v krave, podezhelje in zhivino, sem brala pred leti, najbrzh v *Primorskih srechanjih* in she v neki drugi reviji. Njegovega imena pa se ne spominjam. Ga bom zhe izbrskala iz pozabe in se pozanimala, ali she vedno pishe take presunljivo lepe in kar antologijske narechne pesmi. Italijani jih pishejo na debelo, seveda v najrazlichnejshih italijanskih narechjih, ki so vsaj deloma ali she vedno v rabi, od Alp tja do Apulije in Sicilije. Da pa jih bodo razumeli vsi italijani, tudi tisti, ki dolochenih dialektov ne znajo, ker zhivijo v drugih pokrajinah in vchasih she svoje narechje znajo bolj slabo, opremijo pesmi s prevodi v knjizhno italijanshchino in

te prevode v prozni obliki tiskajo pod vsako narečno pesmijo. Prevajalci so navadno pesniki sami. Drugache recheno, narečni pesniki nastopajo vedno dvojezično, kot tuji pesniki, le tujim objavijo izvirnik in prevod v obliki pesmi na dveh straneh, narečnim pa le izvirnik v obliki pesmi, v italijanshchini pa kot prozo na isti strani pod pesmijo. Miklavzh Komelj je v *Literaturi* brez potrebe objavil obe varianti shestvrstichnice **Il nini muart** (Mrtvi deček) v furlanshchini in nato obe pesmi prevedel iz italijanske prozne predloge ter svoja prevoda tudi sam pisal prozno. Sploh ni razumel, da je besedilo v italijanshchini le v pomoč tistim, ki ne znajo furlanshchine. Zadevo je zakompliciral in si jo razlagal chisto po svoje ter se v obeh opombah tudi skliceval na pomembnost soochenja in na podobne homatije, ker je spregledal preprosto dejstvo, da gre za navadno dvojezičnost. Ko bi vsi italijani znali furlanshchino, bi to in vsako pomembno soochenje, tudi pri vseh drugih nepotrebnih prevodih, odpadlo. Potemtakem bi bilo edino prav, da napishe tako, kot navajam spodaj (navedla bom dva svoja stara prevoda, ker mi je *Literaturo* vchera j dopoldne odnesel prijatelj, ki ga je pritegnila neka refleksija Andreja Blatnika, menda o pisateljih kot o blagovni znamki, danes pa ga zaradi dezhja ni bilo na spregled, cheprav je bil obljudil, da pride). Pa saj vsebina v tem kontekstu ne igra vloge, govor je le o obliki.

Mrtvi deček

Svetel vecher, v grabnu
narashcha voda, nosecha zhenska
stopa po polju.

Spominjam se te, Narcis, – imel si
barvo vechera, – ko zvonovi
zvonijo mrlichu.

(op. prev.: ocharana pesem iz leta 1941)

Mrtvi deček

Svetel vecher, graben je
presahnjen, senca noseche zhenske
stopa po polju.

Ne da bi se vrnil in o tebi sanjal, Narcis,
she vedno vem, da si imel barvo vechera,
ko zvonovi zvonijo Maj.

(op. prev.: odcharana inachica iz leta 1974)

Pa she to, ker v tretje gre rado

Ker sem se kar dvakrat sklicevala na *Literaturo*, pa naj se she enkrat, da bo zadoshcheno slovenskemu reku. V letoshnji 178. shtevilki (za april) omenjenega mesechnika za knjizhevnost se Ludwig Hartinger pogovarja s publicistko Nelo Malechkar o marsichem, zlasti pa o svojem pesnishkem dnevniku v slovenshchini **Ostrina bilk**, ki je tik pred izidom. Ko se niti dobro ne razgovori o Kosovelu, mu jo tiskarski shkrat, ki nikoli ne miruje, grdo zagode. Srechkov stih *Razpokan bo(de)sh hrepenel*, ki se v francoskem prevodu Viktorja Jesenika glasi: *Lézardé, tu seras le désir* – glej pesem *Ti nisi / Ce n'est pas toi* – mu do nerazumljivosti iznakazhe v *Lazardé tu seva le désir*, kar v francoshchini ne pomeni chisto nich. Ker francoshchino pri nas zna razmeroma malo ljudi, je dobro opozoriti bralce na shkratov nedovoljeni in nezazheleni poseg.

Jolka Milich

Dokumenti

Dokument 1

Jolka Milich

ODPRTO PISMO

Generalni drzhavni tozhilki **Barbari Brezigar**
Ulica Ivana Regenta 2, 5000 Nova Gorica

Ministru za pravosodje RS dr. **Lovru Shturnu**
Zhupanchicheva ulica 3, 1000 Ljubljana

Varuhu chlopekovich pravic in knjizhevniku **Matjazhu Hanzhku**
Urad varuha chlopekovich pravic, Dunajska 56, 1000 Ljubljana

Univerzitetni diplomirani pravnici **Zdenki Cerar**
Stritarjeva c. 5, 1290 Grosuplje

POJASNILO

To odprto pismo je tu in tam daljsi ali nekoliko krajshi in ponekod drugache formuliran sestavni del obshirnejshega pogovora z mariborsko kulturno urednico Melito Forstnerich Hajnshek v *Vecheru* z dne 14. januarja 2005, in sicer v zvezi s pisateljico Bredo Smolnikar. Zakaj sem ga iztrgala iz konteksta, ga osamila in izpostavila in ga poshiljam naslovníkom? Ker mi je prijatelj, ki z mano zelo rad kramlja in debatira o literaturi, omenil, da je prebral intervju, a brz h nato kategorichno dodal, naj si izbijem iz glave, da mi bo kdo od... interpeliranih v zvezi s pripovedko Smolnikarjeve odgovoril. Niti preleteli ga ne bodo, kaj she prebrali. Pristavil je: Morda, che bi ga oklestila zgolj na problem kaznovane pisateljice in prepovedane knjige in jim ga poslala v branje v urad ali na dom. Morda, je ponovil skeptichno, a bojim se, da bi dozhivela tudi pri tej korenito skrajshani verziji popoln molk. Imash prav, sem se strinjala z njim, pri nas kulture odgovarjanja "vishjih sharzh" na vprashanja drzhavljanov zhal nismo niti uvedli she, kaj she da bi jo razvili. Vseeno hvala za nasvet, sem po premisleku dejala, najbrzh ga bom poslushala. Tako bom vsaj zagotovo vedela, che bom delez hna tishine, da ne gre za nevednost, marvech za zaroto molka in sprenevedanja.

Motto: Slabo uslugo sam sebi stori,
kdor na vprasanja najraje molchi,
kajti beseda besede zheli,
najsí celó kdaj razum prehiti.

Janko Messner

Polemizirali ste pogosto z literati zaradi klishejskih zhenskih likov v maniri trpehkih cankarjanskih mater. Prav nemogoche so se vam zdele zhenske v povojni slovenski prozi?

Sami najbrzh veste, da zmore nasha literatura bolj malo zhenskih likov, s katerimi bi se sodobne zhenske rade identificirale. Osebnó nimam chisto nich proti Cankarjevemu modelu zhene in matere, pod pogojem seveda, da mi ga ne klonirajo tudi v druga besedila. Svoj char imajo tudi Vorancheve pa Potrcheve, sicer she vedno trpeche, a zhe dokaj radozhive ali transgresivne zhenske.

Vse slovenske matere so nekako morale biti po njegovem kalupu vsaj malce zakrzhljane in bolestne, in seveda tepene od mozha ali usode, le tu in tam si naletel na kakshno normalno, polnokrvno v literaturi. Nazadnje sem jo nashla prav v povesti Brede Smolnikar, v liku tiste njene razvpite Rozine, zaradi katere jo danes kot divjachino za odstrel sodno in she kako drugache preganjajo.

Skoraj absurdno je, da je prav Breda Smolnikar zaradi svoje na moch sharmantne in nich klishejske junakinje, v katero je le vdahníla nekaj resnichnega zhívljenja, zhe obsojena na najradikalnejshi mozhni nachin.

Me veseli, da sva na isti valovni dolzhini. Ko sem knjigo *Ko se tam gori olistajo breze* dobila v roke, sem jo dala najprej prebrat svoji zelo nachitani, vech kot devetdesetletni mami. Tudi zato, ker je bila knjiga drobna in chrke primerno velike, to se pravi prirochna za lagodno branje. "Konchno ena chudovita zhenska, ki je delavna, podjetna, iznajdljiva, normalno razmishljujocha, spolno zhiva, z napakami in vrlinami", tako mi je rekla, ko jo je prebrala. In res, konchno ena prava zhenska figura, ki ne zaudarja le po papirju in tiskarskem chrnilu, marvech prav prijetno dishi po duhovno elastichni in dinamichni zhenski. Kaj pa jo je doletelo, vemo. Spremljala sem njeno trnovo pot po medijih, nisem pa imela mozhnosti, da bi se v to sodno afero poglobila, ker sem tedaj negovala svojo zhe tezhko bolno in nepokretno mamo. Le chlanke sem izrezovala, ob jutranjem bolj povrshnem prelistanju *Dela* in drugih chasnikov in jih stavila na kup. Shele nedavno sem si vzela chas in prebrala vsa tista porochila. Pustimo za zdaj (odprto) vprasanje, da mora ali je morala plachati pisateljica odshkodnino tistim domachim in amerishkim tozhnicam, ki zatrjujejo, da so v literarni Rozini prepoznale svojo mater, cheprav, che se ne motim, in najbrzh se ne, obenem trdijo, da je bila mati chisto drugachna; che je pa bila chisto drugachna, potem le nima dosti skupnega z

junakinjo iz povesti; ne razumem, zakaj sploh vztrajajo pri trditvi o podobnosti in prepoznavnosti. A se ne nameravam bosti s sodnijami, le razumeti zhelim, kar se mi zdi težko razumljivo in tudi nelogično. Dotaknimo se najpoprej dejstva, ki se **tudi nas in zlasti nas tiche** – da mora pisateljica vzeti iz prodaje vsak izvod, ki se kjerkoli pojavi na slovenskem (?) ali kar na svetovnem(?) trgu, ker che ga najdejo – kdo? tozheche stranke? sodishche? – mora avtorica plachati, nota bene, **za vsak pretecheni dan od izdaje obsodbe do dneva najdbe** – tozhnicam ali sodishchu? – globo 50.000 tolarjev (plus obresti, menda)! Kar niso machje solze in ne pasji kashelj. (Gospa Bredka-pripovedka, nehajte zhe pisati zgodbe in povestice in se pridruzhite kakshnemu sleparju velikega formata – na Slovenskem jih imamo zhe za celo kolekcijo, potemtakem imate veliko izbiro! Pa nikomur, kolikor mi je znano, upam, da se motim, niso she skrivili lasu, menda uzhivajo imuniteto kot poslanci! (Prmejdun, da se boste lazhe in ceneje izmuznili, che vas zachopatijo, iz neizprosnih shap pravice. Saj te se rajshi izzhivljajo nad tatovi kakshne kokoshi in nad literati, kot da bi se spoprijemale s korupcijo in združbami organiziranega kriminala, očitno.). Pa she to v zvezi z astronomskimi globami za eno smrkavo in lepo zgodbo: mar se gremo pri nas odiranje (uzuro)? Je v Sloveniji oderushtvo dovoljeno in ga celo sodstvo izvaja v korist privatnikov? Smo znoreli? Po svetu je, kolikor mi je znano, prepovedano in shteto za kaznivo prakso. Izvaja se le ilegalno.

Zdi se mi, kot da prebiram poglavje iz Kafkovega *Procesa*, ne pa obsodbo modernega slovenskega sodishcha iz enaindvajsetega stoletja.

Sprashujem generalno drzhavno tozhilko gospo Barbaro Brezigarjevo, pa ministra za pravosodje dr. Lovra Shturma (lahko mi odgovori tudi gospa Zdenka Cerarjeva kot bivsha generalna drzhavna tozhilka in kot pravnica z velikimi izkushnjami), in seveda prichakujem odgovor od varuha chlovekovih pravic gospoda Matjazha Hanzhka, ki je tudi knjizhevnik in sodi v nash ceh, in hvalezhna bom komurkoli, ki kaj zanesljivo zna na tem zapletenem podrochju, **saj gre tudi nam, navadnim drzhavljanom, zlasti tistim jezichnim, kot sem jaz, bolj ali manj zhe za nohte. Rada bi nekaj prepotrebnih pojasnil in napolil za zhivljenje v skladu s slovenskimi zakoni.** Sodim med tiste, ki se striktno drzhijo predpisov in pravil, ki plachujejo davke, ne da bi utajili en sam tolar, ki ne teptajo ne zasebnih ne mestnih gredic, ne razbijajo iz objesti obchinskih zharnic, ne poshkodujejo tuje imovine in ne pishejo obscenih ali zaljubljenih fraz na zidove oziroma jih ne packajo s svojimi grafiti. Toliko, da veste, s kom imate opraviti.

Vtis imam, da je slovensko sodishche s kaznovanjem tozhene pisateljice implicate kaznovalo tudi mene in marsikoga, pa cheprav nismo chisto nich krivi. Kaj nam je storiti? Kako naj se ravnamo? A prej naj she obrazlozhim svoj problem. Kupila sem to nesrečno knjigo, ko je bila le nagrajena in vsestransko neoporechna pripovedka, torej v chasu, ko she ni bila sodno prepovedana. Menim, da je knjiga

moja last, s katero lahko prosto razpolagam. **Je tako ali ni?** Jaz knjige kupujem, dobim v dar, podarjam in prodajam, ko sem kdaj na tesno z denarjem. **Mi lahko sodishche prepove, da s to knjigo, ki je moja neodtujljiva lastnina, dokler se je sama ne znebim, delam, kar hočem? Che jo prodam kakšnemu starinarju ali na bolshjem trgu ali odstopim brezplachno Trubarjevemu antikvariatu, che jo tozhnice ali sodishche dobijo, bodo preganjali mene, ker sem dala v prodajo svojo zakonito lastnino, vendar obenem tudi prepovedano chtivo? Ali bodo dodatno preganjali avtorico, cheprav ni imela svojih prstov vmes? Kaj potemtakem smem ali ne smem in zakaj s to svojo lastnino?** Brala sem neke, da so tozhnice nashle v Svetu knjige en izvod te prelepe, a frdamane povesti, cheprav je bilo Smolnikarjevi recheno, da so dali vse iz prometa (navajam prosto po spominu). Odkod se je priguncala v Svet knjige? Anti imajo v Svetu knjige potrdilo o njeni provenienci? Kdo jim jo je prodal in kdaj? In zakaj so jo prevzeli, che so vedeli, da je prepovedana? Chigava lastnina je? She vedno in kar nenehno avtorichina? **Lahko kdorkoli, recimo sodishche ali avtor, prisili knjizhnice, da dajo kako knjigo iz prometa, pa cheprav so jo kupile, ko ni visel nad njo veto, in gre potemtakem za njihovo last? Podobno neodtujljivo, kot je moja?**

Pa she to: Pisateljica se je menda med sodnimi razpravami vedno sklicevala na to, da njeni junaki in junakinje nimajo nich skupnega z resničnimi osebami v sorodu s tozhnicami, pa cheprav jih je jemala iz... Cankarjeve zhe prislovichne arene zhivljenja, in potemtakem imajo tudi moje poteze in verjetno tudi vashe in prav tako brzhchas kakšno njihovo (mislim na tozhnice), ime recimo neke moje trzhashke prijateljice, prvo Svetlanino spolno izkushnjo, veselje do brinovchka, kot ga ima in opisuje Aliche Ch. iz Clevelanda, sorodnica moje sosede Mare, ki mi je nedavno poslala listek z ganljivo pesmico, ki jo je spesnila njena amerishka svakinja in se glasi: O Brinovchku. Da ni ta brinovchek z veliko zacetnico kakshen potomec pravega ali romanesknega Brinovca, zaradi katerega pisateljica Smolnikarjeva zdaj poti krvavi pot in trpi peklenške muke? Bog si ga vedi, che se ne oglasi kakshen "ta pravi" in ne zahteva od mene sodne satisfakcije zaradi razzhaljene rodbinske chasti in za navrh poterja she avtorske pravice in dividende! Naj vseeno tvegam in vam dam v branje prvo kitico? Ker sem srchne sorte, bom tvegala (klicaji in vprashaj so moji):

O Brinovchku

She od chasov stare mame
 Brinovchek je dobro znan
 skuhan le za zhenske prave (!!!)
 brzh prezhene vse tezhave
 ti od glave pa do riti (!?)
 che ga znash pravilno piti

Druge kitice pa si ne upam navajati takole javno (kvechjemu za zaprtimi vrati, kot na slovenskih sodishchih, da se nevedno ljudstvo ne pohujsha!), ker je v njej pregresni nasvet, naj she mozh kdaj vzame v roke flasho (z brinovcem seveda), pa namig o "tistem delu telesa", ki naj chrpa iz nje (iz steklenice) mochi, ker brez njega (tistega dela telesa) pust je celo raj (!), ko na rajzho gresh v nebesa. – Pa recite, da svet ni majhen! V dvokitichno pesem je sicer nevedna gospa Aliche le po afiniteti (pod kozho smo vsi krvavi) strnila (tj. poenostavila) nekaj umetnishko napisanih poglavij Smolnikarjeve.

Brala sem knjigo Brede Smolnikar o njenem procesu, kjer je objavljeno vse gradivo. Na kaj so se oprli tozhilci? Vprasanje: **Che so med procesom menili, da je prishlo do krive izpovedbe, bi morala biti kaznovana tudi zaradi nje ali to ni potrebno? Iz sodbe namrech ni nikjer razvidno, da bi Smolnikarjeva kaj krivo izpovedovala, ona se je kar naprej nenehno sklicevala, da je pisateljica, ki si izmishljuje in pishe zgodbe, kar je zhiva resnica, sodishche pa je ni dodatno kaznovalo zaradi krive izpovedbe, che je ugotovilo, da izpoveduje krivo; te postavke nisem nashla v razsodbi ali pa mi navadni zemljani sploh ne znamo brati sodb, ker so napisane prevech ucheno, da ne rechem kar – hermetichno.** Che je tako, je skrajni chas, da jih sodishcha zachnejo pisati bolj razumljivo, da bomo krivi in nedolzhni brez muk in nedvoumno dojeli, zakaj smo bili kaznovani ali oproshcheni, v izogib nesporazumov, da ne bomo mislili, da smo bili le izigrani in krivichno obsojeni. Avtorica pa se je vseeno morala v Delu (2. 9. 2005 in she nekje drugje) opravichiti tozhnicam: To se pravi, morala je nekako javno prichati po krivem na sodnishko povelje, da... se opravichuje za vse v knjigi napisane neresnice in blatenje spomina in dobrega imena matere in ocheta tozhnic. Praktichno je morala izjaviti, da njena knjiga ni lepo-slovno delo, marvech chisto navadno obrekovanje in umazano klevetanje. Che ne bi dala te izjave v oba chasopisa, bi morala plachati nekaj milijonchkov, che se ne motim.

Ali ne gre pri tej vsiljeni izjavi v bistvu za nekakshno navajanje k lazhi? Le sprashujem, ne trdim. Rada bi kapirala. Tudi zato, ker rada stegujem jezichek in se bojim sodishch, kot hudich zhegnane vode. Ne bi rada prishla v njihove kremplje. A da ne pridem, moram vsaj priblizhno vedeti, kako tam rechi funkcionirajo. Kaj se sme in chesa ne, pa kaj je ac in smrtno prepovedano.

Za tako lepo in drobceno knjigo, ki bohotno opisuje zgodbo na moch zanimive zhenske, je zares, milo recheno, nenavadno, da je po dekretu vzeta iz prometa, avtorica pa she denarno krepko kaznovana z vrtoglavo visokimi vsotami, ki lahko rastejo v nedogled... tja do bankrota in she chez. (Anti ne misli sodstvo, da sodi pisateljica med petichnice v ozhjem sorodu s kakshnim slovenskim ultrasposobnim upravljalcem pidov, ki si je – kajpak poshteno – "narahljal" zajeten kupchek milijard? Ko bi le bilo tako! Najbrzh ne bi imela nich proti!) A che si bo ta zhenska (mislim pisateljica), ko jo bodo spravili na kant in v skrajni obup, kaj storila, kdo bo za to dejanje nosil

odgovornost? A propos: **Za koliko let velja ta prepoved? Za eno leto, dve leti, pet let, desetletje? Za vse vechne chase? To je pertinentno vprasanje, prosim odgovor nanj!** Jo avtorica lahko prodaja v Italiji? Ali kje drugje, onstran slovenskih mej? **Sprashujem izrecno gospo Brezigarjevo in varuha chlovekovih pravic Hanzhka, kako dolgo bo ta knjiga na indeksu in ne bo smela med bralce?** Drushtvo za primerjalno knjizhevnost se je zavzelo zanjo in za pisateljico Smolnikarjevo. Knjiga je bila delezha veliko pozitivnih ocen, in jih she bo, chas pa jo bo, prej ko slej prav gotovo rehabilitiral, snel ji bo okove. Na prochelju nashega ozkovidnega in ozkosrchnega sodstva pa bo pustila neizbrisen madezh. Na to naj sodstvo rachuna kot na smrt. Saj se je spravilo nad kratko moderno nedolzhno literarno vechernico (v neslabshalnem pomenu besede) z ognjem in mechem, ko da bi izganjalo hudicha. Zategadelj vprasham vso pravosodno kompanijo: "Forenziki", ali ne bi bilo dovolj opremiti knjigo s pasico ali prilepiti nanjo listek, kjer bi pisalo chрно na belem, da knjiga ni v nikakrshni zvezi z družhino tozhnic, saj take zhenske, kot je romaneskna Rozina, tozhnice niti ne marajo in ne priznavajo ter se s tozhenko povsem strinjajo, da ne gre za njihovo mater, gre le z zhivljenje, ki neshtetokrat pishe take in podobne zgodbe, v katerih se vechkrat v marsichem ali v kaki podrobnosti prepoznamo vsi. Saj srecha bestsellerjev in filmskih uspehnic tichi prav v tem, da se z glavnimi junaki bralci in gledalci identificiramo. Mulci norijo za Potterjem samo zato, ker bi mu bili radi podobni, in ko ga gledajo, taki v domishljiji tudi so. A prepričaj ti nenachitano sodno osebje, da ne gre za delikt, marvech za zgodbo! A raje neham, ker s sodnijami, kot zhe recheno, se ne mislim bosti. Zhe brez njih imam dovolj tezhko zhivljenje. She oni mi manjkajo na grbi! Navsezadnje ni niti priporochljivo. Vsem, ki sukajo pero, nasprotno polagam na dusho, da na zachtetno stran vsake knjige, pa che gre za novo kuharico ali pesnishko zbirko, ki jo bodo napisali, in lahko tudi pred naslovom recenzije in polemike, ki jo bodo objavili, iz previdnosti pa da se zavarujejo pred nevshechnostni odslej napishejo, da je "vsaka podobnost z resnichnimi osebami in dogodki zgolj nakljuchje".

Ochitno je z nashim dojemanjem sveta nekaj narobe. Namesto zhive, resnichne zhenske, in zgledno-nezgledne matere, ki celo uzhiva v postelji in je polna ljubezenske in vsakrshne fantazije, kar je menda najbolj motilo tiste krepostne in priletne hcherke in najbrzh del slovenske, rahlo zavrte srenje z visokim potencialom frigidnic, bi nam pisateljica morala namalati, che bi hotela imeti mir in uzhivati sadove svojega peresa, kakshno stoto slovensko milo jero (zdaj pa jaz fabuliram namesto nje), ki je chutno na nulti točki ali she nizhe, in spredaj neobchutljiva kot likalna dila, zadaj pa kot perilni ploh, vendar vedno promptna, da se za mozha, družhino, narod in domovino... zhrtvuje, tudi v postelji pri opravljanju svetih, le malce gnusnih zakonskih dolzhnosti.

Upiram se proti taki drzhavi, ki neko nedolzhno zgodbo tako preganja, da pisateljici zaradi nje rubijo hisho in zhe prezhijo na penzijo. Nesorazmerno stroga in ozkosrchna anatema je doletela to nedolzhno in prisrchno povest, ki bi jo brali z uzhitkom celo

angeli v nebesih. Anti niso tako nadchutni in oleografichni, kot jih slikajo, marveč tudi oni imajo nekaj rdeche in zhuboreche krvi v perutnicah... Bojim se pa, da bodo zaradi votlega prestizha pisateljico popolnoma unichili.

Saj to je – recimo bobu bob – srednji vek.

Sezhana, 10. februarja 2006

Jolka Milich

Partizanska cesta 14

6210 Sezhana

V vednost: Pisateljici Bredi Smolnikar – Depala vas 54a – 1230 Domzhale
Urednici kulture Meliti Forstnerich Hajnshek – Večer – 2000 Maribor
Predsedniku DSP Vladu Zhabotu in UO DSP – Tomshicheva 12 – 1000 Ljubljana
Predsedniku PEN kluba Tonetu Pershaku – Tomshicheva 12 – 1000 Ljubljana
Ministru za kulturo RS Vasku Simonitiju – Maistrova 10 – 1000 Ljubljana

ODPRTO PISMO – IZVLECHEK

Generalni drzhavni tozhilki Barbari Brezigar
Ministru za pravosodje RS dr. Lovru Shturmu
Varuhu chlovekovih pravic in knjizhevniku Matjazhu Hanzhku
Univerzitetni diplomirani pravnici Zdenki Cerar

Sposhtovani!

To pismo je, kot zhe veste, saj ste nedavno prejeli po priporocheni poshti daljshe in bolj izchrpno verzijo, v zvezi s pripovedko pisateljice Brede Smolnikar *Ko se tam gori olistajo breze*, ki je dvignila zhe ogromno prahu in ga she bo. Zaradi nerazumljivo stroge sodne obsodbe in prepovedi ni bila knjiga samo vzeta iz prodaje, pa cheprav sodi med boljsha literarna dela in je bila celo nagrajena pa doslej na splošno zelo dobro ocenjena od shtevilnih slovenskih kritikov in recenzentov, marveč za vsak izvod, ki je morebiti she v prodaji, so pisateljico obremenili z neverjetno visoko in narashchajocho globo, kot da bi shlo v njej za kakshno peklensko sporochilo, ki hoche do amena razstreliti drzhavo oz. sesuti ves svet, ne pa za prisrchno zgodbo iz domachih logov.

V tem svojem izvlechku pisma pa bom strnila le tista vprashanja, na katera prichakujem od pristojnih odgovor.

... Pustimo za zdaj (odprto) vprasanje, da mora pisateljica plachati odshkodnino tozhnicam, ki zatrjujejo, da so v literarni Rozini prepoznale svojo mater, cheprav trdijo obenem, da je bila mati chisto drugachna; che je pa bila chisto drugachna, potem le nima dosti skupnega z junakinjo iz povesti; ne razumem, zakaj sploh vztrajajo pri trditvi o podobnosti in prepoznavnosti... Dotaknimo se najpoprej dejstva, ki se **tudi nas in zlasti nas tiche** – da mora pisateljica vzeti iz prodaje vsak izvod, ki se pojavi kjerkoli na slovenskem (?) ali kar na svetovnem(?) trgu, ker che ga najdejo – kdo? tozheche stranke? sodishche? – mora avtorica plachati, nota bene, **za vsak pretecheni dan od izdaje obsodbe do dneva najdbe** – tozhnicam ali sodishchu? – globo 50.000 tolarjev (plus obresti, najbrzh)! Kar niso machje solze in ne pasji kashelj. Pa she to v zvezi z astronomskimi globami za eno smrkavo in lepo zgodbo: **mar se gremo pri nas odiranje (uzuro)? Je v Sloveniji oderushtvo dovoljeno in ga celo sodstvo izvaja v korist privatnikov? Ali je mogoche?**

Sprashujem vse zgoraj imenovane za **nekaj prepotrebnih pojasnil in napotil za zhivljenje v skladu s slovenskimi zakoni**. Saj gre tudi nam, navadnim drzhavljanom, zlasti tistim jezichnim, bolj ali manj zhe za nohte.

Vtis imam, da je slovensko sodishche s kaznovanjem tozhene pisateljice implicate kaznovalo tudi mene in marsikoga, pa cheprav nismo chisto nich krivi. Kaj nam je storiti? Kako naj se ravnamo? A prej naj she obrazlozhim svoj problem. Kupila sem to nesrechno knjigo, ko je bila le nagrajena in vsestransko neoporechna pripovedka, torej v chasu, ko she ni bila sodno prepovedana. Menim, da je knjiga moja last, s katero lahko prosto razpolagam. Je tako ali ni? Jaz knjige kupujem, dobim v dar, podarjam in prodajam, ko sem kdaj na tesno z denarjem. **Mi lahko sodishche prepove, da s to knjigo, ki je moja neodtujljiva lastnina, dokler se je sama ne znebim, delam, kar hochem? Che jo prodam kakshnemu starinarju in podobno, pa jo tozhnice ali sodishche dobijo, bodo preganjali mene, ker sem dala v prodajo svojo zakonito lastnino, vendar obenem tudi prepovedano chtivo? Ali bodo dodatno preganjali avtorico, cheprav ni imela svojih prstov vmes? Kaj potemtakem smem ali ne smem in zakaj ne s to svojo lastnino?** In z mano vsi drugi.

She veliko vazhnih vprashanj mi roji po glavi, a jih bom kdaj drugich zastavila, ker je danes zmanjkalo prostora. She to bom vprashala. **Za koliko let velja ta prepoved? Za pet let, desetletje? Do smrti tozhnic in tozhenke? Za vse vechne chase? To je pertinentno vprasanje, prosim odgovor nanj!** Jo avtorica lahko prodaja kje drugje onstran slovenskih mej? **Sprashujem izrecno gospo Brezigarjevo in varuha Matjazha Hanzhka, kako dolgo bo ta knjiga na indeksu in ne bo smela med bralce?**

Jolka Milich

V vednost neshtetim.

ODPRTO PISMO – POST SCRIPTUM

O ZADEVI PISATELJICE BREDE SMOLNIKAR INFORMATIVNO

Ker me veliko znancev in neznancev sprashuje, ali mi je kdo od naslovnikov odgovoril na gornje Odprto pismo, sporočam, da mi je nanj zelo prijazno odgovorila le generalna drzavna tozhilka RS Barbara Brezigar. V pismu sštevilka Tu 131/06 z dne 23. 2. 2006 mi sporoča, da mi seveda ne more dati "napotil in pojasnil za zhivljenje v skladu s slovenskimi zakoni". Lahko pa reče, da so zakoni za to, da jih sposhtujemo in da ignorantia iuris nocet. (Moj pripis za tiste, ki ne znajo latinshchine: nepoznavanje prava škoduje.) V zvezi s pravdno zadevo, o kateri je odlochalo sodishche, pa je z obzhalovanjem pristavila, da mi na ta vprashanja ne more odgovoriti, ker zadevajo odlochanje sodishcha in ne drzavnega tozhilstva. Moj pripis: kar je najbrzh res tudi za nepoznavalko iusa moje bazhe.

Skratka, dala mi je vedeti, da lahko prichakujem kakshen iluminanten odgovor le od dr. Lovra Shturma, ministra za pravosodje RS, ali od kakshnega njegovega v pravu dobro podkovanega pomochnika. Jaz magari zares veliko prichakujem od cehovskega kolega knjizhevnik Matjazha Hanzhka. On, ki je trenutno obenem in zlasti varuh chlovekovih pravic, torej tudi moj branilec in zavetnik, mi lahko z oslinjenim prstkom desne ali leve roke bratsko ali ochetovsko pokazhe na tiste zakone in paragrafe, ki naj se jih nauchim na izust, rajshi enega odvech, kot enega premalo, da mi bo znanje koristilo, ne pa tozadevna ignoranca škodovala. Vsaka brca, pravim jaz, en korak naprej.

Prav prisrchno se zahvalim generalni drzavni tozhilki za odgovor in poduk. Vracham ji samo po sebi umevno lepe pozdrave.

Jolka Milich

Sezhana, 28. februarja 2006

Dokument 2

**UPRAVNO SODISHCHE
REPUBLIKE SLOVENIJE**Trzhashka 68a
1000 Ljubljana

U 693/2003-14

**SODBA
V IMENU LJUDSTVA**

Upravno sodishche Republike Slovenije v Ljubljani je v senatu pod predsedstvom vishje sodnice mag. Darinke Marguch in ob sodelovanju vishjih sodnikov doc. dr. Boshtjana Zalarja in Borivoja Rozmana kot chlanov senata in vishje pravosodne svetovalke Mojce Jerman kot zapisnikarice, v upravnem sporu, ki gaje sprozhila tozhecha stranka Revija SRP, Prazhakova 13, Ljubljana, po zastopniku Rajku Shushtarshichu, proti tozheni stranki Ministrstvu za kulturo RS, Kotnikova 5, Ljubljana, zaradi izbora javnih kulturnih programov, o tozhbi tozheche stranke proti sklepu tozhene stranke sht. 403-50/2003-26 z dne 18. 4. 2003, na nejavni seji dne 28. 12. 2005

o d l o c h i l o:**Tozhba se zavrne.****ObrazlozHITEV:**

Z izpodbijanim sklepom je tozhena stranka na podlagi dolochila 117. chlena Zakona o uresnichevanju javnega interesa za kulturo (Uradni list RS, sht. 96/2002) in dolochila 15. chlena Pravilnika o izvedbi javnega poziva in javnega razpisa (Uradni list RS, sht. 6/2003) v zadevi javnega razpisa za izbor javnih kulturnih programov na podrochju zalozhnistva, ki jih bo v letu 2003 financirala Slovenija iz prorachuna za kulturo (Uradni list RS, sht. 11/2003) odlochila, da se vloga tozhnika, ki je oznachena pod zaporedno shtevilko 46, zavrzhe kot nepopolna. V obrazlozhitvi izpodbijanega sklepa je navedeno, da se po 3. odstavku 15. chlena Pravilnika vloga shteje za popolno, che vsebuje vse sestavine, ki jih zahteva besedilo razpisa. Vloga tozhnika bi morala vsebovati "financhni nachrt - rekapitulacijo za leto 2003", pa tega ni vsebovala, zato je tozhena stranka na podlagi navedenega dolochila Pravilnika in 5. odstavka 117. chlena ZUJIPK, vlogo tozhnika zavrgla kot nepopolno.

V tozhbi tozhecha stranka pravi, da zhe iz dejstva, da je bilo zavrzhenih 51 vlog izhaja, da je utemeljitev sklepa nezadostna, neskladna z zahtevano dokumentacijo in da gre za svojevoljno razlago 15. chlena Pravilnika in 117. chlena ZUJIPK. Meni, da tozhena stranka ni dokazala, da je bil obrazec dostopen vsem, s tem ko tozhena stranka trdi, da je bilo 57 vlog popolnih. Pravi, da obstaja sum, da sporni obrazec nekaterim prijaviteljem

ni bil dostopen. Predlaga, da sodishche natančno in nedvoumno preveri ravnanje tozhene stranke in ugotovi kršitve v javnem razpisu. Predlaga, da sodishche na podlagi glavne obravnave odpravi izpodbijani sklep in ga nadomesti z zakonitim sklepom.

V odgovoru na tozhbo se tozhena stranka sklicuje na ZUJIPK (določila od 100 do 120, zlasti na 117. člen), na Pravilnik in na Pravilnik o strokovnih komisijah (Uradni list RS, št. 109/2002). Pravi, da je obrazec "finančni načrt-rekapitulacija za leto 2003" bistvena sestavina razpisne dokumentacije, ki daje končno sliko o finančni uravnoteženosti prijavljenih programov. Brez njega vloge ni mogoče obravnavati, saj finančna izvedljivost programov brez njega ne more biti izkazana. Tozhena stranka pojasnjuje, da to ni bil edini razpis, ampak da tozhena stranka razpisuje tudi pogoje za sofinanciranje kulturnih projektov. Celotna razpisna dokumentacija je bila dosegljiva na spletni strani ministrstva in v vložih ministru, strokovne službe ministru pa so ves čas, ko je bil razpis odprt (od 31. 1. 2003 do 3. 3. 2003) nudile informacije zainteresiranim prijaviteljem. Predstavniki revije SRP se niso v času razpisa nikoli z vprašanji obrnili na ministru. Celotna razpisna dokumentacija je arhivirana na ministru, ministru pa jo kot prilogo prilaga odgovoru na tozhbo. V razpisnem gradivu je bila natančno opredeljena razpisna dokumentacija (v 13. točki). V 14. točki razpisnega besedila je natančno določeno, kako je z oddajo in dostavo predlogov in v katerih primerih bodo vloge prijaviteljev izločene iz nadaljnjega postopka (prepozne, nepopolne ali, če so jih vložile neupravičene osebe). Za nepopolno vlogo je izrecno navedeno, da se bo shtela tista celotna vloga ali del vloge, ki ne bo vsebovala vseh sestavin, ki jih zahteva razpis in razpisna dokumentacija. V točki 14.1. je tudi navedeno, da morajo biti vloge izpolnjene na ustreznih razpisnih obrazcih.

V odgovoru na odgovor tozhene stranke tozhecha stranka med drugim pravi, da tozhena stranka ni pojasnila nobenega ravnanja ministru v spornem programskem razpisu. Zadevo bi bilo vsekakor vredno natančno in nedvoumno preveriti, saj je shlo za odločitev, ki je imela znatne in škodljive posledice v slovenskem založništvu. Če obrazec ni bil posredovan vsem na zakonit način, potem je sklep nezakonit. Za vajo izpolnjen obrazec "finančni načrt za leto 2003 - rekapitulacija" pokazhe, da so v njem zahtevani podatki zhe izpolnjeni v drugih priloženih obrazcih. Če ta ni bil izrecno naveden, potem je tudi zaradi te pomanjkljivosti v izvedbi razpisa za založništvo sklep o zavrženju vlog prijaviteljev zaradi domnevno manjkajočega obrazca neutemeljen in nezakonit. Tak obrazec naj bi tozhecha stranka pridobila iz vložih tozhene stranke in če je obrazec v dopolnilni dokumentaciji identičen tistemu, ki ga je tozhena stranka pridobila v vložih tozhene stranke, potem je pravno neobvezujoč. Obrazec nima glave Ministru za kulturo RS; nadalje temu obrazcu manjkajo polja za datum, podpis odgovorne osebe in žig prijavitelja, kar so vse neizogibne sestavine obrazcev, kot jih imajo vsi drugi obrazci. Na podlagi priloženega dokaznega gradiva tozhecha stranka predlaga sodishču, da tozhbi ugodi in da zavrzhe sklep.

Zastopnik javnega interesa je prijavil udeležbo v postopku.

Tozhba ni utemeljena

Upravno sodišče je v zadevah presoje zakonitosti odločitev o sofinanciranju zasebnih projektov v gospodarstvu na podlagi javnega razpisa, pa tudi v zadevah podeljevanja koncesij na podlagi javnega razpisa, ker gre za specifičen tip upravnega spora, zhe razvilo sodno prakso, na podlagi katere sodišče opravi presojo zakonitosti izpodbijanega akta (sodba v zadevi U 1104/2003 z dne 14. 12. 2005). V temelju je ta način presoje omenjenih (upravnih) odločitev uporabljen tudi za presojo odločitve o sofinanciranju programov v kulturi ne glede na to, ali gre za zasebno ali javno-pravno kulturno dejavnost. To pomeni, da mora (upravno) odločanje tudi pri sofinanciranju projektov ali programov v kulturi, kjer gre za čiste finančne subvencije, upoštevati načelo enakosti pred zakonom (enakih možnosti) ponudnikov (14. člen Ustave RS, Uradni list RS, št. 33/91-1, 42/97, 66/2000, 24/2003, 69/2004), da konkurirajo za javna sredstva v zvezi z uresničevanjem ponudnikove svobodne gospodarske pobude v skladu z javno koristjo (74. člen Ustave); che pa gre za javne zavode, gre za varstvo enakosti pred zakonom v zvezi z uresničevanjem ponudnikove splošne svobode ravnanja (35. člen Ustave), ali v zvezi z uresničevanjem svobode znanstvenega in umetniškega ustvarjanja (59. člen Ustave). Zaradi tega pomena obravnavane dejavnosti za javni interes in civilne interese strank, ki sodelujejo na javnem razpisu, je presoja zakonitosti dodeljevanja finančnih sredstev glede materialno-pravnih in procesnih vprašanj stroga.

Po drugi strani pa je narava tovrstnega odločanja v vseh zgoraj navedenih primerih na podlagi javnega razpisa lahko v pretežni meri strokovno-tehnična, ekonomsko-politična, ali pa ima, tako kot v obravnavani zadevi, upravna odločitev kulturno-politične implikacije. Pri tovrstnih odločitvah nosilcev javnih pooblastil pa je sodna presoja zadržana v tem smislu, da sodišče pristojnemu organu pushcha določeno polje proste presoje, kajti sodišče se ne sme spushchati v presojo ali gre za bolj ali manj kulturno (ekonomsko, socialno) upravičeno oziroma primerno odločitev. To pomeni, da dejanska vprašanja, to pa so vprašanja o boljši in slabši ustreznosti ponudb prijaviteljev na razpis z vidika dejanskih kriterijev oziroma sodno presojo, ali je tozhena stranka dejansko izbrala najboljšega ponudnika, sodišče napravi zgolj prek presoje sposhčevanja pravil ZUP o celovitosti, zadostni natančnosti in logičnosti utemeljitve ključnih dejanskih razlogov (214. člen ZUP, Uradni list R.S, št. 80/99, 70/2000) za izbiro ponudnika (sodba Upravnega sodišča v zadevi U 655/2002 z dne 25. 2. 2004 in pravnomočna sodba Upravnega sodišča v zadevi U 1650/2000 z dne 18. 9. 2002) zlasti glede na vsebino pritozhbenih ugovorov. Che je s tega vidika izpodbijana odločba zakonita, potem se sodišče po ustaljeni upravno-sodni praksi ne spushcha tudi v natančno presojo izpolnjevanja dejanskih kriterijev po posameznih ponudnikih, ker to ne spada v pristojnost sodne veje oblasti (zaradi varstva načela delitve oblasti med izvršilno in sodno vejo - 2. odstavek 3. člena Ustave). Presoja izpolnjevanja teh dejanskih kriterijev po posameznih ponudnikih je zadržana, kar pomeni, da sodišče, che ni napak pri uporabi materialnega ali procesnega prava, odločitev tozhene stranke odpravi samo v primeru, che je njena dejanska argumentacija

ochitno nerazumna (sodbi Upravnega sodišča RS v zadevah U 568/2004 z dne 10. 12. 2004 in U 1757/2003 z dne 7. 12. 2005).

Tozhenik v tozhbi ne uveljavlja krshitve materialnega prava v tem smislu, da je izpodbijani akt nezakonit, ker temelji na uporabi kriterija, ki ni bil vnaprej določen in razpisan niti ne uveljavlja napadne dejanske presoje izpolnjevanja določenega razpisnega kriterija, ampak uveljavlja domnevno procesno napako. Po mnenju tozheche stranke je nezakonitost vezana na postopek razpisa, ker tozhecha stranka in tudi shtevilni drugi ponudniki, ki jim je bila vloga zavržena kot nepopolna zaradi manjkajoče sestavine "finančni načrt - rekapitulacija za leto 2003, niso bili pravilno obveshčeni o nujnosti predložitve omenjene sestavine. V skladu z zgoraj opredeljenim načinom presoje, ko gre za presojo procesnih pravil, sodišče v nadaljevanju presoja utemeljenost argumentacije tozheche stranke najprej ob uposhtevanju procesnih določb po ZUJIPK (Uradni list R.S, sht. 96/2002), Pravilniku (Uradni list RS, sht. 6/2003) in javnem razpisu (Uradni list RS, sht. 11/2003), deloma po uradni dolžnosti v preostalem delu pa ob uposhtevanju konkretnih argumentov tozheche stranke.

Po določilu 100. chlena ZUJIPK se za javni razpis in javni poziv po ZUJIPK smiselno uposhtevajo določbe Zakona o splošnem upravnem postopku (ZUP, Uradni list RS, sht. 80/99, 70/2000), kolikor niso vprasanja postopkov javnega razpisa in javnega poziva v ZUJIPK drugache urejena. To je pomembno zaradi tega, ker che za posamezen javni razpis veljajo določbe ZUP, potem je treba uposhtevati določbe ZUP (66. in 67. chlen) o nepopolnih vlogah, ki pa se ne smejo takoj zavrechi, ampak mora organ stranko najprej pozvati na odpravo pomanjkljivosti (1. odstavek 67. chlena ZUP). ZUJIPK ima določbo o postopku ravnanja v primeru nepopolne vloge na javnem razpisu po poteku razpisnega roka. Določilo 1. odstavka 116. chlena ZUJIPK namrech pravi, da stranka lahko vlogo dopolnjuje oziroma spreminja do preteka razpisnega roka. Po jezikovni in logični metodi razlage to pomeni, da stranka ne more vech vloge dopoljevati po preteku razpisnega roka oziroma to določilo za konkretni upravni spor pomeni, da tozhena stranka ni bila dolžna tozhecho stranko pozvati, da odpravi pomanjkljivost nepopolne vloge. Izrecno pa določilo 5. odstavka 117. chlena ZUJIPK dolocha, da se nepopolna vloga zavrzhe. Zakonodajalec je dal ministru zakonsko pooblastilo za podrobnejšo ureditev nachina dela ministrstva v zvezi s postopkom izbire kulturnih programov in projektov, ki se financirajo v določilu 106. chlena ZUJIPK. Na tej podlagi določilo 3. odstavka 15. chlena Pravilnika dolocha, da je vloga popolna, che vsebuje vse sestavine, ki jih zahteva besedilo razpisa. Naslednje pravno relevantno vprasanje za reshitev tega upravnega spora je torej, ali je bil manjkajochi obrazec sestavina razpisa in che je to sestavino zahtevalo besedilo javnega razpisa. Kar zadeva obveshčenost tozhenika o manjkajochi sestavini vloge na razpis, je relevantno določilo 114 chlena ZUJIPK, ki pravi, da mora besedilo objave javnega razpisa vsebovati pogoje, ki jih morajo izpolnjevati izvajalci (4 alineja 1. odstavka), vsebino vlog (drugi del 8 alineje 1. odstavka), navedbo uslužbencev, ki so pristojni za dajanje informacij v zvezi z javnim razpisom (9. alineja 1. odstavka), informacijo o morebitni razpisni dokumentaciji, ki je vlagateljem na razpolago (10. alineja 1. odstavka).

Določilo 3. odstavka 114. člena ZUIPK pa določa, da vsebino razpisne dokumentacije posebej določa besedilo javnega razpisa. Besedilo javnega razpisa je bilo objavljeno v Uradnem listu RS, št. 11/2003. Besedilo javnega razpisa sicer konkretno ne navaja, katere sestavine obsega celotna razpisna dokumentacija, ampak je v 13. točki javnega razpisa navedeno, da razpisna dokumentacija obsega poleg treh drugih elementov tudi prijavne obrazce za posamezno razpisno področje po programskih sklopih. V javnem razpisu torej ni bilo izrecno, konkretno navedeno, da je obvezna sestavina dokumentacije "finančni načrt - rekapitulacija za leto 2003", ampak je javni razpis ponudnike napotil na prijavne obrazce. V javnem razpisu je bilo tudi navedeno, da lahko razpisno dokumentacijo predlagatelji dvignejo v vložih v ministrstvu ali na spletni strani ministrstva in da je ministrstvo dolžno na pisno zahtevo zainteresiranim predlagateljem razpisno dokumentacijo tudi poslati. V točki 14. 1. javnega razpisa pa je bilo navedeno, da mora biti vloga izpolnjena na ustreznih razpisnih obrazcih.

Z vidika pravne varnosti udeležencev na javnem razpisu bi bilo sicer bolje, da bi bili obrazci, ki pomenijo obvezne sestavine razpisa, in zaradi katerih je treba, če jih stranka ne predloži, vlogo zavreči kot nepopolno, navedeni v besedilu javnega razpisa. Vendar pa po presoji sodišča zaradi tega izpodbijani akt ni nezakonit. Do te presoje je sodišče prishlo tudi na podlagi argumentacije tožehne stranke v tožbi. Le-ta je namreč zelo splošna, saj zgolj izpostavlja dvom, da je razpisna dokumentacija, ki je bila dostopna bodisi v vložih v tožene stranke, bodisi na spletni strani tožene stranke, vsebovala tudi sporni obrazec. Tožehna stranka za svoj dvom ne ponuja nobenega konkretnega dokaza. Dejstvo, da je bilo zavrženih 51 vlog zaradi manjkajočega predmetnega obrazca, ne dokazuje, da je bila napaka v razpisni dokumentaciji, saj je bilo 57 vlog popolnih. Tožehna stranka torej govori samo o sumu, da razpisna dokumentacija ni bila vsem dostopna, stopnja suma pa je kot dokazni standard premalo, da bi sodišče ugotovilo nezakonitost izpodbijane sklepa na glavni obravnavi, če tožehna stranka v potrditev suma ne ponudi nobenega tehtnega dokaza, katerega izvedba na glavni obravnavi bi lahko pripeljala do drugachne odločitve. Ker tožehna stranka torej ni predlagala nobenega konkretnega dokaznega predloga, ki bi ga utemeljila z argumenti, zakaj meni, da bi konkretni dokazni predlog lahko razjasnil okolščino, ampak je samo na splošno zahtevala razpis glavne obravnave, je sodišče odločilo kot to izhaja iz izreka sodbe. Na tej podlagi je sodišče tožbo kot neutemeljeno zavrnilo (1. odstavek 59. člena Zakona o upravnem sporu (ZUS, Uradni list RS, št. 50/97, 70/2000).

PRAVNI POUK: Zoper sodbo je dovoljena pritožba, ki se lahko vložijo v 15 dneh od vročitve sodbe. Morebitno pritožbo je treba vložiti v treh izvodih priporočeno po poshti na naslov Upravnega sodišča Republike Slovenije v Ljubljani ali neposredno na Upravno sodišče Republike Slovenije v Ljubljani. Pritožba je pravčasna, če je oddana zadnji dan pritožbenega roka priporočeno na poshto.

V Ljubljani, dne 28. 12. 2005

**Predsednica senata:
mag. Darinka Marguč, l.r.**

Dokument 3
PRITIZHBA

Opr. sht.: U 693/2003-14

UPRAVNO SODISHCHE REPUBLIKE SLOVENIJE

Trzhashka 68a
1000 Ljubljana

TOZHECHA STRANKA: **Revija SRP**, Prazhakova 13, 1000 Ljubljana
Pooblashchena oseba za zastopanje: Rajko Shushtarshich
odg. ur. Revije SRP in v.d. direktorja zavoda

TOZHENA STRANKA: **Ministrstvo za kulturo RS**, Maistrova 10, Ljubljana

ZADEVA: **Pritozhba na SODBO UPRAVNEGA SODISHCHA
RS** (z dne: 28. 12. 2005, vrochene: 3. 1. 2006)

3 X

PRITIZHBA NA SODBO V IMENU LJUDSTVA

Motto: *O Bog,
naj ne razzhalim ljudstva,
v chigar imenu
je izreचना krivichna sodba.
Quis est demos?
Ubi demos est?*

Upravno sodishche Republike Slovenije je pod predsedstvom vishje sodnice mag. Darinke Marguch in ob sodelovanju vishjih sodnikov doc. dr. Boshtjana Zalarja in Borivoja Rozmana kot chlanov senata in vishje pravosodne svetovalke Mojce Jerman kot zapisnikarice v upravnem sporu zaradi izbora javnih kulturnih programov o tozhbi tozheche stranke proti sklepu tozhene stranke sht. 403-50/2003-26 z dne 18. 4. 2003, na nejavni seji dne 28. 12. 2005, tozhbo zavoda Revija SRP zoper Ministrstvo za kulturo RS zavrnilo kot neutemeljeno.

V prvem odstavku utemeljitve se senat v sodbi v imenu ljudstva sklicuje:

– “da mora (upravno) odlochanje tudi pri sofinanciranju projektov ali programov v kulturi, kjer gre za chiste finančne subvencije, uposhtevati nachelo enakosti pred zakonom (enakih možnosti) ponudnikov (14. chlen Ustave RS, Uradni list RS, sht. 33/91-1, 42/97, 66/2000, 24/2003, 69/2004)”.

Prav pri spornem razpisu za izbor javnih kulturnih programov na področju založništva, ki naj bi jih v letu 2003 financirala Slovenija iz proračuna za kulturo (Uradni list RS, sht. 11/2003), prijavitelji niso imeli enakih možnosti, ki jim jih zagotavlja ustava RS! To je bilo očitno, saj je MzK RS z razpisom izvajalo tudi diferenciacijo slovenskih revij. (Glej: Rajko Shushtarshich, *Odrpto zaprto pismo MzK RS, VII – Andreji Richter, Diferenciacija slovenskih revij in program neodvisne Revije SRP 2003 do 2012/;* ter Andreja Rihter, *Odgovor ministrice MzK RS na odrpto pismo.*)

V drugem odstavku utemeljitve pa senat ugotavlja:

– “da je narava tovrstnega odločanja v vseh zgoraj navedenih primerih na podlagi javnega razpisa lahko v pretežni meri strokovno-tehnična, ekonomsko-politična, ali pa ima, tako kot v obravnavani zadevi, upravna odločitev kulturno-politične implikacije. Pri tovrstnih odločitvah nosilcev javnih pooblastil pa je sodna presoja zadržana v tem smislu, da sodišče pristojnemu organu pushcha določeno polje proste presoje, kajti sodišče se ne sme spushchati v presojo, ali gre za bolj ali manj kulturno (ekonomsko, socialno) upravicheno oziroma primerno odločitev. To pomeni, da dejanska vprashanja, to pa so vprashanja o boljši in slabši ustreznosti ponudb prijaviteljev na razpis z vidika dejanskih kriterijev oziroma sodno presojo, ali je tozhena stranka dejansko izbrala najboljšega ponudnika, sodišče napravi zgolj prek presoje sposhovanja pravil ZUP o celovitosti, zadostni natanchnosti in logichnosti utemeljitve ključnih dejanskih razlogov (214. chlen ZUP, Uradni list R.S, sht. 80/99, 70/2000) za izbiro ponudnika (sodba Upravnega sodishcha v zadevi U 655/2002 z dne 25. 2. 2004 in pravnomochna sodba Upravnega sodishcha v zadevi U 1650/2000 z dne 18. 9 2002) zlasti glede na vsebino pritozhbenih ugovorov. Che je s tega vidika izpodbijana odlochba zakonita, potem se sodishche po ustaljeni upravno-sodni praksi ne spushcha tudi v natanchno presojo izpolnjevanja dejanskih kriterijev po posameznih ponudnikih, ker to ne spada v pristojnost sodne veje oblasti (zaradi varstva nachela delitve oblasti med izvrshilno in sodno vejo – 2. odstavek 3. chlena Ustave). Presoja izpolnjevanja teh dejanskih kriterijev po posameznih ponudnikih je zadržana, kar pomeni, da sodishche, che ni napak pri uporabi materialnega ali procesnega prava, odlochitev tozhene stranke odpravi samo v primeru, che je njena dejanska argumentacija očitno nerazumna (sodbi Upravnega sodishcha RS v zadevah U 568/2004 z dne 10. 12. 2004 in U 1757/2003 z dne 7. 12. 2005).”

Upravno sodishche RS ima možnost, da z angazhiranjem sodnih izvedencev presodi tudi kvaliteto ponudbe prijaviteljev, sicer se odreche možnosti presoje o bistvu ponudb, tj. vsebini in obsegu ponujenih programov, posebej v primeru, ko pristojni organ za razpis (MzK RS) zamuja z razpisom za tekoche leto in je v chasu razpisa v zasnovi realiziran zhe skoraj celoten ponujeni program in she vech. S tem sodishche ne bi krnilo nachela delitve oblasti med izvrshilno in sodno vejo.

Zavod Revija SRP je v razpisnem letu 2003 publiciral naslednje:

– šest revij: *Revija SRP shtevilki 53/54* Letnik 11, februar 2003; *Revija SRP shtevilki 55/56*, Letnik 11, junij 2003; *Revija SRP shtevilki 57/58*, Letnik 11, oktober 2003;

– tri elektronske knjige ter en zbornik v ediciji Pogum: Rajko Shushtarshich, *RAZISKAVA O RAZISKOVANJU*; Lev Detela, *PRESVETLJEVANJE POLPRETEKLOSTI Spomini iz obdobja tranzicije in globalizacije 1989 - 2003*; Rajko Shushtarshich, Franci Zagorichnik, Matjazh Hanzhek, *ZHIGOSANA USTVARJALNOST* (za javnost zadeve – priloge, dokazi v nadaljevanju); Zbornik revije SRP 2003, Bohorichica II (Glej: knjizhnica Revije SRP);

– tri dvojne (oz. šest enojnih sht. *Revije SRP 53/54 – 55/56 – 57/58* smo izdali tudi klasično, tj. v tiskani inachici; .

– *Zbornik revije SRP 2003, Bohorichica II* smo prav tako izdali v tiskani inachici.

Vse to je bilo kot dokaz poslano tudi Upravnemu sodishchu RS, Trzhashka 68a, 1000 Ljubljana. Zavrechi tako in tolikshno ponudbo za tako majhen denar – simbolichni znesek sofinanciranja Revije SRP s strani MzK RS (in ne subvencijo, kot ga imenuje senat Upravnega sodishcha RS) – je evidentno nerazumno s strani kulturnega ministrstva, za slovensko kulturo in slovensko drzhavo pa sramotno!

Senat Upravnega sodishcha pa se je v svojem odlochanju osredotočil oz. zozhil zgolj na formalne kriterije presoje, glede teh pa trdi:

– da ni bilo “napak pri uporabi materialnega ali procesnega prava”;

– da “odlochitev tozhene stranke odpravi samo v primeru, che je njena dejanska argumentacija očitno nerazumna”.

Prav te napake pa so tako očitne, da jih ni mogoche spregledati, in njihova dejanska argumentacija s strani MzK RS, tedanjega sekretarja na kulturnem ministrstvu, je očitno nerazumna. (Glej: Ciril Bashkovich, Odgovor MzK RS na tozhbo Revije SRP.)

V tretjem odstavku utemeljitve senat navaja:

– da “tozhnik v tozhbi ne uveljavlja krshitve materialnega prava v tem smislu, da je izpodbijani akt nezakonit, ker temelji na uporabi kriterija, ki ni bil vnaprej določen in razpisan, niti ne uveljavlja napachne dejanske presoje izpolnjevanja določenega razpisnega kriterija, ampak uveljavlja domnevno procesno napako.”

V chetrtem odstavku utemeljitve pa:

“Besedilo javnega razpisa sicer konkretno ne navaja, katere sestavine obsega celotna razpisna dokumentacija, ampak je v 13. točki javnega razpisa navedeno, da razpisna dokumentacija obsega poleg treh drugih elementov tudi prijavne obrazce za posamezno razpisno podrochje po programskih sklopih. V javnem razpisu torej ni bilo izrecno, konkretno navedeno, da je obvezna sestavina dokumentacije *financhni nachrt – rekapitulacija za leto 2003*, ampak je javni razpis ponudnike napotil na prijavne obrazce. V javnem razpisu je bilo tudi navedeno, da lahko razpisno dokumentacijo predlagatelji dvignejo v vlohishchu ministrstva ali na spletni strani ministrstva, in da je ministrstvo dolzhno na pisno zahtevo zainteresiranim predlagateljem razpisno

dokumentacijo tudi poslati. V točki 14.1. javnega razpisa pa je bilo navedeno, da mora biti vloga izpolnjena na ustreznih razpisnih obrazcih.”

V petem odstavku utemeljitve senat ugotavlja, da bi bilo bolje, če bi bile obvezne sestavine razpisa navedene v besedilu javnega razpisa:

“Z vidika pravne varnosti udeležencev na javnem razpisu bi bilo sicer bolje, da bi bili obrazci, ki pomenijo obvezne sestavine razpisa, in zaradi katerih je treba, če jih stranka ne predloži, vlogo zavreči kot nepopolno, navedeni v besedilu javnega razpisa. Vendar pa po presoji sodišča zaradi tega izpodbijani akt ni nezakonit. Do te presoje je sodišče prishlo tudi na podlagi argumentacije tožne stranke v tožbi. Le-ta je namreč zelo splošna, saj zgolj izpostavlja dvom, da je razpisna dokumentacija, ki je bila dostopna bodisi v vložih tožne stranke, bodisi na spletni strani tožne stranke, vsebovala tudi sporni obrazec. Tožna stranka za svoj dvom ne ponuja nobenega konkretnega dokaza. Dejstvo, da je bilo zavrženih 51 vlog zaradi manjkajočega predmetnega obrazca, ne dokazuje, da je bila napaka v razpisni dokumentaciji, saj je bilo 57 vlog popolnih.”

In na koncu istega odstavka utemeljitve senat zavrne predlog tožne stranke, da bi sodišče lahko ugotovilo nezakonitost izpodbijanega sklepa na glavni obravnavi, takole:

“Tožna stranka torej govori samo o sumu, da razpisna dokumentacija ni bila vsem dostopna, stopnja suma pa je kot dokazni standard premalo, da bi sodišče ugotovilo nezakonitost izpodbijanega sklepa na glavni obravnavi, če tožna stranka v potrditev suma ne ponudi nobenega tehtnega dokaza, katerega izvedba na glavni obravnavi bi lahko pripeljala do drugachne odločitve. Ker tožna stranka torej ni predlagala nobenega konkretnega dokaznega predloga, ki bi ga utemeljila z argumenti, zakaj meni, da bi konkretni dokazni predlog lahko razjasnil okolščino, ampak je samo na splošno zahtevala razpis glavne obravnave, je sodišče odločilo, kot to izhaja iz izreka sodbe. Na tej podlagi je sodišče tožbo kot neutemeljeno zavrnilo (1. odstavek 59. člena Zakona o upravnem sporu (ZUS, Uradni list RS, št. 50/97, 70/2000).”

Oporekanje navedbam senata v odstavkih sodbe tri do pet skupaj:

V tožbi sem Upravnemu sodišču RS predlagal, da odpravi sklep MzK RS št. 403-50/2003-26 dr. UG, z dne 18. 3. 2003, vročen dne 26. 3. 2003, in ga nadomesti s sklepom, ki bo zakonit. **To pomeni, da trdim, da je citirani sklep nezakonit.** V Odgovoru Revije SRP na odgovor tožne stranke (U 693/2003-8, 10. maja 2004) MzK RS o programskem razpisu za založništvo v letu 2003 (P1-03) pa navajam: “– Če se samo v eni od navedenih ugotovitev glede spornosti programskega razpisa MzK RS za založništvo v letu 2003 nisem motil, potem je bila tožba zoper MzK RS legitimna.” To pomeni, da **sem uveljavljal argument napadne dejanske presoje**

izpolnjevanja razpisnih kriterijev oziroma da je izpodbijani akt nezakonit, ker temelji na uporabi (izločitvenega) kriterija, ki ni bil vnaprej določen in razpisan.

Konkretno trdim:

– »Prijava na razpis oz. vloga Revije SRP na programski razpis MzK RS za založništvo v letu 2003 ni bila nepopolna, sklep MzK RS o zavrženju vloge ni bil zakonit!

– Obrazec ("Finančni načrt – rekapitulacija") ni bil posredovan na enak način vsem prijaviteljem, zato je sklep o zavrženju vlog prijaviteljev zaradi domnevno manjkajočega obrazca neutemeljen in nezakonit!

– Ker ta (obrazec v obvezni razpisni dokumentaciji MzK RS) ni bil izrecno naveden, potem je tudi zaradi te pomanjkljivosti v izvedbi razpisa za založništvo MzK RS v letu 2003 sklep o zavrženju vlog prijaviteljev zaradi domnevno manjkajočega obrazca ("Finančni načrt – rekapitulacija") neutemeljen in nezakonit!

– Tak obrazec sem namreč sam kasneje pridobil iz vložishcha MzK RS, in če je obrazec v dopolnilni dokumentaciji, ki jo je poslal g. drzh. sekretar MzK RS Ciril Bashkovich, identičen temu, ki sem ga sam pridobil na vložishchu MzK RS, je neobvezujoč in pravno ničen! (Senat namreč spregleda navedeno dejstvo, da sem sporni obrazec pridobil kasneje! In senat bi lahko primerjal oba obrazca!)

– Obrazec ("Finančni načrt – rekapitulacija") nima glave Ministrstva za kulturo RS, nadalje, temu obrazcu manjkajo polja za datum, podpis odg. osebe in žig prijavitelja, kar so vse neizogibne sestavine obrazcev, kot jih imajo vsi drugi obrazci MzK RS v razpisni dokumentaciji za založništvo. SKLEP MzK RS (pod II. 46) o zavrženju vloge zavoda Revija SRP in drugih prijaviteljev na razpis z enako utemeljitvijo je potemtakem evidentno nezakonit!

– Dejstvo, da je bil razpis za založništvo v letu 2003 odprt (od 31. 1. 2003 do 3. 3. 2003), pa kaže na nedopustno zamudo v uradovanju ministrstva. Meseca marca tekočega leta moramo izvajalci uresničiti zhe vech kot tretjino programa za tekoče leto in pogodbeni pogoj za izplachilo je navedba sofinanciranja MzK RS na primernem mestu v reviji. To pa je v primeru zavrnitve oz. zavrženja vloge prevara prijavitelja s strani kulturnega ministrstva.

V tozhbi zoper MzK RS sem se torej osredotočil na ne preveč težko preverljiva dejstva oz. spodrsjlaje kulturnega ministrstva, ki jih zadolženi zanje na MzK RS niso hoteli preveriti ali zadovoljivo pojasniti. V tozhbi MzK RS ne oporekam pravne podlage za objavo in izvedbo razpisa po Zakonu o uresnicovanju javnega interesa za kulturo (Uradni list RS, sht.96/2002 - ZUJIK), v chlenih 100 – 120, nadalje, po Pravilniku o izvedbi javnega poziva in javnega razpisa (Ur.l. RS, sht. 6/03) in drugih pravilnikih, marvech, če se milo izrazim, očitne spodrsjlaje v izvedbi razpisa. Če se samo v eni od navedenih ugotovitev glede spornosti programskega razpisa MzK RS za založništvo v letu 2003 nisem motil, potem je bila tozhba zoper MzK RS legitimna.

Ostane le še vprašanje o bistvu spora, to je skrajna problematičnost meril in kriterijev MzK RS za subvencioniranje slovenskega založništva ter legitimnost diferenciacije slovenskih založnikov. Vendar to vprašanje ni predmet tožbe. (Glej elektronsko knjigo v Knjižnici revije SRP: *Zhigosana ustvarjalnost*, in v njej še posebej *Odperta zaprta pisma MK RS I–IX*.)

Diferenciacijo slovenskih kulturnih revij smo seveda pričakovali (glej prav tam: *Obeti slovenski kulturi /Javni interes v kulturi/*, Rajko Shushtarshich, in/ali v Reviji SRP 53/54, februar 2003). A taka svojevrstna tipizacija in rangiranje založnikov, kot smo ji pricha, in o njej govori g. drzh. sekretar kulturnega ministrstva, tj. razlikovanje “vishjih in nizjih tipov izvajalcev kulturnih programov”, pa je le malo huda. Neprimerna za kulturno ministrstvo!«

Opomba: Hipotetični način izražanja pa sem v pripravljalnem spisu: Rajko Shushtarshich, *Odgovor na odgovor (Revije SRP na odgovor tožene stranke – MzK RS)* uporabljal zato, da ne bi navidezno prejudiciral ugotovitev, ki naj bi jih sodishche lahko ugotovilo na glavni obravnavi. Dejansko pa ugotovitve ne pomenijo zgolj neke domneve, marveč kategorичne trditve. Ker tisti pogojni “che” je ironičen, saj je pogoj evidentno zhe izpolnjen. Npr.: sporni obrazec “brez glave in repa” evidentno ni obrazec! Ali tudi: domnevno manjkajoči obrazec “Finančni načrt – rekapitulacija” evidentno ni bil manjkajoč obvezni obrazec in vloga Revije SRP evidentno ni bila nepopolna, ker obrazec v razpisni dokumentaciji MzK RS za založništvo sploh ni bil zahtevan kot obvezna priloga, tudi v tisti dokumentaciji ne, ki sem jo posredoval Upravnemu sodishchu RS kot dokaz!

Torej ne govorim samo o sumu, da razpisna dokumentacija ni bila vsem dostopna, kot to ugotavlja senat Upravnega sodishcha, in nisem samo na splošno zahteval razpisa glavne obravnave, ampak sem jo zahteval zato, da bi na njej neizpodbitno ugotovili zgoraj navedena očitna dejstva. Sodishche je tožbo kot neutemeljeno zavrnilo, ker ni ugotovilo nezakonnosti izpodbijanega sklepa bodisi na glavni obravnavi bodisi z malenkost natančnejšim vpogledom v priložene dokaze, tj. v razpisno dokumentacijo MzK RS, ali si vsaj ni natančneje ogledalo spornega nepopolnega oz. neustreznega obrazca “Finančni načrt – rekapitulacija”.

V obrazložitvi sodbe senat povzema iz odgovora na tožbo tudi te ugotovitve tožene stranke:

- da je obrazec *finančni načrt – rekapitulacija za leto 2003* bistvena sestavina razpisne dokumentacije;
- da se predstavniki revije SRP niso v času razpisa nikoli z vprašanji obrnili na ministrstvo;
- da je bila v razpisnem gradivu natančno opredeljena razpisna dokumentacija (v 13. točki).

Vendar senat ni preveril teh trditev. Tudi v “natančno” opredeljeni razpisni dokumentaciji (v 13. točki) obrazec *finančni načrt – rekapitulacija za leto 2003*, ki je domnevno bistvena sestavina razpisne dokumentacije, ni naveden! In tudi na seznamu oz. obrazcu za založništvo ga ni!

Glej obrazec sht. 3:

“3. Obvezne priloge

Za revijo, ki se poteguje za sofinanciranje, je potrebno obvezno priložiti naslednjo dokumentacijo:

1. pravilno in v celoti izpolnjen obrazec Ministrstva za kulturo s splošnimi podatki, s predrachunom stroškov in prihodkov ter podatki o realizaciji programa prejšnjih let
 2. uredniški program za leto 2003
 3. recenzijo revije s strani priznanega strokovnjaka s področja, ki ga pokriva revija (kvaliteta in pomen revije za slovenski kulturni prostor)
 4. reference o reviji za leto 2001 in 2002 (fotokopije odzivov na revijo v znanstvenem, strokovnem in drugem tisku)
 5. fotokopije naslovnice vseh sštevilke revije, ki so izšle v letu 2002
 6. predrachun tiskarne z vsemi relevantnimi podatki o tisku in razvidno ceno natisa enega izvoda revije
 7. sporazum med izdajateljem in založnikom v primeru, da ne gre za isti subjekt
- Za prvih prijavljene revije je potrebno poleg navedenega obvezno priložiti tudi:
8. programsko zasnovo
 9. izvod sštevilke zadnjega letnika revije.

Vlogo za sofinanciranje podpisuje odgovorna oseba izdajatelja, uredniški program revije pa odgovorni urednik revije.”

Naj bi se v času razpisa kot predstavnik Revije SRP obrnil na kulturno ministrstvo z vprasanjem: katerih obveznih prilog in katerih izločilnih kriterijev niso navedli v razpisni dokumentaciji?

V tej obrazložitvi sodbe pa se je senat Upravnega sodišča tako rekoč na las približal vsaj eni nesporni ugotovitvi, ko pravi: “V javnem razpisu torej ni bilo izrecno, konkretno navedeno, da je obvezna sestavina dokumentacije *finančni načrt – rekapitulacija za leto 2003*, ampak je javni razpis ponudnike napotil na prijavne obrazce.” Torej, sprashujem senat Upravnega sodišča RS: Na katere obrazce, priloge? Navedene ali navedene? Objavljene ali neobjavljene? Obvezne ali neobvezne? (Objavljene v internetni rubriki slovenskega kulturnega ministrstva “Kaj se dogaja” ali v rubriki “Založništvo”?) Na kulturnem ministrstvu bi morda v času razpisa lahko izvrtal, katere “jokerje” imajo v rokavu, tj. katere bistvene, a neobvezne, vendar vseeno izločilne kriterije in formularje nekaterim prijaviteljem na MzK skrivajo, in ali smo morda sodelavci Revije SRP med njimi. Potem bi seveda to uradnishko skrivnost delil she z drugimi, vsaj 51-im zavrženim prijaviteljem na razpisu slovenskega kulturnega ministrstva v letu 2003 bi morda koristila, 57-im izbranim seveda ne bi. Ali pa bi jih vprashal kar naravnost, katere založbe in zavode nameravajo diferencirati na razpisu v tem za založništvo prelomnem letu. In obvezno bi bilo tudi vprashanje, kolikokrat naj jih v času razpisa she obishchem.

Saj je vendar znano, da so uradnishka merila in kriteriji namenjena za to, da uveljavijo hierarhijo založnikov in drzhavnih umetnikov po meri oblastnikov. Drugache recheno, v slovenski kulturi in umetnosti uveljavljajo njima heteronomne kriterije, to je kriterije mochi. Che bi bilo slovenski drzhavi in njenemu kulturnemu ministrstvu kaj do narodove identitete, ki jo kultura ustvarja, bi imeli v kulturi in umetnosti njima avtonomne kriterije. Ti so drugi, preprosti in razvidni. Npr.: drzhava, njeno kulturno ministrstvo je dolzhno zagotoviti, da v izide vsaka knjiga, ki je na Slovenskem napisana, in vsaka revija, ki ima kulturnoumetnishko vsebino. Pri revijah npr. bi po avtonomnih kriterijih tezhko spregledali, koliko let redno izhajajo, koliko sodelavcev imajo, in ne nazadnje, kdo jo financira.

Opravichujem se sodishchu zaradi nachina izrazhanja, tudi za ta nekoliko literarni vložek; v takem nachinu je namrech lahko vech resnice kot v suhem pravnoformalnem navajanju zgolj bolj ali manj dokazljivih dejstev. Bolj literarni jezik je neizbezhen, ker tozhbe in pritozhbe ne pishem samo za sodishcha, ampak tudi in predvsem za sodelavce in bralce Revije SRP ter elektronske knjige *Zhigosana ustvarjalnost*, ki je hkrati raziskava zadevnega problema. **V njej je tozhba samo kamenček v mozaiku, katerega bistveni problem je osvetlitev antagonizma med protagonistoma: oblastjo (MzK RS) na eni ter svobodo misli in pisanja (resnichno neodvisno Revijo SRP) na drugi strani.**

Sklepna ugotovitev:

V obrazložitvi citirane sodbe si argumenti sodishcha med sabo nasprotujejo. Navedba iz prvega odstavka obrazložitve

(»...se po 3. odstavku 15. chlena Pravilnika vloga shteje za popolno, che vsebuje vse sestavine, ki jih zahteva besedilo razpisa. Vloga tozhnika bi morala vsebovati “financhni nachrt – rekapitulacijo za leto 2003”, pa tega ni vsebovala, zato je tozhena stranka na podlagi navedenega dolochila Pravilnika o izvedbi javnega poziva in javnega razpisa (Uradni list RS, sht. 6/2003) in 5. odstavka 117. chlena ZUJIPK, vlogo tozhnika zavrgla kot nepopolno.«)

je namrech v nasprotju z navedbo v desetem odstavku iste obrazložitve

(»...Dolochilo 3. odstavka 114. chlena ZUJIPK pa dolocha, da vsebino razpisne dokumentacije posebej dolocha besedilo javnega razpisa. Besedilo javnega razpisa je bilo objavljeno v Uradnem listu RS, sht. 11/2003. Besedilo javnega razpisa sicer konkretno ne navaja, katere sestavine obsega celotna razpisna dokumentacija, ampak je v 13. točki javnega razpisa navedeno, da razpisna dokumentacija obsega poleg treh drugih elementov tudi prijavne obrazce za posamezno razpisno področje po programskih sklopih. V javnem razpisu torej ni bilo izrecno, konkretno navedeno, da je obvezna sestavina dokumentacije “financhni nachrt – rekapitulacija za leto 2003” ...«),

zato sodba ni pravno pravilno utemeljena; obrazec “financhni nachrt – rekapitulacija

za leto 2003” bi bil obvezna sestavina vloge le, če bi bilo to v skladu s 3. odstavkom 114. člena Zakona o uresničevanju javnega interesa za kulturo (Uradni list RS, št. 96/2002) izrecno določeno v besedilu javnega razpisa. Nasprotno: obrazec ni bil v tem besedilu naveden niti kot njegova priloga, ampak naj bi mu bil zgolj dejansko priložen, o čemer v samem besedilu razpisa ni nobenega dokaza (nesmiselno in nično pa bi bilo morebitno dokazovanje ex post facto, še zlasti, če bi se to zahtevalo od tozheche stranke). Tozhena stranka je torej vlogo tozheche stranke na javni razpis zavrgla neutemeljeno, njeno ravnanje je bilo protizakonito.

Upravno sodišče RS v sodbi (U 693/2003-14) ni ugotovilo evidentne kršitve razpisne zakonodaje s strani MzK RS, namreč da je bil razpis MzK RS zavajajoč ali prirejen samo za nekatere prijavitelje, sklep o zavrženju vloge zavoda Revija SRP pa nezakonit. Odločitev Upravnega sodišča RS, da se tozhba zavrne, je pomanjkljivo in kontradiktorno obrazložena ter nezadostno utemeljena! Podpira neenakopravno obravnavo zavodov, ki so pravne osebe zasebnega prava v primeri z javnimi zavodi, in je v nasprotju z ustavo (14. člen Ustave RS), čeprav se nanj izrecno sklicuje. Če ne želi videti očitne diferenciacije v slovenski kulturi – konkretno sem se osredotočil na očitno onemogochanje Revije SRP s strani države Republike Slovenije, MzK RS, – je pač ne vidi, česh da “to ne spada v pristojnost sodne veje oblasti (zaradi varstva nachela delitve oblasti med izvršilno in sodno vejo – 2. odstavek 3. člena Ustave)”. Vendar s tem posredno podpira zatiranje svobode misli in pisanja, konkretno v neodvisni slovenski Reviji SRP (SRP je tudi kratica za tri vrednote: Svobodo, Resnico, Pogum). Vsaj prvo nam prav tako jamchi Ustava Republike Slovenije.

Dokazi – dodatna dokumentacija:

Vsi dokazi so bili Upravnemu sodišču zhe predloženi,

vključno s *Knjižhnico Revije SRP* na CDju,

aktualizirana *Revija SRP* pa je javno dostopna na internetu.

Vsa obravnavana dokazila so objavljena v elektronski knjigi:

Zhigšana ustvarjalnost (za javnost zadeve – priloge, dokazi v nadaljevanju).

V Ljubljani, 9. januarja 2006

Za zavod Revija SRP

Rajko Shushtarshich

v. d. dir. in odg. ur.

Pritozhba bi sicer morala biti naslovljena na Vrhovno sodišče Republike Slovenije, ne pa na Upravno sodišče Republike Slovenije v Ljubljani, temu bi bila pritozhba lahko samo vročena. Vendar smo sledili pravnemu pouku v sodbi U 693/2003-14 z dne: 28. 12. 2005*. (Op. ur.)

Svojskost Revije SRP

Vodilo Revije SRP so
tri vrednotne orientacije individua,
tega ne nepomembnega drobca v sistemu institucij.

Te vrednote so: Svoboda, Resnica, Pogum.
Pomembne so, vsaka od njih posebej,
pomembno je prezhemanje teh vrednot.

Tak namen ima tudi uredništvo Revije SRP,
ki izhaja v posodobljenem prvotnem slovenskem chrkopisu bohorichici,
katere utemeljitev predstavlja *Zbornik 2001 Bohorichica*.

Sama ustvarjalnost in avtonomija,
njuna utemeljenost v raziskovanju,
nachelno in splošno nista vprashljivi,
nihche, skoraj nihche ne bo nasprotoval
takim usmeritvam. Problem se pojavlja
shele na konkretnem nivoju, kot tak je
nerazviden in skrit ali zhe prikrit
in s tem tezhko reshljiv.
Problem ukinjanja ustvarjalnosti
(in avtonomije) se kazhe v shtevilnih,
a na videz nepomembnih malenkostih.
Lahko jih ne vidimo ali pa se moramo
spustiti na nivo konkretnosti, to je
na nivo ukvarjanja z malenkostmi
in postati malenkostni.

Institucija brez spomina je
kakor podjetje brez knjigovodstva,
mochni in mogochni v njej
pochno, kar jih je volja,
ker vse, kar pochno, utone
v pozabljivi zavesti chasa.

...

a ne gre za chas, ampak za dejstva zavesti,
kjer chasa ni, je samo trajanje,
obche vrednote so neposredna dejstva zavesti,
vsakomur dojemljive, preverljive,
nihche jih chloveku ne more ne dati ne vzeti,
ne sistem ne institucija ne propaganda, tudi kulturna ne,
samo che to sam hoche, jih bo nashel
le v sebi, sebstvu svojem.